

અનુક્રમણિકા.

ક્રમ નંબર	નામ	પૃષ્ઠ
૧	ભદ્રબાહુ	૧૧
૨	આર્યવલ્લભ	૧૨
૩	અવધેશ્વર	૧૩
૪	અપ્સરાગાય	૧૪
૫	પાદપિપ્પલાચર્ય	૧૫
૬	વૃદ્ધાદી અને સિદ્ધમેન	૧૬
૭	મહાદાદી	૧૭
૮	હરિભદ્ર	૧૮
૯	અપ્સરુદિ	૧૯
૧૦	હેમચરિ	૨૦
૧૧	હર્યકવિ	૨૧
૧૨	હરિહરકવિ	૨૨
૧૩	અમરકવિ	૨૩
૧૪	મદનકીર્તિ	૨૪
૧૫	સાતબાહુન	૨૫
૧૬	વક્રચૂડ	૨૬
૧૭	વિક્રમાદિત્ય	૨૭
૧૮	નાગાર્જુન	૨૮
૧૯	વલ્લભાણ અને ઉદયન	૨૯
૨૦	લક્ષ્મણ	૩૦
૨૧	મદનવર્ન	૩૧
૨૨	રત્નઆવક	૩૨
૨૩	આભડ	૩૩
૨૪	પરુષાલ	૩૪

શ્રીચતુર્વિંશતિપ્રબંધ.



રાજ્યાભિષેકસમયે કનકાસને વિરાજતા, સર્વોંગે દિવ્ય આભરાણથી સુંદર, મેરુશિખરના આશ્વપાણ, કલ્પદ્રુમ સમાન, મધ્યમ જિને ૬ તમને કલ્યાણકારી યાચો-૧

જે ઉચ્ચ વિવેકે ચઢી, પછી અદ્રિસંયુગે, ને પછી મહા તપે, ને પછી પરમજ્ઞાને, ને છેવટ ઉત્તમપદે ચઢ્યા તે નમિ ઉત્તરોત્તર શ્રી તમને આપો-૨

સમ્પત-ત્વની ૧ લક્ષ્મીએ સ્વયંવરમાં આવી જેના કર બહુ ભક્તિ-પૂર્વકે આલ્ચો, ને જેના ઉપર કૃષ્ણપતિએ પોતાની કૃણાના સમ્પત મંડપ કર્યા, તે વામાંગજૂ ૨ ભગવાન તમને આનંદકારી યાચો-૩

જેણે વીરસંવત્સરને વિષે અર્ચથી કરીને સર્વને કૃતાર્થ કર્યા, અને પછી દાનથી તથા વ્રતપર્વથી ઉત્પન્ન એવા પરમાર્થે કરીને આખા જગતને રંજન કર્યું, ને જેના આપેલા આગમ રૂપી શુદ્ધ ખીજના બલથી અધાપિ પણ ભરતબૂમાં પુષ્પ જનોને મહાનિધિ પ્રાપ્ત થાય છે તે શ્રીવીર તમને કલ્યાણકારી યાચો-૪

ભારતીસારથકી તીવ્ર એવા જિનપ અને ગણધરો મને વાક્યમ આશિર્વાદ આપો, ભારતીની સૌમ્ય દષ્ટિ મારા ઉપર કરો, સત પુરુષો પ્રસન્ન થાઓ, અને વિદ્યમાત્રના નાશ કરનાર મારા સદ્-ગુરુ શ્રીતિલકજૂરિ સર્વ કલા વિસ્તારો, નિરંતર સુકૃતશ્રેષ્ઠિ વિસ્તારનારા શ્રાવકસંગ્રહ જિનશાસનમાં રહી આનંદ પામી સુખે ગર્ભના કરો-૫

અન વિનીતવિનયવાળા શિષ્યે, શ્રુતજલધિના પારને પામી-
લા શ્રી જેના નામની આગળ છે એવા ગુરુની સમીપે સર્વ અધ્યયન
કરવું જોઈએ, ને પછી ભવ્ય ઉપકારાર્થે કલેશનાશિની દશના વિસ્તા-
રવી. તેના વિધિ આવે છે. અરખલિત અહીનાક્ષર ૧ એ રીતે
સૂનને ઉચ્ચારી અગ્રામ્ય અને લક્ષિત; એરી રીતિથી અર્થ કહેવા,
ને કાયગુપ્તિ પાલવી, તથા અર્થમોઘ યતા સુધી સ્વયે તરફ દષ્ટિ
રાખવી. મુખ્યત્વે કરી એવા વસ્તુને ચરિત્રમખંધાદિના ઉપયોગ
રહે છે. તેમાં શ્રી કમલદેવથી માંડીને વર્ધમાન પર્યંત જિનાનાં,
અહી આદિ રાજાનાં, આર્યરક્ષિત કપિ આદિનાં, જે ઇતિવૃત્ત તે
ચરિત્ર કહેવાય છે; તેના પછીના કાલમાં યથેજા પુરુષોનાં જે વૃત્તાંત
તેમખંધકહેવાય છે. હવે ગુરુમુખે સાંભળેલા અતિ રસિક એવા ચતુર્વિં-
શતિમખંધના હું મંત્રકરું છું; તેમાં અંત સૂરિમખંધ દસ છે, કવિમખંધ
ચાર છે, રાજમખંધ સાત છે, અને રાજગણ્ય શ્રાવકમખંધ ત્રણ છે,
એમ ચોવીશ થાય છે ૧, ભદ્રબાહુ અને વરાહ; ૨, આર્યનદિલ અને
સાગક; ૩, હવદેવસૂરિ; ૪, આર્યખપ્રકાશાર્ય; ૫, પાદલક્ષ્મિ-
મણિ, ૬, વૃહવાહી અને સિદ્ધમેન; ૭, મહાવાહી; ૮, હરિભદ્રસૂરિ; ૯
અમ્પભદ્રિ સૂરિ; ૧૦, હેમચૂરિ; ૧૧, શ્રી હર્ષકવિ; ૧૨, હરિહર કવિ;
૧૩, અમરચંદ્ર કવિ; ૧૪, દિગંબર મહનકીર્તિ કવિ, ૧૫, સાતવાહન
ભૂપતિ; ૧૬, વકેચૂલ, ૧૭, વિક્રમાદિત્ય; ૧૮, નાગાર્જુન; ૧૯,
ઉદયન; ૨૦, લક્ષણસેન; ૨૧, મહનવર્મા; ૨૨, રત્ન; ૨૩ આલસ;
૨૪, વરતુપાલ, એટલાના મખંધ અન કહેવાતા છે. તેમાં પ્રથમે

ભદ્રબાહુમખંધ.

દક્ષિણાપથને વિષે પ્રતિજ્ઞાન પુરમાં ભદ્રબાહુ અને વરાહ નામના
જે દિવ્યકુમાર, નિર્ઘન, નિરાશ્રય, પણ મહા બુદ્ધિમાન, વસતા હતા.
ત્યાં યથોભદ્ર નામે ચતુર્દશપૂર્વા આવી ચઢ્યા; તેમની દશના ભદ્ર-
બાહુ તથા વરાહ માંલજી.—

બહુબહુ પ્રકારના જે ભોગ છે તે કેવલ ક્ષણિકમી ૧ છે, ને આ આખું જગત તેનું જ બનેલું છે, માટે હે લોકો ! શા અર્થે આમ તેમ ભટકો છો ! તમારી એટલા બહુ થઈ, હવે બંધ કરો. જે અમારાં વચન ઉપર શ્રદ્ધા હોય તો કામ અર્થાત્ ઇચ્છામાત્રનો નાશ કરવાથી વશ થાય એવું જે સ્વાત્મધામ તેને વિષે, આશાપાશના છેદવાથી વિશદ્ધ થયેલા મનને સ્થિર સ્થાપો- ૧

આટલા શ્રવણમાત્રથીજ તેમને પ્રતિબોધ લાગ્યો. ઘેર જઈ તેમણે વિચાર કર્યો, શા માટે જન્મ મૃત્યુ ગાળીએ છીએ, સંસારમાં પડી રહેવા જેવી ભોગસામગ્રી પણ આપણે નથી:-

આગળ સરસ કવિનાં ગીત, અને જે બાબતોએ દક્ષિણાત્મ્ય કવિઓ એમ મચી રહ્યું હોય, અને પૂઠે ચામરચાહિણીઓનાં કંકણ ચામર હલાવવાની લીલામાં ખંખારી રહ્યાં હોય, એટલું નોંધી હોય તો ભવરસના સ્વાદમાં લાંપટપણું રાખ્યું પ્રમાણ છે, નહિ તો હે ચિત્ત ! કાંઈ પણ વિચાર કર્યો વગર નિર્વિકલ્પસમાધિમાં જ પ્રવેશ કર.

આવો વિચાર કરીને બંને ભાઈએ ત્યાગ સ્વીકાર્યો. ભદ્રબાહુ અતુર્દશપૂર્વી, અને છત્રીરાગુણસૂર્ણ, સૂરિ થયો. દશવૈકલિક, ઉત્તરાધ્યયન, દશાશ્રુતસ્કંધ, કલ્પ, વ્યવહાર, આવરપક સૂર્યમંત્ર પિત, સૂત્રકૃત, આચારાંગ, ઋષિભાષિત, એવા દશ ગ્રંથ તથા બ્રાહ્મ બાહવી નામની સહિતા તેણે રચ્યાં. તે સમયે આર્યસંજૂતવિનય પણ અતુર્દશપૂર્વી થયો હતો. શ્રી યશોભદ્રમૂરિ સર્વે ગયા, પછી ભદ્રબાહુ અને સંજૂતવિનય એ બે પરસ્પર ઉપર સૂર્ય અને કમલ જેવો સ્નેહ રાખતા થયા અને જુદા જુદા વિહરવા લાગ્યા.

વરાહ પેણુ વિદ્વાન થયો, પણ બહુ નિઃશીમ ૩ ગર્વે ચઢી ભદ્રબાહુ પાસે મૂરિપદ યાચના લાગ્યો. ભદ્રબાહુએ કહ્યું વત્સ !

તું વિદ્વાન છે, ક્રિયાવાન છે, પણ સગર્વ છે, અને સગર્વને અમે સૂરિપદ આપતા નથી. આ વાત સત્ય છતાં તેને રુચી નહિ, કેમકે ગુરુતું વચન સત્ય અને અમલ છતાં પણ અમવ્યના ૧ કાનમાં પડે સતે મહા શૂલ પેદા કરે છે; તે ઉપરથી તેણે મત વળ્યું, મિથ્યા-ત્વ ગ્રહ્યું, અને પુનઃ દિવ્યવેષ કરી, પ્રતાવરથામાં ભણેલાં શાસ્ત્રના જ્ઞાનને આધારે વારાહમહિતાદિ નવીન શાસ્ત્રરચના કરી લોકમાં કહેવા માંડ્યું કે હું બાલ્યાવસ્થામાં લગ્ન કાઢતાં સાથે શી-ષ્યા છું, એટલે તેના વિચારમાંજ લીન છું. એક વાર પ્રતિજ્ઞાનની બહાર પડેલી શિલા ઉપર લગ્ન મેં કાઢ્યું હતું; ને તે બૂચી ના-ખ્યા વગર આવીને ઘેર સુઇ રહ્યો હતો. મૃતા પછી મને પેલા લગ્નને એમને એમ રહેવા દીધાની વાત યાદ આવી એટલે તેને બૂચી નાખવા હું ત્યાં ગયો; ત્યારે તો તે શિક્ષા ઉપર એક સિંહ બેઠો હતો, તો પણ તેના પેઠ નીચે હાથ ઘાલી મેં પેલું લગ્ન બૂચી નાખ્યું, કે તત્કાલ પેલા સિંહ સાક્ષાત્ ભારકર મધ્યે ઉભો ને બાલ્યા: હે વત્સ, તારી આવી દંડ લગ્નગ્રહાદિ ઉપરની ભક્તિથી 'હું' પ્રસન્ન થયો છું માટે હે વરાહ ! વર માગ. મેં કહ્યું સ્વા-મિનું ! ને તમે પ્રસન્ન થયા હો તો મને આપના વિમાનમાં ચિર-કાલ રાખો, ને આપું જ્યોતિશ્ચક્ર મને બતાવો. આ ઉપરથી મિહિરે મને ચિરકાલ સુધી પોતાના વિમાનમાં બેસાડી આકાશમાં રે-વ્યા. સર્વે અપેક્ષા અશ્વતથી તૃપ્ત થયેલા મને મુખાતૃપ્તિ દુઃખ કાંઈ લાગ્યું નહિ. એમ કૃતકૃત્ય થયેલા હું સૂર્યની આજ્ઞા લઇ, આ પૃથ્વીતલને અનુગ્રહ કરવા માટે અત્ત દૂરંધ્રું, મારું નામ વરાહ-મિહિર છે. એ આદિ ગમે તેવી વાતો કરતો હતો, એ થકી તેની બહુ સંભાવના થવા લાગી, ને લોકમાં તે બહુ માન પામવા લાગ્યો.

૧. અમવ્ય એટલે સરકારદીન એ શબ્દ તેજ શાસ્ત્રનો પારિભાષિક શબ્દ છે
 ૨ એટલે સૂર્ય, એ ઉપરથીજ વરાહ + મિહિર એમ યોગ કરીને વરાહ મિહિ-
 ૨ એ નામ થયું છે એ નામ બહુ પ્રખ્યાત છે, અને મેટ્ટા જ્યોતિર્વિદ્યું નામ
 છે, વિક્રમ સંજ્ઞાના નવર નળી જે ગણના થાય છે, તેમાં આ નામ પણ આવે છે.

તેણે પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજા શત્રુજિતને પોતાની કલાના બલથી ખુશી કર્યો. તેણે તેને પોતાનો પુરોહિત બનાવ્યો. કહ્યું છે કે જાતિના આડ-બરથી ગૌરવ પ્રાપ્ત થતું નથી, ગુણથી થાય છે; વનમાં થયેલા પુષ્પને આરથી ગ્રહાય છે, અંગમાંથી પચેલા છતો મલ્લ તજવામાં આવે છે. એણે આવી પ્રતિષ્ઠા પામ્યા પછી શ્વેતાંબરોની નિંદા કરવા માંડી કે આ ગરીબ બીચારા શું જાણે ! મક્ષિજની પેઠે ભણભણાટ કરનારા, કારામહુમાં પકડાહોય તેમ વસ્ત્ર પહેરતાં જેમ તેમ કાલ-ક્ષેપ કરે છે, બલે કરે. આવી વાર્તા સાંભળનાર શ્રાવકોના મનમાં મહાશૂદ્ધ પેદા થવા લાગ્યું; તે કહેવા લાગ્યા, અમારા જીવતરને (ધિકાર છે કે અમે ગુરુની અવસા સહન કરીએ છીએ; પણ શું કરીએ ! આ કલાવાળો છે એમ જાણી રાજા તેની પૂજા કરે છે, ન જને રાજા પૂજે તેને બધાં પૂજે; તથાપિ ભદ્રબાહુને ખોલાવીએ. એમ વિચાર કરી સર્વેએ ભદ્રબાહુને ખોલાવ્યા. શ્રી ભદ્રબાહુ ત્યાં આવ્યા, એટલે શ્રાવકોએ પરસ્પરથી ચઢીઆતો એવો તેમના આગમનનો મહોત્સવ કર્યો, અને ગુરુને સારે સ્થાને ઉતારે આવ્યો, ને નિત્ય વ્યાખ્યારસના સ્વાદ પીવા માંડ્યો. ભદ્રબાહુના આગમનથી પેણા વરાહ બહુ મ્હાન થઈ ગયો પરંતુ શ્રાવકોને તાપ કરતો રહ્યો. એવામાં વરાહભિહિરને ઘેર પુત્ર અવતર્યો તેથી સંતુષ્ટ થઈ તેણે બહુ ધનનો વ્યય કરી નાખ્યો. લોક પાસેથી પણ તેને પૂજા મળી. રાજા તથા ભીક આગળ તેમ ભરી સભામાં તેણે કહ્યું કે મારા પુત્રનું આયુષ્ સો વર્ષનું છે. પોતાને ઘેર પુરોત્સવ થતો હતો ત્યાં એકવાર વરાહે કહ્યું કે અહો ભદ્રબાહુ મારો સહોદર છતાં પુત્રજન્મોત્સવમાં ન આવ્યો તો એ મારાથી બાહ્ય છે. આવું સાંભળીને શ્રાવકોએ ભદ્રબાહુને તે વાત કરી, ને કહ્યું કે 'આપ એકનાર ત્યાં જઈ આવો, જુદાને મિત્ર્યા ક્રોધ ન ચઢાવો; ત્યારે, શ્રી ભદ્રબાહુએ કહ્યું બે વાર ક્રોધ શા માટે કરાવો છો ? આ બાલક સાતમે દિવસે મધ્યરાત્રીએ બિડાલિકાથી મરવાનો છે, એટલે તેના મરણસમયે શોક વિસર્જન માટે પણ જવું પડશેજ. શ્રાવકોએ કહ્યું એ બ્રાહ્મણે

પાતાના પુત્રનું આયુષ્ય રાજની આગળ સો વર્ષનું કહ્યું છે અને આપ આત્રું કહો છો એ શું ? ત્યારે ભદ્રબાહુએ કહ્યું જ્ઞાનને સાર મલ્લય છે ન તે પાસેજ આવેલા છે, જે સાંભળી આવકો મોત રહ્યા. પછી સાતમે દિવસ આવ્યો ત્યારે બે પહોર રાત્રીએ ધાત્રી બાલકને ધવરાવા માટે બેઠા. બારણે દીપેલા આગળો અન્ય જનના સંચારથી બાલકના મસ્તક ઉપર પડ્યો ને બાલક મરી ગયો. વરાહના ઘરમાં રહાકૂટ ચાલી; શોક ભેગા થયા. ભદ્રબાહુએ પણ આવકોને કહ્યું શોકાપનેદ, કરવો એ ધર્માચાર છે માટે હવે આપણે પણ ત્યાં ચાલો. હજારો આવકસમેત ભદ્રબાહુ ત્યાં આવ્યા. શોકશંક્રથી વિદ્વ રજતાં પણ વરાહે અભ્યુત્થાનાદિ સત્કાર કર્યો, ને પછી પોતે બાલકો હે આચાર્ય તમારું જ્ઞાન જણાવું, મિહાલિકાથી મૃત્યુ થયું નથી, આગળથી મંચું. ભદ્રબાહુએ કહ્યું કે લોહમય એ અર્જુનાને અમ લાગે રૂખામયી મિહાલિકા છે, અમે અસત્ય કહેતા નથી. આગળાને આણીને ન્તયા તો તેજ મમાણું હતું. ત્યારે વરાહ બાલકો કે મને પુત્રશોકથી ઐટલા બેદ નથી કે જેટલો રાજ આગળ પુત્રનું શતાયુર્મોત કહ્યું હતું તે વિશ્વલ થવાથી છે; આ પુસ્તકોને ધિક્કાર છે, એમના આધાર ઉપર મેં આ વાત કહી, ને તેજ અસત્ય તીક્યાં માટે મૃત્યુ થાય છે. એમ કહી કંઠીમાં જલ ભરી પુસ્તકોને તેમાં બાળવા જતો હતો ત્યારે ભદ્રબાહુએ વારીને કહ્યું તમારા પાતાના મમાદથી જ્ઞાનને લોપ થયો, પ્રસ્તકને સાપ નથી, પ્રસ્તક તો સર્વસૌક્યજનતાવે છે. પણ તેના જ્ઞાતા કુલેભ છે. અમુક અમુક રથાને તમારી મતિ વિપર્યસ્ત થઈ ગઈ છે, માટે તમારી પોતાનીજ નિંદા કરો. મહુમસાદ, તારહમ, વિભાજ, રૂપ, કલ, સૌર્ય, પાંડિત્ય, ઐટલાં મધ વિના મધ જેવાં છે. મતને વિચાર કરવા જેવી સૂક્ષ્મદષ્ટિ ક્યાંથી ? માટે પુસ્તકનો ભંગ ન કરશો, એમ કહ્યું ત્યારે વિશ્વસાગ્ર યાને વરાહ હબો મયો. તેવામાં તેણે પૂર્વે અર્હતની નિંદા કરેલી તેથી મનમાં ખીડાઈ રહેલા કોઈ આવકે કહ્યું તમારા

જેવા કૃપણ કૃમિ પણ જેમાં પ્રકાશે તેવું મહા અંધકાર હવે ગયું
 અને દશે દિશાને પ્રદીપ્ત કરી મૂકનાર સૂર્યના કિરણ પ્રસરવા લાગ્યા,
 તેમાં મહોટા ચંદ્રની ગાણના નથી તો તમ જેવા કીટમણિના શો
 હીસાબ છો એમ કહીને નાશી ગયો. તે સાંભળી વરાહને બહુ પીડા
 થઈ. એવામાં રાજા પોતે પોતાની મેળે ત્યાં આવ્યો. રાજાએ કહ્યું
 શોક માં કરો હે વિદ્વન્ ! ભવસ્થિતિ, એવી છે. તે સમયે જિનભક્ત
 એવા એક રાજમંત્રીએ કહ્યું; કોઈ નવા આચાર્ય આવેલા છે, જેમણે
 આ બાલકનું આયુર્ સાત દિવસનું કહેલું હતું, એ સત્યવચન
 મહાત્મા છે. કોઈએ ભદ્રાહુને ખતાવી દીધા. એ ઉપરથી પેલા
 બ્રાહ્મણને એવું લાગ્યું કે તે પોતેજ જાણે. પછી રાજા એ ગયો અને
 ભદ્રાહુ પણ ગયા ને લોક પોત પોતાને સ્થાને વેરાયા. રાજાએ આવક-
 ધર્મ સ્વીકાર્યો. વરાહ અપમાન થવાથી ભાગવતીદીક્ષા લઈ બહુ
 જ્ઞાનકષ્ટ કરી જૈનધર્મદેવી દુષ્ટ વ્યંતર થયો. ઋષિઓના ઉપર દ્વેષ
 છતાં તેનું કાંઈ ફાવ્યું નહિ, મહાગુનિઓનું તપ છે તેજ પરપ્રેરિત
 વિદ્વંસી બાણથી અભેદવક્ત્રવંશર છે. ત્યાં ન ફાવ્યું એટલે શ્રાવકો
 ને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો, તેમના ઘરમાં રોગની ઉત્પત્તિ કરવા માંડી
 પીઠાર્ત શ્રાવકોએ આદરથી ભદ્રાહુને વિનંતિ કરી કે હે ભગવન્ !
 આપ બેઠા છતાં અમે રોગથી પીડાઈએ એ શું સાર કહેવાય ? કુંજર-
 ને માથે બેઠા છતાં ફૂતરાં કરડે એ કીક ! ગુરુએ કહ્યું ડરશો નહિ
 આ તો પેલા વરાહ પૂર્વવૈર તે લેઈને તમને દહે છે, તેયકી હું તમારું
 રક્ષણ કરીશ. તે ઉપરથી પૂર્વ ગ્રંથોમાંથી ઉદ્ધારી “ ઉવસગાહરં પાસં ”
 ઇત્યાદિસ્તવનની પાંચગાથા રચીને લોકોને ભણાવી, જેથી સર્વથા
 શાંતિ થઈ ગઈ. અદ્યાપિ પણ કષ્ટાયહારાર્થે એ સ્તવન ભણવામાં
 આવે છે. તે અચિંત્ય ચિંતામણિ જેવું છે. શ્રી ભદ્રાહુવિદ્યોપજી-
 વી ચતુર્દશપૂર્વી શ્રીચૂડભદ્ર પરમતને સૂચી કરતા હવા.

ઈતિ ભદ્રાહુવરાહમખંધ.

અથ આર્યનદિલપ્રખંધ.

પાંચીનીખંડ નામના નગરમાં પદ્મમણિ નામે રાજા હતો. તેને પદ્માવતી નામની ભાર્યી હતી. તે નગરમાં પદ્મદત્ત નામે શેઠ રહેતો હતો. તેમને પદ્મવરના નામની પત્ની હતી. તેમને પદ્મ નામે મુત પડ્યો હતો. વરદત્ત નામના સાર્યવાહે પોતાની વૈશદ્યા નામની કન્યા તેને આપી હતી. એક સમયે વૈશદ્યાના પિતા વરદત્ત પોતાના સાર્યસમેત દશાંતરમાં જતે જતે વનમાં દવાગિનથી બળી ગયો. વૈશદ્યાને સાસુ કામ કરતાં છતાં પણ નળાપી કહીને અપમાન કરવા લાગી. કહ્યું છે કે રૂપ, સંપત્તિ, ધન, તેજ, સૌભાગ્ય, મણુતા, એટલાં બાનાં સ્ત્રીને પિતાના મળાવથી પાવછે. તુલાગિન જેવાં સામુનાં વચનથી ખીડાતી તે દૈવને કષ્ટ દેતી, પણ કદાપિ સાસુની નિંદા ઉચ્ચારતી નહિ, ને વિચારતી કે:-

સન્ધ્યો પ્રવ્વ કયાણું કમ્માણું પાવયે ક્કલ વિવાગં

અવરાહેસુ ગુણેસુ નિમિત્ત પરો હોધર

એમ કરતાં એકવાર નાગેદ્રે આપેલા સ્વમાનુમાર વૈશદ્યાને ગર્ભ રહ્યો, જે ઉપરથી તેને પાવસભોજનનો દાહદ પેઢા થયો. તેમાં નંદિલાચાર્ય નામના સૂરિ જ્ઞાનમાં ઉત્તર્યા. વૈશદ્યાની સાસુ એમ કહેતી કે આ વહુને જોકરો થશે જોકરો થવાનો નથી. આતું કાનમાં રૂક્ષ જેવું વચન સાંભળી પેલી સતી વહૂ સૂરિને વંદના કરવા ગઈ; વંદના કરીને પોતાની સાસુની સાથેજે વિરોધ આણતો હતો તે ક્યો. સૂરિએ કહ્યું એ તો પૂર્વકર્મના દાપ છે, એમાં કોઈ વધારવા નહિ કેમકે ક્રોધ છે તે હેવત્સા લવહેતુ છે:-

હલોધ્ધિઅકોનો સરીસ સંતાપ કલ્લ હવેચઈ

કુણ્ણ પ્રણો પરલોપે નરગાઈ સદારણું દુઃખં-^૧

૧ સર્વે પૂર્વ કર્મના ફળ પામે છે, અપરાધ કે ગુણ તે અનુસાર પાપ કે અન્ય તો માત્ર નિમિત્ત છે

૨ આ લોકમાં કોપ છે તે મહાતાપ કલદ, લગેરેતું નિદાન છે, એથી પુરુ અને પરલોક નાસ પામે છે અને દાણુ દુઃખ પાવ છે એમ ભાવાર્થ છે

તને પુત્ર થશે અને તને જે પાયસદાહુદ થયો છે તે પણ જેમ તેમ પૂર્ણ થશે. એવાં સુરિવચનથી આનંદ પામતી તે ઘેર આવી. મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે ચારે સમુદ્રથી પરિબદ્ધ મેદિનીમાં ફરી વળી-એ તો પણ નિર્મલ ગુણવાળો એવો કોઈ શિષ્ટજન ન દીઠો કે જેના આગળ ચિરસંચિત એવાં હૃદયદુઃખસુખ કહીને એક ક્ષણ, કે અર્ધ ક્ષણ કે શ્વાસમાત્ર પણ વિશ્રામ મળે. આ શુરુ ખરેખર તેવા છે. આણી તરફ પદ્મયશાએ પણ ચૈત્રપૂર્ણિમાને દિવસે હોપોપણ કર્યું અને પુંડરીકતપનું હૃદયપત્ર આરબ્યું. તે દિવસે પાદમ્બપૂર્ણ પ્રતિશ્રદ્ધ પતિને આપવામાં આવેછે, ને સાધર્મિક+વાત્સલ્ય કરવામાં આવેછે. તેણે તે સર્વ કર્યું પણ વહૂને તો પૈર આણી કેવલ નહાઈ અન્ન ખાવા આપ્યું. વહૂએ થાળીમાં ઢાંકેલું પાયસાન્ન છાનેમાને લઈ લીધું; હુગડે બાંધી ઘડામાં નાખ્યું, ને પાણી ભરવા ગઈ. ઘડો મૂકીને હાથ પગ ધોવા ગઈ તેવામાં પાતાલમાં અલિંબર નામના નાગની પત્નીને ક્ષીરાન્નનો દાહુદ થયેલો તે પૃથ્વી ઉપર શોધતી શોધતી ત્યાં આવી. વૃક્ષ નીચે ઘડામાં ક્ષીરાન્ન દેખી તેને ખાઈ ગઈ અને જે માર્ગે આવી તે માર્ગે આવી ગઈ. વૈરોધા હાથ પગ ધોઈને આવી જુએ છે તો પાયસાન્ન મળે નહિ તેમ છતાં તેણે કોપ ન કર્યો કે કાંઈ કવરધું તે બોલી નહિ, માત્ર એટલું જ બોલી કે જેણે આ ભક્ષ્ય ખાધું તેના મનોરથ પૂર્ણ થાઓ. આવી આશિષ આપી તે વૃક્ષમાં સંતાઈ રહેલી અલિંબરપત્નીએ સાંભળી. તેણે પોતાને ઘેર જઈ પતિને વાર્તા કહી. વૈરોધા પણ પોતાને ઘેર ગઈ. પછી રાત્રે વૈરોધાની પડોસણને સ્વપ્નમાં નાગપત્નીએ કહ્યું હું અલિંબરનાગપત્ની છું, વૈરોધા મારી પુત્રી છે, તેને પાયસદાહુદ થયો છે, તે તમે પૂર્ણ કરો, અને એન એમ કહો કે તારે પીઅર નથી પણ હું તને પીઅર મમાન ઉપકાર કરીશ, અને આસુના તાપનો અગ્નિ શાંત કરીશ. પેલી પડોસણે સવારમાં વૈરોધાને પાયસાન્ન ખવરાવ્યું, પૂર્ણ દાહુદ થયા પછી તેને

* સાધર્મિકવાત્સલ્ય પોતાના ધર્મમાં હોય તેને જેટું વાત્સલ્ય કરવું જોઈએ તે.

પુત્રનો પ્રસવ થયો. પેલી નાગપત્નીને પણ સો પુત્ર થયા. વૈરોધાના પુત્રના નામકરણને દિવસે નાગે હત્સવ કર્યો. જ્યાં તેનું પીઆર પૂરું હતું ત્યાં મહોદો મહેલ બનાવી પાતાલમાંથી નાગઆવીને તેમાં રહ્યા. ગજ અથવા વાહન પદાતિ આદિ સમેત નાગલોક આવ્યા. આપ્તું ઘર ભરાઈ ગયું તે જોઈને વૈરોધાની સાસુ વહૂનો સત્કાર કરવા લાગી. અહો લોક પૂજિતને પૂજે છે ! નાગપત્નીએ વૈરોધાની રક્ષા માટે સર્પ મૂક્યા વૈરોધાએ તેમને એક ઘટમાં રાખ્યા, તે ઘટને કોઈ દાસીએ કામ કરતાં તમસ્વાલી ઉપર મૂક્યો. વૈરોધાએ દીઠા એવોજ ઉતારી લીધો અને પાણી છાંટી સર્પને સ્વસ્થ કર્યા, પણ એક બાલકનું પૂછકું ખરી ગયું. જ્યારે તે સ્ખલન કરે કે રૂવે ત્યારે વૈરોધા કહેવા લાગી બાંડાને ઘણી ખમા. વૈરોધાના પુત્ર ઉપર બહુ સ્નેહ થવાથી પેલા સર્પરૂપ બાંધવોએ રેશમી વસ્ત્ર, રત્ન, સુવર્ણ, આદિ આપી નામકરણવિધિ કરાવ્યા, અને પછી પોતે પોતાને સ્થાને ગયા. નાગના પ્રતાપથી વૈરોધાના ભાવ વધ્યા.

એક વાર પોતાના પુત્રને પુચ્છરહિત દેખી અશ્વિનરને બહુ ક્રોધ આવ્યો. અવાધજ્ઞાને જાણી લેઈને વૈરોધાને ઘેર આવ્યો. આવીને છુપાઈ રહ્યો, તે વખતે અંધારામાં વૈરોધા ચંદ્રાવરકન મધ્યે પેઠી ત્યારે બાંડી બાંડાને ઘણી ખમા, જે સાંભળી નાગરાજને બહુ સતોષ થયો. તેણે તેને નૂપુર આપ્યાં ને કહ્યું વત્સે ! આજથી તારે પાતાલમાં આવવું ને નાગલોક તારી પાસે આવશે. એ પ્રસાદથી વૈરોધા પાતાલમાં આવવા જવા લાગી. તે ઉપરથી વૈરોધાના મસરા પદ્મદત્તને શ્રી આર્યનંદિશ્વાચાર્યે કહ્યું તમારે તમારી વહૂને કહેવું કે તારે નાગનો આશ્રય છે તો તું નાગને એમ વિનંતિ કર કે તમારે લોકાનુગ્રહ કરવો, કોઈને દંશ કરવો નહિ. સરિનું આ વચન તેણે પોતાની વહૂને, ને વહૂએ નાગને કહ્યું. વૈરોધા ત્યાં ગઈ ને હચ્ચ સ્વરે કહેવા લાગી અશ્વિનરપત્ની બહુ છવો, અશ્વિનર ઘણું છવો, જેણે મારા નેવીની

પીઅરની લુપ્ત ભાગી, અનાથને સનાથ કરી, હે નાગકુમારો ! આપું નંદિલ મહાત્માએ એમ આજ્ઞા કરી છે કે લોકને પીડા ન કરવી. એમ કહીને ઘેર આવી. ગુરુએ વૈરોધાનો નવો સ્તવ રચ્યો જે વૈરોધાનો સ્તવ પઠે તેને સર્પભય નહિ. વૈરોધાએ સર્પમાત્રને ગુરુની પાસે આણ્યા ને તેમને ઉપદેશ અપાળ્યો, જેથી તે ઉપસાંત્યિત થયા. નાગદત્ત નામનો વૈરોધાનો પુત્ર મહાસૌભાગ્યવાળો થયો. પદ્મદત્તે ત્રિપા-સમેત વ્રત લીધું; તપ કરીને સ્વર્ગે ગયો. પદ્મયજ્ઞ પાણુ દેવત્વને પામેલા એવા ઇચ્છાસિદ્ધિવાળા પોતાના પતિની દેવી થઈ. વૈરો-ધાને દ્વાર્ણીદ્રુનું ધ્યાન રહ્યું તેથી મરણ પછી ધરણીરૂપત્ની થઈ, જ્યાં પાણુ એનું નામ વૈરોધાજી રહ્યું.

ઇતિ નંદિલાચાર્યપ્રબંધ .

અથ જીવદેવસૂરિપ્રબંધ.

ગૂર્જરભૂમિમાં વાયુદેવતાધિષ્ઠિત એવું વાયટ નામે મહાસ્થાન હતું ત્યાં ધનવાન ધર્મદેવ નામે શેઠીઓ હતો. તેની પત્ની શીલ-વતી નામે હતી, જે રહધારી ગૃહલક્ષ્મી જેવી હતી. તેમને ચેટાહીધર અને મહીપાલ એવા બે પુત્ર હતા. મહીપાલ બહુ રમતીઆળ હતો તેથી કશો વિદ્યાભ્યાસ કરતો નહિ. પિતાએ હાકી કાઢવાથી શીલા-ને દેશાંતરમાં ગયો. ધર્મદેવ મરી ગયો ને મહીધર વામદગચ્છના શ્રીજીનદેવસૂરીના પાઠમને પરિત્યાજ્ય થયો; તે રાશિલક્ષ્મી સૂરિ નામનો સૂરિદ્ર થયો. મહીપાલ પાણુ પૂર્વ દિશામાં રાજગૃહ શહરમાં દિગંબર પાસે-થી દીક્ષા લઈ આચાર્યપદને પામ્યો. તેનું નામ સુવાર્ણકીર્તિ એવું પડ્યું. શ્રુતકીર્તિગુરુએ તેને બે વિદ્યા બતાવી: ચક્રેશ્વરી વિદ્યા, પરકાચમવે-શ વિદ્યા. ધર્મદેવના મરણથી શીલવતીને બહુ દુઃખ થયું. કેમકે જેમ મેઘવિના નદી, ચંદ્ર વિના રાત્રી, સૂર્ય વિના કમલિની, તેમ ભર્તા વિ-ના કુલવધુની દશા થાય છે. રાજગૃહથી આવતા લોકને મોઢે પોતાના

પુત્ર સુવર્ણકીર્તિને ત્યાં રહેતો બાણી તેને મળવા પોતે ત્યાં ગઈ. તેને સુવર્ણકીર્તિ મળ્યો. માતા પુત્રનો રનેહ ઉભરાઈ ઉઠ્યો. એક વાર તેણે સુવર્ણકીર્તિને કહ્યું તારા પિતા રવરે ગયા. તું અહીં સૂરિ થયોછે. મહીધર પણ રાશિલ્લસૂરિ નામથી સ્વેતાંબરસૂરિ પદ વાચક દશમાં વિહરે છે; તમે હાલયે એકમત થઈ એક ધર્મ પાસે એમ કહી તેને તે વાચકમાં લેઈ આવી. બન્ને ભાઈ મળ્યા. એમ આશુનું હાથ ત્યાં માએ બે રસોઈ કરાવી, તેમાં એક સારી ને એક સાધારણ. પ્રથમ દિગંબરને ખોલાવ્યો, તેણે પેઢી સારી રસોઈ ખાધી. રાશિલ્લ સૂરિના બે શિષ્ય નિર્જરાર્થે આવ્યા તેમને પેઢી સાધારણ રસપતી આપી. બોબન પછી માતાએ દિગંબરને કહ્યું આ સ્વેતાંબરો શુદ્ધ છે, તું કર્મચિંતા કરતો નથી, તે કહે છે કે:-

હુંજઈ અહા કમ્મં સમ્મં નયન્તે પડિકમઈ હુધી.

સવ નિણાણા વિમુહસ્સ આરાહણા નય્થી.

ને તેજ પ્રમાણે પાસોઝે. માટે એમને મળીને મોક્ષની ઇચ્છા કર. આશુ માતાનું વચન સાંભળી સુવર્ણકીર્તિએ સ્વેતાંબરદીક્ષા લીધી, તે પછી તેનું નામ દશેદિશામાં હવદવસૂરિ એવું પ્રસિદ્ધ થયું.

પાંચસો શિષ્ય આગે કરતો તે સૂરિ ભવ્ય લોકના મિથાત્તાદિ જાગને સુદશનાપિયૂષથી નીચરતો હતો, તેવામાં દશનામાં કોઈ યોગી આવ્યો, શ્રી હવદવસૂરિએ તેને હીડા કે હાથે યોગપદ પર્યસ્તિકા બાંધી, જેથી લોક બીહીવા લાગ્યા. પ્રયુએ તેનું કીર્તન કર્યું, ત્યારે તેણે ખડો પતી બૂમ ઉપર લખ્યું:-

ઉવયારહ ઉવયારહ સવરહ મેઉરેઇ

અવગુણિ કિયઇ જી ગુણ કરઈ વિરલઈ જાણુણિ જાણેઈ. *

હું તમને છલ કરવા આવ્યો હતો, પણ તે આપે જાણ્યું અને મારું સ્તંભન કર્યું, માટે મારા પર કૃપા કરી મને છૂટો કરો. પ્રભુએ કૃપા કરી તેને મુક્ત કર્યો. તે વાયટ નગર બહાર મઠ કરીને રહેો. પ્રભુએ પોતાના ગરજને યોગીની કહ્યું એક કુટુંબ યોગી બહાર મઠમાં રહે છે, તે દિશાએ કોઈ સાધુ કે સાધ્વીએ જઈ નહિ સર્વએ તે વાતનો સ્વીકાર કર્યો. બે સાધ્વીઓ જાણુ પુદ્ધિની હોઈ કુટુંબમાં તે દિશાએ ગઈ, તેમને યોગીએ વૃદ્ધિની શક્તિથી પરા કરી જેથી તે તેની પાસેથી ખસેજ નહિ. પ્રભુએ પોતાના સ્થાનમાં દર્શનની પૂતળી બનાવી, તેનો કરછેદ કરતાં જ યોગીના પણ કરનો છેદ થયો તેથી તેણે પેલી સાધ્વીએ ન મૂકી દીધી, એટલે તેમનાં માથાં ઘોષ નાખવાથી તે પરવિધાના પાશમાંથી છૂટી સ્વસ્થ થઈ

એવામાં એક સમયે ઉજ્જયિનીમાં વિક્રમાદિત્યે સંવત્સર પર્વાવવાનો આરંભ કર્યો. તે સંબંધે દશમાં અટન કરવા સાડ નિંબ મંત્રીને ગૂર્જર દશ પ્રતિ મોકલ્યો. તે નિ બે વાયટમાં શ્રી મહાવીરનો પ્રસાદ કરાવ્યો. તેમાં પ્રતિષ્ઠા શ્રી જીવદેવસૂરિદ્રે કરાવી. વાયટમાં લક્ષ્મ નામનો શેડી-ઓ હતો તેણે એક વાર હોમ કરવાનો આરંભ કર્યો. બ્રાહ્મણોએ જોગા થઈ હોમ કરવા માંડ્યો તેમાં પાસેના આમલીના ઝાડ ઉપરથી ધૂમા-કુલ્લ એવો એક સર્પ કુડ આગળ પડ્યો. નિર્દય બ્રાહ્મણોએ તેને અગ્નિ-માં હોમી દીધો. તે જોઈ ક્રોધને નિરાગ આવ્યો તેણે બ્રાહ્મણોને કહ્યું તમે ઘણા નિષ્કૃર છો, આવી જીવદિસા કરોછો, માટે એ તા ગુરુ મારે જોયતા નથી એમ કહેતાં જ બ્રાહ્મણોને રજા આપી પોતાને ઘેર આવ્યો અને દર્શનોના આચારનો વિચાર કરવા લાગ્યો. એવામાં એક સમયે શ્રીજીવદેવસૂરિનો સાધુમઠ તેને ઘેર બિશા લેવા આવ્યો.

જીવદેવસૂરિ ઉપર ઉપકારનો સડ લોક કરે છે, પણ અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તેના તે કાલ વિરહાજ જનની બધે છે.

શુદ્ધ નિસાધી તે પ્રસન્ન થયા, તે પછી તેમને લક્ષ્મી પૂછ્યું, તમારુ ગુરુ કોણ છે? તેમણે કહ્યું કે શ્રીજગદેવસૂરિ ગુરુ છે. લક્ષ્મી તે ઉપરથી તેમની પાસે ગયો અને દ્વિદશાવ્રતી શ્રાવક થયો. એક વાર લક્ષ્મી કહ્યું સૂર્યપર્વમાં મેં લક્ષ્મીદ્રવ્યદાન માટે સંકલ્પ્યું છે. તેમાંથી અર્ધનો વ્યય કર્યો છે, બાકીનું લેયો; ત્યારે ગુરુએ કહ્યું નિર્દોશ પુર પો લેતા નથી. તે સાંભળી લક્ષ્મીને બહુ પ્રીતિ આવી. ગુરુએ કહ્યું આજ સાંજે એક પગ ધોયા પછી તારી આગળ જ આવે તેને મારી પાસે લેઈ આવજો. તે સાંભળી લક્ષ્મી ઘેર ગયો. સાંજે કોઈએ બે બળદ લોટ કર્યા તેમને લક્ષ્મી ગુરુ પાસે લઈ ગયો. ગુરુએ કહ્યું આ જુવન પોતાની મેળે જતા જતા જ્યાં ઉભા રહે ત્યાં તારા દ્રવ્યનો વ્યય કરી ચૈત્ય કરાવજો. લક્ષ્મી જુવનને ધટા મૂકી દીધા તે પિંબલાનક ગામ આગળ ઉભા. ત્યાં લક્ષ્મી ચૈત્ય કરાવવાનો આરંભ કર્યો. તે તૈયાર થયું તેવામાં કોઈ અવધૂત ત્યાં આવ્યો તેણે કહ્યું આ માસાદમાં દાષ છે. માણસોએ પૂછ્યું શો દાષ છે? તેણે કહ્યું શ્રીશક્તિ છે. તે સાંભળી લક્ષ્મી ગુરુને વીનતિ કરી. ગુરુએ કહ્યું ફરો થકી નિઃશલ્ય જૂમિ કરીને માસાદ કરો, તમારે દ્રવ્ય ચિંતાકરવી નહિ, આધિજ્ઞાત્રી ધન પૂરે કરશે. લક્ષ્મી માસાદ ઉકેલવા માંડ્યો. તો તેમાંથી શબ્દ થયો કે ઉકેલશે નહિ. ત્યારે પાછી તે વાત તેણે ગુરુને કહી તો ગુરુએ પ્યાનથી જોયું એટલે તેમના આગળ અધિજ્ઞાત્રી દેવી આવી તેણે કહ્યું હું કાન્યકુબ્જ રાજાની પુત્રી મહાશૂક નામની છું. પૂર્વે ગુર્જર દશમ્બ રહેતી હતી, મેં સ્નેહસેના આવી તેથી નાડી; પરંતુ તે લોક કોટે પડ્યા એટલે ભયથી કૂનામાં પડી ને મોઢ તેથી વ્યંતરી થઈ છું માટે સ્વાંગાચિયશલ્યા * કર્યું અને ગોડતું નથી, અને આધિજ્ઞાત્રી કરો. ગુરુએ તે વાત સ્વીકારી. પછી તેણે બતાવેલી જૂમી ઉપર તેને ચોગ્ય એવું એક દેવમંદિર કરાવી આપ્યું, પણ તેમાંથી નિઃશીમ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થયું એ થકી લક્ષ્મી અત્યંત મુખ્યારૂપ થયો, અને સંઘ પણ બહુ સંતોષ પામ્યો.

લક્ષ ઉપર રોષ આણીને પ્રાણલોએ મરવા પડેલી એક ગાય ચૈત્યમાં લાવીને નાખી, તે ત્યાં મરી ગઈ. તે વાત શ્રાવણેએ ગુરુને કહી. ગુરુએ વિધાનલયથી તે ગાય ખસાવવામાં ફેંકી. જે વાત પારકાને થવી ઇચ્છી-એ તે આપણીજ આગળ આવી ઉભી રહે. બ્રાહ્મણોએ અન્ય ઉપાય ન હોવાથી જીવદેવસૂરિના અતુનય * કર્યો કે હે સૂરે ! અમને તારો. સૂરિએ તેમની તર્જના કરીને કહ્યું કે મારા ચૈત્યમાં મારા પદસૂરિની શ્રાવકની પેઠે સર્વમળી ભક્તિ કરો તો આ ગાયને હું બ્રહ્માલયથી પાછી તાણી લેઉ. તેમણે કાર્યની આતુરતામાં બધી વાત અગીકાર કરી અક્ષર આપી નિશ્ચય કરી આપ્યો. આચાર્યે ગાયને બહાર ઉડાવી-નેથી ચારે વર્ણ સંતુષ્ટ થયા. કાલાંતરે સૂરિના મરણસમય આવ્યો ત્યારે પેલા યોગીથી ખીહીતા એવા તેમણે સર્વમિહિહેતુ એવા પેતાના અખંડ કપાલને લાગવાનું શ્રાવકોને કહ્યું. તેમણે તેમ કર્યું તેથી યોગી બહુ નિરાશ થઈ રોતો રહ્યો.

ઇતિજીવદેવસૂરિપ્રખંધ.

—ૐ—

અથ આર્યખપુટાચાર્યપ્રખંધ

કાઇ એક ગચ્છને વિષે મહાલાલસ પન્ન એવા આર્યખપુટ નામે આચાર્યરાજ વિરાજતા, તેમના શિષ્યભાગ્નેય ભુવન નામે હતો. તે સૂરિ ભગુકન્ઠ ભણી વિહાર કરતા ગયા. ત્યાં બલમિત્ર નામે બૌદ્ધાતુરકંઠ રાજ હતો, ને બાંધ્યો મહા પ્રામાણિક મનાતા હતા, તથા એવા યજ્ઞમાનને લીધે અતિ ગર્વે ચઢ્યા હતા. મૂલના વાનર અને વળી છી કરડ્યો. પ્રવેતાંબરોનાં ધર્મસ્થાનમાં ઘાસના પૂજા નાખતા હતા ને એવી વ્યંજના કરતા હતા કે તમે પણ છો. એવી અવશાયી યજ્ઞ ખપુટાચાર્ય પોતાના ગુરુપણને લીધે ક્રોધ પામ્યા નહિ; સુદ્રતા ઉપદ્રવથી મહારાજો દ્વાબ પામતા નથી, રાફરીની

કાળોથી સમુદ્રને વિકાર થતો નથી. પણ જુનને કોપ ચઢ્યો. તે ગુરુતી આગા લઈ શત મહત્ત શ્રાવકોને સાથે રાખી રાજ પાસે ગયો. ને ત્યાં મહોદેથી બોલ્યો:—ખલ પુરુષો ત્યાં સુધી ડંકા વગાડ્યાં જાઓ, ત્યાં સુધી પોતાની સ્તુતિ ગાયાં જાઓ, ને ત્યાં સુધી પોતાની પૂજા કરાવ્યાં જાઓ, કે જ્યાં સુધી ઘો હોમવાયો સળગી ઉઠેલા મહા અગ્નિ રૂપ આ પુરુષની કરાલ જ્વાલા એમના લવારાના વનમાં હડી નથી. બલમિત્ર રાજાએ કહ્યું હે સાધુ! શું કહ્યો છો! જુવને કહ્યું તમારા ગુરુ પોતાને મહોદા તાર્કિક માને છે, ને ઘરમાં બેઠા ગર્જના કરે છે, ને સ્વેતાંબરની નિદા કરે છે, માટે અમે વાદ કરવા તમારી સભામાં આવ્યા છીએ, માટે અમારી સાથે એકવાર આવી જાય, શ્રીતાને કર્ણકૌતુક ભણે થાય. રાજાએ તે ઉપરથી તેમને બોલાવ્યો અને ચતુરંગ મલામાં વાદ કરાવ્યો. જુવનભૂતિ મિંહના અપાટાદ તે નિમોદ્ય થઈ ગયા, ને શીઆળની પેઠે ચુપ થઈ રહ્યા. રાજાદિને હર્ષ પામી સ્વેતાંબરશાસનનો જયજયકાર કર્યો, તેમના ચેલ્યો મહોત્સવ થઈ રહ્યો, બૌદ્ધો તો હિમથી કરમાયલા કમલવન જેવ થઈ ગયા. તે ઉપરથી ગુડશસ્ત્રપુરથી વૃદ્ધકર નામનો મહાતાર્કિક બૌદ્ધાચાર્ય ભૂગુપુરમાં આવ્યો. તેણે રાજાને કહ્યું, સ્વેતાંબરે સાથે મને વાદ કરાવ્યો. રાજાએ જુવનની પ્રજા જોએલી એટલે તેણે તેને વાઘો, પણ તે અટક્યો નહિ, ને વાદમાં હાર્યો. યમ પ્રાણીઓને ઊડતો નથી. તેણે વિજય માપ કરી સભામાં કહ્યું:—જેમ પપાણને ટાંકણું, અધિકારને સુર્ય, શેદાલોકસુમને શીતકિરણ, પતંગને દોષ, પર્વતને વજ્ર, મેઘને પવન, વૃક્ષને પરશુ, હાથીને મિંહ, તેમ આ વાદી-ને અમે છીએ. સાંભળીને મળ્યોને અમત્કાર લાગ્યો. બોલવા લાગ્યા કે સ્વેતાંબરશાસનનો જયજયકાર છે વૃદ્ધકર આવા અપમાનવજ્રથી તમ થઈ ગુડશસ્ત્રપુરમાં અન્નની આખડી લઈ બેઠો, ને મરી જઈ વૃક્ષકર નામનો યક્ષ થયો. પૂર્વવેરને લીધે વ્યાધિ, ભય, મૃત્યુ, આદિથી જોનાને નડવા લાગ્યો. ગુડશસ્ત્રપુરના સર્વે એ વાર્તા આર્યખપુટા-

આર્યને નિવેદન કરી તેથી તે ત્યાં આવ્યા; તેમણે યક્ષાયતનમાં જઈ યક્ષને કાને ખાસડાં બાંધ્યાં, તેની છાતીએ પગ દીધો. લોક ભેગા થયા, તેમ ત્યાંના રાજા પણ ત્યાં આવ્યો. રાજા આવ્યો એટલે આચાર્ય પોતાના સર્વ અંગને શ્વેતવસ્ત્રથી ઢાંકી દીધું. રાજા જ્યાં જ્યાં વસ્ત્ર ઉઘાડે ત્યાં ત્યાં કુલાજ દેખે, તે ઉપરથી ક્રોધ પામી રાજાએ લાતો મારવા માંડી, તો ખપુટાઆર્યને મારેલી લાતો રાજાના અંતઃપુરની શિરીષકોમલાંગીઓને વાગવા માંડી. અંતઃપુરમાં સ્ત્રીઓના કોલાહલ થઈ રહ્યો, હે નાથ! અમારું રક્ષણ કરો, કોઈ અદૃષ્ટ રહીને અમને મારે છે. રાજા સૂરિની શક્તિથી ચમત્કાર પામી સૂરિને ચરણે નમ્યા, ને બોલ્યોકે કૃપા કરીને મારાં પરિજનને આજે જીવિતભિક્ષા આપો, આપ તો કૃપાલુ છો આપું કહ્યું. યક્ષ પોતાને સ્થાનેથી ઉડી સૂરિ પાસે આવ્યો, ને વિનીતભાવથી પાદસંવાહન કરવા લાગ્યો. બોલ્યોકે હું કીડી જેવો તેના ઉપર તમે આ શું કટક ચઢાવ્યું છે ? લોક ભેગા થઈ ગયા. આર્યખપુટે યક્ષને કહ્યું રે અધમ ! અમારા અનુયાયીના પરાભવ કરવા ઇચ્છે છે ? યક્ષે કહ્યું હનૂમાન્ છતે શાકિનીઓ પાત્ર શી રીતે પીવાની છે ? હું તો તમારો દાસ છું, મને પીડા મા કરો, તમારા સંઘનો હું બંધુ છું. રાજાદિ સર્વેને આથી ચમત્કાર લાગ્યો, ને તે સર્વે સૂરિના ભક્ત થયા. મંદિરમાંથી નીકળીને બધા બહાર ગયા ત્યારે પાષાણમૂર્તિ યક્ષ પણ સાથે આવ્યો, ને બે દપદ, બે દપદકુંડિકા, ને સૂક્ષ્મ યક્ષ સાથે આવ્યા. નગરના કિલ્લાના દરવાજા આગળ સૂરિએ યક્ષાદિને રજા આપી, ને સ્વસ્થાને ગયા. કુંડિકા તો સૂરિએ પુરદ્વાર આગળજ, લોકમાં ખ્યાતિ થવા માટે, સ્થાપી. રાજાને જોપદશ આપી શ્રાવક કર્યો, તે તેને ઘેર ગયો. પ્રભાવના, નર્તકી, રંગ, આચાર, ઇતિ ચાતુર્વર્ણ્યે સૂરોદ્રતું વર્ણુન થયું.

તે સમયે ભૃગુપુરથી બે સાધુ આવ્યા તેમણે કહ્યુંકે હે ભગવન્ ! ભૃગુપુરથી અત્ર આવતાં જ કપોદેકા આપે ગૂઢ રાખી હતી, તે કોઈ સુલ્લકે જાણી, તે જાણતાંજ ખેંચી લીધી, તેથી લાલ પ્રાપ્ત થયો,

તેને જીવે ધનવાનના ઘરમાં તૈયાર થયેલી રસોઈ લાવીને ખાયછે, તેમ કરતાં તેની વાત ગચ્છે જાણી, એટલે નિષેધ કર્યો, પણ રત્નનેન્દ્રિય પરવશ થયાથી તે એ વાત મૂકતો નથી. તેથી સંધે હાકી કાઢ્યો છે. તે કોપ કરીને ઔઘેનાને જઈ મળ્યોછેને આચાર્યજીવો થયોછે. ઔઘેનાનાં પાત્ર ગૃહસ્થોના ઘરમાં લેઈ જાયછે, ને ત્યાંથી ભાત ભરીને મઠમાં લાવેછે. તે જોઈ લોક પણ ઔઘેભક્ત થતા જાયછે. જેમ આપને ઉચિત જાગે તેમ કહે. તે સાંભળી ખપુટાચાર્ય ભૃગુપુરમાં ગુપ્ત રીતે રહ્યા. ઔઘેનાનાં અમપૂર્ણ પાત્ર આવે તેને અકાશમાંથીજ ભાગી નાખ્યાં એટલે તેમાંથી એખા, મગ, મોદક, આદિ લોકને મારે પડવા લાગ્યા. પેલાએ મૂરિ આવ્યા એમ જાણ્યું એટલે તે ભય પામીને નાશી ગયો. મૂરિ સંધને લેઈ ઔઘેપ્રાસાદમાં ગયા.

ઔઘેની પથરાની મૂર્તિ ઉડીને સામે આવી ને જ્ય જ્ય મહર્ષિ-કુલશેખર એવી સ્તુતિ કરવા લાગી, તેથી જિનપતિરાસનનો મલાવ બહુ પ્રદીપ્ત થયો. આર્વખપુટ વળી અન્યત્ર વિહાર કરવા ગયા. પાટ-હીપુત્ર નગરમાં દાહડ નામનો રાજા બ્રાહ્મણોનો ભક્ત હતો, તેણે જોન યતિને યોલાવ્યા ને કહ્યું બ્રાહ્મણોને નમસ્કાર કરો. જિને કહ્યું એ તો ગૃહસ્થ છે, ને અમે યતિ છીએ ને વંદવા ચોગ્ય હીએ. દાહડે કહ્યું, નહિ વંદન કરો તો તમારાં આયાં કાપી નાખીશું. ત્યારે યતિએ સાત દિવસ અવધિ માગી, તે રાત્રીએ આપો. દૈવશેઝે ખપુટના શિષ્ય ઉપાધ્યાય મહેન્દ્ર નામના ભૃગુકુલથી ત્યાં આવ્યા. તેમના આગળ યતિએ પોતાનું દુઃખ કહ્યું. તેમણે ધીરજ આપી. માતઃકાન્તે પાણી ને રાતો કરેલા લેઈ મહેન્દ્ર દાહડ પાસે ગયો. તે માતઃકાન્ત આઠમા દિવસનોજ હતો. રાત્રીએ કહ્યું જવેતાંબરને, બ્રાહ્મણોને નમસ્કાર કરવા યોલાવો. યોલાવ્યા એટલે અધીને આગળ ઉભા રહ્યા. મહેન્દ્રે રાતા કરેલાની સોટી જતાવીને કહ્યું મયમે આ વરદ નખીએ છીએ. એ સોટીને નમતાની સાથેજ બ્રાહ્મણોનાં મસ્તક તાલ-કેશની જેઠ ભૂમિ ઉપર પડ્યાં. તે જોઈ રાત્રને જહુ ભય પડ્યું, તેથી

પોતે કાલાવાલા રવા મંડ્યો, ને કહેવા લાગ્યો કે હવે આવો અવિનય કોઈ વારે નહિ કરું. ત્યારે મહેદ્રે કહ્યું:-સિંહની કેશવાળીને પગથી સ્પર્શ કોણ કરે ! તીક્ષ્ણ ભાલાની આણોથી આંખને કોણ ખજીવાળે ! ભુજંગેશ્વરના મસ્તકના મણિનો શિરોવતસ કરવા કોણ તૈયાર થાય ! — તેજકે જે શ્વેતાંબરશાશનની આવી નિંદા કરે. એ સાંભળી રાજાને વધારે ભીતિ લાગી, તેથી મહેદ્રને પગે પડ્યો. ત્યારે મહેદ્રે પેલા ધોળા કરેણાની સોટી હલાવી, એટલે બ્રાહ્મણોનાં મસ્તક પોતપોતાને સ્થાને ચોટી ગયાં. રાજા તથા વિભોને બોધ થયો. આર્ય અપુરે સુરિપદ ભુવનને આપ્યું, ને પોતે અનરાનથી સ્વર્ગે ગયા. જે ભવિત તેમ મૃત્યુ ઉભયને શોભાવે છે તેજ ખરા પુરુષ છે, બીજા તો બધા પશુ છે.

ઇતિ શ્રી આર્ય અપુરાચાર્યપ્રબંધ

અથ પાદાલપ્તાચાર્યપ્રબંધ.

કૌશલ્યા નામની નગરીમાં વિજયવર્મા નામે નય, અને પરાક્રમનો સમુદ્ર રાજા રાજ્ય કરતો હતો, ત્યાં કુલ્લનામે શેઠીઓ હતો. તે જૈન-ધર્મી, ડાહ્યો ને દાનશીલ હતો. તેને પ્રતિભાણા નામે પત્ની હતી, તે રૂપ, શીલ, સત્ય આદિ ગુણોના ભડાર હતી. તેને પુત્ર ન હોવાથી બહુ ખેદ થતો હતો. તે ઉપરથી કોઈએ કહ્યું વૈરોધા નામની દેવીની ઉપાસના કરો. તેણે તપ નિયમ સંયમ આદિ થકી તેનું આરાધન કર્યું એટલે તેણે પ્રત્યક્ષ થઈ કહ્યું, વત્સો! મને શા માટે સંભારી છે? શેઠાણીએ કહ્યું પુત્ર માટે. વૈરોધાએ કહ્યું, વત્સો! સાંભળ, વિદ્યધરવંશમાં શ્રી કાલિકાચાર્ય થયા, તેમના વિદ્યાધર નામનો ગચ્છ છે, ત્યાં નાગહસ્તી નામે સુરિ છે, તે હાલ આ નગરીમાં આવ્યા છે, તે સુક્રિયાજ્ઞાનના અર્ણવ છે, તેમના ચરણનું જલ પો. તે સાંભળી ભાવનાથી ભરેલા શેઠાણી ચાલી તો રસ્તામાંજ ગુરુચરણામૃત પાત્રમાં લઈ આવતો. શિષ્ય દીઠા શેઠાણીએ પૂછ્યું હે તપોધન ! આ શું છે? તેણે કહ્યું

ગુરુપાદાદક. તે સાંભળીને પી ગઇ. ગુરુએ કહ્યું મારાથી દશ હાથને
છેટે રહી તે જલ પીધું માટે તારે। પુત્ર તારાથી દશ યોજન દૂર
રહેશે, ને તે પછી તારે બીજા નવ શ્રીમાન્ પુત્ર થશે. પછી ચંપક-
કુસુમમકરંદપાનથી મત્ત થએલા બ્રમરના ગુંબરવ નેવી, ક્રોમલ
વાણીથી તે બોલી કે પ્રથમ પુત્ર હું આપને આપીશ, એમ કહી
પ્રેતાને ઘેર ગઇ. પોતાના ભત્રીંને ગુરુની તેમ પોતાની વાત કહી, ને
સાંભળી શેઠ ખુશી થયો. શેઠાણીને યોગ્ય કાલે પુત્ર થયો નેથી મંગ-
લોત્સવ પ્રવર્તી રહ્યો. તેનું નામ નાગેન્દ્ર એવું પાડ્યું. તેના શરીરના
અવયવ તેમ ગુણુ સર્વ લોકને ઇચ્છવા યોગ્ય થઇ પડે તેમ વૃદ્ધિ
પામતા ચાલ્યા. ગુરુએ આવી આઠમે વર્ષે તેને દીક્ષા આપી, ને મંડ-
ન નામના મુનિ પાસે ભણાવરાવ્યો. તે બાલપણમાં પણ સર્વવિદ્યા-
વિશારદ થયો. એકવાર ગુરુએ જલ માટે મોકલ્યો તે લઇ પાછો
આવી જોવા લાગ્યો ત્યારે,

અંબંતંબહીએ પ્રુદ્ધિઅંપ્રુદ્ધંત પત્તીએ

નવસાક્ષિ કંથએ નવ વહ્નં કલએ મેહિતં

એ ગાથા ગુરુએ કહી. શૃંગારગર્ભ ઉક્તિ સંભળાવી તેથી રા-
ગાગિન પ્રદીપ્ત થયો છે એમ ભાવ સૂચવ્યો. નાગેન્દ્ર બોલ્યો ભગવન્!
એક કૃપા કરો. પાલિતક ઇત્યાદિ. જેનો ભાવ એ છે કે ગગન
ગમનોપાયદૃષ્ય ને પાદલેપવિદ્યા તે મને આપો, નેથી હું પાદલિ-
પ્ત એ નામે કહેવાઈ. ગુરુએ પાદલેપવિદ્યા આપી, જેના
બલથી તે આકાશમાં ભમવા લાગ્યો. દશ વર્ષનો છતાં તેને સૂરિપદ
સ્થાપ્યો એટલે બહુ શિષ્ય લઈ તે વિહંગવા લાગ્યો. નિત્યે રાત્રુંજય
ઉર્જ્યાંતાદિ પંચતીર્થ કરીને રસવિરમ જોજન કરતો ને પછી તપ
આચરતો. જે દૂર હોય, બહુ દૂર હોય, કે તેથી દૂર હોય, તે બધું તપથી
સિદ્ધ થાયછે, તપ દુરનિકમ છે.

એકવાર સર્વે સિધ્ધ ષાટલીપુત્ર ગયા. ત્યાં અખંડ અરિવર્ગને ખંડિત કરનાર મુરુંડ નામે રાજા હતો. તેને છ માસથી શિરોવેદના થયેલી હતી, તે મંત્ર તંત્ર ઔષધ કશાથી મટતી નહતી. વિશેષ વિદ્વાન્ એવા સૂરિને આવ્યા બાણી રાજાએ મંત્રીને મોકલ્યા. તેમણે કહ્યું રાજારાજેન્દ્રને શિરોવેદના થઈ છે તે મટાડો ન કીર્તિ તથા ધર્મ પ્રાપ્ત કરો. સૂરીન્દ્રે રાજભવનમાં જઈ મંત્રશક્તિવડે ક્ષણમાત્રમાં શિરોવેદના મટાડી તે ઉપરથી અધાપિ પણ કહેવાયછે.

જહ જહ આણુશિણુ બાણુ અરિસ પાલિતકિ ભમાડેઇ
તહ તહ સિરવિયાણા પાણુસ્સઇ મુરુંડરાયા

રાજા પ્રસન્ન થયો, બધે ઉત્સવ થયો, પાદશ્લિષ્ઠસૂરિના યશથી સાતે ભુવન પવિત્ર થઈ ગયાં. રાજાએ સ્તુતિ કરવા માંડી. ચિત્ત આર્દ્ર, વાણી મધુર, દષ્ટિ પ્રસન્ન અને ઉજ્જવલ, શક્તિ ક્ષાંતિયુક્ત, શ્રુત મહા વિનાયુ, શ્રી દીનતા દૈન્યને હાગુનારી, રૂપ શીલયુક્ત, મતિ નય-યુક્ત, સ્વામિત્વ ગર્વરહિત, અહો આ ઉત્તમ પુરુષમાં નવ અમૃતકુંડ પ્ર-કટ છે. એક વાર રાજાએ સભામાં કહ્યું રાજકુલમાં મહા વિનય છે ત્યારે આચાર્યે કહ્યું ગુરુકુલમાં મહાવિનય છે, તે ઉપરથી આચાર્ય બોલ્યા ને આપનો પરમ ભક્ત રાજપુત્ર હોય તેને બોલાવો, ને, તેને એમ કહો કે જાઓ, જઈને જોઈ આવો, ગંગા પૂર્વ ભણી વહેછે કે પશ્ચિમ ભણી. રાજપુત્રને બોલાવીને તે પ્રમાણે આજ્ઞા કરી. તે ગયો ને આમ તેમ રખડીને પાછો આવ્યો. રાજાએ પૂછ્યું ગંગાની ત-પાસ કરી? ત્યારે રાજપુત્રે કહ્યું એમાં શી તપાસ કરવાની છે? બાલક પણ જાણેછે કે ગંગા પૂર્વવાહિની છે, મેં પણ જઈને જોઈ તો તેવીજ છે. રાજા આ વાત સાંભળી રહ્યો એટલે સૂરિએ પોતાના એક સાધુ-ને તે કામ માટે મોકલ્યો. તેણે ત્યાં જઈ દંડ અંદર નાખી તપાસ કરી કે ગંગા પૂર્વવાહિનીજ છે. પછી ગુરુ પાસે આવ્યો ને કહેવા લાગ્યો કે મેં પૂર્વે ગંગાને પૂર્વવાહિની સાંભળી હતી તેજ પ્રમાણે આજ જઈ-

ને જોતાં જાણાયું તે આપને કહું છું, બાકી એમાં તર ને હોય તે તો આપ જાણો. રાજપુત્ર અને પતિ વિષે રાજા અને મુરિ ને પ્રચ-
ન્ન એરેએ કહ્યું એટલે રાજાએ ગુરુકુલમાં વધારે વિનય એ વાત સ્વીકા-
રી તે ઉપરથી કહેવાય છે:—

નિવ પ્રચ્છએણુ ગુરુણા ભણિહ ગંગા કહિ મુહી વહધં

સંપાદય વંચીસી જહતહ સવચ્છ કાયવં

પાટણીપુત્રથી સૂર્ગદ્ર લાપન ગયા, ત્યાં એક પુરમાં બાલકો સાથે ર
મયા લાગ્યા. મુનિઓ ગાયર્થાર્થે ગયા, એટલામાં શ્રાવક
વંદવા માટે આવ્યા ત્યારે પોતાનો વેષ બદલીને બેઠા. તે ગય
એટલે વળી બેઠવા મંડયા. તેવામાં કેટલાક વાદી આવ્યા તેમણે વિ
જન જોઈ કંકડુકુ એમ મરઘડું બોલાવ્યું; સૂરોદ્રે પણ આંડી એવે
બીલાશનો શબ્દ કર્યો, ને પછી દર્શન દીધાં. વાદી પગે પડયા, અને અ
હોમજુની શી શીખમતિ છે એમ તે અતોય બતાવવા લાગ્યા. પછી મજુરો
તેમની સાથે વાતચીત આરંભી; તેમાંના એકે પૂછ્યું:—

પાલિતય કહ સુકુડં સયલ મહિમંડલ ભમં તેણં

દિલં સુઅંચ કરચ્છ વંદલુ વંદણુ સસીઅવો અગી.

મજુરો ઉત્તર કહ્યું:—

અયમા ભિ ઉગસંદૂ મિયમ્મ પ્રવિસસ મુહ હિઅઅમ્મસ

હોઈ વહં તસસ કુહં ચંદણુ રસમીઅવો અગી.

તે વાદી બહુ અતોય પાત્રી બેસ્યા તમે માસાલ અમરગુરુ છો, તાર-
તીને ધન્ય છે કે તમારા વદનમાં વસે છે.

અપુત્રાચારેના ઉપાધ્યાય મદેદે જે બાલકોને પૂર્વે બતાવ્યા હ-
તા, ને તેથી તેમાંના કેટલાક તો મન્યાત્રી પણ થઈ ગયા હતા, તેનાં
કેટલાંક રાજાને પાટણીપુત્રમાં વચ્ચતાં હતાં તે પૂર્વે પેરને લીધે એન પતિ.

આને ઉપદ્રવ કરતાં હતાં. તે વાત પ્રભુ શ્રી પાદલિપ્તાચાર્યે સાંભળી, એટલે પોતે ગગનમાર્ગે ત્યાં ગયા, ને કહેવા લાગ્યા અરે! હું વીર પડ્યો છું ત્યાં સુધી જૈનોને પીડા કરનાર કોણ છે! જોખરી થયેલી લાકડી પણ હાંલાને ભાગી શકે છે. તે સાંભળી તે લોકો ડાગડાની પેઠે નાશી ગયા. પ્રભુ ત્યાંથી ભૂગુપુર ગયા; ત્યાં આર્યખપુરના સંપ્રદાયમાંથી સકલ કલા શીખ્યા. ટંકપર્વતમાં નાગાર્જુનને પ્રભુએ આકાશગમન-વિદ્યા શીખવી, તે પરમ આર્હત થયો, તેણે પાદલિપ્તકપુર નવું કર્યું; તેમ દશાર્હત મંડપ અને અગ્રસેન ભવનાદિ કરાવ્યું. પ્રભુએ એ ગાથાઓ સ્તવન રચ્યું, ત્યાં હેમસિદ્ધિ વિદ્યા ઉતારો એમ વૃદ્ધો કહે છે. નાગાર્જુન તેના આરંભ કર્યો પણ કેમ બંધાય નહિ. તેણે વાસુકિ નાગની આરાધના કરી એટલે તેણે તથા પાદલિપ્તાચાર્યે, ઉપાય બતાવ્યો કે કાંતિપુરીમાંથી પાર્શ્વનાથને લાવીને તેમની દષ્ટિએ રસ બાંધે તો બંધાય. નાગાર્જુને ષૂઝ્યું પાર્શ્વનાથ કેમ આવે! વાસુકિ તથા પાદલિપ્તે કહ્યું આકાશમાર્ગે ઉપાડી લાવો. નાગાર્જુને જઈ કાંતિપુરમાં ચૈત્યની તપાસ કરી. ત્યાં ધનપતિ નામનો શેઠ એ ચૈત્યના પંચમાં હતો તેને જો-શીએ કહ્યું પાર્શ્વનાથની રક્ષા કરજો કેમકે એક ધૂર્ત તેમને લઇ જવા ભગે છે. તે ઉપરથી તેણે પોતાના ચાર પુત્રોને રક્ષા કરવા મૂક્યા. નાગાર્જુન ત્યાં ગયો, પણ પેલા રક્ષા કરતા હતા તેમાંથી હરી જવાનો અવસર આવ્યો નહિ, એટલે નાગાર્જુન તેમની સાથે પ્રીતિ બાંધી. એમ કરતાં વિશ્વાત્ત પેદા થયો. આરાનિક સમયે પિતાપુત્ર સર્વે પ્રણામ કરવામાં નીચે ઓઢે લાગેલા હતા તે લાગ જોઈ નાગાર્જુન પાર્શ્વનાથને લેઈને આકાશ માર્ગે હડી ગયો. શેઠી નામની નદીને તટે પાર્શ્વનાથની દષ્ટિમાં રસ બંધાયો, તે ઉપરથી તે વીર્યનું નામ પણ સ્તાંભનક પડ્યું ને ત્યાં સ્તાંભન નામનું નગર થયું.

પછી શ્રી પાદલિપ્તાચાર્ય દક્ષિણ દિશાના બૂધહરપ, ગોદાવરી-નદીના તરંગના જલકણથી જ્યાં પાંચનો શ્રમ દૂર થાય છે, એવા પ્રતિષ્ઠા-

ન પુરને વિષે ગયા. ત્યાં સાતવાહન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે
 વિદ્વાન, ચોધ, દાનશીલ, બોગી, સર્વમાં અગ્રણી હતો. તેની સલામાં
 વાત થઈ કે સર્વવિદ્યામૃતપાન વદન રત્નદર્પણ છે જેનું એવા શ્રી-
 પાદશિખાચાર્ય આવે છે. તે સાંભળી સત્તરમાં સર્વ પંડિતોએ બેગા
 થઈ, એક પોતાના માણસને ઠરેલા ધીનું કચોલું ભરી આપી ને આચાર્ય-
 થની સામે મોકલ્યો. આચાર્યે પેલા ધીમાં એક સોય ઘાડી દીધી ને
 તે માણસને પાછો મોકલ્યો. રાજાએ તે વૃત્તાંત જાણી પંડિતોને પૂછ્યું
 કે તમે ધીનું ભરેલું કચોલું મોકલ્યું તેમાં શો ભાવ હતો? તેમણે કહ્યું
 આ નગરમાં પંડિતો એટલા બધા છે કે જેમ આ ધીમાં જગો નથી
 તેમ નગરમાં જગો નથી, માટે વિચારેને આવજો, એવા ભાવ અમે
 સૂચવ્યો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે આચાર્યની એણા પણ તમે વિચારો
 કેમકે તે કહે છે કે ઘટ્ટ બાજેલા ધીમાં જેમ સોય પેડી તેમ હું પણ
 વિદ્વાનોથી ભરેલા નગરમાં પેશીશ. સર્વે પંડિતો તેમ રાજા સાથે
 ગયા, સર્વે મળીને સંતોષ પામ્યા, અને ગુરુને નગરમાં લાવ્યા. ત્યાં તેમણે
 નિત્રોણકલિકા, પ્રશ્નપ્રકાશાદિ દાસ્ય રચ્યાં. એક તરંગજોડા નામનું,
 ચંપૂકાવ્ય નવું રચીને તેમણે રાજા આગળ મૂક્યું અને સલામાં
 વાચ્યું. રાજા બહુ મસત્ત થયો. અહોં આ ખરેખરા કર્વીદ્ર છે ! :—
 પદ જાણે સરાણે ઉતારેલાં હોય તેવાં હજ્જવણ ધૃતિવાળાં છે, અર્ધ-
 નાશીશ્વરની ઉત્તમ શ્લાઘામાં પ્રવીણ એવા બંધ છે, અર્થોગતિ
 વિવક્ષણજ છે, ચંદ્રમંડલના સહજ સૂર્યમાંથી ટપકતા ધીવૃષ જેવા
 મધુર રસ છે, માટે અવશ્ય ખરા કવિનું કૌશલ્ય જણાય છે, મિથ્યાવાણી-
 નો આડંબર નથી. એજેઈ કવિઓ પણ સંતોષ પામ્યા. એક વિદુ-
 થી વેરયા ગુણુજા છતાં, રાજસલામાં છતાં, સુરિની સ્તુતિ કરતી ન
 હતી. રાજાએ તેથી કહ્યું અમે સર્વે પ્રસન્ન થઈ સ્તુતિ કરીએછીએ,
 આ એકલી બોલતી નથી, માટેએવું કરો કે એ પણ સ્તુતિ કરે. તે સાંભળી
 સુરિ વસતિમાં આવ્યા. રાત્રીએ ગચ્છની સંમતિથી માણુ ચઢાવી દઇને
 મરણ પામ્યા જેવા થઈ ગયા. ઠાઠડી બાંધી ને સર્વેએ રોતેરોતે વેરયાના

ધર આગળથી લીધી. વેશ્યા પણ રોતીરોતી બહાર આવી ને બોલવા લાગી:—

સીસં કહવન પુઠં જમસ્સ પાલીતયં હરંતસ્સ
જસ્સ મુહનિસ્સરાહ તરંગ લોલા નમ વૂઠા

ત્યારે સૂરિ જીવતા થયા. એટલે વેશ્યાએ કહ્યું મરીને સ્તુતિ કરાવી ! સૂરિએ કહ્યું મરીને પણ પંચમ ગાવો એ નથી સાંભળ્યું ? પછી મળુ શત્રુંજય ગયા, ને ત્યાં અનશન ગ્રહણ કરી ઈંદ્રસમાનતાને પામ્યા.

ધૃતિ પાદલિપ્તાચાર્યપ્રબંધ.

અથ વૃદ્ધવાદી અને સિદ્ધસેનનો પ્રબંધ.

વિદ્યાધરગચ્છમાં, શ્રીપાદલિપ્તસૂરિના સંતાનમાં, સ્કંદિલાચાર્ય ને-
જો જૈનઙ્ગર્ય સાધ્યાં હતાં, તે ખીરાજતા હતા. તે વિહરતા વિહરતા ગૌ-
ડ દેશમાં ગયા. ત્યાં કોશલા ગામમાં મુકંદ નામે બ્રાહ્મણ વસતો હતો તે
સૂરિને મળ્યો. તેણે આવી દેશના સાંભળી: બોગમાં રોગનો ભય છે, સુ-
ખમાં ક્ષયનો ભય છે, વિત્તમાં રાજનો ભય છે, દાર્પમાં સ્વામીનો ભય છે,
ગુણમાં ખલનો ભય છે, વંશમાં શ્રીનો ભય છે, સ્નેહમાં વૈરનો ભય છે,
નયમાં નયનો ભય છે, કાયામાં કૃતાન્તનો ભય છે, નામમાત્રને ભય છે,
પણ એક વૈરાગ્યજ અભય છે. એ સાંભળતાંજ ભરથી ઉદ્વિગ્ન થઈ તેણે
ચારિત્ર લીધું, અને પોતે ગુરુ સાથે ભૃગુપુર ગયો. મુકંદ મુનિ બહુ
મહોટ્ટે રરે રાત્રીએ અભ્યાસ કરવા લાગ્યો એથી સાધુની નિદ્રાનો
ભંગ થવા લાગ્યો. ગુરુએ તેમને દુર્મનાયમાન * બાણી મુકંદને

ભાણુતો બંધ કર્યો ને કહ્યું હે વત્સ! નમસ્કાર કર્યો કર, રાત્રીએ મહોટો થાં ઘોડવાને લીધે હિંસક છવ જાગે તેથી મહા અનર્થ થા માટે તે ન કરવું. ત્યારે તેણે દિવસે ભાણવા માંડ્યું. તેથી આવક શ્રાવિ કાને કર્ણજવર થવા લાગ્યો. કોઇએ કહ્યું આ આટલો મહોટો થઇ ને ભાણવા બેઠો છે તે શું મુશલને ફુલ લાવવાનો છે કે! તે સાંભળી મુકુંદને બહુ ચટકો લાગ્યો. મહાવિદ્યાર્થી એવા તેણે જિનાલયમાં જઇ એકવીશ ઉપવાસ કરીને મરસ્વતોની આગધના કરી. તે પ્રસન્ન થઇ પ્રત્યક્ષ પદ્મ બોલી કે સર્વવિદ્યાસિદ્ધ થા. તે ઉપરથી તે કર્વાઈ થઇ ને પોતાના ગુરુપાસે જઇ સંઘસમક્ષ મહાધ્વનિથી બોલ્યો: જણે મારો ઉપહાસ કર્યો છે કે આ તે શું મુશલને ફુલ લાવનારો છે? તે આવો, જુઓ, હું મુશલને પુષ્પ લાવુ છું. મુશલ મંગાવીને, બજાર વચ્ચે રહી, તેને તેણે મંત્રશક્તિબલે પુષ્પ આણ્યાં, ને તેને કાંધે મૂકી ફરવા લાગ્યો ને ઘોડવા લાગ્યો:—

પત્તમ વલ્લભિયં તદ્દન્તે જપયં કુલ્લયે ન મુસલ મિહ
તમહંતમહં નિરાકરિતા કુલ્લયં મુસલંતિ ડાવેમિ

તેમજ, મર્જુને સીંગડાં, રાક્યદિ પ્રમાણુ, વન્હિ રીતલ, મારુત નિષ્કંપ, જે જેને જોઇએ તે લ્યો; અહો વૃદ્ધવાદી શું કહેછો તે ઘણું અપ્રતિમલ્લ-વાદી થયો; સ્કંદિલાચાર્ય તેને પોતાને પદ સ્થાપ્યે ને તેણે નામ વૃદ્ધવાદી એકું પ્રમિદ થયું. સ્કંદિલાચાર્ય સમાધિ મૃત્યુ-માર્ગે રવર્ગમાં ગયા. |

એકવાર વૃદ્ધવાદી મૃગુપુર જતા હતા આ તરફ અવંતિમાં પિકમા-દિત્ય રાજા હતો: જેનાં દાનની ખ્યાતિ એવી હતી કે સાડકોટિ મુવર્ણ બગો ને મિત્તેર મુદ્રાતુગા મદ્ય ધનુષ્યમધુષથી તોષે ચડેલા

+ મહાવ જોડેર યુ-ન કુનાર, પ્રતિમલ્લ એટલે તામો યુધ્ધ કરી દરારે તેવા નર, ને નરિ છેડે ને નરિ નરિ, અવાર કોઈ એવા નર નર નરિ તેવો

ઉન્મત્ત પચાસ હરતી, લાવળ્યવતી એવી સો વારાંગના, એટલું પાંડય રાજાએ દંડમાં આપ્યું, તે વિક્રમાદિત્યે પૈતાલિકને આપી દીધું. તે રાજાનો માન્ય, કાત્યાયનગોત્રાવતંસ, દેવાર્થિ દિવ્ય હતો, તેની પત્ની દેવરસિકા હતી, તેને પેટ સિદ્ધસેન નામનો પુત્ર હતો, ને પોતાની બુદ્ધિના બલે કરીને આખા જગતને તૃણ સમાન માનતો હતો. બુદ્ધિની કાંઈ સીમા નથી. કહ્યું છે: પૃથ્વી સમુદ્રથી બંધાયેલી છે, ને સમુદ્ર પણ બહુ તો શતયોજનપરિમિત છે, સર્વ સર્વદા ભમતો ફરે છે, તેમ આકાશનો પણ છેડો કહાડી લાવે છે, એમ સર્વદા ભવમાત્ર સ્પષ્ટ અવધિથી પરિચ્છિન્ન છે, પણ સપ્તરશ્મીની બુદ્ધિનો પ્રભાવ અત્યંત નિઃસીમ હોય વિજયી વર્તે છે.

તે કહેતો કે મને વાદમાં જે જીતે તેનો હું શિષ્ય થાઉં. એમ કરતાં વૃદ્ધવાદીની કીર્તિ સાંભળી તેની સામે જવા નીકળ્યો. પોતે ભૃગુકચ્છથી નીકળ્યો ત્યાં વૃદ્ધવાદી રસ્તામાંજ મળ્યા. પરસ્પર વાત થતાં સિદ્ધસેને કહ્યું મારી માથે વાદ કરો. સરિએ હા કહી પણ કહ્યું કે અત્ર સભ્ય કોણ થશે? અને હાર જીતનો નિર્ણય કોણ આપશે? સિદ્ધસેને કહ્યું આ ગોવાળીઆ મધ્યસ્થ થશે. વૃદ્ધવાદીએ કહ્યું ત્યારે વાદ ચલાવો. ત્યારે સિદ્ધસેને ત્યાં આગળ ઘણુંક સંસ્કૃતમાં કહ્યું જે સાંભળી ગોવાળીઆ બોલ્યા કે આને આવડતું નથી, માત્ર હોકારા કરી જાણીએ, ને કાન ફેડેએ. માટે વૃદ્ધા તમેહવે બોલો. વૃદ્ધવાદી સમયને આજળખી, કાછડો વાળી, કુદડી ફરતા ગયા ને બોલતા ગયા કે:—

નપિ મારીયાઈ નપિ ચોરિયઈ પરદારહગમણ નિવારિયઈ

ચોવાચોવ દાઈયઈ સગિ દુકંદુક જાઇયઈ

વળી બોલ્યા ને નાચતા ગયા કે:—

કાલક કંબલુ અનુ નીચ્છદ્ય સિહિભરિક દધ

અડપટ...૧૬પાડપઉ નીલઈ ઋડિઅ વર કિસરગડિ સિંગનીલાહિ
 ગોવાળીઆ પ્રસન્ન થયા ને બોલ્યા કે વૃધ્ધવાદી સર્વજ્ઞ છે, કેવું કાનને
 મીઠું લાગે તેવું બોલેછે; સિદ્ધસેન તો નકામો લવારો કરેછે. ત્યારે સિદ્ધ-
 સેને કહ્યું ભગવન! મને સાધુબનાવો, હું તમારો શિષ્ય છું, કેમકે સભ્યોના
 વિચાર પ્રમાણે હું હાર્યો છું. ત્યારે વૃધ્ધવાદીએ કહ્યું કે ભૃગુપુરમાં રાજ સ-
 ભામાં આપણા વાદ થશે. સિદ્ધસેને કહ્યું કે મેં સમય વર્ત્યો નહિ, તમે
 વર્ત્યો, જેણે વર્ત્યો તેજ સર્વજ્ઞ, માટે તમેજ જીત્યા છો. એ ઉપરથી તે-
 ને ત્યાંજ દીક્ષા આપી. ભૃગુપુર નરેન્દ્રે તે વાર્તા બાણી તાલરસનામે ગા-
 ર્યાચું ને ત્યાં પ્રૌઢ એવું ઋષભદેવનું ચૈત્ય કરાવ્યું. તે બિંબની પ્રતિષ્ઠ
 વૃદ્ધવાદીએ કરી ને આજો સંઘ ગાજી રહ્યો. સિદ્ધસેનને દીક્ષાસમયે
 કુમુદચંદ્ર નામ આપેલું હતું, પણ સૂરિપદે તે આવ્યો ત્યારે તેનું નામ
 સિદ્ધસેન દિવાકર એવું પ્રસિદ્ધ થયું. તે પછીથી દિવાકર એવી સૂરિની
 સામાન્ય સંજ્ઞા, જેમ સ્વામી, વાચક, આદિ શબ્દ છે તેમ યજ્ઞ,
 વૃધ્ધવાદી અન્યત્ર વિહરવા લાગ્યા. સિદ્ધસેન અવંતી ગયા. ત્યાં રાજા
 શ્રીવિક્રમાદિત્ય હાથીએ બેસીને તેમને સામે આવ્યો. રાજાએ સાંભળ્યું
 હતું કે સિદ્ધસેન સર્વજ્ઞપુત્ર થયાછે, એટલે પરીક્ષા કરવા પોતે હાથી
 ઉપર બેઠે બેઠેજ, મનથક! સૂરિને નમસ્કાર કર્યો. બોલ્યા નહિ કે મસ્તક
 હલાવ્યું નહિ. સૂરિની પાસે આવ્યા ત્યારે સૂરિએ 'ધર્મલાલ' કહ્યો તેજ પર-
 થી રાજાએ પૂછ્યું કે મેં વંદના કરી નથી તો "ધર્મલાલ" શાનો !
 શું ધર્મલાલ એમને એમ મળેછે ? ત્યારે સૂરિશિરોમણિ બોલ્યા કે
 એ તો ચિંતામણિકોટિ થકી પાણુ અધિક છે ને વંદના કરનારને અપાયછે;
 તમે અમને વંદના નથી કરી એમ નથી, કેમકે મન છે તેજ મુખ્ય
 છે, અને તમે અમારી પરીક્ષા માટે મનથી વંદના કરીછે. આ ઉપર-
 થી રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો, તેથી હસ્તિસ્થંધથી ઉતરી સંઘસમક્ષ
 વંદના કરવા લાગ્યો; કોટિકનક લાવીને ચૂક્યું; આચાર્યે નિર્દાલ
 હોઈને લીધું નહિ; રાજાએ તો દાનરૂપે કહેલું તેથી તેણે પણ પાણું
 લીધું નહિ; તેથી આચાર્યની આજ્ઞાથી બધું સઘે જીર્ણોદ્ધારમાં ખર્ચા

નાખ્યું. રાજાની વહીમાં આયુ લખાયું: દરથડી હાથ ઉઘો કરી
ધર્મલાલ કહેનાર સિધ્ધસેન સારને રાજાએ કોટિસુવર્ણ આપ્યું.
એ ભગવાને એકવાર પ્રસંગ જોઈ વિક્રમ આગળ કહ્યું.

પુનઃ વાસસહસ્રે સયમિ વરિસાણુ નવ નવધ કલિએ
હોઈ કુમર નરીંદા તુહ વિક્રમરાય સારિચ્છો ?

એકવાર સિધ્ધસેન ચિત્રકૂટમાં ફરતા હતા. ત્યાં એક પ્રાચીન
ચેત્ય ઉપર એક મહાસ્તંભ જોઈ કોઈને પૂછવા લાગ્યા આ મહા-
સ્તંભ શાનો છે ? તેણે કહ્યું પૂર્વાચાર્યોએ રહસ્યપુસ્તકો મૂકે-
લાં છે; ને સ્તંભ છે તે વિવિધ યૌષ્ઠ દ્રવ્યનો બનેલો છે, જ્ઞા-
ની પેઠે જલાદિથી અબેધ છે. તે સાંભળી સિધ્ધસેન તે સ્તંભને
જંધ લેઈ મત્તૌષ્ઠધરસ તેના ઉપર છાંટેશે તેથી પ્રાતઃકાલે તે કમ-
લની પેઠે ખીલ્યા, તેની મધ્યેથી પુસ્તક પડ્યાં. તેમાંનું એક છોડી
વાચતાં પહેલે પાનેથીજ બે વિદ્યા મળી. એક સર્વપવિદ્યા ને બીજી હેમ-
વિદ્યા. સર્વપવિદ્યાનું એ બલ હતું કે કાર્ય આવી પડે ત્યારે માંત્રિક
જેટલા સર્વપ જલાશયમાં નાખે તેટલા અશ્વાર બેતાળીસે હથી-
આર સમેત બહાર આવે; પરબલનો ભંગ કરી કાર્ય સિધ્ધ થયે-
થી, અદૃશ થઈ જાય. હેમવિદ્યાથી કાંઈ પણ કલેષ વિના શુદ્ધ હેમ-
કોટિ ગમે તે ધાતુથી થઈ શકે. એ બે વિદ્યા પોતે સારી રીતે
લીધી. એથી આગળ વાચવા જાય છે કે સ્તંભ બંધ થઈ ગયો
ને આકાશ વાણી થઈ કે આવાં રહસ્ય જાણવાને તુ અચોગ્ય છે
માટે ચાપલ મા કર, ને વિનાકારણ મોત ના માગો લે; તેથી ભય
પામીને અટક્યો. જે બે વિદ્યા મળી તે મળી બીજું કાંઈ મળ્યું નહિ.

ચિત્રકૂટથી સિધ્ધસેન કુમરિપુરમાં ગયા. ત્યાંના દેવપાલ રાજાને
બોધ કરી જૈન કથા ને પોતે ત્યાં રહ્યા. નિત્યે ઇષ્ટ વાર્તામાં બહુ
દિવસ આઘ્યા ગયા. એકવાર રાજાએ એકાન્તમાં અશ્રુ આણી

૧ પુણ્ય એવાં એક હજાર એકસો નવાણું વર્ષ હે વિક્રમરાય તારા જન્મના
કુમારનુપ થશે.

વિનતિ કરી ભગવન! હું બહુ પાપી છું, આપની મધુર કથાને યોગ્ય નથી, બહુ સંકટમાં પડેલો છું. સૂરીદે પૂછ્યું થું મંકટ છે. રાજાએ કહ્યું સીમાડાના રાજાઓ મારું રાજ લઈ લેવા માટે બેગા થઈ થઈને આવે છે. સૂરિએ કહ્યું ફીકર ન કર હું તારો મિત્ર છું ત્યાં આપની રાજ્યલક્ષ્મી તારેજ સરણ છે. સાંભળીને રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો. પરચકાગમનસમયે સૂરિએ રાજાને પોતાની બે વિધાના બલ્લથી મહાસમર્થ બનાવ્યો જેથી ચતુર્સેન્યના સંહાર થયો; તેમણે સર્વે સ્વ લઈ લીધું ને વિજયનાં વાદિન વગડાવ્યાં. તે પછી રાજા સૂરિને અપ્પરેખરો ભક્ત થયો ને સૂરિ પણ જોજમાં પડી આખા ગચ્છ મન્ને-ત ક્રિપાશૈયિક્ષ્યમાં પડ્યા. મધુર વાણીના આડંબરથી, મૃગનયનાનાં હડાક્ષથી, સ્ત્રીના કેલિકેન્દ્રોલથી, કોણું મન બેઠાણું નથી ?

સુઅર્થ ગુરુ નિરચંતો સીસાવિસુઅંતિ તસ્મ આણુ કયમસો
ઉસાહિ રૂઆઈ સુખખો હુ હુ હુ હુ સુ અંતેહિ-

આવકોને પૌષશાલામાં પ્રવેશ પણ મળવા ન લાગ્યો.

દગ પાણું પુષ્કરૂં અણેસણિ જી ગિહચક્રિચાઈ
અજયા પડિસે હંતી જઈ વેસવિડંબગાનવરં

એ ગાથા મોકલી તેનેજ વૃદ્ધવાદી કૃપાથી તેને તારવા એકસોજ, ગચ્છને ઉત્તમ પ્રુખોને સાંપી, ત્યાં આવ્યો; ને બારણા આગળ ઉભો-ત્યાં સૂરિને દારપાસે કહ્યું કે એક મહાબલ્લવાન વાદી આવેલો છે. સૂરિએ તેને અંદર બોલાવ્યો, ને પોતાની આગળ બેસાડ્યો. વસંથી રા-જીરને બધું ઠાંકી લીધેલું એવો વૃદ્ધવાદી બોલ્યો આપ આની વ્યાખ્યા કરો:—

આણુ કુલિચય કુલ્યમનો હરિમન માગે વામોહરિ

માણુ કુમોરિ અનંશિય નિરંજણુ દિંહરિ પ્રયેક કોણેજ વાંચ

સિદ્ધસેનને વિચાર કરતાં પણ આનો અર્થ ન બેઠા ત્યારે તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે મારા ગુરુ તો નહિ હોય ! એમની ઉક્તિનો મારાથી અર્થ ન થઈ શકે. એમ ધારી ફરી જોયું તો ગુરુને આજીવ્યા. એટલે પોતે તેમને પગે પડી ક્ષમા માગવા લાગ્યો, પદને અર્થ પૂછવાં લાગ્યો. તેમણે બ્યાખ્યા કરી, અપ્રાપ્ત ફક્ત એવાં કુલ મા તોડ, યોગ-રૂપી કલ્પદંડ, કેન્દ્રે તેનાં યમ નિયમ તે મૂલ, ધ્યાન તે શાખા, શ્રી અ-ને સમતા તે થડ, કવિત્વ વર્તુલ્લય યશઃમતાપ, મારાગ્ર સ્તંભન ઉચ્ચાટ-ન વશીકરણ ઇત્યાદિ મામધ્ય તે પુષ્પ, કેવલજ્ઞાન તે ફલ, આવા ચો-ગકલ્પદંડમને હુલ્લ તો કુલ થયાં છે તેમાંથી ફલ થવાનું છે માટે ફલ થયા વિના ફલનેજ શા માટે તોડી નાખે છે ? ન તોડીશ : રોપને ભાગી ના નાખીશ; રોપા તે પાંચ મહાવ્રત તેને ભાગીશ નહિ; મન-કુસુમથી નિરંજન જે જિન તેની પૂજા કર, વનથી વન શું ભમે છે ? શા માટે સેવાદિ વિરસ ફલવાળા કુચ્છ * ઉડાવે છે ? એ ભાવાર્થ બતાવ્યો તે ઉપરથી એવી ગુરુશિક્ષા માથે ચઢાવી, રાજાની રજા લઈને, વૃદ્ધવાદીની સાથેજ, બહુતીવ્ર ચારિત્ર પાળતો પોતે વિહરવા લાગ્યો. તેમાં અપરાધર ગુરુ પાસેથી પૂર્વશ્રુત પ્રાપ્ત કર્યું. વૃદ્ધ-વાદી સ્વર્ગે ગયા.

એક વાર સિદ્ધસેનને સધને ભેગો કરીને કહ્યું કે હું બધાં આગમને મંરૂત ભાષામાં કરી નાખ્યું, તમારી સી મરજી છે ? સંધે કહ્યું શ્રીમાન્ તીર્થકરો મરૂત ભાષા નહોતા બોલતા શું ? તેમ ગણ-ધરો પણ નહોતા બોલતા ? કે તેમણે અર્ધમાગધીથી આગમ રચ્યાં ? માટે આવું બકવાથી તમને બહુ પ્રાયશ્ચિત્ત લાગ્યું. એમાં અમારે તમને શું કહેવા જેવું છે ? તમે બધું બોલો છો. ત્યારે વિચાર કરી સ-

રિએ કહ્યું સાંભળો, હું મૌન ધારણ કરી બાર વર્ષ મુધી કંધારાં ચક્રિ
 નામનું પ્રાયશ્ચિત, મુખવસિકારજોહરણાદિ* ચિન્હથી અવધૂત વેષ
 રાખી કરીશ. એમ કહી ગચ્છને તથા ગામ નગરાદિ ફરતો ફરતો
 બારમે વર્ષે હજ્જયિની આવ્યો, ને મહાકાલના મંદિર આગળ
 બેઠો. લોકોએ કહેવા માંડ્યું કે આ કોણ છે? મહાદેવને નમતો
 નથી; છતાં પોતે બોલ્યો નહિ. એ વાર્તા જનપરંપરાથી સાંભળી
 શ્રીવિક્રમાદિત્યે આવીને કહ્યું હે કીરખાનારાં કેમ દેવને નમતો નથી ?
 ત્યારે તે બોલ્યો કે નમસ્કાર કરતાં લિંગ ફાટશે. રાજાએ કહ્યું ફાટવા
 દા, નમસ્કાર કરો. તેણે કહ્યું જુઓ. પછી પદ્માસને બેસી દ્વાત્રિશિકાથી
 દેવની સ્તુતિ કરવા માંડી. હે સ્વયંભૂ, શ્રુતસહસ્રેનેત્ર, અનેક, એકાક્ષર,
 ભાવલિંગ, અવ્યક્ત, અવ્યાહત, વિશ્વલોક, અનાદિમધ્યાંત, અપ્રણય-
 પાપ, ઇત્યાદિ પ્રથમ સ્ત્રોક બોલતાંજ અગ્નિના ઢગલામાંથી નીકળે
 તેમ લિંગમાંથી ધૂમ નીકળવા લાગ્યો. લોકો કહેવા લાગ્યા કે, અષ્ટ-
 વિદ્યેશધીરા + કાલાગ્નિરૂપ પોતાના તૃતીયલોચનના અગ્નિથી આ
 લિધુને ભસ્મ કરી નાખશે. પછી વીજળીના તેજ જેવી જ્યોત શબ્દ
 કરીને નીકળી. પછી શ્રીપાર્શ્વનાથનું બિંબ પ્રકટ થયું. તેની વાદી-
 એ વિવિધ સ્તુતિ કરી સમાપન કર્યું. વિક્રમાદિત્યે પૂછ્યું ભગવનુ આ
 અદૃષ્ટપૂર્વ એવું શું દેખાય છે? આ નવીન દેવ કોણ છે? સિદ્ધસેને
 કહ્યું રાજા પૂર્વે આજ અવંતીમાં લદ્દા નામની શેઠાણીનો પુત્ર બત્રીસ
 પત્નીનો ધણી અવંતીમુકમાલ નામે હતો તે શાસિલદ્રની પેઠે ફરો
 પણ ગૃહવ્યાપાર કરતો ન હતો, તેની માતાજ બધું સંભાળતી. એક
 વાર હા પૂર્વધર આર્ય મુહુસ્તીનામના મૌર્યવંશમુકટ, વર્તમાન નૃપતા
 ગુરુ, ગચ્છસમેત વિહરતા આવ્યા, અને લદ્દાના ઘરમાં ઉતર્યા. રાત્રીએ
 તે નલિનીગુહમ નામના વિમાનનો વિચાર તપોધનોને સમજાવતા

* મુખવસિકા અને રજો ઢરણ એ યતિવેષમાં લિંગજ્ઞેનસ પ્રદાય
 માળાને મુખસિદ્ધ છે.

૪ આમ વિદ્યાના ઇરાના પાત્ર અધીરા.

હતા. એ વિચાર થઈ રહ્યો હતો ત્યાં ચંદ્રપ્રકાશવાળી રાત્રીમાં પગે ચાલતો અવંતીસુકમાલ પોતાની મેળે આવ્યો. તેણે તે વાત સાંભળી એટલે આવીને તેણે ગુરુને પૂછ્યું, આ શું આપ કહોછો ? તેમણે કહ્યું વત્સ ! નલિનીગુહમ વિમાનની વાર્તા છે. અવંતીસુકમાલે કહ્યું એવું જ એ વિમાન મારે મરાણુ સમયે પામવું, તે ગુરુદેવ કેમ પમાય ? ગુરુએ કહ્યું ચારિત્રથી. અવંતીસુકમાલ પણ વહાણું વાયું ત્યારથીજ નલિનીગુહમ વિમાનની પ્રતિજ્ઞા લેઈ જતે આસોચના કરવા લાગ્યો. ગુરુએ પણ તેને સામયિક આપ્યું. પછી સધારકુંગ નામના શ્મશાનમાં કાચોત્સર્ગ માટે આવ્યો. ત્યાં દેભિ વાગવાથી તેને રુધિર નીકળ્યું તેના ગંધ તેના પૂર્વભવની પત્ની એવી બાલક સમેત શીઆળ જે લુપ્તી હતી, તેને આવવાથી તેણે આવીને તેનું ભક્ષ કર્યું. સદ્ભાવનાથી પાપકર્મની નિર્મલ થતાં તેને નલિનીગુહમ પ્રાપ્ત થયું. તેની માતા, પુત્રીસમેત, ગુરુમુખેથી વૃત્તાંત સાંભળી ત્યાં આવી વિલાપ કરવા લાગી. ઘેર આવીને પોતાની સગર્ભા વધૂને ત્યાં મૂકી એકત્રીસ વધૂસમેત તેણે સંપન્ન લીધા ને સ્વર્ગે ગઈ. પેલી સગર્ભાને પુત્ર થયો; પછી તેણે આ મદિર બધાવ્યું; ને પિતાનો મહાકાલ અન્ન થયો એમ બતાવા " મહાકાલ = એવું નામ આપ્યું. અંદર શ્રી પાર્શ્વનાથનું ગિંઘ તેણે બેસાર્યું. કેટલાક દિવસ લોકોએ તેની પૂજા કરી. પણ એકવાર લાગ જોઈ જાણણીએ તેને બાગી નાખી આ માટીનું લિંગ ત્યાં બેસારી દીધું. આજ મારી સ્તુતિથી પ્રસન્ન થઈ શ્રી-પાર્શ્વનાથ પ્રકટ થયા. મારી માર્થના સાંભળીને દેવતાએ પોતાના બલથી મુનિકાનું લિંગ તોડી નાખ્યું. જુઓ સત્યને અસત્યમાં કેટલો ફર છે ! એ બધું જોઈ સાંભળીને રાજાએ દેવને સો ગામ આપ્યાં, ને ગુરુ પાસેથી બારવ્રત લીધાં, તથા તેમની બહુ સ્તુતિ કરી; ઘણાં દેહકાંતે ખાનારા સર્પ હોય છે, પણ ધરિત્રીધરાણુક્ષમ એવો તો શેષ એક જ છે. તેવાજ આપજો. અંહો કવિત્વશક્તિ પણ કેવી ઉત્તમ !

સાર્કરા જેવું મિષ્ટ પદ કદાપિ કોને નથી રકુરતું ? તેમ રસાલ રસપૂર્ણ
એવું હકિતવૈચિત્ર્ય કોને કવચિત્ નથી ત્યતું ? પરંતુ એ ઉભયે ભેગું
કરી અમૃતનિર્ઝરોદ્ધારથી શ્રોતાનાં મનને તરંગે ચઢાવે એવો
કવિ તો કોઈકજ ! કોશની આવૃત્તિથી, છંદઃશાસ્ત્રના પરિચયથી,
શબ્દવ્યુત્પત્તિથી, ગુરુના ગુણ હૃદયથી, કથાથી નહિ પણ મહા-
સુકૃતના પરિણામથી સુકવિની મધુ ઝરતી વાણી સહજેજ પાકી
આવે છે. એમ સ્તુતિ કરીને રાજા પોતાને સ્થાને ગયો. વાર્હાદ્રને પણ
મલાવનાથી સંતોષ પામેલા સઘે મુખ્યસ્થાને રાખ્યાં.

એક વાર સિદ્ધચેન વિહરતા વિહરતા માલવામાં આવેલા ઐંકારન-
ગરમાં ગયા. ત્યાં ભક્તિમાન શ્રાવકોએ સૂરિને કહ્યું કે આ નગરની પાસે
એક ગામ છે ત્યાં સુંદર નામનો રાજપુત્ર ગામધણી છે, તેને બે
પત્ની છે, એમાંની એકને પુત્રી થઈ તેથી તે મહા યદ્ધ પામી, એવામાં
શોકને પ્રસવનો સમય આવ્યો; તેને પુત્ર થશે તો તે પતિની માનીતી
પરો એવા ભયથી લુચ્છ છુદ્ધિ આણીને, પેલીએ એક સુધાણીને કહ્યું
કે જા આ મારી શોક પ્રસવકાલે દેવયોગે તને જાણાવે તો તારે કંહીંકથી
આણી રાખેલું એક સુવેલું જાણક તેને પુત્ર અવતરેલો હોય તો તેને
સ્થાને મૂકી દેડું, અને પુત્રને લઈ જઈને ગામથી દૂર નાખી આવવો,
એ સેવા બદલ આ સોનું લે. આવી યોજના તેણે કરી. જોટલામાં
દેવયોગે પેલી શોકને પુત્રનોજ પ્રસવ થયો; એણે સુધાણીએ કહ્યા
મમાણે કર્યું; રાજપુત્રને અવતરતાની સાથે ગામથી દૂર નાખ્યો. રાજાના
પુણ્યબલે કરીને તેની કુલદેવતાએ ધૈનુરૂપ ધરી તેને કંઈ પાડું. અને
સાથે લેઈ જઈ લગભગ આઠ વર્ષનો કર્યો. તેને ઐંકારનગરમાંના
શિવમંદિરના ભરડાએ દીઠો. તેને જાણાવીને તેણે પોતાની દીક્ષા
આપી. એકવાર કન્યકુબ્જ દશનો અંધનૃપતિ દિગ્વિજયાર્થે જતાં પાસે
પડેલો હતો તેવામાં રાત્રીએ પેલા નાના ભરડાને શિવની આરા
થઈ કે તારે કન્યકુબ્જરાજાને શોધ આપવી, તેથી તેની આંખો સારી

યશે, તે વાત નાના ભરડાએ મહોટાને કહી; ન તેની આજ્ઞા લઇ પોતે
 લશ્કરમાં આવી રાજમાત્યેને કહેવા લાગ્યો કે તમારા ધણીને અમારા
 સન્મુખ લાવો એટલે તેની આંખો કમલદલ જેવી સુંદર, અને
 પોતાના વિષયમાત્રનું ગ્રહણ કરવાને સમર્થ એવી બતાવી આપું.
 તે ઉપરથી અમાત્યે રાજને તેની પાસે લાવ્યા. શેષ લેતાંજ તુરત
 તેની આંખો સારી થઇ ગઇ. તે ઉપરથી તેણે સો ગામ આપ્યાં;
 ન ઓંકારમાંજ આ મહોટો શિવપ્રાસાદ કરાવી આપ્યો. અમે જૈનો
 આ પુરમાં રહીએ છીએ, પણ જિનપ્રાસાદ કરાવી શકતા નથી,
 અમે ગરીબ છીએ, માટે એવું કરો કે એનાથી હમુ, અધિક રમ્ય
 એવું જિનચૈત્ય અત્ર થાય. તમે બલવાન છો, ધારશો તે કરશો.
 આવું સાંભળીને વાદી અવંતીમાં આવ્યો. ચાર શ્લોક હાથમાં લેઇ,
 વિક્રમાદિત્યની સભાને બારણે આવી રાજને એક શ્લોક તેણે કહે-
 વરાવ્યો. આપનાં દર્શનની ઇચ્છાથી કોઈ ભિક્ષુ આવીને બારણે ઉભો
 છે, ન હાથમાં ચાર શ્લોકવાળો તે આવે કે જાય ? એ શ્લોક સાંભળીને
 રાજાએ સામે શ્લોક કહેવરાવ્યો કે દસલક્ષગુદા, અતુર્દશસાસન,
 એટલું આપ્યું; હવે હાથમાં ચાર શ્લોકવાળો આવે કે જાય. વાદીએ
 આ શ્લોક સાંભળી કહાવ્યું કે ભિક્ષુ તો આપનાં દર્શન જ લીધે
 છે, એટલે રાજાએ તેને અંદર બોલાવ્યો. આવતાજ એણખ્યે ન
 પૂછ્યું હે ભગવન! આટલા બધા સમયે ક્યાંથી પધાર્યા ? આચાર્યે
 કેથું ધર્મકાર્યને લીધે બહુ સમયે અવાયું. ચાર શ્લોક સાંભળો:
 આવી અપૂર્વ ધનુર્વિદ્યા આપ ક્યાંથી શાખ્યા ? માર્ગેજીવ્ય ? સન્મુખ
 આવતાં ગુણ દિગંતમાં જાય છે. સરસ્વતી કંઠે, અને પદ્મી કરકમયે
 રહી એટલે કીર્તિ થું કોપ કરવા લાગી કે દેશાંતરમાં જતી રહી?
 ચારે સમુદ્રમાં સ્નાન કરવાથી ટાઢે ઠરી ગયેલી હોય એમ

૧ માર્ગેજીવ્ય એટલે બાણનો સમુદ્ર અને ગુણ એટલે મામકાની દોરી તે બાણ
 ચક્રાવર્તી દિગંતમાં જાય એ ત્રિગંધાત્માસ પરિદાર એટલે કે માર્ગેજીવ્ય એટલે
 ધારક સમુદ્રને દાન આપે છે તેથી તમારા ગુણ દિગંતમાં વિસ્તરે છે

તમારી કીર્તિ તાપવા માટે સૂર્યમંડલમાં ગઈ છે. તમે સ્વદા સર્વ આપો છો એમ લોકો તમારી કીર્તિ ગાય છે. તે મિથ્યા છે કેમકે શત્રુને પીડ અને પરનારીને વક્ષઃસ્થલ તમે કદાપિ આપ્યાં નથી. એ સાંભળી રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો. એટલે મથાસંજ્ય હેમ, વસન, સુગંધ દ્રવ્ય, સુરભિમુદ્રા આદિપરિપૂર્ણ એવા ચાર હાથી મગાવી સૂરિને કહ્યું 'આ લો. સૂરિએ કહ્યું એનો અમારે ખપ નથી. ત્યારે વિક્રમે કહ્યું મારા રાજ્યના સાર રૂપ ચાર દસ લો. વાદીએ કહ્યું એ પણ ન્તેણીએ નહિ. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે શો ઈચ્છા છે? વાદીએ કહ્યું સાંભળો. ઝોંકારમાં ચાર દારવાજો જૈન માત્રાદ, શિવમાત્રાદથી પણ વધારે ઉંચો, કરાવી આપો, ને તમે તેની તમામ પ્રતિષ્ઠા કરો. રાજાએ તે પ્રમાણે કરી આપ્યું. એવી પ્રભાવનાથી સંધને સંતોષ થયો. /

એ પ્રકારે જૈન ધર્મને ઉજવણ કરતો વાદી દસિણ દસમાં પ્રતિષ્ઠા નપુરમાં ગયો. ત્યાં પોતાના આયુનો અંત સમજી અનશનગ્રહણ કરીને સ્વર્ગે ગયો. ત્યાંના સંધને વૃત્તાન્ત કહેવા માટે એક વાગ્મી ભાટને મોકલ્યો. તે સૂરિની સભામાં એક પ્રોત્સાહ વારંવાર બોલતો હવે. હવે દસિણાપથમાં વાદિખંડોત ઉભરાવા લાગ્યા છે. સિદ્ધસારસ્વતી નામની સિદ્ધસેનની બેઠેને કહ્યું કે ખરે ખર વાદી સિદ્ધસેનદિવાકર અમ્મત થયો. તે પછી ભાટે વિસ્તારથી વાત કરી જ્યો સર્વેને શોક થયો. ઘાડે દિવસે તે શમ્યો.

ઇતિ વૃદ્ધવાદી સિદ્ધસેનપ્રબંધ

અથ શ્રીનણ્ણવાદીચરિતપ્રબંધ

ઈદ્ર જૂતિને નમસ્કાર કરીને પ્રભાવકશિરોમણિ એવા મદ્ધવાદી મુરી દ્રવું ચરિત કહું છું—૧

સૂર્યમંડલમાં બેઠા નામનું મહાસ્થાન છે ત્યાં દેવાદિત્ય નામે વેદપારંગત વિપ્ર રહેતો હતો—૨

તેને બાલરંડા એવી સુલગા નામે પુત્રી હતી, તેણે કોઇ ગુરુ પાસેથી બહુ ભક્તિએ કરીને સૂર્યનો મંત્ર મેળવ્યો—૩

તે મંત્રથી આકર્ષણ થતાં સૂર્ય તેની પાસે આવ્યા, તેમની સાથે બોગ થવાથી તેને ગર્ભ રહેો—૪

વૈદ્ય * એવાં સુરાંગથી યદ્યપિ ગર્ભ ન ઉદ્ભવે તથાપિ પેલી બાલાના અંગની ધાતુથી તે સંભવે—૫

પાંડુ કપોલ, જ્ઞાનિવાણું સુખ, એવી તેને જાણને પિતાએ પૂછ્યું હે વત્સે ! આ અતિનિધ તે શું કર્યું ?—૬

તેણે કહ્યું હે પિતા મારી આ પ્રમાદવિકૃતિ નથી, મંત્રબલે સૂર્ય આકર્ષાઇને આવ્યા તેમના બલ્લાત્કારની આ કૃતિ છે—૭

આવું જાણ્યા છતાં પણ કુકર્મથી ખેદ પામતા દેવાદિત્યે એક નોકર આપીને પુત્રીને વલભીપુર તરફ મોકલી દીધી—૮

ત્યાં તેણે જોં પુત્રને જન્મ આપ્યાઃ અને પિતાએ હપ્ત-વિડા કરી આપી તે ઉપર નિર્વાહ કરતી તે ત્યાંજ રહી—૯

બાલાર્કના જેવા તેજવાળા તે પુત્ર ક્રમે કરીને વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા, ને તેમને કાણમાત્રની પેઠે આઠવર્ષ તો થઇ ગયાં—૧૦

તે વખતે તેમને અધ્યાપક પાસે ભણવા મૂક્યા, ત્યાં લડાઇ થાય ત્યારે છોકરાં તેમને ન બાપા કહી ખીજવવા લાગ્યાં—૧૧

તેણે માંભળી ખેદ કરતા છોકરાએ માતાને પૂછ્યું કે હે માતા શું મારે બાપ નથી કે લોક આણુ બોલે છે ? — ૧૨

માએ કહ્યું મને તેની ખબર નથી, મને પૂછીને પત્નવશો નહિ, પ-
ણ એ માંભળીને તો તે સત્તાદષ્ટને * વિપાદિયકી પણ મરણ ઉચિત
લાગ્યું—૧૨

ત્યારે ભાનુએ સાક્ષાત્ આવીને કહ્યું હે વત્સ! તમારે પિતા હું છું
જેતમારો પરાભવ કરે તેના માણુ હું લેઈ લેઈશ.—૧૪

એમ કહી તેમને એક સૂક્ષ્મ કર્કર આપ્યું ને કહ્યું કે તમારો જે કો-
ઈ દેષ કરે તેને આનાથી મારજો એટલે તે મરી જશે.—૧૫

તે સશ્ત્રધર્મી બ્રહ્મવત્તર બન્યા તે જાણે પોતાનું અપમાન કરતા
લેખશાલિકને મારી નાખ્યો.—૧૬

વક્ષભીપુરના રાજાએ તે બ્રાહ્મકની વાત જાણી તેથી તેને કોપ ચ-
હ્યો અને તેણે એ બ્રાહ્મકને પોતાનો પાસે આણ્યો.—૧૭

રાજપુરુષોએ કહ્યું હે વૃશંસ ! શા માટે બ્રાહ્મકને હણે છે !
ત્યારે બ્રાહ્મકે કહ્યું બ્રાહ્મકોનેજ નહિ પણ મહોદા રાજાએને પણ
હણું છું—૧૮

એમ કહેતાં તેણે રાજાને પણ પેલાં સશ્ત્રધર્મી મારી નાખ્યા, ન તે-
ને સ્થાને પોતે રાજા થયો.—૧૯

સુગન્ધરાજ્યનો સૂર્ય તે શિશ્નાદિત્ય એ નામે થયો અને તેને
પરચકનો મંહાર કરવાની શક્તિ સૂર્યથી મળી—૨૦

તેણે પોતાની બહેન જૃગુક્ષેત્રના રાજાને આપી, તેને મહા તેજ-
સ્વી અને દિવ્યવક્ત્રાણુવાળો પુત્ર થયો—૨૧

* સત્ત્વને ઉદાર હનન ગુણુ તેથી જર્ણુ તે સત્તાદષ્ટ.

તે રાજાએ શત્રુજયતીર્થ ઉપર ચૈત્યોદ્ધાર કર્યો અને અનેક શ્રાવકોના સંઘ લેઈ જાતે ત્યાં આવ્યો—૨૨

ત્યાં કોઈક સમયે તર્કમદોધુર* એવા જોધ્ધ આવ્યા, તેમણે શિક્ષાદિત્યને કહ્યું કે આ શ્વેતાંબરો છે—૨૩

તે જાણ્યામાં અમને જાતે તો ભલે અત્ર રહે, ન જાણે તેમને જાતે તો તેમણે અહીંથી જવું—૨૪

દૈવચોગે કરીને જોધ્ધો જાતે જાણે શ્વેતાંબરો કાલખલ શોધતા વિદેશમાં ગયા—૨૫

શિક્ષાદિત્ય ભક્તિપત્રી જોધ્ધોને ભજવા લાગ્યો, અને શત્રુજય ઉપરના કષ્ટભરવને પણ ખુદ બનાવીને પૂજવા લાગ્યો—૨૬

તેવામાં શિક્ષાદિત્યની બહેન પોતાના પતિના મરાણથી વિરક્ત થઈને સુસ્થિતાચાર્ય પાસે જત લેઈને રહી—૨૭

પોતાના આઠ વરસના બાલકને પણ તેણે જત લેવરાવ્યું, તે પણ ત્યાં રહી અધ્યયન કરવા લાગ્યો—૨૮

તે અભિમાનવાળાએ એકવાર પોતાની સાધ્વી માતાને પૂછ્યું, આ આપણો સંઘ અદ્ય કેમ થઈ ગયો છે ? —૨૯

તેણે પણ આંખમાં આંસુ આણી કહ્યું કે હું પાપિણી મું કહું ? શ્રી શ્વેતાંબર સંઘનો પૂર્વે ઘણાએ મહોદો હતો—૩૦

તારા મામા શિક્ષાદિત્યને પોતાના હાથમાં લેઈને શત્રુજયે તેમને ચરણજ કરાવ્યો—૩૧

શરૂંચનામનું ને તીર્થ મહાભાસદાયક રૂપે પ્રતિષ્ઠિત છે તેમાં પાણી સ્વેતાંબરેના અભાવે જૂતની પેઠે બાધી પેદા છે.—૩૨

કેટલાક સ્વેનાંબરે રહેલા છે તે તમામ માનખંડિત થવાથી, નિ-
સ્તેજ થઈ જાય, જ્યાં જ્યાં ગમે તે પ્રકારે કાચસીધ કરેછે—૩૩

આણું આંભળી બાલકને બાંધ્યો ઉપર મહાદોષ આવ્યો, અને
ચોખ્ખાના મેઘના જેવી ગર્જનાથી તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી—૩૪

જો બાંધ્યાનું મૂવ, નદીના વેગ તટદુર્મને ઉપાડી નાંખે છે તેમ
ઉપાડી ન નાખું તો સર્વસાધનનું પાતક મને લાગે.—૩૫

એમ કહીને કાલાનણ્ણુતિ તે બાલ માતાની રજા લેઈ મલ્લ ના-
મના પર્વત ઉપર ગયો અને તીવ્ર તપ કરવા લાગ્યો.—૩૬

પાસેના ગામમાંથી ભિસા કરીને પારણા કરતો, એમ કેટલાક દિવ-
સ થતાં દેવતા પ્રસન્ન થયા.—૩૭

આકાશમાં રહી તેણે કહ્યું થું ઈચ્છે છે? તે આંભળી તેણે આશ-
- રા ભણી દહિ કરી સાતુભવ કહ્યું વચ્ચા—૩૮

૭ માસ પછી વળી દેવતાએ આકાશમાંથી કહ્યું કોની સાથે ત્યા-
રે બાલકે કહ્યું ઘૂત અને ગોળની સાથે.—૩૯

અવધારણ શક્તિ થકી તેને યોગ્ય ધારીને દેવતાએ પ્રત્યક્ષ થઈ
કહ્યું હે વત્સા! પરમતનો હણનાર થા.—૪૦

હે માનદા નયચક્ર નામના તર્કનું પુસ્તક લે, તારી વાણી કુતર્ક-
રૂપી સર્પના વિષના વૈદ્ય થશે ને સર્વથા મિદ્ધ થશે.—૪૧

બાલકે તે પુસ્તકને ભૂમિ ઉપર મૂક્યું,—વચોલીલાને લેઈને પ્રમાદ
થવો મુલભ છે.—૪૨

દેવતાએ રોષ કરી કહ્યું તે આસાતના * કરી, તેથી હું તારી પાસે રહીશ પણ તને પ્રત્યક્ષ નહિ થાઉ—૪૩

મદ્દલવાદી આ પુસ્તક લઈને બહુ દીર્ઘિમાન થયો, જેમ પશુપતાકાજ પામીને અર્જુન થયો હતો.—૪૪

સુરાબૂરાબૂના બૂધણ એવા વડગી & શિલાદિત્ય પાસે આવીને યુગાંતકાલાનલગ્નિ એવો x વાદીબોલ્યો—૪૫

બૌદ્ધોએ વૃથા જગતને ખાધું છે, હું હવે તેમના પ્રતિમદ્દલ પેદા થયો છું; અપ્રમાદી એવો મદ્દલવાદી હું તમારી ભગિનીના પુત્ર છું—૪૬

શિલાદિત્યપાસે વાગ્મી એવા બૌદ્ધાચાર્યે બહુબહુ તર્કનો લવારો કર્યો—૪૭

નયચક્રના બલથી વિકટ એવા મદ્દલવાદીના વાદથી એ આચાર્ય જ માસે હારી ગયો—૪૮

છ માસની આખરે તે પોતાની શય્યામાં સુતો હતો ત્યાં તર્કપુસ્તકને કાઢીને કાંઈક તેણે તપામી જોયું —૪૯

ચિંતાથીચિત ઉપહૃત* હોય તો અર્થગ્રહણ થતું નથી, એમ તેને થયું, અને તેણે પિચ્ચાર કર્યો કે સવારમાં મારા તેજનો ભંગ થશે—૫૦

* આસાતના એ જેન પરિભાષાનો શબ્દ છે, પાપ, અપમાન, ઇત્યાદિ તેમાં સમાયે ધર્મ સળધી વસ્તુ પદાર્થોદિત અપમાન તે આસાતના.

* યુગાંત કાલાનલ એટલે પ્રલય સમયે જે મહા અગ્નિ પ્રકટ છે તે યુગાંત-કાલાનલ તેના જેવી ઘુનિ એટલે પ્રભાવાળા.

સ્વેતાંબરરકુલિંગનું + આ તેજ કેંઈ વિલક્ષણ છે, તેજ્જર સામાન્ય
બોગવતા એવા યૌધ્ધાને કહાડી નાખશે.—૫૧

તેમને ધન્ય છે કે જે દરાભંગ, કુલક્ષય, ભાર્યા પરહસ્તે જાય તે,
ન મિત્રની આપત્તિ, એટલું જોવા જીવતા નથી—૫૨

તેના શિષ્યોએ ઘરનું બારણું ઉઘાડ્યું નહિ; અને સભામાં આ-
વીને કશું કે ગુરુ તો માઠા થઈ ગયાછે—૫૩

તે સાંભળીને મદ્દતને ઉલ્લાસ થયો અને તેણે શિક્ષાદિત્યને કહ્યું
કે શાક્યરાદ શોકથી મરી ગયો—૫૪

શિક્ષાદિત્યે જાતે જાન તેને તેવો જોયો, અને તેણે તુરત યૌધ્ધાને
દરામાંથી કાઢી મૂક્યા—અહો માતૃભાગ્યુત નરને થિંદુ છે—૫૫

વાગીશ્વર એવા મલ્લવાદીને આચાર્ય બનાવીને રાજાએ વિદરા-
થી બધા જૈનશ્રુતિને બોલાવ્યા—૫૬

ભવપંજરભંગન એવા જિનાધીરા જે રાતું જાય પર હતા તેમને
જૈનાને સ્વાધીન કરી રાજાએ યાત્રા કરાવી—૫૭

કાલાંતરે તેના પુરમાં રંક નામે વાણીઓ થયો તેના હાટમાં કાઠ
સાધુએ મહારસની થાપણ મૂકી—૫૮

તે રસને અડતાંજ લોહ મુવાળું થતું હતું; તે જાનને રંક પેલા
રસનો ફરફાર કરી લીધો—૫૯

સાધુને ઉતરીને રંક મહા ધનવાન થયો, અને તેની પત્ની તથા
રાજપુત્રીને મહારસેહ થયો—૬૦

સોનાની એક કોરાકી જેમાં દિવ્યગતન જડેલાં હતાં, તેને રંકપુત્રી-
ના હાથમાં જોઈ નૃપપુત્રીએ માગી—૬૧

તે રંકે આપી નહિ તેથી રાજાએ બલથી લીધી ઐટલે તે.
ઉપરથી પૈર રાખી રંકે ચ્લેચ્છસૈન્ય આણ્યું—૬૨

તે સૈન્યે વલ્લભી ભાગ્યું અને મહા અસમંજસ થયું. એમ સમ-
જ્ઞિમાન વાણીઆએ શિલાદિત્યનો નાશ કર્યો—૬૩

પછી વાણીઆએ રાક લોકને રણમાં નાખ્યા, ઐટલે તે તૃપાથી
સ્વયમમેવ મરી ગયા, એમ એ મહાકંટકનો નાશ કર્યો—૬૪

વિક્રમાર્કથી ૩૭૫ વર્ષ ઉપર વલ્લભીનો ભંગ થયો, જ્ઞાતીઓ તો.
મથમથીજ ચાલી ગયા હતા—૬૫

આકાશમાંથી થઇને અર્હતબિંબ પણ દશાંતરમાં ગયાં, દવ-
તાધિષ્ઠિતની એટલા એવીજ સંભવે—૬૬

આ વાત મથમથી જાણીને મલ્લવાદીમહાપુત્રિ પરિવારસમેત
પંચાસરમાં ગયો હતો.—૬૭

નાગેન્દ્રગરજને લગતા ધર્મસ્થાનનો તે પ્રભુ થયો, ને સ્તંભતીર્થ-
ના સંધે પણ તેનેજ ગુરુ માન્યો—૬૮

મલ્લવાદીનું શ્રીગિનશાસનના તેજની ઉન્નતિ કરવાથી પવિત્ર
એવું ચરિત્ર સાંભળીને ભગ્યોને કવિત્વાદિ વિચિત્ર લાભ થાયછે.
આર્હતશાસનને નમસ્કાર—૬૯

ધતિશ્રીમલ્લવાદીચરિત

અથ શ્રીહરિભદ્રસુરિપ્રબંધ.

શ્રીચિત્રકૂટમાં હરિભદ્ર નામે વિપ્ર હતો. તે વિદ્યાચાનપારંગત હતો; અન્યદર્શનનો પરાજય કરનાર, અને અતિ વિદ્યાધુરંધર હતો. ઉદર વિદ્યાથી ફાટી ન જાય માટે ઉદર ઉપર પટ, જાળ, કોદાળો, અને નિસરણી એટલું સાથે રાખીને તે ફરતો. જેનું કહેલું મારા જાણવામાં ન હોય તેના હું શિષ્ય થાઉં એમ પ્રતિજ્ઞા કરતો હતો. એક વાર ચોટામાંથી જતો હતો તેવામાં યાકિનીનામની સાધ્વીએ કહ્યું:—

અક્ષિ કુગં હરિપણુગં પણુગં ચક્ષીણુ કૅસવો ચક્ષી
કૅસ ચક્ષી કૅસવદુ અક્ષિ કૅસીઅ ચક્ષીય.

આ ગાથા કહી પણ તે હરિભદ્રથી સમજાઈ નહિ. એટલે આગળ જાણીએ હે માતર "ખરં ચિક્ષર્વગ્રપિત્ર"; સાધ્વીએ કહ્યું "નવંક્ષિત", તે સાંભળી વિચારમાં પડ્યો કે અહો આણું તો ઉત્તમમાં પણ મને હત્યો. એમ વિચારી તેને વઢના કરવા લાગ્યો ને બોલ્યો કે હું તમારો શિષ્ય છું. મને ગાથાનો અર્થ મમજાવો. સાધ્વીએ કહ્યું મારા સુર છે. હરિભ-દેવદ્યુ ક્યાં છે? તે ઉપરથી તે તેને અત્યમાં લેઈ ગઈ. ત્યાં તેને જિનદર્શન થયું. એ પ્રથમ હર્ષ થયો. હે ભગવન્! તમારું વપ્તન તમારી વીતરાગતા કર્શાવે છે, કોટરમાં* અગ્નિ હોય તો વૃક્ષ લીલું જાણાયજ નહિ, વળી:—

જાદિદ્દી કરુણા તરંગિઅ પ્રકા એ પરસ સીમં સુહં
આયારોપ સમાપ એ પરિ યરોમ્તો પમજાતણ
તન્નામ્ જરન્મુપ્પવુહરણે રવાદિ રવો ઇમે
રામ્તામ્પરાણી દીમ્મઈ જડ નેય સડવં જએ

* એને અર્થ આગળ વાંચી પ્રસન્ન ને સમજાવી

+ ૩૧૨૧ ને ૨૨૨ પોષાણ

ઇત્યાદિ નમસ્કાર કર્યા પછી જિનલઘ્વાચાર્યનું દર્શન કરી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. આરિત્ર લઇ સરિપદ પ્રાપ્ત કર્યું. આવશ્યકમાં ચઢીઇત્યાદિ તેણે વિવૃત્ત કર્યું. કલિકાલસર્વજ્ઞ એણે ગિરદંતથા રહસ્યપુસ્તકો દેવતા-પાસેથી મળ્યાં તે તેણે છિન્ન એવા ૮૪ મઠના ૮૪ નામના પ્રાસાદના વિવિધૌષધનિષ્પન્ન જરતાલ જે જલ અગ્નિઆદિથી અસાધ્ય તેમાં નાખ્યા.

એકવાર ભાગિનેય હંસ પરમહંદસને ભણાવતો હતો. તે મહા મણુ નેવા થયા પણ બૌદ્ધ તર્કને બૌદ્ધોને મુખેથીજ ભણુવા ઇચ્છતા તે જ્ઞાની એવા ગુરુએ નિવારણ કર્યા છતાં તેમનીપાસે ગયા એક વૃદ્ધાને ઘેર ઉતારે કર્યો, અને બૌદ્ધાચાર્યની પાસે બૌદ્ધવેષ ધારણ કરી ભણુવા લાગ્યા. કપલિકામાં રહસ્ય લખતા આધ્યા. પ્રતિલેખના સંસ્કારને લીધે દયાહુ નેવા જોઇ ગુરુએ વિચાર કર્યોકે નક્કી આ લોક સ્વેતાંબર છે. એમ વિચારીને બીજે દિવસે પગથીઆં ઉપર અહંતિખિખનુ ચિત્ર પડાવ્યું. પેલા શિષ્ય આવ્યા તે તેના ઉપર પગ મૂકીને ઉપર ચઢ્યા નહિ, પણ તેને કંઠે ત્રણ રેખા કાઢીને તે ચિત્ર બુદ્ધનું થયું એમ માની તે ઉપર પગ મૂકીને ચઢ્યા. ગુરુએ તે દીકું. ગુરુ પાસે જઇને બેઠા પણ ગુરુના મુખના રંગ બદલાયલો જોઇતેમણે પેલું કાવતરું તેનું કંગેલું સમજી લીધું, અને પેટમાં પીડા થાયછે એણે મિથ કાઢીને ત્યાંથી રજા લીધી. પેલી કપલિકા લેઇને ચાલતા થયા. ઘણા સમય થયા પણ આવ્યા નહિ. તપાસ કરાવી પણ જણા નહિ ત્યારે આચાર્યે રાજાને કહ્યું કે મહા કપટી બે સ્વેતાંબરો તત્ત્વ સમજી લેઇને નાશી ગયા, તેમની પાસેની કપલિકા પાછી લાવો. તે ઉપરથી થોડુંક સૈન્ય તેમની પૂઠે મોકલ્યું. જોતા માત્રમાંજ તેમણે તે સૈન્યનો નાશ કર્યો. થોડા બચ્યા તેમણે નાશીને જઇ રાજાપાસે કહ્યું કે એતો મહા પરાક્રમી છે. ત્યારે રાજાએ બહુ સૈન્ય મોકલ્યું. એક જણો દષ્ટિધંકી યુદ્ધ કરવા ઉભો, બીજો કપલિકા લેઇને નાશી ગયો. પેલો જે રહ્યો હતો

તેણે હંસનું માથું છેદીને રાજા આગળ મૂક્યું. તેણે ગુરુને બતાવ્યું. ગુરુએ કહ્યું એના શો ખપ છે, કપલિકા લાવો. વળી સૈન્ય ગયું ચિત્રકૂટના કીલ્લાનાં દ્વાર બંધ હતાં પણ પાસેજ પરમહંસ મૂતો હતો તેનું માથું કાપીને તેમણે રાજાને આપ્યું. યૌધ્ધાને તથા તેમના ગુરુને સંતોષ થયો. ખાતઃકાલે શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ શિષ્યનું ધડ દીકું તેથી તેમને બહુ કોપ થયો. તેમણે કડાઈઆં ભરાવીને તેણ તપાવ રાવ્યું અને ૧૪૪૦ જૈાહને તેમાં હોગવા માટે આકાશમાર્ગે ખેંચ્યા. ગુરુએ વૃત્તાંત જાણી સાધુ મોકલ્યા. તેમણે ગાથા આપી:—

ગુણસેણ અગ્નિમમ્મા સીહાણું દાય તહપિ આપુ તા
સિદ્ધે ભક્ષિણિ માધસુ આ મ્હણધણુ સિરિમો અપધંભથા—૧
જય વિજયાય મહોવર ધરણો લહીય તહપઈભથા
સેણુ વિસંજાપિતિ અનુતા જમ્મ મિસતમએ—૨
ગુણચંદ વાણુમંતરે સમરાઈવ્ય ગિરિસેણુ પાણોઉ
એગરસ તઉ મુખોણુબી અસ્સ સંસારો—૩
જઈ જલઈ જલ ઉલોએ કસચ પવણાઉ ઉકયાયમીતં
બુદ્ધમંજ નિણુ વયણુ અમિ સિતો વિષય ફક્ક લઈ—૪

એમ બોધ થયાને શાંતિ થઈ. ૧૪૪૦ ગ્રંથ કર્યા. ચિત્રકૂટના હાટવાળા તેણ વેચનાર વાણીઆએ ખાતરી કરી. પ્રથમ પાકિની-ભદ્રસુનુ હરિભદ્ર થયાને અંતે ૧૪૪૦ પુનર્ભવ “ વિરહાંનનાં ” “ ગુણુ સેણુ ” “ અગ્નિ સમ્મા ” ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાથી પ્રતિબદ્ધ — સમરાઈત્યચરિત્ર તથા સમાવહીબીજ નામનાં નવીન શાસ્ત્ર કર્યાં. એક સો રાતક, પંચાશત, પોડશક, અષ્ટકે આદિ, તથા અનેકાંતજય-પતાકા, ન્યાયા વતારવૃત્તિ, પાંચ વસ્તુક, પાંચચત્ર, શ્રાવકપ્રજ્ઞાપ્તિ, નાણાયતક ઇત્યાદિ શ્રી થો કર્યાં.

+ ભાષિત

૧ જ્ઞાન દશેન ચારિત્ર એ નણુ જે જ્ઞેન ધર્મના આચારનાં રાજ કહેવાયછેતેનું જ્ઞ

તે સમયકલ

આ સમયે શ્રીમાલપુરમાં કોઈ ધનવાન જૈન શેડીઓ હતા. ચા-
તુર્માસમાં પરિકરસમેત દવમંદીરમાં જતાં તેણે સિદ્ધ નામના ધૂતકાર
રાજપુત્રને ધૂતકારો લેણા સુર્ય માટે ખાડામાં નાખી મારતા હતા તે
જોઈ મુશળ આપી મુક્ત કર્યો. તેને ઘેર આણી ખવરાવ્યું અને ધીમે
ધીમે બોધ કર્યો, ને સર્વેના અધ્યક્ષ બનાવ્યો. સિદ્ધને મા હતી, તેથી શેડે
કૃપા કરી ધન આપી જુદું ઘર મંડાવ્યું. સિદ્ધ રાત્રીએ શેડની અઠિકા
લાખતો; તે લેખનના વ્યાપારથી સાસુ અને વદને બહુ કંટાળો
થવા લાગ્યો, કેમકે વધારે જગણું પડે. વદએ સાસુને કહ્યું મા ! પુત્રને
એમ કહો કે રાત્રીએ વહેલા આવે. માએ કહ્યું પુત્ર ! રાત્રીએ વહેલા
આવડું, જે કાલજા છે તે સર્વજા છે. સિદ્ધે કહ્યું માતા ! જણે મને સર્વ-
સ્વદાન કરી છવિતદાન આપી ઉધાર્યો છે તેની આજ્ઞા કેમ લોપાય ?
તે સાંભળી માતા મુખ રહી. એકવાર સાસુ વદએ વિચાર કર્યો કે
આ મોડો આવેછે માટે રાત્રીએ એને બારણું ઉઘાડીશું નહિ. બીજી
રાત્રીએ તે આવ્યો ને કમાડ ખખડાવા લાગ્યો તો કોઈએ ઉત્તર આ-
પ્યું નહિ. તેણે કોષ કરીને કહ્યું કે બારણું કેમ ઉઘાડતાં નથી ? ત્યા-
રે કહ્યું કે જ્યાં અત્યારે બારણું ઉઘાડાં હોય ત્યાં જાઓ. તે સાંભળી
તેને બહુ દોષ આવ્યો એટલે ચોટામાં ગયો. ત્યાં સુરિમંત્ર જપતા હ-
રિભદ્ર સુરિને ઉઘાડે દારે બેઠેલા જોઈ તેમની પાસે ગયો ને દશના
લીધી. સર્વ વિદ્યા, સર્વ જ્ઞાત, દિવ્ય કવિત્વ, આદિ હંસપરમહંસની
પેઠે ભણ્યો. વિશેષ તર્ક જાણવા માટે બૌદ્ધ પાસે જવા સાડે ગુરુની તેણે
આજ્ઞા માગી કે મને બૌદ્ધ પાસે મોકલો. ગુરુએ કહ્યું ત્યાં ન જા, તારું
મન ફરી જશે. તેણે કહ્યું યુગાન્ને પણ એમ નહિ થાય. ત્યારે ગુરુએ
કહ્યું ત્યાંથી બદલાઈ જઈને પાછો જો તું આવે તો મેં આપેલો વેષ મ-
ને પાછો આપી જજે. તે વાત સ્વીકારીને તે ગયો. અને અભ્યાસ કર
વામાં પ્રવૃત્તો. તે દોષના બહુ બહુ તર્કજલશી એકું મન ફરી ગયું.
એટલે દીક્ષા લેઈને વેષ પાછો આપવા હરિભદ્ર પાસે આવ્યો. તેમણે તેને
આવતાં જોઈ વિચાર્યું કે આના બે વેષ થયા, એ મૂર્ખ એમજ આયુષ

ક્ષીણ કરી મિથ્યાદષ્ટિમાં મરણ પામશે, તો ભવબ્રમણથી દરશે નહિ. પૂર્વે પણ વાદથી વારંવાર એવશન્નિત થયેલો છે. હવે વાદનું કામ નહિ. એમ નિચારી સ્થિતવિસ્તર નામની ચેત્યવદનાવૃત્તિ પાતે તર્કયુક્ત રચી. તે આલ્ચો એટલે પ્રસ્તકને પાદધીડ આગળ મૂકી ગુરુ બહાર ગયા. તે પ્રસ્તક વાચતાંજ સમ્યક્ત્વ તેના અમજવામાં આવ્યું. તેથી પ્રસન્ન થઈ, નિશ્ચલ મનવાળો થયો, ન બોલ્યો, પ્રવચ્સુરિ એવા શ્રીહરિભદ્રને નમસ્કાર કરેછું, જેમણે સ્થિતવિસ્તર નામની વૃત્તિ રચી ! પછી મિથ્યાત્વથી નિર્વેદ પામેલા મિથ્ય કષ્ટિએ ૧૮ હજાર ઉપનિષદપ્રપચ કથા રચી. શ્રીમાત્રમાં તેને આક્ષાત્ સરસ્વતીએ શોધી. તે મિથ્ય તથા હરિભદ્રસુરિ સમય આવતાં જાનકા ન શ્રદ્ધા કરી મરજે ગયા.

ઇતિશ્રી હરિભદ્રસુરિપ્રબંધ

અથ બ્રમણહટ્ટિપ્રબંધ

ગુર્જરદેશના ખાડલાપુર નગરમાં અન્નિતરાપુરાજ રાજ્ય કરતો હતો. તે મિથ્યમેન નામે સુરિ હતા. તે મોઢેશ નામના મહાસ્થાનમાં શ્રીમહાવીરને વંદના કરવા ગયાં. મહાવીરને નથી, તીર્થોપવાસ કરી, રાત્રીએ આત્માશનરત તે યોગનિદ્રામાં પડ્યા હતા. તેવામાં તેમણે સ્વપ્ન દીકું દે કાઠ મિહંગાદ રવચ્છદમાં ખેલેછે. પછી જાગ્યા એટલે માંગદ્યસ્તવનાદિ બાણીને પ્રાતઃક્રમે ચત્વમાં ગયા. ત્યાં એક ૭ વર્ષના મર્વ જેવો બાલ આવ્યો તેને સુરિએ પ્રશ્ન : હે બાલક ! તું ક્યાંથી આવેછે ? તેણે કહ્યું : પંચાલ દેશમાં કુંબાદમી ગ્રામમાં બ્રમ્મ નામનો ક્ષત્રિય તેને ભદ્રિ નામની મહુર્ધર્મચારિણી છે, તેમને સુરપાલ નામનો કું પ્રાણ ; આરા પિત્રને પોતાના ભુજ્જલથી મર્વ પામતા એવા અહુ મહાયવાળા ગયુછે, તેમને મર્વને અંહારવા

તૈયાર થઈ હું જતો હતો તેમાં પિતાએ મને નિષેધ કર્યો. કહ્યું કે હે વત્સા તું બાહક છે આ કામ વારું નથી, એવી ઉદ્ધતાઈ મા કર. એવું સાંભળી મને ક્રોધ આવ્યો કે આવા નિરભિમાન પિતાનું કાંઈ પ્રયોજન નહિ, પોતે શત્રુને મારી શકતા નથી, તેમ મને પણ હલ્લુતાં નિવારણ કરેછે. આવા અપમાનને લાધે માતાપિતાની આજ્ઞા લીધા વગરનું હું અત્ર આવ્યો છું. સૂરિએ વિચાર કર્યો કે ખરેખર આ રત્ન દિવ્ય છે, કોઈ માનવ નથી, જે તેજસ્વી છે તેના વયના કાંઈ મેળ નથી. એમ વિચાર કરી બાલકને કહ્યું વત્સ ! અમારી પાસે રહે, તને તારા ઘર કરતાં વધારે સુખમાં રાખીશું. બાલકે કહ્યું બહુ કૃપા થઈ. તે ઉપરથી સૂરિ તેને પોતાને સ્થાને લાવ્યા અને સંઘ આગળ તેને બતાવ્યો તો સર્વની દષ્ટિ તેનું રૂપ જોતાં તૃપ્ત થઈ ગઈ. એને અધ્યયન કરાવા માંડ્યું તો દિવસમાં હજાર શ્લોક ભણવા લાગ્યો. ગુરુ બહુ પ્રસન્ન થયા. રત્ન છે તે મહાપુણ્યના પ્રભાવે પ્રાપ્ત થાયછે. બાલકે પણ થોડાજ દિવસમાં બ્યાકરણ, તર્ક, સાહિત્ય, આદિ ઘણાં શાસ્ત્રનું પરિશીલન કરી લીધું. પછી ગુરુ કુંઆડધી ગામ ગયા. પેલા બાલકનાં માતા પિતા વંદના કરવા આવ્યાં ત્યારે ગુરુએ કહ્યું પુત્ર તો ઘણાં જ થાયછે પણ તેના અંસારૂપી ઉકરડાના જીવડાથી શું ! આ તમારો પુત્ર પ્રત ઈચ્છેછે માટે એને મને આપો અને ધર્મસંપ્રદ કરો. નાશી જાય કે મરી જાય તો માબાપ જેવી રહેછે, તો આતો ભવને તરવાની ઇચ્છાનાજો છે, તેથી બહુ શ્લાઘ્ય છે. માબાપે કહ્યું લગવન ! એટલો એકનો એકજ અમારા કુલનો તંતુ છે તે કેમ આપી શકાય ! તે સાંભળી પાસે ઉભેલો સુરપાત્ર બોલ્યો હું ચારિત્ર લેઈ ચૂકેલો છું કેમકે તે ક્રુદ્ધિ વિવ્રય પામે, તે નિધા ઉપર વજ્રપાત થાયો, તે ગુણ મહાજ્વાલાકરાલ અગ્નિમાં પડો, કે જે બધાં પ્રાપ્ત થયા છતાં સ્ત્રીના ગર્ભગ્યાનના નેરકમાં વાસ કરવાની વ્યથા છૂટતી નથી. આવો નિશ્ચય બાણીને માતાપિતાએ કહ્યું લગવન ! એને લેઈ જાઓ, એ પાત્ર છે, પણ એનું નામ બચ્ચભટ્ટિ એટલું રાખજો. ગુરુએ કહ્યું ભલે

એમ કરીશું, એમાં કંઈ રાખ નથી, તમારાં પુત્રાં પુત્રીય કે તમને આવો લાભ થયો. બપ્પભટ્ટિની રજા લઈ, સુરપાડને સાથે લેઈ ને સિદ્ધસેનાચાર્ય મોઢેરા ગયા. વિક્રમ મંવણી ૧૧૫ વર્ષે પૈશાખ માસના શુકલપક્ષની તૃતીયા ગુરુવારે દીક્ષા આપી, બપ્પભટ્ટિ એવું વિશ્વમિત્ર નામ મસિદ્ધ કર્યું. સંઘની માર્યનાથકી ચાતુર્માસ ત્યાંજ કર્યું. એક વાર બપ્પભટ્ટિ બહાર ગયો હતો ત્યાં તેના દૃષ્ટિ મહાવિપુલ થઈ. કોઈ કુલમાં રહેલો પુરુષ દેવકુલમાં આવ્યો. ત્યાં રસપૂર્ણ એવાં મશસ્તિકાવ્ય તેણે બપ્પભટ્ટિ પાસે વ્યાખ્યા કરાવી સાંભળ્યાં. પછી બપ્પભટ્ટિની સાથે મુકામે આવ્યો. ગુરુએ આશિર્વાદ આપ્યો, તેને કોણુ છે? વગેરે પુછ્યું; તે ઉપરથી તેણે કહ્યું લગવન ! કન્યકુળ દેશમાં ગોપાલગિરિદુર્ગ નગરમાં યશોવર્મ નૃપતિ અને સુયશા રાણી છે તેમનો હું પુત્ર છું. યુગવસ્થામાં અનર્ગલ ધન ઉરાડતો હતો તે ઉપરથી પિતાએ મને રીખામણ દીધી, કે હે વત્સ ! ધનને અર્જન કરનારનો મહાશ્રમ અસ્થાને તેનો વ્યય કરનાર પુત્ર જાણી શકતો નથી. પિતા મિતવ્યય કરનારા હતા માટે કોષ કરીને હું અહીં આવ્યો. ગુરુએ કહ્યું તારું નામ શું? તેણે ખડીવતે જૂમી ઉપર લખીને બતાવ્યું કે આમ મારું નામ છે. મહાજનોના આચારની એવીજ પરંપરા છે કે સાધુપુરુષે પોતાનું નામ પોતાને મોઢે કહેવું નહિ. તેના ઉત્તમત્વથી ગુરુને હર્ષ થયો. તેમણે નિચાર કર્યો, પૂર્વે રામસમીપે જ માસના શિશુ દોઢો હતો, ખેલુ વૃક્ષની શાખાએ લુગડાની ઝોળીમાં મૂકેલો હતો. અવ્યય છાયા ઉપરથી પ્રણય પુરુષ છે એમ નડકી કર્યું હતું. પછી તેની માતા વનજલ વીણવી હતી, તેને અમે પુછ્યું હે વત્સ ! તું કોણુ છે? તારું કુલ કેવું છે? ત્યારે તેણે કહ્યું હું રાજપુત્રી છું, કન્યકુળના યશોવર્મની પત્ની છું, મારું નામ સુયશા છે. આ પુત્ર મારા ગર્ભમાં હતો તે વખતે ૬૬ કામણવડે વશ કરેલા મારા પતિને માન્ય થઈ પડેલી એવી કૂર કૃત્યા મારી થોડે મારા ઉપર પરપુરુષ. મગજના મિશ્રારાધ મૂકી મને કાઢી મૂકાવો. અભિમાનને હીલે માસડું, તેમ પીઆર ઉભુએ તણને લમતી લમતી હું અહીં આવી. વન્યવૃત્તિથી

છુપું છુપું ને મારા બાલકને ઉછેરું છું. આપું સાંભળી મેં કહ્યું કે હે વ-
 ત્સો! અમારા ચૈત્યમાં ચાલ ને ત્યાં બાલકને ઉછેર. તેણે તેમ કયું. પે-
 લી શોક પણ બહુ બહુ શોકોને મરાવતી મરાવતી પોતે મરી ગઇ.
 પછી વિશિષ્ટ પુરુષોએ યશોવર્માને વિનાતિ કરી કે દેવ! મુયશા રાણી
 નિર્દોષ છે છતાં શોકનાં વચન ઉપરથી આપે તેને કાઢી મૂકી છે, તેને
 આજ્ઞા હોય તો પાછી લાવીએ. રાજાએ તેને પાછી મગાવી અને તે-
 ને તથા તેના પુત્રને બહુ માનપૂર્વક રાખ્યાં. એક વાર વિહરતા અમે
 તેના દશમાં ગયા; તેણે પૂર્વેના સંબંધ સંભારી અમને વંદના પૂજા
 આદિ કર્યાં. આ આમ નામના તે રાણીનાજ પુત્ર હોવો ન્તયએ. એમ
 બહુવાર ત્રિચાર કરી મૂરિ બોલ્યા વત્સ! તારા મિત્ર બરપભટ્ટિ સાથે
 મુખે નિશ્ચિંત થઇ રહે, અને સર્વે કલા સીખ. આ પ્રકારની ક્ષિપ્રિત,
 ગણિત, ગીત, નૃત્ય, વાદ્ય, પકિત, વ્યાકરણ, છંદ, જ્યોતિષ, શિક્ષા,
 નિરુક્ત, કાલ્યાયન, નિઘડુ, પત્રછેદ, નખછેદ, રત્નપરીક્ષા, આયુધા-
 લ્યાસ, ગજશોહણ, તુરગારોહણ, ગજતુરગશિક્ષા, મંત્ર-
 વાદ, યંત્રવાદ, રસવાદ, ખન્યવાદ, રસાયન, વિજ્ઞાન, તર્કવાદ,
 સિદ્ધાંત, વિષવાદ, ગારુડ, શાકન, વૈદ્યક, આચાર્યવિદ્યા, આગમ,
 પ્રાસાદલક્ષણ, સામુદ્રિક, સ્મૃતિ, પુરાણ, ઇતિહાસ, વેદ, વિધિ-
 વિધાનુવાદ, દર્શનસંસ્કાર, બેચરીકલા, આમરીકલા, ઇંદ્રજલ, પાતાલ-
 સિદ્ધ, ધૂર્તશબ્દજ, ગંધવાદ, વૃક્ષચિકિત્સા, કૃત્રિમ મણિકર્મ, સર્વકર-
 ãી, વરેયકર્મ, પાણકર્મ, ચિત્રકર્મ, કાષ્ઠઘટન, પાષાણકર્મ, લિપિકર્મ,
 ચર્મકર્મ, યંત્રકરસોધ, કાવ્ય, અલંકાર, હસિત, સંસ્કૃત, માકત, પૈશા-
 ચી, અપભ્રંશ, કપટ, દશભાષા, ધાતુકર્મ, મયોમોપાય, કેવલિવિધિ,
 એ મુખ્ય કલા સીખ્યો; અને વૃક્ષશાસ્ત્રમંથનો પણ પરિચય પામ્યો.
 બરપભટ્ટિ સાથે હાઠચર્મ જેવી પ્રીતિ થઇ ગઇ; કેમકે આરબે ગુરુ
 અને ક્રમે ક્રમે ક્ષય થનારી, પૂર્વે લઘુ પણ અતે દીર્ઘ થનારી, એમ દિ-
 વસના પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભાગની જાયાના જેવી ખસ અને સાધુની મૈ-
 ત્રી હોયછે. કેટલેક દિવસે વ્યાધિથી પીડાતા યશોવર્માએ પદાભિષેક
 સારુ આમકુમારને તોડવા પ્રધાનપુરુષોને મોકલ્યા, ઘરજા ન છતાં

પણ તેને તે ત્યાં લઈ ગયા. પિતાને તે મર્યો. પિતાએ આશિર્વાન લીધું ને ૧૫કો લીધો કે હે મૌકિક ! તારા વૃત્તપણાને યુગ્મિપણાને કુંઠ સું દરગુગમ પ્રજામરિત્વમને — મરને પિકારડે ! કેમકે જેણે તને પોતાના ખોળામાં હરડેયું તેનેજ તું તછને દર ગયું ! તે શું થોડય છે ! પછી તેને રાજ્યાભિષેક તથા પ્રજાપાલનાદિની જાળતમાં શિક્ષા આપી. એટલું કરીને યશોવર્મા શ્રી અહિંસાને સરણે રહી સ્વર્ગે ગયો. આમરાજ્યએ પિતાનું ઔર્ધ્વરાજ્ય કયુ અને દ્વિજાદિને દ્રવ્યદાન આપ્યું. બે લાખ હુપ, ચાદમો હસ્તી તથા તેટલાજ રથ, એક કોટિ પદ્ધતિ, એટલી આમરાજ્યની સામગ્રી હતી. આમે રામરાજ્ય ચલાવ્યું પરંતુ બખ્તલદિમિત્ર પિતા બધું પરાજના પૂજા જેવું લાગવા માંડ્યું. માટે મિત્રને કાવવા પ્રધાનને મોકલ્યો. તેમણે જઈ વિજ્ઞાપના કરી કે બખ્તલદિ ! તમને આમરાજ્ય બહુ જલ્દીથી તેડેછે; માટે આવો. તેણે ગુરુના મુખ સાંભળું નેયું. તેણે સંઘની અનુમતિ લઈ બખ્તલદિને મંત્રી સાથે મોકલ્યો. આમના પુર આગળ આવ્યો એટલે રાજ્ય સેનાસમેત આમે આવ્યો. બધે કેતસવ કરાવ્યો. મહેલમાં કાવી રાજ્યએ કહ્યું મિત્ર ઔર્ધ્વરાજ્ય થયો, ત્યારે તેણે કહ્યું અમારે ત્યાગીને મહાદાવપૂર્ણ એવા રાજ્યનું શું કામ? કેમકે અનેક યોદ્ધામાં પડવા રૂપી અનંત બાધા કરનારી આ રાજ્યશ્રી કેવલ અભિમાન રૂપ ફક્ત આપનારી છે. છતાં પણ વળી વિનાશિની છે. ત્યારે રાજ્યએ તેને મહોટા મહલમાં રાખ્યો. માતાકાસે બખ્તલદિ અભામાં આવ્યો ત્યાં તેને માટે સિંહાસન મંડાવ્યું તે નેઈ તેણે કહ્યું હે પૃથ્વીપતે! અથવા પિતા બીજા માટે સિંહાસન ન હોય, એ તો મોટી આસાતના થાય. ત્યારે રાજ્યએ બખ્તલદિને પ્રધાનો સાથે ગુરુ પાસે મોકલ્યો અને કહાવ્યું કે જો મારા માણની તમને દરકાર હોય તો પુરતજ મારા મિત્રને સૂરિપદ સ્થાપજો. થોડય મુતને અને થોડય શિષ્યને ગુરુજ સુસન્ધાને પહોંચાડે. રથાખ્યા પછી પુરતજ મોકલી દન્ને

૫ મુંદર ગુણેન્દ્ર ચંદ્રજી કરવામાં જે આમદ તે ગુણ

૧ જન એટલે જોઈ તે મોતી, અને જનતે જ્ઞાતિ-શુભજ્ઞાતિ-પુત્રની, તેમજ ગુણ

તે દોરો મોતીમાં પડેલવાનો, અને ગુણ પુત્રના

નહિ તો મારો જીવ રહેશે નહિ વિલંબ કરશે નહિ. તે બધા ખંડ પ્રયાણ
 કરીને મોઢેરામાં આવ્યા અને સચિવોએ ત્યાં સૂરિને વિનંતિ
 કરી કે પ્રભુની આવી આજ્ઞા અંમને થઇ છે તેમાં
 માપને જે ઉચિત લાગે તે કરો. શ્રીસિદ્ધસેનાચાર્યે
 ગપ્પલદિને સૂરિપદ સ્થાપ્યો, ન તેને અઝી આચાર્યલક્ષ્મી
 સાક્ષાત્ આવેલી જણાઇ. એકાંતમાં તેને ઉપદેશ કર્યો ન શિક્ષા આપી
 કે વત્સ ! તારા ઉપર રાજાનો સારો પ્રેમ છે, તેના બહુ સત્કાર તને
 અવશ્ય થશે, લક્ષ્મી બહુ પ્રાપ્ત થશે, તેમાં ઈંદ્રિયો વરા રાખવી કઠિન છે,
 માટે મહાશ્વજીવારી થઇને રહેજે, વિકારહેતુ છતાં જેમને વિકાર ન
 થાય તેજ ખરા ધીરપુરુષ છે, એમ વ્રત ધારણ કરવાથી મહત્તમ
 થઇશ. વિક્રમ સંવત્થી ૧૧૯ વર્ષે ચૈત્ર કૃષ્ણઅષ્ટમીને દિવસે તે સૂરિ-
 પદ પાઠ્યો. ગુરુએ પછી તેને આમરાજ પામે મોકલ્યો. ત્યાં પહોચતાં
 ગોપગિરિના ઉપવનમાં હત્યો, એટલે રાજા સામે આવે મહામહો-
 ત્સવથકી તેને નગરમાં લેઇ ગયો. શ્રીગપ્પલદિસૂરિએ કલેવના-
 શિની દશના આપી. લક્ષ્મી છે તે પુરુષને ઉપકાર કરવાનું મહા-
 સાધન છે, તેના જે ચોખ્ખ ઉપચોગ નથી કરતા તેમના પાસે તે વ્યર્થ છે.
 આમરાજે ગુરુપાદ માટે એકસોએક હસ્તપ્રમાણ પ્રાસાદ ગોપગિરિ
 ઉપર કરાવ્યો, અને તેમાં અષ્ટાદશભાર પ્રમાણ શ્રીવર્ધમાનબિંબ
 સ્થાપ્યું, તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. તે ચૈત્યના મૂલમંડપ સવા લાખ સો-
 નેપાના બન્યા છે એમ વૃદ્ધો કહે છે. આમરાજ હાથીએ બેસી સર્વ
 સમૃદ્ધિસમેત ચૈત્યવંદના કરવા જતો તે જોઇ મિથ્યાદષ્ટિવાળાની
 આંખોમાં અંગારા પડતાં, સમ્યક્દષ્ટિવાળાનીમાં અમૃત પૂરાનું.
 એમ પ્રભાવના થઇ. પ્રાતઃકાલે રાજા પોતાનું અનર્થ મૂલસિંહાસન
 સૂરિ માટે મંડાવતો. તે જોઇ પ્રાણજીએ, ક્રોધથી બળી, રાજાને વિજ્ઞપ્તિ
 કરી દેવ ! આતો શ્વેતાંબર છે, શૂદ્ર છે, એને સિંહાસન સાનું ? વારંવાર
 તેમણે એમ કહ્યાં કર્યું તેથી કંટાળીને રાજાએ મૂલસિંહાસનને
 ભંડારમાં મૂકાવ્યું. પ્રાતઃકાલે સૂરિએ તે જોઇ રોપથી રાજા આગળ
 કહ્યું : માન રૂપી હાથીના દર્પનું, વિનય રૂપી શરીરનો નાશ કરનારા

સર્પિનું મર્દન કરે; જિની તુલનામાં લુપ્તત્રયમાં કોઈ ન હતું એવો દશમુખ પણ દર્પથી કોણ થઈ ગયો. આવું સાંભળી રાજાએ રામાઈ જઈ મૂલ સિંહાસન પાછું મગાવ્યું, અને અપરાધની ક્ષમા માગી. એક વાર રાજાએ ગુરુને સવા કોટિસુવર્ણ આપ્યું. તેમણે નિઃસ્પૃહાથી તે દ્રવ્ય સમૃદ્ધ શ્રાવકદ્વારા હર્જીયાધારમાં વપરાવ્યું. એકવાર શુદ્ધાંતમાં પોતાની વસંતલાને મ્હાનવદનવાળી જોઈ રાજાએ મળુ આગળ અર્પી ગાથા કહી:—

અર્ધપિ સા પરિતપ્પણ કમલમુહિ અત્તણો પમાએણ
તે સાંભળી સુરિ જોશ્યા:—

પંઠમણિ વુહોણ તએ હસે પચ્છાધમ્ અંગ

રાજાને પોતાના મનમાં હતી તે વાત નીકળેલી જોઈ અમત્કાર લાગ્યો. એકવાર મિથાને પદપદ મંદમંદ ચાલતી જોઈ રાજાએ ગાથાઈ કહ્યું:—

બાહ્યા ચંકેમંતી પએ પએ કી કણ્ણ યુહભંગ
તે સાંભળી સુરિ જોશ્યા:—

નૂણું રમણપથેસે મેહલિયા છિત્તં નહપંતિ ૧ +

આ સાંભળી રાજાને હર્ષ થયો તેમ મોઢે નિઃશ્વાસ આવ્યો કે નક્કી આમણે મારા અંતઃકુરને સોડ્યું છે. આચાર્યે તેવો આરામ સહજમાં જાણી લીધો, એટલે તેમણે વિચાર કર્યો કે અહો! વિદ્યામુણુ તે પણ રાપ થઈ પડ્યો! જલના કલ્પોત્ત અને વાનરનું આપણ તેમને કવચિત્ રોકી શકાય પણ રાજાના ચિત્તના આપણને રોકી શકાય નહિ. રાજાએ અંધની પણ આના લીધા વિના, રાજદ્વાર ઉપર એક કાંચ લખીને સુરિ નગર બહાર

૧ રાજાની સપરવાને અર્ચ એ છે કે પતલે પત્તે ચાલતાં બાહ્યા મેં કેમ મય ડાઢી સુરિએ પાઠપતિ કરી કે નિવજદેસે જે જનશવ છે તેને મેં જાણેના સ્પર્શ થવાપીડા ધાવરે તેથી

આજ્ઞા ગયા. તે કાવ્ય આ પ્રમાણે: અમે જઈએ છીએ તારું કલ્યાણ થાઓ, હે અમને ઉપજવનાર ગિરિ ! તું મનમાં સ્વપ્ને પણ એમ ન લાવીશ કે મારાથી ભિન્ન થતાં આ હવે ક્યાં જઈ રહેશે! તારાથી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલા એવા મહા શ્રીમાનપણિ અમે છીએ કે જેને શૃંગારપરાયાણુ અનેક નૃપતિઓ પોતાને માથે બેસાડેજ. કેટલેક દિવસે ફરતા ફરતા ગૌડ દેશમાં લક્ષણાવતી નામના નગરની બહારના ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ધર્મ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે ગુણગ્રસ્તો, તેની સલામાં વાકુપતિ નામે કવિરાજ હતો. તેણે સૂરિના આગમનની વાત સાંભળીને રાજાને કહી. રાજાએ ઉત્સવ પૂર્વક તેમને શહરમાં આણ્યા. શહરમાં રાજમહલની પાસેજ ગુરુ રહ્યા, રાજા તેમને નિત્ય વંદવા લાગ્યો. કવિઓ બહુ રંજિત થયા, પ્રભાવના વૃદ્ધ પામી, અને કુંદવવક્ત્રય વિસ્તરવા લાગ્યો.

આ તરફ બપોલદિ બ્યારે પ્રાતઃકાલે આમરાજ પાસે નઆવ્યા, ત્યારે તેણે સર્વત્ર તપાસ કરાવી પણ કહીં જડ્યા નહિ. રાજા બહુ વિલક્ષ થઈ ગયો. એવામાં “ અમે જઈએ છીએ ” ઇત્યાદિ કાવ્ય હીકું ને અક્ષર પણ ઓળખ્યા એટલે જરૂર મને તજીને પોતે કહીંક ગયા એમ નક્કી થયું. એક વાર રાજા બહાર ફરતો હતો, ત્યાં મોઠો સર્પ દીઠો, તેને મોઢેથી પકડી લુગડે ઢાંકીને પોતે ઘેર આવ્યો. કવિઓને સમસ્યા પૂછી “ શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, કૃષિવિધા, અને બીજું જે કાંઈ જેનાથી ઉપલબ્ધિ થતી હોય ” એ સમસ્યા બધાએ પૂરી પણ રાજાને કોઈથી અમત્કાર લાગ્યો નહિ, કેમકે એકેમાં હૃદયગત અભિપ્રાય ન આવ્યો. ત્યારે બપોલદિને બહુ સંભારવા લાગ્યો. એની વાણીજ હૃદયમર્મ જાણનારી છે. પછી રાજાએ નાખત વગડાવીને એમ કહેરાવ્યું કે મારા હૃદયમાં જે મર્મ છે તે અનુસારે જે કોઈ આ સમસ્યા પૂર્ણ કરશે તેને લાખ સુવર્ણટંક આપીશ. તેવામાં ગોપગિરિથી કોઈ ધૂતકાર ગૌડ દેશમાં ગયો હતો તેણે તે સમસ્યા બપોલદિ આગળ કહી, એટલે તેમણે પૂર્ણ કરી કે ‘ એ બધાં સારી પેઠે પકડી રાખ્યાં, ફક્ત સર્પ.

ના મુખની પેઠે મુગ્ધ પડડવાં સુરિ પરપિકૃતિ ત્યાગી સિદ્ધચારવત
ભગવાન મગનમગનચક્રિયકી તીર્થવંદન કરતા તેમને આવી સમ-
સ્યાનો શો હીસાયા પેલા ધૂતકારે પૂર્તિનાં એ પાદ જલને ગેયજિરિમાં
આમરાજને કહ્યાં. રાજાએ કહ્યું અહો શો સુધટિન અર્થ છેને પૂછ્યું
કે કોણે આ પૂર્તિ કરી ? ધૂતકારે કહ્યું વાસુદેવપત્રીમાં બપ્પગટ્ટિ મુરિ-
એ પૂર્તિ કરી. એ સાંભળી તેને ઉચ્ચિતદાન આપી વિદાય કર્યો.

એક વાર રાજા નગર બહાર ફરતો હતો ત્યાં વડના વૃક્ષ તીરે
એક મુવેલો મુસાફર તેની નજરે પડ્યો. રાખાએ એક કરપત્ર+ટાપિ
મુતું લટકતું હતું. ને એક પથરા ઉપર ગાથાર્થ લખેલો હતો:—

તથા મહ નિગમભણે પિયાઇ ધોર'સુ પહિજ'ગણ્યું

તે મમરયા પાણુ રાજાએ કવિએને કહી પાણુ કોઇએ બરાબર
પૂરાઇ નહિ. રાજાએ પિચાર કર્યો: વેશ્યાની પેઠે વિધાતું મુખ કોણે
કોણે સુંઝું નથી ? પાણુ તેના દૃઢધન જમણે પકડેલું એવા તો એ ત્રાણ
હોય કે ન હોય ! ખરે ખરો દુઃખગ્રાહી તો મારો મિત્ર એ સુરિવરજ
છે. એ સમરયા રાજાએ તેમની પાસે મોકલાવી તો તેમણે તુલ્ય પૂછ્યું
કરી આપી:—

કરપત્ર બિંદુ અતિ વડણેણુ ત'મફસ સંભરિઅં

આ પૂર્તિ ધૂતકાર પારોળી સાંભળતાંજ મહાહર્ષ પામી રાજાએ
સુરિને તેડી લાવવા પંડિત એવા મન્નિવોને મોકલ્યા, તથા ઉપાસંભન-
મમેત વિજ્ઞાપના કહાવી. તેમણે જઈ સુરિને જોતાખી વંદના કરી ન
રાજાની પિસંખિત કહી: જંગા ગંગેયને, ચુરતીકપોલ્લરપત્રગતમુદ્રા
ચુકિતજને, કૌટીરાગ્દમણિમગ્દ્ધ ચોતાને હૃદય કરનારને, મંભારતાં

+ કરપત્ર

* ઠપકો

© ખીખે

નથી માટે એમજ માનું છું કે બધું વિશ્વ પોત પોતાના સુખનીજ દરકાર કરેછે, ને કેવલ સ્નેહરહિતજ છે. વળી:—

છાયા કારણિ મિરિ ધ્રુવિય પછવિ જૂમિ પડતિ^૧
પત્તહંઈ ઉંહુ પત્ત નાગું કંતરુ અઈ કરંતિ.

અચિવોએ પણ કહ્યું સ્વામિન! આમરાજ શુદ્ધ સ્નેહથી વિજાપ-
ના કરેછે કે શીઘ્ર પધારાને આ દરાને વમતડીલામાં મગ્ન કરવો
જોઈએ. આપના વાક્યરસલુપ્ત એવા અમને બીજા કવિઓની ગાણી
રચતી નથી; કવિની કથામાં જેને રસ પડ્યો છે તેમને અન્ય કથામાં
રમ આવતો નથી, અધિપત્યને ખાનારા કસ્તૂરિમૃગો કોઈ વાર
પણ જૂણ ખાતા નથી. એવું માંભળીને સૂરિએ સચિવોને એક પત્ર
આપી કહ્યું કે શ્રીઆમ સાક્ષાત્ બૃહસ્પતિ જેવા છે તેને કહેજો કે
તારે જો અમારું કામ હોય તો ધર્મરાજનો સખામાં આવીને તેમની
રજ લેઈ મને તેડો જા એવીજ મારી પ્રતિજ્ઞા ધર્મરાજ સાથે
થયેલી છે કે તમારી અમક્ષ આવીને મને તેડી જશે તે સિવાય હું
જવાનો નથી; સત્યવાદો અને શિષ્ટ લોકે પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરવો સારો
નહિ. તે ઉપરથી મંત્રીઓ કન્યકુબ્જરાજ પાસે આવ્યા, ને સૂરિની
સર્વ વાત કહી, તેમણે પત્ર આપ્યું. તેમા લખ્યું હતું કે.—

વિંઝેણુ વિના વિ ગયા નરિંદભવાણુ સહુંતી ગારવિઆ;
વિઝઝો ન હોઈ વંજો ગએહિ બહુએહી નિગએહી.
માણસ રહી એહિ સહાઈ જહય ન લલ્યતિ રાયહંસેહિ
તહતસસ વિ તેહિવિણા તીરછટા ન સોહંતી
પરિમેસિ અહં સડલ પિ માણાસં ન સંદહે:
અન્ન રછવિન્નરછ ગપા હંસા વિવધા ન ભણું
હંસા જહિં ગય તહિ જિ ગય મહિમડણા હવંતિ
એ અહ તહં મહાસરહં જેહિ સિંહિ મુરચંતિ.

મલકસ ચ દણ્ણિયમ મુહહીરંત ચંદણુ દુમોહો
 મલકં પિહુમલયા ઉચંદણુ જાયમં મહામ્.
 અઘાપંતિ મહુઅરા વિમુક્ક કમલાયરા વિમયરંદં
 કમલાયરો પિ દિહો સુહિવ કિં મહુઅર વિહીણે
 ઇકેણ કુત્યુહેણ વિણા વિરયણા યરુચ્ચિય સમુદા
 કુત્યુ હરયણું પિ ઉરે જસસવિ હસો વિહુ મહાધો
 પધં મુક્કાણુ વિતરૂવર ફિદ્દેધ તત્તાણું ન પત્તાણું
 તુહુપ્પાણુ જાયા જમ્મ હોધ કહુ વિના તેહિ પત્તેહિ
 ને કે વિ પહુ મહિમંકલં મિતે ઉધુ ફંક સારિણ
 સરસાજ્ઞ ડાણુ મઝ્ઝે એ વિ રસાપનેસુ દીસંતિ
 મ પધં પહુણો પહુણો પહુતણું કિચિરંતણુ પર્ણણું
 દાસ ગુણા ગુણુ દાસા એહિ કયા ન હુ કયા તેહી.

આ પાંચીને રાજા અતિ ઉત્કંઠાપૂર્વક, સારા સારા કંટલાક પુરો
 ને લેઈ ચાલ્યો; જતાં ગોદાવરી તીરે એક ગામમાં આવ્યો; ત્યાં જે
 દેવમંદિરમાં ઉતારો કર્યો, દેવકલાધિષ્ઠાત્રી વ્યંતરી સૌભાગ્યથી ભા
 ત થઈ ગઈ. ભરતને જેમ ગંગા તેમ તે તેને મળી. પ્રભાતે વાહને
 હી એ દેવીની આજ્ઞા લેઈ, પ્રભુ પાસે આવ્યો. ગાથાર્થ બોલ્યો:—

વિમામુમરિજગ્રમ્, કોને હો હોઈ એક રાઈએ
 સૂરિએ કર્તુ:—

ગોદાનદીંત્રંતીરે સુનહિ લેજં સિવી મમિહ

એમ કહી ફીલચે અન્યોન્યને ખારી પેટે બેટયા. પછી આમ
 બોલ્યો. આજ મારી મીન સફલ થઈ) જન્મ સફલ થયો, આજ
 કુટુમ્બાત્ર સફલ થયાં. રાત્રીએ મધુમધુર ઈષ્ટ ગોષ્ઠી ચાલી. પછી પ્રભાતે
 સૂરિ ધર્મનુપચાનમાં ગયા. આમ રાજા પણ પોતાના પ્રધાનપુરુષો
 સમેત રથગાંધર ધમ્મને આવ્યો. સૂરિએ ધર્મને આમરાજાના પ્રધાન-
 પુરુષો બતાવ્યા કે આ આમરખના માણસો મને તોડવા આવ્યાછે, ધર્મ-

રાને પેલા પુરુષોને પૂછયુ હે આમમધાનપુરુષો ! તમારો સ્વામી કેવે રૂપે છે? તેમણે કહ્યું 'નેવો આ સ્થગીધર છે તેવો. આમને હાથમાં બીન્નેરૂં આપીને આણ્યો હતો એટલે સૂરિએ પૂછયુ' હે સ્થગીધર તારા હાથમાં આ શું છે? સ્થગીધરવેપવાળાએ કહ્યું " બીન્ન ઉરા " ક્ષણવારમાં વાત કરતે કરતે સૂરિએ વાતમાં સૂડત ઉતાર્યું:—

તત્તી સીયલીમલા વા કે હા ધાણુ ઉતાવલી પિયમંદ સિંગેહા
વિરહિંભાણુસ ને મરઇ ત સુકવણુ ન હોગકણિપવિત્તડી
જાણુ જાણુધ દારા.

ઇત્યાદિ ગોઠી ચાલતી હતી તેવામાં આમરાજ ધીમેથી સભામાંથી નીકળીને પુર બહાર રાખેલાં વાહને ચઢી કેટલીક જૂમિ કાપી ગયો. અહીંઆં સૂરિએ વિલંબ કરાવવા માટે બે મહુર સુધી કાંઈ કથા વાર્તા ચલાવી. એવો કોઇ રસ જાણ્યો કે ને રંભાતિલેત્તમાદિને નેવાધો પણ ન થાય. આમરાજ પોતાનું અમૂલ્ય કંકણ ધરેણે મૂકીને વેરવાના ઘરમાં રહ્યો હતો. તે લક્ષણાવતીપતિની વારાંગના હતી એક કંકણ રાજદારે મૂકીને તે ગયો હતો. બપોર થયા તે પછી રાજા આગળ બખલદિએ કહ્યું દેવ ! આમરાજ પાસે અમે જઇશું, આજા આપો. ધર્મરાજે કહ્યું અહો ભગવાનની વાણી પણ વ્યર્થ થાયછે ! આપે કહ્યું હતું કે તમારી સમક્ષ આવીને આમરાજ મને નિમંત્રણ કરશે તોજ હું જઇશ, નહિ તો નહિ જાઉં, તેશું આપ વીસરી ગયા? આપને શું બે જિલ્હા છે ? આચાર્યે કહ્યું ધર્મદેવ ! મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ. રાજાએ કહ્યું શી રીતે ? સૂરિએ કહ્યું આમરાજ પોતે અત્ર આગ્યો હતો, તમે ઓળખ્યો નહિ. રાજા કહે કે કેમ જાણીએ? સૂરિએ કહ્યું તમે પૂછયુ " તમારો સ્વામી કેવે રૂપે છે " ત્યારે મધાનોએ કહ્યું કે સ્થગીધરરૂપે છે; તેમજ બીન્ન ઉરા એ શબ્દ ઉપર પણ વિચાર કરો, દારા શબ્દ ને મેં કહ્યો હતો તે પણ જાણો. માટે મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ. એટલાનાં કોઈ કે રાજદાર આગળયાં આમનું કંકણ લાવીને ધર્મના હાથમાં મૂકયું. તે ઉપર આમનું નામ હતું. બીજું કંક-

હું વેશ્યાએ આપ્યું. તે જોઈ પોતાનું સર્વસ્વ નષ્ટ થયું હોય એ શોક ધર્મને થયો કે મને ધિક્ક છે, શત્રુને ધેર આવ્યા છતાં મેં અર્થ ન કર્યું. ધર્મે સૂરિને રળ આપી. તે, કહીક રહેલા આમની સાથે ગયે રસ્તે જતાં કોઈ પુત્રિ'દને આમે જલાસયમાંથી બહારની પેઠે મોઢે પાણી પીતો ફીઠો અને કહ્યું:—

પણ જન્મ પુત્રિ'દદ પાપિચ્છ પંથિઅ કવણિણ કારણિએ સૂરિએ કહ્યું:—

કરવે વિ કર'ખિઅ કઝઝ લિણ મુદ્દહ અસુનિવારણિએ.

રાજાએ ખાતરી કરવા તેને પાસે બોલાવી પૂછ્યું. તેણે કહ્યું. સૂરિની વાત ખરી છે, એમ કહી હાથ બતાવ્યા. તેથી રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો. આ તો સર્વ સારસ્વતવિશ્વસિત છે એમ બોલ્યો. શીઘ્ર તે ગોપાલગિરિ પહોંચ્યા પતાકા તોરણ મચ પ્રતિમ'ચાદિ વૈભવમાં ફેટલાએક દિવસ ચાલી ગયા. તેવામાં શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિ બહુ વૃદ્ધ થયા હતા એટલે તેમને અનરાગ લેવાનો વિચાર હતો, તેથી તેમણે બપ્પભદ્રિને તેડવા બે મુનિનેએક ગાથાસમેત મોકલ્યા. તેમણે આવી ગુરુનું પત્ર બતાવ્યું. તેમાં લખ્યું હતું કે તને અધ્યયન કરાવ્યું, પદ્ધતિએ ચલાવ્યો, તેના બદલામાં કંઈપણ કર. મને ઉપવાસરૂપ રથમાં બેસાડી સ્વર્ગધામમાં પહોંચાડ, તે વાચતાંજ આમરાજની આજ્ઞા લઈ મોઢેરામાં જાગ્રતાંતિસ્થાપિત જિનમંદિરમાં આવ્યો; ગુરુને વંદના કરી, ગુરુ પણ તેને સારી પેઠે બેઠ્યા, ને બોલ્યા હે વત્સ! મને બહુ ઉત્કંઠા હતી, તારું મુખકમલ પણ હું વિસરી ગયો હતો, તું રાજા સાથે ગયો તેથી મને બહુ દુઃખ થયું, સાધના કરાવ, અને અટાણી થા. પછી સૂરિએ અંત્ય આરાધનાદિ, શરણગમન, કુબૃતગર્હા, સુકૃતામોદન, તીર્થમાલા ચંદનાવિધિયકી કરી. ગુરુ સ્વર્ગે ગયા. શોક થયો, ને ગયો. પછી બપ્પભદ્રિ શ્રી ગોવિંદસૂરિ તથા શ્રીનન્દસૂરિને ગન્ધભાર સાંપી આમરાજ પાસે પાછા ગયા. ત્યાં મથમની પેટાંજ સમસ્ત્યાપૂર્તિ આદિ ગોઠી ચાલવા લાગી.

એકવાર સૂરિ રૂપસભામાં પુસ્તકાક્ષરમાં નજર ધાલીને બેઠા હતા, તેવામાં એક નર્તકી ત્યાં વૃત્ય કરવા લાગી. તેનું રૂપ અપ્સરાને પણ લગ્ન પમાડે તેવું હતું સૂરિએ, આંખે જાંખ આવી તે નિવારણ કરવા માટે તેનાં વસ્ત્ર જે નીલ હતાં ન તેની કંચુકિ જે નીલવર્ણ હતી તે તરફ નજર નાખી. આમરાજે તે જોઈ મનમાં કહ્યું:—

સિદ્ધં નતત્ત પાર'ગયાએ જોગિએ જોગજુતાણું

નર્ત તાણું પિમય છી મણુમિ ના તચ્ચિઅમાણું

આમે રાત્રીએ તે નર્તકીને સૂરિના રેઠાણમાં મોકલી, તેણે સૂરિના પગ દાબવા માંડ્યા. તેણે કરસ્પર્શ ઉપરથી સ્ત્રી આજખીને કહ્યું કે તું કોણ છે ? શા માટે અહીં આવી છે? અમારા જેવા બ્રહ્મચર્યમાં દબાયેલા આગળ તારો શો અવકાશ છે ? ગમે તેવી વાત્યા ! થી મેરુ ડગતો નથી. ત્યારે પેલીએ કહ્યું આપને ઉપદેશ કરવા આવી છું. રાજ્યનો સાર વસુધા છે, વસુધાનો સાર નગર છે, નગરનો સાર પ્રસાદ છે, પ્રસાદનો સાર પલંગ છે, ને પલંગનો સાર નારી છે. વળી મિયાદશીનજ હો, અન્યદર્શનોનું કાંઈ પ્રયોજન નથી, કમકે એ થકીજ સરાગ છતાં પણ ચિત્ત નિર્વાણ પામેછે, શ્રી આમે મને મોકલી છે, હું આપની પ્રાણવલ્લભા છું, આપની સેવા કરવા આવી છું. ત્યારે સૂરિએ કહ્યું જ્ઞાનદષ્ટિથી જેણે દ્રઘન્યમાત્ર કીકું છે એવા અમને તુ મોહ પમાડી શકવાની નથી. મલ્લમૂત્રાદિનાં પાત્ર એવાં મૃગાક્ષીનાં ગાન તે ઉપર ક્યો બુદ્ધિમાન રતિ કરે એમ છે? પેલીને પણ ખાતરી થઈ કે સૂરિ નિર્વિકાર છે, એટલે રાજ પાસે પાછી ગઈ. રાજ્યએ પૂછ્યું કે રાત્રીએ શો વૃત્તાંત બન્યો? પેલી સ્ત્રીએ યથાર્થ વૃત્તાંત કહ્યો કે તમારા ગુરુ પાપાણના બનેલા હોય તેવા દંડ, નવનીતનોજ લોચે હોય તેવા શાન્ત છે, બીજા લોક તુચ્છ છે; જેટલા કૂડકપટ પ્રપચ હાવભાવ કટાક્ષ બ્રૂવિક્ષેપ ચુંબન નખ કાત દંતકાત આદિ વિલાસ આપ્યા જન્મારામાં હું રીખી હોઇશ તે બધાનો પ્રયોગ મેં કરી જોયો, પણ તલના ત્રીજા ભાગ જેટલું પણ તેમનું મન ડગ્યું નહિ; બચાત્કારાદિ ભીતિ બતાવી, દા-

નાદિ પ્રપંચ કર્યો, તો પણ ફોલ પામ્યા નહિ; તેથી હું જાણું !
 એ કોઇ મહાવજ્રમય છે, દેવકન્યાશી, વિદ્યાધરીશા, નાગાંગ
 કોઇથી ચલે તેવા નથી, તો માનુષીની તો શી વાત ? આ મકારે
 રિનાં સ્થૈર્ય ધર્મ આદિ સાંભળી રાજને પરમ આનંદ થયો, ને
 અંજો વિસ્મયાનંદથી રોમાંચ થઇ આવ્યો. ગુરુને ધ્યાનથી પ્રત્યક્ષ
 શી બોલ્યો તમારાં વાક્ય ઉપર વારી જઈ, તમારી દષ્ટિનાં ઓવાર
 લેઈ, હે મારા હૃદય ! સૌહાર્દથી હૃદય એવા તમને એમ બલિ આ
 મલાતે ગુરુ આવ્યા; રાજ શરમાઈ ગયો, કશું બોલ્યો નહિ. ત
 સૂરિએ કહ્યું રાજ લાજ પામીશ નહિ, મહર્ષિનાં દૂપણ બૂપણને શે
 કરવો એ રાજાનું કામ છે, એટલે તે દાષ નથી. રાજાએ કહ્યું ગદ્ય
 તનું સ્મરણ કરશો નહિ, આપ શ્રવણ છો તેમના આગળ હાથ ઉં
 કરી માન અને આશ્ચર્યથી કહું છું : તરલ અને આયતન લોચનવા
 તારણ્યના દર્પથી પરિપૂર્ણ થન પયોધરવાળી, કામ ઉઠર ઉપ
 વળેલી ત્રિવલીની શોભાવાળી, સીઓની આકૃતિ જોઈ જેમના મન
 વિકૃતિ થતી નથી તેમને ધન્ય છે. એમ કહી સાદાંગકંઠવત નમ
 સ્કાર કર્યા.

એક વાર રાજાએ રાજ જતો હતો તેવામાં કોઈ હડ બેઠનારા
 ની સી એરંડાનાં પત્ર વીણતી ધરની પાછળ જોઈ, ને ગાથાઈ
 બોલ્યો:—

વહ વિવર નિમય દલો એરંડો સાહ ઈન્દ્ર તરણીય
 સૂરિના આગળ આણું કહ્યું એટલે બોલ્યા:—

ઈન્દ્ર ઘરે હલિઅનું ઈહદમત્તયાશી વસઈ.

રાજને વિસ્મય થયો, અલો સારસ્વત મલાય !

એક વખતે સાધકાએ કોઈ મોચિનભર્તૃકાને, પાંકી કોકે, હાથમાં દીપ

ઈ વાગભવન તરફ નતી જોઈને ગાથાર્થ પોતે જોયો:—

દિહઈ વંકે શ્રીવા ઇંદીવ ઉપહિય જાયાએ
તે સૂરિ આગળ કહ્યું એટલે સૂરિએ પૂર્વાર્થ કહ્યું:—

પિપ સંભારણ પલુદંત અંસુધારામિ વાયળીયાએ

એમ સૂરિ અને રાજ સુએ ધર્મપરાયણ રહી કાલ ગાલતા હતા.

એક વાર ધર્મરાજએ આમરાજ આગળ દૂત મોકલ્યો, તેણે
આવીને કહ્યું હે રાજન્ ! તમારી વિચક્ષણતાથી ધર્મરાજ બહુ સંતોષ
પામ્યા છે, ને કહેવરાવે છે કે આપે અમને છેતરી કેમકે આપ અમારે
ઘેર આવ્યા ને અમારીથી થોડો ઘરો કસો સત્કાર નીપજ્યો નહિ,
હવે સંભળો. અમારા રાજમાં વર્ધનકુંજર નામે મહાવાદી બૌદ્ધ-
દર્શનાતુ ગામી આવેલો છે. તેવાદ માગે છે. આપના રાજમાં ને કોઈ
વાદી હોય તેને લાવો. અમારે ને આપને ચિરકાલથી વૈર છે, તેના
નીકાલ એમ કરવો કે એ જે વાદીમાંથી ને વાદી છતે તેના રાજ
સામાવાજાનું રાજ લેઈ લે. અમારો વાદી છતે તો તમારું રાજ
અમારે લેવું, તમારો વાદી છતે તો અમારું રાજ તમારે લેવું. આજ
આપણી શરત, અને માત્ર વાસ્તુક કરવું, માણસોના માણુ લેવરાવ-
વામાં શો માલ ! આમરાજે કહ્યું હે દૂત ! જે કહે છે તે ધર્મરાજે
પોતે કહાવ્યું છે કે તું માત્ર તારા મુખથીજ લવે છે ? તમારા રાજ
વાદમાં હું જ્ય પામું તો મને જો સખ્તાંગ રાજ્ય આપે એ વાત
સત્ય હોય તો અમે વાદીને લઈને આવીએ. દૂતે કહ્યું કારણવશાત્
યુધિષ્ઠિરે પણ દ્રોણપર્વમાં અસત્ય ભાષણુ કર્યું છે, પણ મારા મનુ
તો કારણવશાત્ પણ મિથ્યા નથી બોલતા. આમ દૂતને રજ આપી
કરાવેલે દિવસે બપોલકાને લઈને આમરાજ અર્ધ માર્ગે ગયો. ધર્મ-
રાજ પણ વર્ધનકુંજરને લેઈ ત્યાં આવ્યો. પરમાર વંશના નરેન્દ્ર મહા-
કવિ વાસ્પતિ જે પોતાના સેવક હતા તેમને સાથે રાખી ઉચિત સ્થાને
સભા કરી. પેલા જે વાદિપ્રતિવાદીએ પક્ષપ્રતેપક્ષ ગ્રહણ કરીને
વાદ આરંભ્યો. સભ્યોને બહુ કૌતુક થયું. અને અસાધારણ બુદ્ધિ-

વાળા પંડિત જાણા .i. છ માસ થઈ ગયા પણ કોઈ હાથું નહિ. આમરાને સામંકાલે સૂરિને કહ્યું રાજકાર્યમાં બાધ આવે છે, માટે હવે આનો જયપરાજય કરી અમાસિ કરો. સૂરિએ કહ્યું, માતઃકાલે નિગ્રહ કરોશ, કાંઈ પણ પ્રાંતિ રાખશો નહિ. રાત્રિએ સૂરીશ્વરે મંત્ર-શક્તિથી મંડલ રચી, મણિચુકતાહાર, કે કલ, દિવ્યાંગરાગવસન દિવ્ય કુસુમમુગંધ, ઇત્યાદિયકી શોભીતો ભારતીને સાક્ષાત્ જોલાવી અતુર્દશ કાવ્યથી સ્તુતિ કરી. તે જોણી વત્સ ! શા માટે માફ રમરણ કર્યું છે ? સૂરિએ કહ્યું વાદ કરતાં છ માસ થઈ ગયા હવે કાંઈ એવું કરો કે જેથી પ્રતિવાદી નિરુત્તર થાય. દેવીએ કહ્યું, એણે મને સાતભવ સુધી આરાધી છે, ને આ ભવમાં જ એને અક્ષયવચનગુટિકા આપી છે, એટલે એના પરાજય થવાનો નથી. સૂરિએ કહ્યું, હો દેવિ ! તમે શું જૈનશાસનવિરોધિની થશો ? કે મને જયશ્રી આપતાં નધા. ભારતીએ કહ્યું વત્સાં જયોપાય કહું છું. તારે કાલે માતઃકાલે વાદારને સર્વને મુખશૌચ કરાવવું, કોગળા કરતાં એના મોમાંથી મારી ઈચ્છાએ ગુટિકા નીકળી પડશે, તે પછી તારો જય થશે. તને બીજું એટલું કહું છું કે આ જે અતુર્દશ કાવ્ય તે કહ્યાં તે કોઈના આગળ મકાશ કરવાં નહિ, કેમકે તેનું પડન કર્યાથી મારે અવશ્ય મત્પક્ષ થવું પડે છે. હું કેટલાંક આગળ મત્પક્ષ થાઉં / કેટલો કલેષ કરું ! એમ કહી દેવી અંતર્ધાન થઈ ગઈ. સૂરિએ રાત્રીએ પોતાના એક આસ શિષ્યને વાકપતિ પાસે મોકલ્યોને કહાવ્યું કે તમે વિદ્યાનિધિ છો લક્ષણાવતી પુરીમાં આપનો અમારે પરિચય થયો છે; તે વેળા આપે કહ્યું હવું કે તમે નિરીચછો + એટલે શા પ્રકારે ભક્તિ દર્શાવીએ ? તે વખત મેં કહ્યું હવું કે અવશ્યે કહીશું, આપે તે સ્વીકાર્યું હવું, તો એ અવશ્ય હવે આવ્યો છે. વાકપતિએ શિષ્યને પૂછ્યું, સી આજ્ઞા સૂરિ કરે છે ? હું તે કરવા તત્પર છું. શિષ્યે કહ્યું રાજન્ ! ગુરુ એમ આજ્ઞા કરે છે કે માતઃકાલે ધર્મરાજ અને આમરાજ સખામાં બેઠા હોય તે સમયે તમારે કલેષું કે વદનચૌચ કર્યા વિના ભારતી પ્રસન્ન થતી નથી માટે

વાદિપતિવાદી, સભ્ય સભેરા, સર્વે શાસ્ત્ર કરો. એટલું કરાવશે એટલે
આપનો બધો સ્નેહ કૃતાર્થ થયો માનીયું. વાક્યપતિએ તે અંગીકાર
કયું, શિષ્યે ગુરુ પાસે જઈને તે વાર્તા નિવેદન કરી, તેથી ગુરુ પણ
બહુ પ્રસન્ન થયા. પ્રાતઃ કાલે ભગવાન સહસ્રરશ્મિનો હિદય થતાં પૂર્વ-
દિશાનું મુખ લાક્ષણિક થયું, તેવે રાજ સભામાં આવ્યો. વાક્ય-
પતિએ સર્વને વદનશાસ્ત્ર કરાવ્યું. બૌદ્ધવાદીદે પણ કયું એટલે તેના
મુખકમલમાંથી પેટી ગુટિકા નીકળી પડી, તેવીજ બચ્ચભદિના
શિષ્યોએ લેઈ લીધી, ને બીજાં માણસોએ તેને વેગળી કરી નાખી.
ગુટિકા સૂરાંદ્ર પાસે ગઈ. બૌદ્ધ ગુટિકાહીન થઈ ગયો. દિવ્યશક્તિ-
મુક્ત એવા તેને, અર્જુને કર્ણને હણ્યો તે પ્રભાણે સૂર્યદે વાણીરૂપી
માણુથી હણ્યો. તે નિરુત્તર થઈ ગયો. રાહુએ અસાધ્યચંદ્ર જેવો,
હિમથી બળી ગયેલા છોક જેવો તે બહુ મિસ્તેજ થઈ ગયો. પછી બચ્ચ-
ભદિનુ વાદિકુંજરકરારી એવું બિરુદ પોતાના તેમ પારકા સર્વેએ
આપ્યું. ધર્મરાજે સપ્તાંગ રાજ્ય આમને સ્વાધીન કર્યું. કહેલુંજ છે કે
ધર્મધી રાજ્ય મળેછે; એમાં ચર્ચાનો અવકાશજ ક્યાં છે ? સૂરિએ
આમને કહ્યું રાજન ! ધર્મને રાજ્ય પાછું આપ, એવું મહાદાન તને
બહુ શોભા આપશે. પુરે શ્રીરામે વનવાસમાં રહે રહે પણ સુગ્રીવ
અને વિભીષણને રાજ્ય આપ્યાં એમ મહોટા રાજાઓની પરંપરા
છે, તો આ યુગનો તું રામ છે. આવું સાંભળતાની સાથેજ ગાંભીર્ય
ઐશ્વર્ય આદિ ગુણધામ એવા આમરાજે ધર્મને રાજ્ય પાછું આપી
દીધું. સૌ મત્તગર્જ, સહસં તુરંગ, સહસ પાદાતિ, શતવાહિન,
એટલું આપ્યું. પોત પોતાને સ્થાને ગયા. સૂરિ તથા આમ, યશઘકી
સમ ભુવનને ધવજ કરતા, ગોપગિરિ પહોચ્યા ને મહાવીરને નમ્યા.
તે સમયે સૂરિએ વીરની સ્તુતિ રચી. “ જાતોત્તેજમસુતપત્ત ” છત્યા-
દિ એકાદશ કાવ્ય હજી પણ સંઘમાં ભણાયછે. પ્રભુને નમન
કરું, ને બહુ સંતોષ હર્ષ પ્રદર્શિત કર્યો. રવિનો ઉદયજ શ્લાઘ્ય છે,
બીજા ઉદય કરા કામના નથી, કેમકે તેના ઉદય આગળ તો
અધકારે નથી રહેતું તેમ અન્ય તેજ પણ નથી રહેતું.

એમ કાંઈ જતાં વ્યવસ્થામયરૂપે જોઈ કરી પ્રભુએ રાજને મધમાંસાદિ મુખ વ્યવસ્થાનો નિયમ કરાવ્યો, અને તેને સમ્યક્ત્વ-મૂલ્ય જે એકાદશ તત્તે આપી આવક બનાવ્યો. બારમું જે અતિથિ-સંપિલાગરૂપે તત્તે રાજને નિષિદ્ધ છે એમ સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે.

એક વાર લક્ષ્મણવતીમાં પેલા બૌદ્ધવર્ધનકુંજને ધર્મરાજને ગદગદ કંઈ કહ્યું કે મને બચ્ચભટ્ટિએ જે જીત્યો તેમાં મારો દાખ નથી. બચ્ચભટ્ટિ આસાત્ નરૂપ સરસ્વતી છે, મગ્ગમય પિડ છે, સરસ્વતી-પુત્ર છે, એના મને કોલ નથી, પણ કોલ એટલો છે કે આપના ભૂત્ય જતાં પણ વાક્યતિરાજે સૂરિ માથે મળી જઈને, મારા મુખમાં-યાં દાખની કુક્કિન્દાશ ગુટિકા કાઢી નખાવી. એમ કહી બહુ પોડ મૂકીને રોયો. રાજાએ તેની આશ્વાસના કરાને કહ્યું કે શું કરીએ ? એ અમારો જૂનો સેવક છે, અનેક સમસંગણમાં જય પ્રાપ્ત કરી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલો છે, મયંધર્તા કવિ છે, એટલે હવે તેના પરાભવ કરવો યોગ્ય નથી, એના આટલો દાખ માફ કરવા જેવો છે. એમ કહ્યું ત્યારે બૌદ્ધવાદી મૌન રહ્યો. પોડેક દિવસે યશોધર્મ નામના સમી-પદશના બલવાન રાજાએ લક્ષ્મણવતીનાં આવી રણમંગ્રામમાં ધર્મ-રાજને હુણ્યો, ને રાજ્ય લઈ લીધું. વાક્યતિ પણ કેટ પકડાયો. તેણે કારાગૃહમાં પડ્યે પડ્યે ગાડવધ નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય રચીને યશો-ધર્મને બતાવ્યું. તે ગુણુજ રાજાએ એ ઉપરથી તેને સત્કારપૂર્વક કારાગૃહથી મુક્ત કર્યો, ને કામા આપી. વિદ્યાર્થી સર્વત્ર પૂજા યાચ છે. વાક્યતિ બચ્ચભટ્ટિ પાસે ગયો તેમને પૂર્વચીજ મેત્રી હતી, તે હવે વધારે ગાઠ થઈ પાચ સહસ્ર શું ? લક્ષ શું ? કોટિપણ શું ? ઔદાર્યો-જાત મતવાળાને રત્નપૂર્ણ પસંમતી + પણ શું ?

એક વખત આમરાજે મળુને પૂછ્યું. આપ તપોપિધાદિથી લોકમાં પરમધરા પામેલા છો, તો હું એમ પૂછ્યું કે આપની કોઈ પણ

તુલ્યતાને પહોંચે તેવા કોઈ હશે ? બપ્પમદિએ કહ્યું અગ્નિપત્ને !
 મારા ગુરુભાઈ જો વિદ્યાચાર્ય નત્રસૂરિ એ બે સર્વ ગુણે કરી મારાથી
 પાણુ અધિક છે, ને ગૂર્જરભૂમિમાં મોઢેરામાં રહે છે. ગુણલુપ્ત
 એવો આમ પોડાંકે માગુસ લેઈ ત્યાં ગયો. તે સમયે નત્રસૂરિ વ્યાખ્યા-
 નપ્રસંગે વાત્સ્યાયનાકૃત કામાંગલાવનું વર્ણન કરતા હતા. રાજાને
 તે સાંભળાને બહુ અરુચિ પેદા થઈ; અહો આમે કામી છતાં આવા
 ભાવ સમજતા નથી, અને આ તે બરાબર જાણે છે, માટે અવશ્ય
 નિત્ય સ્ત્રીસંગમાં આસક્ત હોવો જોઈએ એમ વિચારી પ્રણામ
 કર્યા વિનાજ હડયો, અને તુરત ગોપગિરિ ચાલ્યો ગયો. રાજા બહુ
 દિવસે આવ્યો એમ જાણી ગુરુ મળવા આવ્યા, તો રાજાને નિરાદર
 દીઠો. વંદના પણ રાજા કરે નહિ. એમ ઘણા દિવસ ગયા ત્યારે
 ગુરુએ એક વાર પૂછ્યું રાજા ! પૂર્વે હતી તેવી તારી ભક્તિ હવે નથી,
 એવો અમારો શો દાપ છે ? રાજાએ કહ્યું સૂરિ થઈને તમારા જેમ
 પણ કુપાત્રની સ્ત્રાધા કરે ત્યારે પછી શું રહ્યું ! સૂરિએ પૂછ્યું એ
 શી રીતે ? આમે કહ્યું આપે આપના જે ગુરુભાઈનો સ્તુતિ કરી
 તેમાંના એક નત્રસૂરિને મેં જોયો. તે શૂંગારકયાકંપટ હોઈ તપો-
 હીન છે, લોહપ્રતર જેવો તે કુખશે ને કુળાવશે. માટે એ કાંઈ નહિ.
 સૂરિનું મુખ ભલિન થઈ ગયું, ને પોતે પોતાના મુકામમાં ચાલ્યા
 ગયા. ત્યાં જઈ બે સાધુને તેમણે મોઢેરા તરફ મોકલ્યા, ને કહાવ્યું
 કે આમ તમને પ્રણામ પણ કર્યા વિના પાછો આવ્યો છે, ને વળી
 તમારી નિંદા કરે છે, માટે એવું કાંઈ કરો કે આપના પ્રતિ તેમ જીજ્ઞ
 શ્રમણો પ્રતિ પણ અવજ્ઞા ન રાખે. આવો સર્વ વૃત્તાંત જાણી તેમણે
 બંનેએ ગુટિકાથકી વેષ બદલી નાખ્યો, ને નટનો વેષ ધારણ કરી,
 તે ગોપગિરિ આવ્યા. શ્રી ઋષભધ્વજનું ચરિત્ર તેમણે નાટકરૂપે ર-
 ચ્યું. રાજા પાસે આવીને નાટક ભજવવા રજા માગી. રજા આપવા
 ઉપરથી રમ્ભાવાદિ જાણીતી મંથા આગળ નાટકનો આરંભ કર્યો.
 ભરત અને બાહુબલિના સમરનો અવસર આવ્યો તે વેલે વ્યૂહરચ-
 ના, રાસ જગમગ વીરવર્ણના ભટ્ટમોત્રાદય આદિ અભિનયદાર

દેખાવા માંડ્યાં. તે વેલે રમની ધારા છૂટી રહી. તે વખતે આમ તથા તેના મુભટો કાલિંદીમગાહ જેવી શ્યામ અને દીર્ઘ તરવારો ખેંચી ઉભા થયા ને મારો, મારો, કરતા તૂટી પડ્યા. એટલે નનસૂરિ તથા ગોવિંદાચાર્યે પોતાનું રૂપ પ્રગટ કરી કહ્યું 'અરે ! રાજન્ ! અરે મુભટો ! સાંભજો, સાંભજો, આ તો કથાયુક્ત છે, માક્ષાત્ત નથી, સંબ્રમ ન કરો. આણું સાંભળી સર્વને લાજ આવી, ને વિસ્મય થયો. તરવારો કોશમાં પાછી નાખી ખેંચી ગયા. ત્યારે ગોવિંદાચાર્ય નનસૂરિ બંને-એ રાજને કહ્યું કે અમે સૃંગારના અનનુભવી છીએ પણ તેની યથાર્થ વ્યાખ્યા કરી શકીએ તેવા છીએ, જુઓ સમર ન છતાં પણ તમને સમરરસ પેદા કરી શક્યા, જો કે અમે પોતે તો શસ્ત્ર દખતાં પણ બીહીએ છીએ. બાલ્યકાલીન અમે ગૃહીતમત છીએ, પાપળીર છીએ, પણ ભારતીના પ્રભાવથી સર્વરસને જીવંત જેવા દર્શાવી શકવા સમર્થ છીએ. હે રાજન્ ! મોઢેશમાં જે વાત્સ્યાયનભાવનું વ્યાખ્યાન કરતા હતા, તે નનસૂરિ અમે છીએ, આ ગોવિંદાચાર્ય છે. આપને જે નિંદા અને વિકલ્પ થઇ આવ્યાં તે મિથ્યા છે. આણું સાંભળી રાજને બહુ લાજ આવી, એટલે તેણે એ બે સૂરિની ક્ષમા માગી, બખ્ખભટ્ટિની પૂજા કરી. તે બે રાજ પાસે કેટલોક વખત રહી બખ્ખભટ્ટિની આજ્ઞા લેઇ મોઢેરે પાછા આવ્યા.

કેટલોક સમય વીત્યો તે પછી ગાયકવૃંદ આવ્યું. તેમાં નીલોત્પલવોચની, મૃગાંકુખી, કિન્નરસ્પરી, વિદુષી, એવી એક બાજા અતિ સુંદર ગાતી હતી. તેને જોઈ મદનસરથી થયેલા જ્વરે પિવેકમાત્ર જેનો હીન થયો છે એવો આમરાજ કૌચધર્મમાત્રથી વિમુખ થઇ પરવરા બની ગયો. બે પદ્ય રાજ મત્તસ બોલ્યોઃ વદન પૂર્ણગરી, અધર સુધા, દાંત મણિપકિત, કાંતિ શ્રી, ગમન ગજ, પરિમલ પારિજ-તદુભ, વાણી કમલુદ્યા, અલક કાલકૂટચ્છા, છો તો હે અંદ્રમુખિ ! શું

જો અલક એટલે માથાનાવાળના ગુચ્છ તે કાલકૂટને મદાનિષ તેની છતાં, રેખા, દોષ

તારે માટેજ દેવોએ ક્ષીરસમુદ્રનું મથન કર્યું હતું ? જન્મસ્થાન વિમલ નથી, વર્ષ પણ વર્ષનીય નથી, શોભા તો દર રહી પણ શરીરે લગાડી હોય તો કાલ્પ ચોપડયો છે એમ જણાય, છતાં વિશ્વમાત્ર જેની માર્પના કરે છે એવો, સુકવ સુરભિવ્યના દર્પને હરનારો, પરિ-મલ્લગુણ કન્દૂરીમાં ક્યાંથી આવ્યો તે જણાતું નથી. સૂરિએ વિચાર કર્યો અહો ! મહાપુરુષો ને પણ કેવો મતિવિપર્યાય + થાય છે ! સૂરિ ર'ક્રથી ગળતા વિવિધ મલ્લથી ખરડાયલી ભક્તિ અનેક સંસ્કારથી બાહ્ય શોભાને પામી તેને જોઈ, અંતઃતત્ત્વસમુદ્રના કલ્લોલથી જેની મતિ સ્વચ્છ થઈ તેવા પણ તેના મનોમય આશ્રય કરે છે, નમે છે, સ્તુતિ કરે છે, તો હવે કોને કહેવું ! તેતો ત્યાંથી સ્વસ્થાને ગઈ પણ રા-જ્યે ત્રણજ દિવસમાં ગામ બહાર સારો મહેલ કરાવ્યો, એવો ઇચ્છા-થી કે, માતંગી સાથે ત્યાં રહીશું. તે વાત સૂરિએ જાણી, તેમને તો આખા જગતનું ઇતિવૃત્ત ધ્યાનમાં પ્રત્યક્ષ હોય છે. પછી આ રાજા કુર્મથકી નરકે જશે એમ અમણ, કૃપા કરીને, બંધાતો હતો તે મહેલના એક ભારોટીઆ ઉપર ખડીથકી કેટલાંક બોધવચન ગુરુ લખી આવ્યા. શીતલતા એ તારો ગુણજ છે, સ્વચ્છતા સ્વાભાવિકી છે, તારી શુચિતાનું તો કહેવુંજ શું ? કેમકે તારા સંગથી બીજા શુચિ થાય છે, વળી એ કરતાં વધારે મહોટી તારી સ્તુતિ બીજા કેઈ કે તું રહીમાત્રનું અવિત છે, છતાં હે જલ ! તુજ નીચમાર્ગે જાય તો તને કોણ રોકી શકે એમ છે ?

અયં જલભિંદુ સમં સપત્તિઉ તુરંગ લોલાહી

સુમિશ્રય સમંય પિત્તમં જન્માણુ સિલકેરિજ્જાસિ

* વ્યુત્કમ.

૧ અવિત જલભિંદુ જેવું છે, સપત્તિ તુરંગ જેવી ચચલ છે, પ્રેમ સ્વપ્ન જેવો છે, એમ જાણી સીલનો આશ્રય કરવો જેનાથી લોકમાં લાજ આવે, જેનાથી પોતાના કુવનો ક્રમ મલિન થાય, તેવું કામ કુલીન માણસે કંઈ પ્રાણ આવ્યા છતાં પણ કરવું નહિ

લજ્જિ અઝઠિ જોણુ જણુ મઠિ સિઅઝઠિ નિંયકુલકમો જોણુ
કંડિએવી જીએ તં ન કુડીણુહિ કાયવ્વં.

ખાતઃકાલે એ પદોને આમે પોતે દીઠાં. અક્ષર તથા કવિત્વ ઓળ-
ખાં. અહો ગુરુનાં મારી ઉપર કૃપા ! અહો મારી પાપાભિમુખતા !
મ વિચારી લજવાયો, અને વિચારનાં પડયો કે આ પાપ સાંકલ્પિ-
થયું ? ક્યાં જાઉં ? શું કરું ? ગુરુને શું મુખ બતાવું ? શું તપ
! ચરું ? ! તીર્થ સેવું ? ઉર્ધ્વમુખ રાખી રહું ? ફૂવે પડું ? શક્તથી
! ત્મઘાત કરું ? અથવા લોકે આગળ સ્પષ્ટ રીતે પાપ કહી દેઇ
પ્રભક્ષણ કરું ? એમ ટળવળાટ કરતાં તેણે અનુચરોને આજ્ઞા કરી
અગ્નિ સળગાવે. તેમણે અગ્નિ તૈયાર કર્યો, અપ્પભદ્ધિ સૂરિ પણ
! વ્યા. ચારે વર્ણુ ભેગી થઇ. તે ન કહેવાની વાત સર્વને કહીને આમ
વે સાહસ્યકી અગ્નિમવેશ કરે છે તેવાજ ગુરુએ આવીને તેના-
! થિ કાલ્યા, ને કહ્યું રાજન ! તું શુદ્ધ છે, ખિદ મા કર, તે' સંકલ્પ-
! ત્રથકી તે પાપ કહ્યું છે, ને માયશ્વિત પણ સંકલ્પથી કહ્યું છે, માટે
વે શુદ્ધ થયો છે, નીરાંતે ધર્મ આચર, માનસકર્મ મનથો, વાચિક
! ગ્રીથી, ને કાયિક કાયાથી, છુદ્ધિમાનો તરી જાય છે. આવા વચનથી
! જા અગ્નિમાં ન પડ્યો ને જીવતો રહ્યો. લોક સંતુષ્ટ થયા, સૂરિ
! સન્ન થયા.

કાંઈક સમય થતાં વાકપતિરાજ મથુરા ગયા ને ત્યાં જઈ શ્રીપાત
ત્રેદંડી થયા. એ વાત જોકો પાસેથી સાંભળીને આમે સૂરિને કહ્યું, આપે
મને પણ શ્રાવક બનાવ્યો, આપની વાણી દિવ્ય છે, આપની શક્તિ
અપરિમિત છે, પણ તે બધું હું ક્યારે પ્રમાણ કરું કે વાકપતિને પણ
બાહ્યતદીક્ષા આપ આપો ત્યારે. આચાર્યે પ્રતિજ્ઞા કરી કે મારી વિદ્યા
ત્યારેજ પ્રમાણુ જાણવી કે જ્યારે હું વાકપતિને મારો શિષ્ય પ્રવેતાંબર
મનાવું. વાકપતિ ક્યાં છે તે કહો ! રાજાએ કહ્યું મથુરામાં છે. પછી
આમના ઘણાક આચર મનુષ્યો લેઈ સૂરિ નીકળ્યા. વાકપતિને વરાહ-

મંદિરમાં ધ્યાનમાં બેઠેલો દીઠો. તેની પાછળ ઉભા રહીને સુરિએ ઉચ્ચરવરથી આશિર્વાદ દેવાનો આરંભ કર્યો: લોકના દેખતાં અધ્યાને હાથ નેહી પ્રભુપાત કરીને તું પાચે છે, અને હે નિર્લક્ષ ! બીજી સીને માથે ધારણ કરી રાખે છે, એ બધું મેં અહીં કર્યું, પણ વળી અમૃત-મયનસમયે શ્રીવિષ્ણુને લક્ષ્મી મળી તેમાં તે વિષ શા માટે ખાધું? માટે હે સ્ત્રીલંકા! મને સ્પર્શ કરીશ નહિ, એવું જોરીએ જોને કહ્યું તે હર તમારું રક્ષણ કરે. એક ચમુ ધ્યાનમાં મીઠાચણું છે, બીજું પાર્વ-તીના નિતંબ ઉપર શંગારરસથી નખી રહ્યું છે, ને ત્રીજું દ્વરથી ચાપ ચઢાવતા કામ ઉપર કોપના અગ્નિએ સળગી રહ્યું છે, એવાં શંભુનાં, સુમાધિસમયે ભિન્ન રમવાળાં ત્રણ નેત્ર તમારું રક્ષણ કરે. એક રામહતો—હાં; તેની સ્ત્રી સીતાહતી—હાં; તેને પંચવટીમાંથી રાવણ હરો ગયો; એવી કથાને નિદ્રાર્થે હાંકાર કરતાં સાંભળતા હરિની પૂર્વસ્મરણ થવાથી કોપકુટિલ દષ્ટિ તમારું રક્ષણ કરે. રતાંતે ઉડીને શેષ એક હાથે દ્વર કર્યો, બીજે હાથે વસ્ત્ર લેવા માંડ્યું એવી, તથા ચોટલાના વાળ ખભા ઉપર વિખરી રહ્યા છે એવી, કાયાની ઝંતિ-ને જોતાં જ દ્વિગુણિત સુરતમીતિ થવાથી વિષ્ણુએ જોને આલિંગન દઈ ફરી સ્વચ્છામાં નાખી એવી લક્ષ્મીનું અલસાત ખાહુવાળું શરીર તમને પવિત્ર કરે. એવું ઘણું જોલ્યા તેવામાં વાક્યપતિ ધ્યાનથી ઉડીને સામા આવી કહેવા લાગ્યા હે બપ્પભટ્ટિ મિત્ર ! તમે મારા આગળ આવો શૃંગારરૈદ્રપથપાઠ શા માટે કરી રહ્યા છો ? બપ્પ-ભટ્ટિ જોલ્યા તમે સાંખ્ય છો, કેટલાક સાંખ્યો નિરીશ્વર છે કેટલાક ઇશ્વર માનેછે, તે સર્વેને પચીસ તત્ત્વ સંમત છે. એ બધું સમજીને અમે તમારા આગળ તમારા ઇષ્ટદેવની સ્તુતિ કહીએ છીએ; જોને જોવી રચિ હોય તેને સમયસે તેવું કહેવું. વાક્યપતિએ કહ્યું તે વાત ઠીક છે,

પણ હું તો યુગ્મુષ્ઠુ, મારૂં મરણ પાસે આવ્યું જાણીને બ્રહ્મધ્યાન, માં વિલીન થવા અત્ર આવ્યો છું. ત્યારે શું રદ્રાદિ પ્રતિષ્ઠા નથી! એમ બપ્પલદિએ પ્રશ્નયુ. વાકપતિએ કહ્યું નથી એમ મને લાગે છે. બપ્પલદિએ કહ્યું ત્યારે જે ખરા પ્રતિષ્ઠા છે તેમની વાર્તા સાંભળ; તે તો શ્રી જિન એકજ છે. મઘી, માનથી, મનોભવથી, ક્રોધથી, લોભથી, મોહથી, એ સર્વથી પરાજિત એવા જે ને અન્ય દેવ છે તેમ ને તો સાત્રાજ્યપીડા વ્યર્થજ છે.

જ દિશી કરૂણાતરંગિય પ્રુડાએ ધમ્મ સોમં મુહં
આપાદોપમમાયસો પરિપરો સંતો પસન્નાતણુ
તંમન્ને જર જમ્મ વુહરપણા દેવાહિ દેવો જિણા
દેવાણં અવશણુ દીસઈ જઈ નયં સરૂવં જએ.

ઇત્યાદિ બહુ કહ્યું. વાકપતિએ કહ્યું જિન કયા છે ! સૂરિએ કહ્યું સ્વરૂપથી તો મુક્તને વિષે ન પ્રતિષ્ઠા જિનાયતનમાં. વાકપતિએ કહ્યું બતાવો. પછી સૂરિ તેને આમનરેંદ્રે કરાવેલા જિનાયતનમાં લેઈ ગયા, ને ત્યાં પોતેજ પ્રતિષ્ઠા કરેલા શ્રીપાર્શ્વનાથનાં દર્શન કરાવ્યાં. શાંત, કાંત, નિરંજન, રૂપ જોઈ મણુક થઈ બોલ્યો આ દેવ નિરંજન છે એમ આકારમાત્રથીજ જણાય છે. પછી બપ્પલદિ સૂરિ-એ, દેવ, ગુરુ, તત્ત્વ, આદિ ધર્મવિવેક સમજાવ્યો, તેથી તે પ્રસન્ન થયો, અને તુરત મિથ્યાત્વ રૂપ વિષને તણ પ્રવેતાંબર ઝેન થયો, ને બોલ્યો:—

મંથનાહિ સુર યિણુધંમિણકિં કિર દ્વંચિણાદેણુ
ધમ્મજામિ મ્હં જિણુવર પાણામ કિણુ કવુમિ અંપ્રાદં
દાપિ ગિહલ્લયા ધણ્ણ વચ્ચઈ કો કિર કરસ વિપવ્વ લણિ રૂત
માર બો સારંભં પુફ્ફઈ કંદેભેણુ કિમ સુફ્ફથ.

એનું મરણ પાસે આવ્યું ત્યારે મથુરાના ચાતુર્વર્ણ સમીપ તથા આમનૃપના સચિવોની પ્રત્યક્ષ એને અઘટાદર પાપસ્થાન સૂરિએ તળવ્યાં, પરમેષ્ઠિમય નમસ્કાર એને સંભળાવ્યો, જીવ ક્ષમાણ કરાવી. એ રીતે મુજે શરીર તજી વાકપતિ સ્વર્ગમાં ગયો. તે સૂરિ વાત પ્રધાનાએ નૃપને કહી, તે પછી બપ્પભદ્રિ પણ ગોપગિરિ આવ્યા તેમણે કહી. રાજાએ તેમની બહુ સ્તુતિ કરીઃ ભારકરાદિ અનેક આલોકવાળા તો છે, પણ ષથરાને પીગળાવનાર તો એક કલાવાન (અંદ્ર) જ છે.

એક વાર રાજાએ સૂરિને પૂછ્યું કે જૈનતત્ત્વ જાણતા એવા મને વચમાં વચમાં તાપસધર્મ ઉપર પ્રીતિ થઈ આવેછે તેનું કારણ શું ? સૂરિએ કહ્યું પ્રાતઃકાલે કહીશ. પ્રાતઃકાલે આવીને તેમણે કહ્યું કે મેં ભારતીના વચનથી પૂર્વભવ જાણ્યો. કાલિંજર ગિરિને તીરે તમે શાલ નામે તપસ્વી હતા, અને શાલદ્રુમ નીચે. ઉપવાસ સમેત બહુ વર્ષ તપ કરતાં મરણ પામ્યા હતા. તે પછી તમારો આ જન્મ થયોછે. એ તાપસની અતિ દીર્ઘ જટા અધાપિ પણ લતાઓમાં વીટાયલી ત્યાં પડેલીછે. તે સાંભળી રાજાએ આપ્ત પુરુષોને ત્યાં મોકલ્યા. તે જટા લાવ્યા તેથી સૂરિના કહેવાની સત્યતા જણાઈ. જીવિતિએ સૂરિને પગે પડીને પરમ આર્હતપણું ગ્રહણ કર્યું.

એક વાર મહેલની ઉપર ફરતે ફરતે રાજાએ કોઈ ઘરમાં ભિક્ષા માટે મુનિને પેસતા જોયો. તેમાં એક યુવતી હતી, તેણે કામાર્ત્ત થઈ, બ્રહ્મ કથિતવાળા મુનિ સાથે રમવાની ઇચ્છાથી બારણાં અડકાવ્યાં. મુનિએ તેને ગ્રહણ કરવાની ના પાડી ત્યારે તેમને લાત મારી તેમાં તેનું નખર મુનિના ચરણમાં, કાકતાલીય ન્યાયથી કે અધ્યર્તિકા ન્યાયથી પેસી ગયું. તે જોઈ રાજાએ સૂરિને સમક્ષ કહીઃ—

કવાડ માસફલવરંગણાએ અબ્ભત્તિહ જીવ્વણુગવિઆએ અગ્નિએ પાગ કરીકેઃ—

ન મન્નિઅં તોણુ નિધ દિગ્ગેણુ મ નેહરો પવ્વપ્પ અસ્સ પાઠ
 * એક વાર કોઈ પ્રેષિતભર્તૃકાના ઘરમાં કોઈ ભિક્ષુ ભિક્ષા મ
 પેઠા. રાજાએ મહેલ ઉપરથી દીકું. પેલી સ્ત્રીએ ભિક્ષુને પારણા કરાવ
 અન્ન આણ્યું હતું તેને કાગડા ખાધ ગયા. મુનિની દષ્ટિ તેની ના
 ઉપર લાગી, ને પેલીની દષ્ટિ મુનિના મુખ ઉપર લાગી. તે બેઈ રાજા
 સૂરિને સમસ્યા આપી:—

ભિખ્ખયરો વિ પિચ્છઈ નાભિમંઠલં

સૂરિએ કહ્યું:—

દુન્હંવપિ કપાલં અદ્દુપંપિ કાયા વિલુપતિ

એ માંભળી આમને બહુ ચમત્કાર થયો. અહો આ ખરેખર
 સર્વજ્ઞપુત્રજ છે !

એક વાર કોઈ ચિત્રકાર રાજાનું ચિત્ર લેઈને આવ્યો. બપ્પભદ્ધિ.
 એ તેની કલાની સ્તુતિ કરી રાજા પાસેથી તેને લક્ષટંક મળ્યા. લેખ-
 મય ચાર બિંબ કરાવ્યાં: જોઢિરામાં, આણ્હિલ્લપુરમાં, જોપજિરિમાં, ને
 સતારકે નામના પુરમાં. તે તે સ્થાને મતિહામબાવનાદિ ખણુ કર્યા. બીજાં
 ખણુ ઘણાં બિંબ કરાવ્યાં.

એ સુમયમાં આમને ઘેર પુત્ર થયો. તે સારાં લક્ષણયુક્ત હતો.
 હત્તમયમમેત તેણું નામ દુન્હુ એણું પાડ્યું. યુવા છતાં પણ તેણે મ્હાત
 કરીને પિતાની પેઠે મજિદ્ધિ પામ્યો. એક વખત આમરાજે મુદ્રામન
 રાજાનો રાજગિરિનામે દુર્ગ દેખ્યો. અમિત મૈત્ર્ય, કદાલકાદિ સામગ્રી,
 ભૈરવૈદિ યંત્રમેદ, બધું ત્યાં યેવ્યું, પણ ઘણો બલિષ્ઠ એવો તે
 દુર્ગ હાથ થયો નહિ. આમ બહુ ખેદ પામ્યો ને સૂરિને પૂછવા લાગ્યો
 કે આ આકાશને મુગ્ધત કરતો દુર્ગ કયાં હાથ થયો ! સૂરિએ કહ્યું
 કે તમારા પુત્રનો પુત્ર જોજ આ દુર્ગને દષ્ટિમાત્રથીજ ભાંગી નાખરો,

બીજી કશું થવાનું નથી. તે ઉપરથી આમ પ્રકારની બહાર બાર વર્ષ પડી રહ્યા, ને શત્રુના રશ છતી લેવા લાગ્યા. તેવામાં હુંકને ઘેર પુત્ર થયો, તેનું નામ બોલ એણું પાડ્યું. તે જન્મ્યો એવોજ તેને નાના પલંગમાં ઘાલી દુર્ગ આગળ આણ્યો. તેની દૃષ્ટિના પ્રાતમાત્રથી આખા દુર્ગના કંકડે કંકડા થઈ ગયા. સમુદ્રાસનરૂપ ધર્મદારથી બહાર નીકળ્યો. આમરાજ્યે દુર્ગ હાથ કર્યો, પ્રભને કાંઈ વિદ્યત કંઈ નહિ; જૈનરાજ્યે અકૂરને દયાલુ હોય છે. રાત્રીસમયે રાજના અધિપ્તાત્તે આમને કહ્યું હે રાજા ? તમે જો અત્ર રહેશો તો તમારા લોકને હું હણીશ. આમે કહ્યું લોકને હણવામાં શો લાભ છે ! હણવો હોય તો આવ મને હણ. આણું નિર્ભય વચન સાંભળીને પેલા વ્યંતરને બહુ સંતોષ થયો ને બોલ્યોઃ જે ઇચ્છા હોય તે માગો. રાજ્યે કહ્યું કાંઈ ન્યૂન નથી માત્ર એટલુંજ કહે કે મારું મૃત્યુ ક્યારે થવાનું છે ? વ્યંતરે કહ્યું આજથી છ માસે મકાશધસર ગ્રામ પાસે તમારું મૃત્યુ છે. છ માસ પછી પાણીમાંથી ધૂમ નીકળતાં દેખાવારે મૃત્યુ બાણવું. માટે પારલૌકિક સાધના કરો. એમ કહીને ગયો. રાજ પ્રાતઃકાલે સૂરિ પાસે ગયો તો સૂરિએ કહ્યું જે વાત વ્યંતરે આપ્યું પ્રમાણ બાબતમાં કહી છે તેજ પ્રમાણે છે, માટે ધર્મરૂપી ભાથુ તૈયાર કરો. તે સાંભળી રાજને બહુ સંતોષ થયો ને પોતે વિસ્મય પામ્યો કે આતે શું જ્ઞાન ! અથવા એમાં વિસ્મય શાનો ? સૂર્ય તેજસ્વી, હુંક આદહાદકારી, ગંગાજલ પાવન, જૈન જ્ઞાની, એમાં શું આશ્ચર્ય ! જે દિવસ ગયા પછી પ્રસંગ જોઈને સૂરિએ આમ આગળ નેમિનાથનો આશિર્વાદ દેલોઃ લાવણ્યાચરસાર, સુસ્નેહ, સ્વદમ્ભી, નવીન તરુણિમાવાળા, બલયુક્ત, ગોવિંદ શિવા સમુદ્રવિનય આદિ પ્રિયપ્રેરક સમેત, એવા ને નેમિનાથે ઉદ્ધાટક કર્યો નહિ, તે તમને કલ્યાણ આપો. મિથ્યાકાર્ય-જર્જર એવા, અને કુટુંબકંઠરામાં કુળેજા, નેમિને રૈવતાચર ઉપર નમે નહિ તે જો છવતા ગણાતા હોય તો મુવેજા કોણ છે ? એજ પ્ર-

કારે રૈવતમહિમા પણ સૂરિએ કહી બતાવ્યો, રાજ ભૂમિએ ષગ ઠાકા કમર કસીને ઉભો થયો અને તેણે એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી કે રૈવતકે ઉપર નેમિનાં દર્શન કર્યા વિના મારે અન્ન ન લેવું. લોકે બહુ નિપેદ કર્યો, કે આપ રાજ, નરમ પ્રકૃતિવાળા, અને રૈવતગિરિ બહુ દૂર, માટે તંત ન કરશો. રાજાએ કહ્યું મારી પ્રતિજ્ઞા ચલવાની નથી. પછી સૂરિ-ને લેઈને આમ પોતાના સૈન્યસમેત રૈવતકે તરફ ચાલ્યો. સ્તંભતીર્થ સુધી આવ્યો ત્યાં લુધાના તાપથી બહુ વ્યાકૂલ થયો, આશુસંદેહમાં પડ્યો, પણ અન્ન તેણે લીધું નહિ. લોકે બહુ બય ને ખેદ થામવા લાગ્યા. સૂરિએ મંત્રબલે કુખાંડાદેવીને સાક્ષાત્ બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે એણે કદા કે જેથી રાજા જન્મે અને જીવે. તે ઉપરથી કુખાંડાદેવી હાથમાં એક બિંબ લેઈને આમ પાસે ગઈ. બોલી કે વત્સ ! હું અંબિકા છું, તારા સત્વથી પ્રસન્ન થઈ છું, તે મને મગનથી સાક્ષાત્ દીઠી છે, રૈવતકથી આ નેમિબિંબ આવ્યું છે, તેની વંદના કર, એટલે ત્યાંના બિંબની વંદના વળશે, પછી પારણા કર સૂરિએ પણ એ વાત કીધી છે એમ કહ્યું, લોકે તે બિંબની સ્થાપના કરી. રાજાએ અન્ન લીધું. અર્ધાપિ તે બિંબ સ્તંભતીર્થમાં ઉર્જયંત નામે પ્રસિદ્ધ છે. આમરાજ પછી આનંદવાદિત્ર વગાડતો વિમલ ગિરિ ઉપર વૃષધ્વજનાં દર્શન કરી રૈવતાદિ પહોંચ્યો. ત્યાં જુએ છે તો તીર્થ દિગંબરોએ રોધેલું છે, ન સ્વેતાંબર-સંઘ તો પેરી પણ ચક્રતો નથી આમે તે જોઈ કહ્યું કે ચુક કરો એ લોકને બહાર કાઢોને નેમિને નમન કરીશ. તે વખતે દિગંબર ભકત એવા અગીઆર રાજ ત્યાં બેગા થયા. તે સર્વ ચુક કરવા વૈયાર હતા. પછી બચ્પભટ્ટિએ દિગંબરની પાસે સુરાધ્વાસી દિગંબર તેમ સ્વેતાંબરોની હજારો કન્યા બેગી કરાવી સખા મેળવી. અંબાદેવી પાસે બચ્પભટ્ટિએ કહેવરાવ્યું કે જો બધી સ્વેતાંબરશ્રાવકકન્યાઓ:-

ઉનિન્ તસેલસિહરે દિરકા નાંણુ નિસિ હિઆનસ

તંધમચક્રચદિ અરિંનેમિ ન નસામિ.

એ ગાથા પઠે તો આ તીર્થ શ્રવેતાંબરોનું, તેમ ન થાય તો દિગં-
બરોનું. પછી પેલી મુગ્ધ બાલાઓને આણી. શ્રવેતાંબરપક્ષની તમામ
બાલાઓએ એ ગાથા કહી, દિગંબરમાંથી એકે પણ કહી નહિ, તે ઉપ-
રથી રૈવતકતીર્થ શ્રવેતાંબરોનું થયું. અંબિકાએ આકાશમાં રહી શ્રવેતાં-
બરો ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. પછી તીર્થના ઉપયોગના સામાન વગેરેનાં
હાટ આદિ આમે ત્યાં કરાવ્યાં. એ પ્રકારે કાર્ય કરીને રાજા તથા સૂરિ
ખન્ને ગોપગિરિ આવ્યા. સંઘમૂળદિ ઉત્સવ થયો. પુત્રનો જે સમયે જન્મ
થયો હતો તે સમયે હુંદુકને રાજા ઉપર સ્થાપ્યો તેની આજ્ઞા લીધી,
લોકની ક્ષમા યાચી, દશ અંગણ કર્યો, અને સૂરિને સાથે લેઈ રાજા ના-
વમાં બેસી ગંગાને તીરે આવેલા માગધતીર્થમાં ગયો. ત્યાં જલમાં
ધૂમ જણાયો ત્યારે સૂરિની ક્ષમા યાચી, ન પોતે અનશન ગ્રહણ
કર્યું. સમાધિમાંજ રહી વિક્રમ સમયથી ૮૭૦ વર્ષે ભાદ્રપદ શુકલ પંચ-
મીને દિવસે પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતો તે સ્વર્ગે ગયો. સૂરિને પણ
અશ્રુ આવ્યાં, ચિરપ્રીતિનો મોહ દુર્જય છે. સેવકોએ બહુ આકંઠ
કરવા માંડ્યો. હા શરણાગતરક્ષા કરનાર વજ્રકુમાર! હા રાજસ્થાપ-
ન કરનાર રામ ! હા અશ્વઠમન નલ ! હા સત્યવાક્ય યુધિષ્ઠિર ! હા હે-
મદાન કર્ણ ! હા શુભ જૈનશ્રેણિક ! હા અગ્નીકરણ વિક્રમાદિત્ય !
હા વીરવિદ્યા જાણનાર સાતવાહન ! અમને તણને ક્યાં ગયા ?
એકવાર અમને દર્શન દો, એકલા ન તણ જાઓ. એમ વિલાપ કરતાં
તેમને સૂરિએ બોધ આપ્યો; અરે ! પાપી દૈવે કામધેનુનો હોમ ક-
ર્યો, સરસ કિસલયવાણું ચંદનવૃક્ષ ચૂણું કર્યું, ફલ કુસુમવાળા મંદાર-
વૃક્ષને છેદી નાખ્યું, કલ્પવૃક્ષ ખંડિત કર્યું, કપૂર બાળી નાખ્યું, મેઘ-
માણિક્યમાલા દળી નાખી, સુધાનો કુંભ ભાંગી નાખ્યો, કમલ-
કવલપથી કેલિહોમ કર્યો ! તથાપિ શોક મા કરો, જુઓ પ્રાતઃકાલમાં
રાત્રીના અંધકારને દૂર કરી, કમલવનને ખીલાવી, ચંદ્રને નિસ્તેજકરી
મધ્યાન્હે દીર્ઘ કર ચક્રી સરિતાના જલને શાષી લેઇ, સયે સાયાન્હે વિ-
વશ * થઇ અસ્ત પામેછે. તો બીજા શાનો શોક કરવો ? એમ લોકને

શોક તબીબીને સારિ સર્વની માથે ઝોપગિરિ આવ્યા. આમના પુત્ર કુંડુકે પિતાના શોકથી મુક્તાશ્વ જેવાં અશ્વ પાડતો, હિમથી ગ્લાન થા ગયેલા કમલ જેવું વદન ધારણ કરતો, ચિંતાથી ચિત્તમાં બળતો, નેહ સૂરિએ કહ્યું રાજન ! આવો મહાપિત્રશોક શા માટે રાખો છો ? એ તો ચતુર્વર્ગી માધીને કૃતકૃત્ય થઈ ગયા, અને યશોભય દેહથી અંદ્ર સૂર્ય તપે ત્યાં સુધી છપતાજ છે. ઉપકારી પુરુષની પુણ્યલક્ષ્મી ને કીર્તિલક્ષ્મી એ વલ્લભા છે. પુણ્યલક્ષ્મીની ને કીર્તિલક્ષ્મીની ચાકુતા વિચાર. એક સ્વામીની સાથે બપો, બીજી અહીંન રહે છે. એમના જેવો અન્ય કોઈ થતો. એવા પ્રકારનાં વચનો થી કુંડુકરાજને સૂરિરાજે નિશોક કર્યો કુંડુક ધીમે ધીમે પરમ આર્હત થયો. રાજકાર્ય કરતાં નિર્વર્ગને સાધવા લાગ્યો.

એમ સમય જતાં એકવાર કુંડુક ઘોડામાં નીકળ્યો તો ત્યાં ઉદાર રૂપવાળી, માક્ષાત ચિદ્રૂપ જેવી, જુવાનો રૂપી મૃગની બલ, મદનની માયા, એવી કટિકા નામની ગંધિકા હીડી, તેને પોતે રણવાસમાં એમારી તેણે કુંડુકને એવો વશ કરી લીધો કે તે કહે તેટલું જ પોતે કરવા લાગ્યો, તે જે કહે તેજ સત્ય માનવા લાગ્યો. કામણગારાં વચનાથી તેણે આશુ' રાજ્ય જેમ હિમ વૃક્ષને ખાય તેમ, ખાઈ જવા માંડ્યું. બોજની માતાપદ્મા તથા બીજી પણ રાણીઓ જે સર્વે કલશીલરૂપસંપન્ન હતી તેમને વાણવત ગણવા લાગ્યો.

એક વાર કલાકેલિનામના જ્યોતિષીને સેવકલોકે રાત્રીએ પૂછ્યું તો તેણે કુંડુકરાજ્ય કેવલ વિજન દેખી કહ્યું દેવ ! અમે તમારા સેવક હોઈ સુખી થયા છીએ, એટલે જેવું હશે તેવું કહીશું. આ તમારો જ બોજ નામનો પુત્ર છે. તે બહુ ભાગ્યશાલી છે, તમને હણીને રાજ્ય ઉપર ખેસશે, માટે નજરમાં આવે તેમ કરો. રાજ્ય એવું સાબળી ને વજ્રપાત થયો હોય તેમ ક્ષણવાર મૌન રહ્યો. જોશીને રજા આપી. આ બધી વાત બોજની માતાની એક દાસી એક મહોદા ચાલત્રા ક્રેડે સંતાઈ રહી હતી તેણે સાંભળી, તે તેણે જાણને પોતાની રાણીને કહી.

તેને પુત્રમરણનો મહાભય પેઠો. રાજ કંટિકાના ગૃહમાં ગયો. તે રાજને સચિંત જોઈ જોડી દેવ । આજે વદન કેમ કરમાં ગયું છે ? રાજએ કહ્યું શું કરવું ? દેવજ કોપ્યો છે, જ્ઞાનીએ કહ્યું કે મારા પુત્રથી મારું મરણ છે, એ વાત જરી પણ ખોટી થવાની નથી. કંટિકાએ કહ્યું એમાં શી ચિંતા છે, પુત્રને મારી નાખો. જે રાજ્યસુખ છે તે પુત્રને પણ ગણતા નથી. એ પુત્ર પુત્ર ન કહેવાય, પુત્રરૂપે રાત્ર કહેવાય. આવું સાંભળી કુંકુકે પુત્રને હણવાનો વિચાર કર્યો. એ બાબતની ઘોળના કરતો હતો તેવામાં બોજની માએ પાટલીપુત્રમાં પોતાના ભાઈ, જેણે સ્વયંવરમંડપ આરંભ્યો હતો, જે મ્નેહપૂર્ણ, ધર્મિષ્ઠ હતો, તેને ગુપ્ત લેખથી કહાવ્યું કે તમારા ભાણેજનો નાશ થવાનો છે, રાજ કોધે ભરાયો છે, માટે એને લેઈ જાઓ, છવતી પેઠે જળવજ્રે, નહિ તો હું નિઃપુત્ર થઈ જઈશ. તે ઉપરથી તે આવ્યો અને કુંકુકને નમસ્કાર કરી ઉત્સવને મિમે ભાણેજને લેઈને પાટલીપુત્ર પાછો ગયો. ત્યાં તેણે તેને જણાવ્યો, શાસ્ત્રમાં કુરાલ કર્યો. એમ કરતાં બાલક પાંચ વર્ષના થવા આવ્યો. તેવામાં કંટિકાએ વળી કહ્યું દેવ ! તમારો પુત્રરૂપ રાત્ર તેના મોરાણમાં વૃદ્ધિ પામે છે, નખછેદને પરશુછેદ ન થવા દા, અહીં લાવીને છાને માને ચમરાજને આધીન કરો. રાજએ કહ્યું ખરી વાત છે. તે ઉપરથી દૂત મોકલી ને તેના મામા પાસેથી બોજને પાછો ખેંચાવરાવ્યો, પણ મામાએ મોકલ્યો નહિ. ત્યારે કુંકુકે ખીજ દૂતને મોકલ્યા; તેમને બોજના મામાએ કહ્યું રાજનો અંતરના ભાવ અમને ખબર છે, માટે મારા ભાણેજને હું મોકલનારો નથી; જે કોઈ ક્ષત્રિયને શરણે આવે તેની રક્ષા કરવી એ ધર્મ છે, તો આ તો વળી મારો ભાણેજ છે ! રાજને કદાપિ બલથી લઈ જવાની મરજી હોય તો તૈયાર થઈ આવજો, બનેલીને ચમત્કાર બતાવીશું. દૂતોએ જઈને કુંકુકને ખબર કહી તેથી તેને બહુ કોપ ચઢ્યો, પણ કંઈ કરી શક્યો નહિ. બોજને પણ પોતાના પિતાના કુપ્તવની ખબર પડી ગઈ એટલે પોતાના પિતા પાસે કદાપિ આવ્યો નહિ. ત્યારે કુંકુકે બ.

અપભ્રંશની પ્રાર્થના કરી કે તમે જાળીને જોઈને સમજાવીને લાવો. સૂરિ
 ઇચ્છા ન હતાં પણ માણસો લેઈ પાટલીપુત્ર તરફ ચાલ્યા. અર્ધે માર્ગે
 જાળીને જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી વિચાર કર્યો કે મારા વચનથી જોઈ આવશે
 તો પણ તેને તેના પિતા મારશે, ન જ નહિ લાવે તો રાજ કો-
 પ કરી મને હણશે, માટે આ તો આ તરફ ફક્તર કીનારો આ તરફ
 વાઘ એવો યોગ આવ્યો; માટે આશુપ્ હવે પતી રહ્યું છે, જે દિવસ
 માત્ર બાકી છે, માટે અનશન ગ્રહણ કરવું એજ ઉત્તમ છે. એમ વિચાર
 કરી પાસેનાં માણસોને કહ્યું કે સૂરિગોવિંદાચાર્યને બોલાવો કે શ્રા-
 વકોને સહયોગ કરે; જુઓ પરસ્પર અમત્સરતા રાખજો, ક્રિયા પાક-
 જો, બાલ વૃદ્ધ સર્વતું પાકન કરજો, અમે તમારા નથી, તમે અમા-
 રા નથી, સંબંધમાત્ર કૃત્રિમ છે, એમ ઉપદેશ આપી અનશન-
 થી તે સમાપ્ત થઈ ગયા. ત્રિજગદ્ધ, બંધનરહિત, અર્હતશ્રિઃ;
 નૈન ધર્મ; તથા સાધુ એમ ત્રણને ચરણ જાડું છું. પંચમહાત્મ અને
 છઠું રાત્રીભોજન એમાં જો એ અપરાધ કર્યો હોય તો મને
 પાપ લાગજો. એમ બોલતા બેઠે બેઠે કાલ કાઢતા હતા. શ્રીઅચ્ચ-
 મદ્દિ સૂરિ વિક્રમાદિત્ય પછી આઠસો વર્ષે ભદ્રપદ શુકલ તીર્થીયા ર-
 વિને દિવસે હસ્તનક્ષત્રમાં જન્મ્યા હતા, તે પંચાલ્યું વર્ષની વધે સ્વર્ગે
 ગયા. તેજ સમયે નવસૂરિના આગળ ભારતીએ કહ્યું તમારા
 ગુરુદયાનંદેવ લોકમાં ગયા. તે જાણી બહુ શોક
 ત્યાં પ્રસૂરી રહ્યો. ગાંધાર, સુતપત્ની, બહુ જનતા આ
 ધાર, મદૂત, પદોષકારી, દાક્ષિણ્યરત્નાકર, સર્વ અભિમત ગુ-
 ણપૂર્ણ, જમિના અગ્રકાર, એવા સજ્જનોને દે મૂલ વિધાતા ! તે
 દીર્ઘાયુ કેમ ન કર્યા ? વૃધ્ધીએ બોધ કર્યો કે છલે થયેલા રહને તજને
 નવો લેછે, માટે પ્રહ્લદશાહી મનુષ્યને મૃત્યુ છે તેજ સ્થાપન છે. કુંકડે
 અચ્ચભદ્દિ સાથે જો માણસ મોકલ્યાં હતાં તે પાછાં ગયાં, કુંકડને પણ
 અમાચાર માંલજી બહુ પથારાપ થયો. બોલે તેમ તેના મામાએ સૂરિ-
 ના રીત્ય તથા બોલ લોક પામેથી આંખાંડું કે સૂરિ આ પ્રકારે મરી
 યા, અત્ર આવ્યા નહિ, એવી ભીતિથી કે મારે લોધે આ છોકરા

સંકેટમાં પડે નહિ; એને જરૂર મારશે, એમ નિયતીને કૃપા કરી. આ-
વું બધું સાંભળીને ભોજને એવું દુઃખ લાગ્યું કે તેવું મહોટા વડપાત-
થી પણ ન થાય. પિતા પાસે પછી ગયો નહિ.

એક વાર કોઇક માલી ને આમરાજનો ભૂત્ય હતો તે વિદરામાં
ફરતો ફરતો પાટણીપુત્રમાં ભોજ પાસે આવ્યો. તેણે કહ્યું દેવ ! મ-
ત્સ્યામિકુલદીપ ! મેં વિદરા ફરતાં કોઈ સદ્ગુરુ પાસેથી એક માતુલિંગ
ગી નામની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરીછે તેનાથી અભિમંત્રણ કરીને માતુલિંગ
કોઈને માર્યા હોય તો હાથી અને સિંહ જેવા પાણુ મરી જાય તો મા-
ણસની તો શી વાત ! આપ તે વિદ્યા લો. ભોજે તે વિદ્યા લીધી ને પ્રમા-
ણ કરી બેઠો. માલીને દાનમાનાદિથી સંતોષી રજા આપી. ભોજે પો-
તાના મામાને વિદ્યારાત્રિન બતાવી સંતોષ પમાડ્યો. તેમણે કહ્યું આવી
શક્તિ તારામાં આવી છે તો પ્રાજ્ઞતિક તરીકે માતુલિંગ લેધને તારા
પિતા પાસે તું જા, ને પિતાને મારી રાજ્ય લેઈ લે. તે વાત ભોજને ગ-
મી. ઘણાંક માતુલિંગ લેધને આવ્યો. રાજદ્વાર આગળ જઈ તેણે કહા
વ્યું તાત ! તમે પૂજ્ય છો હું બાલક છું, આપના દ્વારા મારું મરણ
થાય કે મને રાજ્ય મળે તે બધું એ મારે મન અતિરમણીય છે. રાજ્યને
બહુ સંતોષ થયો કે અહો પુત્ર બહુ વિનીત થયો. કહ્યું કે આવવા દો.
રાજ્યને પેટી વેશ્યા બે એકાસને બેઠાં હતાં, તેમને માતુલિંગ થકી ભો-
જે હણ્યાં. તેની માતા પક્ષા બહુ પ્રસન્ન થઈ. મામાઓને પણ બહુ સં-
તોષ થયો. કુંકુંકે જેનાં ધનગ્રાસાદિ હરી લીધેલાં એવા રાજ્યો
પોતાનો ફરી જન્મ થયો એમ માનવા લાગ્યા. ઘણા જનોના છવ બ-
ચ્યા. વર્ણમાત્ર પુરી થયા. સંસારસારરૂપ ભોજને કમલા સ્વતઃ આવી
પરી. બાહુબલ તેમ સૈન્યબલથી રાજ્યને જગતને વશ કર્યું. પછી
કૃતજ્ઞતાને લીધે પોતે મોઢેરામાં નન્નસૂરિ પાસે વિનતિ લેધને ઉત્તમ
પુરુષોને મોકલ્યા. તેમણે જઈ વિનતિપત્ર આપ્યું. નન્નસૂરિ, ગોવિંદા-
ચાર્યાદિએ તે વાચ્યું. સ્વસ્તિ શ્રીમોઢેરપરમગુરુ શ્રીનન્નસૂરિ.

શ્રીગોવિંદસૂરિપાદને ગચ્છસમેત ગોપગિરિદુર્ગથી પરમ જૈન શ્રી-
 ભોજ વિજ્ઞાપના કરે છે કે અત્ર મહાગંગાના હિમાલય, સર્વ સમાચા-
 રીનારના સૌભાગ્યને વધારનાર મકરધ્વજ, રાજસભાકુમુદિનીના
 ચંદ્ર, ભારતીધર્મપુત્ર, શ્રીભગ્વત્કલ્પમૂર્તિએ નિભુવનને વિખ્યાત
 એવું પ્રણમ નામ કરેલું છે. તેમને સ્થાને હવે આપ દીર્ઘાયુજ
 છો. આ વિનતિપત્ર ઉપરથી આપે અત્ર ચરણ કરવાની ઇચ્છા
 કરવી. આવો ભક્તિભાવ જોઈ સંઘમમેત આચાર્યને બહુ
 હર્ષ થયો. મંથની અનુમતિથી શ્રીગોવિંદાચાર્યને જોડેરામાં ખૂટી
 ને શ્રીનત્તસૂરિ ગોપગિરિ ગયા. ભોજરાજ પડે ચાલતો સૈન્યમમેત
 સામે આવ્યો. ગુરુતું ચરણોદક તેણે લીધું; બહુવખ્યાલુ એવા તેણે
 અમૃતરૂપ વાણી અવણુ કરી, સ્થાને સ્થાને લોકોનાં મહોટાં ટોળાં
 મજેઝાં એવા તોરણાદિથી ઘોભાવેલા રાજમાર્ગમાં યમને રાજ તેમને
 નગરમાં લેઈ ગયો. સિંહાસને બેઠારી મંગલાચાર કર્યો; અને પોતે
 તેમની આજ્ઞારૂપ યદ રહ્યો, તેમના ભક્તને આત્મવત્ત જોવા લાગ્યો,
 તેમના અભક્તને વિષ જોવા માનવા લાગ્યો, તેમના ઉપદેશથી આ-
 ખી પૃથ્વીને તેણે જિનમંડિત કરી. કુંકુના મરણને સંભારી કુમાર્ગથી
 સર્વથા દૂર રહેવા લાગ્યો. મથુરા શત્રુજ્યાદિસ્થાને પાત્રા કરી
 એકાદશ વ્રત કર્યાં, અને પૂર્વરાજવિના દશને ઉદ્ધાર કર્યો. ચિ-
 રકાલ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ ગોપગિરિમાં બોલે ધર્મનું લાક્ષણ કરવા
 મોડલું ને ઉત્તતિ પ્રાપ્ત કરી. અન્ય પ્રણયપ્રરોગે પણ તેના જેવા
 યવું

છતિ શ્રીભગ્વત્કલ્પમૂર્તિ સમાપ્ત.



અથ શ્રીહિમસૂરિચરિત્ર

પ્રણીતકવચ્છના. મારા શ્રીદત્તસૂરિ વાગડ દેશમાં વટપથ
 પુરમાં ગયા. ત્યાં યથોભદ્ર નામે ગૃહિમાનુ રાણો રાજ્ય કરતો હતો.
 તેના મેહેલ પાસે ઉપાશ્રય આવેલો હતો ત્યાં અદ્વાલુઓએ તેમને

હિતારો આપ્યો. સત્રીએ સારા ચંદ્રમકરમાં રાત્રીએ ઋષિને ઉપાશ્ર-
 યમાં બેઠેલા દીડા પોતાનો અમાત્ય આવક હતો તેને પૂછ્યું કે આ
 કોણ છે ? અમાત્યે કહ્યું એ મહાગુનિ છે, વિપત્તિમત્ત મત ધારણ
 કરનારા છે. રાત્રીને થટ્ટા થઈ, તેથી માતઃકાલે નમન કરવા આવ્યો.
 ત્યાં મારી દેશના પાત્રી આવક થયો. એક માસ રહીને ગુરુ પર-
 દશ ગયા. તેમાં વર્ષાકાલ આવ્યો. દેવપૂજાદિ ધર્મવ્યાપારમાં
 રાત્રીએ દિવસ ગાળતા માંડ્યા. રાત્રી આવી એટલે ચારે ધામ કરવા-
 નીકળ્યો. ત્યાં ચાડરો બાંટવાં બાળીને જગો સાફ કરતા હતા તેમાં
 એક સાપેણ ગર્ભ ભરાવસા + તેમાંથી બળવાને લીધે તરફડીયાં મા-
 રતી નીકળી તે રાત્રીએ દીડી. તે જોઈ તેને બહુ દયા થઈ અને વિ-
 રાગ આવ્યો. અહો સંસારને ધિક્કાર છે ! ગર્ભવાસને ધિક્કાર છે !
 રા માટે આવું પાપ કરવું ! મંત્રીને પૂછ્યું ગુરુ ક્યાં છે ? તેણે
 કહ્યું હિંદુઆણમાં છે. મંત્રી તથા માણસોને રત્ન આપી યોડાક રસા-
 લા સાથે રાણો શીઘ્ર હિંદુઆણ ગયો. ગુરુને મળી પગે પડ્યો ને બધું
 ધાપ કહેવા લાગ્યો. ગુરુએ કહ્યું હે રાણા ! ચારિત્ર વિના શુભ પાપ-
 માંથી છૂટતા નથી. રાણાએ કહ્યું ત્યારે તે મને આપો. સૂરિએ હા ક-
 હી. રાણાએ હિંદુઆણના આવકોને બોલાવ્યા ને હાર અર્પી દિવ્ય
 માસાદ કરાવો એમ કહ્યું. તેમણે માસાદ કરાવ્યો તે અદ્યાપિ છે. ત્યાં
 રાણાએ ત્રત લીધું. એકાંતરે ઉપવાસનું ત્રત રાખ્યું. તે રાત્રીનું નામ
 યશોભદ્ર ગતાર્ય + થયું તેથી તેને સૂરિપદ મળ્યું. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ
 એવું નામ થયું. તેમનાજ પદ ઉપર મધુમસૂરિ અંચકાર થયા, તેમ-
 ના પદ ઉપર ગુણસેનસૂરિ થયા. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ ત્રણ ઉપવાસ
 કરી, દૈવતક ઉપર નેમિનાથનાં દર્શન કરી, અનંતાન પ્રહણ કરીને
 સ્વર્ગ ગયા.

* ગર્ભવાસ વાર એટલે વારથી અલસ, મંદ.

+ ગતાર્ય થયું એટલે યશોભદ્ર નામ તેવો યશ દોવાથી સારક થયું.

ગુણમેનસૂરિના પદ ઉપર શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ થયા. તેમણે ઠાણાંગ-
વૃત્તિ, શાંતિનાથચરિત, આદિ મહાશાસ્ત્ર કરી પ્રજાપ્રત્યક્ષ+કૃતાર્થ
કર્થો છે. તે કરતા કરતા ચૂર્ચક અને સુરાખ્યાના આંધિ ઉપર આવેલા
ધંધુકપુરમાં ગયા. ત્યાં દેશના પિસ્તારી. એકવાર સમામાં નેમિતાગ
નામે આવક ઉભો થઇ શ્રી દેવચંદ્રસૂરિને કહેવા લાગ્યો ભગવન !
આ મોદેર જ્ઞાતિનો મારી બહેન પાહિણિના પુત્ર, આચિગન'કન,
નામે આંગદેવ આપની દેશના સાંભળી પ્રબુદ્ધ થયો છે, ને દીક્ષા
પામે છે. એ જ્યારે ઝળમાં હતો ત્યારે મારી બહેન આંખાનું વૃક્ષ
સ્વપ્નમાં દીકું હતું, તે સ્થાનાન્તરે ઉગ્યું, ને તેને બહુ ફલ આવ્યાં.
ગુરુએ કહ્યું આ બાલક સ્થાનાન્તરમાં જશે ત્યાં એના મહિમા વધશે.
એ મહાપાત્ર છે. ભાગ્યવાન અને સુલક્ષણ એવા એને દીક્ષા આપવી
ચોગ્ય છે, માત્ર એનાં માતાપિતાની આજ્ઞાની જરૂર છે. એ ઉપરથી
મામો ભાણેજ, પાહિણિ તથા આચિગની પાસે ગયા. તેમણે જઇને
વ્રતવાસના કહી બતાવી. તો માબાપે અનેક કરણાયુક્ત વચનથી
પ્રતિપેદ્ય કર્યો. પરંતુ આંગદેવે તો દીક્ષા લીધી. એજ હેમચંદ્રપ્રભુ.
તેણે સિદ્ધરાજને રંજન કર્યો, વ્યાકરણ રચ્યું, વાદીઓનો પરાજય કર્યો,
કુમારપાલનો સંબંધ કર્યો; કુમારપાલ પચાસ વર્ષ જેટલી ઉંમરે
ગાદીએ બેઠો ને હેમચંદ્રને ગુરુ માનવા લાગ્યો; દેવળોધી એ સૂરિના
પ્રતિપક્ષ થયો, તેનો પરાજય થયો; રાજાને સમ્યક્ત્વ આપ્યું ને
આવક બનાવ્યો; નિવીરાધન મૂક્યું; એ બધો જ્ઞાતાન્ત પ્રખંધચિંતા-
મણિમાં જોવો, ચર્ચિતચર્ચણ કરવાની જરૂર નથી. કેટલાક નવીન
પ્રખંધ કહીએ છીએ.

કુમારપાલે અમારિધીખાણ કરાવી તેવામાં આશ્વિન શુકલ પ્રતિ-
પદનો દિવસ આવ્યો. કંટેશ્વરી આદિદેવતાના સેવકોએ વૃષ્ટને વિનવિ
કરી કે દેવ ! સ્મૃતમીને દિવસ સાતસો વશુ અને સાત મહિષ,

ઝાંઘીને દિવસે આસો પશુ ને આઠમહિષ, નવમીને દિવસ નવનો પશુને નવ મહિષ, ઝોટવું રાજ્યે આપવું એવો પર પગથી આપ્યો આવેનો રીવાજ છે તે સાબળી રાજ હેમસૂરિ પાસે ગયો ને બધી વાત કહી પ્રભુએ કાનમા કહ્યું કે આમ આમ કરજો. તેણે પેલા પૂજકોને કહ્યું કે ડીક છે આપીશુ પછી રાત્રીએ બધા પશુ દેવીના મંદિરમા ગાનએ પૂરાવ્યા, ને તાળા મગવ્યા, ને ચોકી ઉપર આપ્ત પ્રયોને રાખ્યા પ્રાતકાલે રાજ આવ્યો, ને દેવીના બારણા ઉઘાડ્યા, તો પશુ બધા ઈમના ઈમ કોઈ બેઠેલા, કોઈ સુનેવા, એવા પડ્યા હતા રાજ્યે કહ્યું હે દેવીભ તો ! આ પશુ મે અર્પણ કર્યો છે, ઈમને ઇચ્છા હોય તો તેમના ગ્રામ કરે, પરંતુ કંઈ નથી તે ઉપરથી જાણાય છે કે દેવીને માસ રચવું નથી, માત્ર તમને-તેવું ભાવતું છે, માટે હુંને કાઈ બાવતા નહિ, હું જીવની હિંસા કરાવનારો નથી એવું સાબળી તે સેવકો વિવક્ષ થઈ ઉભા, પશુમાત્ર પોતાને રસ્તે ગયા, રાજ્યે પશુ જોટવી કિંમતનું દ્રવ્ય ખર્ચાને નૈવેદ્ય કરાવ્યું.

આશ્રિવન શુકલ દશમીની રાત્રીએ ઉપવાસ કરીને રાજ ચ દ્રશાલામા ધ્યાન કરતો બેઠો હતો ઈમ બહુ રાત ગઈ તેવામા એક દિવ્ય સ્ત્રી પ્રત્યક્ષ થઈ તેણે કહ્યું રાજન ! હું તમારી કુલદેવી કટેશ્વરી છું, તે મને મારો વિલાગ સા માટે આપ્યો નહિ ? રાજ્યે કહ્યું હું જૈન છું, દયાલુ છું, કીડીને પણ હાણતો નથી, તો પચેન્દ્રિય જીવની તો વાત શી ? તે સાબળી કટેશ્વરીને ક્રોધ ચઢ્યો રાજનું મસ્તક ત્રિશુલથી ટેદી ને જવાની ઇચ્છા કરી રાજ માન થઈ ગયો ભાન ભુલી ગયા જેવો થઈ મહાએકમા પડ્યો ભૂત્યદ્વારા મત્રી ઉદયનને બોલાવી બધી વાત કહી પ્રભુ કે દેવી પશુ પાચેછે, આપીશુ કે નહિ આપીએ ? મત્રીએ દાક્ષિણ્યથી કહ્યું દેવી જે તે પ્રકારે રાજનું રક્ષણ કરવું જોઈએ રાજ્યે કહ્યું તું નિ મત્તવાણાઓ છે તેથી આપુ બોલેછે,

મારે જીવીને શું કરવું છે ? રાજ્ય બહુ ચથું, ધર્મલાભ માપત થયો, શત્રુ નારા પામ્યા, કેવલ એકાંતમાં મને કાઠ આણી આપ કે મને આવો જોઈ લોક માતઃકાલે ધર્મથી દાહ કરે. ઉદયને વિચાર્યું કે મહાકષ્ટ આવી પડયું; પરવશતાને ધિક્કાર છે. મંત્રીએ તુરત બુદ્ધિથી કહ્યું હેમ-
 સૂરિને પૂછી આવુ. રાજ્યએ કહ્યું ભલે જાઓ. મંત્રી સૂરિ પાસે ગયો. સૂરિએ જલ મંત્રીને આપ્યું ને કહ્યું કે રાજને આ જલ 'છાંડ'ને. મથિયે તેમ કયું. રાજ દેવ જેવો દિવ્યરૂપ થઈ ગયો, ને આધિકતર ભક્ત થયો, ગુરુને વંદવા ગયો. ગુરુએ દશના આપી. સંરસહસ્ર પડેલા છે, વિદ્વાનો અનેક છે, કુબેરને પણ સૌલ પમાડે એવા લક્ષ્મી-પતિ બહુએ છે, પણ અન્યનું કુ.ખ સાંભળાને કે જોઈને તેની સાથે આત્મભાવ સમજે એવા સત્પુરુષો તો જગતમાં ભાગ્યે પાંચ છ હશે. રાજ પોતાને રથાને ગયો, સદૃઢ રાજ્ય બેગવવા લાગ્યો.

એકવાર મળુએ ભરતરાજના સાધર્મિકવાત્સલ્યની કથા કહી તે સાંભળીને રાજ્યએ બોજનવસનઆદિ દાનધર્મી ગામે ગામ સાધર્મિકવાત્સલ્યનો આરંભ કરાવ્યો. તે જોઈ કવિ શ્રીપાદનો પુત્ર સિદ્ધપાલ સૂક્ત બોલ્યો. સત્તુદ્ર મણિગણને અને રોહણાદ્રિ રત્ન-સમૂહને પોતામાં ભરી રાખે છે, મેરુ પણ સુવર્ણને પોતામાં બાંધીને પડ્યો છે, કુબેર પણ ધનને પારકાની ભીતિથી બોંધમાં ફાટી આવ્યે છે, તે બધા કૃપાલુ રાજ કામના? અખિલ અર્થો-ને દ્રવ્ય આપતા તમારા જેવા તેમની સમાન કેમ કહેવાય? તેને રાજ્યએ લક્ષ દ્રવ્ય આપ્યા. વળી તે કદાચિત્ત બોલ્યો: શ્રીવીર પરમેશ્વર ઉપર અર્હા કરી, નયન ટ્રેસિકમંત્રી ઉપર મોતિ લાવી, કુમારપાત્રે અડલેપથી જીવરસા ચત્રાવી, એવું જેના વચના-મતનું ફલ થઈ આવ્યું તે ગ્રીડેમજાદુ ગુરુ અતિમહાન છે. આ ઉપરથી પણ લક્ષદાન કર્યું. એક વાર કથામંત્રી મળુએ કયું પૂર્વ શ્રી-ભરત રાજ શ્રીમાલવપુર, શત્રુજય, સોપારક, અદીપદ આદિ રથાનો

માં જીવંતસ્વામી, શ્રીકૃષ્ણદેવપ્રતિમા, આદિની વંદના માટે ચત્ત-
 રંગ ચમૂચક્રસમેત આલ્યો, અને રજઃપુંજથી ચાગે દિશાને ભરી દે-
 તો તે સંઘપતિ, તેતે સ્થાને વંદના કરી આવ્યો, તે સાંભળી ચૈાલુક્યે
 પણ તૈયાર કરાવેલા રથમાં અર્હદ્વિજિં બેસાડ્યું, ન પોતે તે સાથે
 શત્રુજ્યેર્જયતાદિતીર્થની યાત્રાએ નીકળ્યો. સંઘમાં ઉદયનસુત વા-
 ઝલદને ચતુર્વિંશતિ મહાપ્રાસાદનો કરાવનાર તે, નાગાખ્ય નૃપ,
 શ્રેષ્ઠી શ્રીઆભડ, ષટ્ભાષાકવિચક્રવર્તી શ્રીપાલ અને તેના પુત્ર
 મિહિપાલ, ભાંડાગારિક પરમારવંશોય કૂર્વાણસરસ્વતી મહાદેવપુર-
 નિવેશક રાણા મહાદેવ રાજેન્દ્રનો દૌહિત્ર પ્રતાપમદ્વ, નવલાખ સુ-
 વર્ણ ટંકેના સ્વામી શેઠ છાડક, રાણી બોપલદેવી, ચૈાલુક્યપુત્રી ક્ષીણ,
 અંબડમાતા માઉ, આભડપુત્રી ચાંપલ, ઇત્યાદિ કોટીસ્વરો
 તથા શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ, શ્રીદેવસૂરિ, શ્રીધર્મસૂરિ, આદિ લક્ષ મા-
 નવ હતાં. સ્થાને સ્થાને પ્રભાવના, જિને જિને છત્રચામરાદિ દાન,
 ઇત્યાદિ કરતાં સંઘ દેવતાચક્રે પહોચ્યો રાજા નીચે મુકામ કરી રહ્યો,
 ત્યાં નાન્દિનિર્ધોષ થવા લાગ્યા. રાત્રીમાં ભારતીએ શ્રીહિમસૂરિને ક-
 હું રાજાએ ઉપર જવું નહિ, અત્રજ મદનસૂદનદેવ શ્રીનમિને વં-
 દના કરવી. તે પ્રભાણે રાજાએ કહ્યું. મંથે તો ઉપર જઈ શ્રીનમિને સ્ના-
 ન વિશેષન પ્રુપ વસ્ત્ર ફૂલ પૂજા નૈવેદ્ય આદિ અર્પાં ભાવ પ્રણી કર્યો.
 રાજાએ પણ વિવિધ ગુફાઓમાં દર્શનાદિ કરી દાનધર્મચક્રી મહાલા-
 ભ સાધ્યો. પછી દેવપત્તનમાં મંથે ચંદ્રપ્રભયાત્રા કરી. ત્યાંથી નીક-
 ણીને શત્રુજ્યપતીર્થ ઉપર ગયા. મારો અપલ બાલક છે માટે એને મા-
 થે પ્રુપનો મુકુટ ધીમેથી મૂકો, એ ભાર શી રીતે સહન કરી શકશે,
 એને કંટાળો ન આવે તેમ કરો; એમ પોતાના અતિ બલિષ્ઠ પુત્ર માટે
 પણ બોલતાં માતાની દેવતાને હાસ્થ કરાવતી વાણી, તમારું રક્ષણ
 કરો. આગળ કપર્દી હતા, ત્યાં કાચોત્સર્ગ કર્યો. આશિર્વાદની રૂઢિ આ
 પ્રભાણે આ પ્રકારે વૃષભ કપર્દાને આ વિમલાચક્ર ઉપર સેવે છે, તો આ
 કપર્દી તમને શુભાશય હોઈ શાંતિ પ્રુદિ આપો. ત્યાંથી આગળ અપ્રમ-

પ્રભુપ્રામ્નાદ છે. દેવદશીનપૂજા આશિર્વાદ ત્યાં થયાં; જેમને નવીન પરિ-
 ગ્રહથી + બે વદ સાથે લેધને રતિ જેમ કામ સાથે શાબે તેમ શાલતા દેખી
 સતીએ શુભ આશિષ આપી કે અહો શુ' પૃથ્વી ઉપર જંગમ થઇને કલ્પ-
 દ્રુમ બે પાંદડાવાળો થઈ આવ્યો, જા તુ' સો શાખાયુક્ત થા, તે ઋષભ-
 દેવ મર્વદા કલ્યાણ કરો. ચૈત્યમાં મૂકેલા જ્ઞાનથી હે ચાલુક્ય! પ્રાણીઓ-
 ના પ્રાણનો ઘાત કરવાથી પાતકી થયેલો તમારો દક્ષિણકર તો જિને-
 દ્રાર્થનથી શુદ્ધ થયો છે; આ વામકર પણ તેવાજ પાતકી છે તે જો
 શ્રીહિમચંદ્રપ્રભુના ચરણનો સ્પર્શ ન કરતો હોત તો ક્યારે શુદ્ધ
 થાત ! એ પછી અન્નદાનાદિ મહાચત્કાર મળતેવા લાગ્યા. મા-
 લોદ્ધકૃતમન્તાવે, રાજા તથા સંઘ બેઠા હતા ત્યાં મહંત વાગ્બ-
 ઃ ચારણે બોલ્યા કોઈ ગુપ્ત ધાર્મિકે આઠ લક્ષ કલ્યા. એમ
 એક એકથી વધતા હતા તેવામાં કોઈએ મવા કરોડ કલ્યા. રાજાને
 બહુ ચમત્કાર લાગ્યો; એટલે તેણે પૂછ્યું કે હડાડો, એમને લેવા
 દા. તે હડયો તો બાહર મલિનવસ્ત્રન એવો વણિફ હોતો. રાજાએ
 વાગ્બદેને કહ્યું દ્રમ્મ નક્કી કરીને આપજો. વાગ્બદ વાણીઆ માથે
 પાકુકા પાસે ગયો, ને દ્રમ્મ માગવા લાગ્યો, એટલે વાણીઆએ
 સવાકોટિતુ' માણિક્ય દેખાડ્યું. મંત્રીએ પૂછ્યું કે તારા ઘરમાં આ
 ક્યાંથી ? વાણીઆએ કહ્યું મારા પિતા હંસ નામના સોરઠીઆ પો-
 રવાડ મહુઅકના રહેવામી હતા. હું તેમનો પુત્ર જગડ નામનો છું
 ને મારી માતાનું નામ ધારુ છે. મારા પિતાએ મરણમયે મને
 કહ્યું કે વત્સ ! મેં શિરકાલ સુધી મવાહણયાત્રા કરી, તે કૃપા છે
 અને મને બહુ ધન મળ્યું છે, તેથી મેં સવા મવા કોટીની કોમતનાં
 પાંચ માણિક્ય લીધાં છે. હવે મારે ઋષભદેવના ચરણજ શરણ છે.
 એમ કહી તેમણે અનશન લેઈ, સર્વ ઇવની લાખા ચાચી, એક માણિક્ય
 ધીઋષભદેવને, એક શ્રીનેમિનાથને, એક શ્રીચંદ્રમળને, અને બે
 રત્ન તારે માટે રાખજો એમ કહ્યું બીજું ધન પણ મારી

પાસે ઘણું છે. હાલ હું મારી માતાને સાથે લાવ્યો છું. તેને કપર્દિ-
ભવનમાં મૂકી છે. તેને, પુરાણપુરુષોએ સર્વ તીર્થ કરતાં આધિક વર્ણ-
વેલી એવી આ માતા પહેરાવીશ. આવું સાંભળીને મંત્રીને બહુ
હર્ષ થયો. રાજા અને સ્વધ પેલા વાણીઆની માતાને સામા ગયા,
સર્વ શ્રાવકોએ માતાપરિધાપન કર્યું. પછી માણિક્યને સોનામાં
જડીને ઋષભદેવના કંઠાલશણમાં ઘાલ્યું, તેથી ચંદ્યના ગભારામાં
તેજનો ઝળકાર થઈ રહ્યો, પછી સ્વધ પાછો આવ્યો. સ્વધભોજન
ચાલવા માંડ્યાં, પ્રતિલાભનઃ થવા લાગી, અમારિ પ્રવર્તી.

રાજા કુમારપાલની બેદિન શાકંભરીશ્વર ચાહુમાન વંશના
રાજા આનાક સાથે ષરણાવેલી હતી. તે અને તેના પતિ એક વાર
સોગટ રમતાં હતાં. રાજાએ સોકટાને ઘરમાં મૂકતાં કહ્યું મુંડકાને મારો,
મુંડકાને મારો. એમ બે ત્રણ વાર કહ્યું. માથે ટોપી ન પહેરનારા ગૂર્જ-
રવાસી તે મુંડકા કહેવાય, અથવા ગૂર્જરેન્દ્રગુરુ સ્વેતાંબરો મુંડકા
કહેવાય માટે આ ઉક્તિ આવા માર્મિક હાસ્ય અર્થવાળો થઈ, તેથી
રાણીને કોપ ચઢ્યો ન બોલી કે હે જન્મકક! છલ સંભાળીને બોલો, મું
બોલોછો! મને નથી દેખતા! અથવા મારા પ્રાતા રાજરાક્ષસને નથી
આળખતા! રાજાએ ક્રોધ કરી તેને લાત મારી. રાણીએ પ્રતિજ્ઞા
કરી કે તમારી છલ જો એવી ન કઢાવું તો હું રાજપુત્રી નહિ.
એમકહી તુરત સેનાસમેત શ્રીપતન આવી અને પોતાના ભાઈ ચૌલુક્ય-
ને વૃત્તાન્ત તેણે કહ્યો. ચૌલુક્યે કહ્યું હીક છે એમ કરીશું રમુજ જો. આ
મકરે રાણી જતી રહી તે પછી આનરાજાએ ગૂર્જરરૂપના દુર્ધર તેજ-
નો વિચાર કર્યો તો મનમાં બહુ પરિતાપ થયો. ચૌલુક્યે પણ પોતાના
બહુ આપ્ત મંત્રીને ત્યાંના વૃત્તાન્ત જાણવા મોકલ્યો. તેણે ત્યાં જઈ
ઘર રાખ્યું. રાજા જાસેની એક દાસીને ધનથી ફીડીને પોતાનું ભોગ-
પાત્ર બનાવી. પહોર રાત જય ત્યારે નિત્ય આવેને એને રંજન કરે.
એક વાર તે છેક મધ્યરાત્રીએ આવી. મંત્રી બહુ કોપ કરીને બોલ્યો

અરે પાપિણિ! અહીં તહીં ભટકનારી! કેમ મોડી આવી? તેણે બહુ વિનયપૂર્વક મંત્રીને કહ્યું સ્વામિન! કોય ન કરો, હું સકારણ રહી હતી. મંત્રીએ પૂછ્યું 'શું કારણ હતું?' તેણે કહ્યું 'હું આનંદરાજની તાંબૂલ-દાસી છું. આજ રાતે એક પહોર રાત ગઈ ત્યારે પરિવારમાત્રને રજા આપી, મને પણ રજા આપી, પણ બધાને જતા જતામાં એક આખતે પોતે કહ્યું કે વ્યાધ્રરાજને યોગાવી લાવો. આવું સાંભળી' હું કૈાતુક જોવા માટે ચાંલકા પાછળ લપાઈ રહી. વ્યાધ્રરાજ કોણ છે, શા માટે યોગાવ્યો છે તે જોવાની મને ઇચ્છા થઈ. પછી તે આવ્યો, ને મણામ કરી બેઠો એટલે રાજા બ્રાહ્મણે કે જો વિજય છે એટલે કહ્યું 'હું, તમે અમારા કુટુંબમાગત સેવક છો, માટે તુરત જાઓ, ને ચૂલ્લે-શ્વરને ધાનક થઈને મારી નાખો, ત્રણ લક્ષ સુવર્ણ આપીશ. તે સાંભળી વ્યાધ્રરાજે કહ્યું 'દેવ ! જરૂર તેને હણીશ, એમા શક ન રાખશો. તે સાંભળી રાજાને સંતોષ થયો. તુરતજ ત્રણ લક્ષ સુવર્ણ તેને ઘેર ચોકલાવી દીધા. પોતે વ્યાધ્રરાજને પૂછ્યું 'ક્યારે, શા જીવાયથી, હણ-શા? તેણે કહ્યું 'નાથ! આજ રવિવાર છે, આવતે સોમવારે દેવને નમીને તે પાછો આવશે ત્યારે બહારના આંગણમાં શેષ લેવાને મિમે તેની પાસે જઈ, પુલ્પ લેઈશ, ને ત્યાં રાખી ચૂકેલી કતિકાથી મા-રી નાખીશ જેણે સાહસ માથે વહોર્યું છે તેને કાંઈ ફકર નથી, કદાપિ હું મરી જઈ' તો મારાં માણસો ઉપર આપ કૃપા રાખજો; ને જો જીવતો રહીશ તો તો જયજયકાર છે. એમ કહ્યું ત્યારે આનાકે તેને બીડું આપ્યું, ને રજા આપી. એ બધું સ્તંભ પાછળથી મેં સાંભળ્યું. પછી રાજા અંતઃપુરમાં ગયા એટલે હું આપની સેવામાં હાજર થઈ, માટે સારા ઉપર ક્રોધ ન કરશો. દાસીની આવી વાત સાંભળીને શ્રાહ્મણના પેલા નિચાગીએ વિચાર કર્યો કે શત્રુના ઘરનું ચર્મ મેળવ્યું, હવે કાર્ય કરવાનો આરંભ કરવો. પણ બહુ વિચાર કરીને દાસીને કહ્યું જા, જા, મિથ્યાભાષિણિ ! સીના કહેવા ઉપર શો વિશ્વાસ ? શાસ્ત્રમાં એવું કાંઈ નથી, લોકમાં એવું કંઈ જોયું નથી કે જે સીઓ ન ઉઠા-

ને, ન સ્થાપે, ઇત્યાદિ કહીને તેને કાઢી મૂકી; અને પોતે ચતુર ફતને
 ચૌલુક્ય પાસે મોકલ્યો ને કહાવ્યું કે આપે. સાવધાન રહેવું, અમુક
 અમુક જાતનું આપના ઉપર કાવતરું રચાયું છે, ભરટકના ઉપર
 તદ્દિ રાખવી. આ વૃત્તાન્ત જાણી ચૌલુક્ય સાવધાન થયો. સોમવાર
 આવ્યો ત્યારે રાજા કર્ણમેરુ ગયો, તો ત્યાં જતાવેલી મેદાનુસાર
 ભરટક મકટ થયો. દેખતા વેતજ રાજાએ તેને મલ્લપાસી પકડાવ્યો.
 એટલે તેની પાસેથી કૃતિકા પણ નીકળી વ્યાગ્રરાજને ખાંધી લીધી
 અને કહ્યું 'અરે મૂખ! જંગડેતને મોકલ્યો છે, તું તો સેવક છે, એટ-
 લે તારેહિતાહિત વિચાર ન જ હોય. તું તો સ્વામીની આજ્ઞાને વશ' વદ
 છે, માટે બીહીશ નહિ, તને હું મૂકી દઈશ પણ ને ગર્વિષ્ઠ
 થઈ આવો દ્રોહ કરેછે તેને હુણીશ. એમ કહી પોતે મહેલમાં ગયો
 અને યુદ્ધની સામગ્રી કરવા લાગ્યો. વિવિધ પ્રકારે પાર્શ્વિક્ષા^૧ કરીને
 ચાલ્યો. સવાલક્ષ મુલકમાં પેઠા. ભાટે આનકનરેંદ્રને કહ્યું 'રે રે
 દેડકા! જરા ગર્વ જોછો કર, હે દુર્મતિ! તારું શરણુ ધોણુ છે? શાની
 ભૂમે પાડેછે? આ વિષમ વિષથી વદન પ્રજવલી રહ્યું છે એવો મહા-
 દર્પવાજો. સર્પ જીલ લગક લગક કરતો તને ગળવા માટે દાડતો
 સામે આવેછે. આનક પણ રિપુદતનું આવું વચન સાંભળી ત્રણલક્ષ
 અશ્વ, દશલક્ષ ખ્યાદલ, પચાસ મદાન્મત ગનેંદ્ર, તૈયાર કરી ચઢ્યો;
 ને પંચકોશી આગળ આવ્યો. ઉભયે રાજાઓએ એમ નિશ્ચય કર્યો કે
 ત્રણ દિવસમાં યુદ્ધ થશે. રાજપુત અન્યોન્ય સાથે અક્ષ રમવા
 લાગ્યા; તેમ મલ્લ, ચૌધ, સુરીકાર, મેષ, વૃષભ, મહિશ, ગજ આદિ-
 ને રમાડવા લાગ્યા, નાળીએર કીડવા માંડ્યાં; પણ એટલો અવકાશ
 મળ્યો તેવામાં સવાલાખના ધણીએ રાત્રીસમયે દ્રવ્યના બલથી
 ફલીયા ફેલ્લણુ આદિ ચૌલુક્યલક્તોનો બેદ કર્યો ને તેમને સ્વપક્ષમાં-
 લીધા. સર્વેએ એમજ નિશ્ચય કર્યો કે યુદ્ધ માટે તૈયાર થવું પણ યુદ્ધ-
 માં ભળવું નહિ. આ વાતમાં ચૌલુક્યરાજ અધાપિ કાંઈ જાણતો

૧. યુદ્ધ કરવાળી વખતે પાછળ પોતાનાં નજરાદિની રક્ષા યોગ્યવી તે

ન હતો, એટલે પ્રાતઃકાલે કુમારપાલે કલહપંચાનન નામના પદ્મ-
સ્તીને શ્યામલ મહાવત પાસે આગળ ધકેલાવ્યો; પણ પોતાના માણસોને
તટસ્થ જોઈ તેમને દુષ્ટ જાણ્યા અને શ્યામલને કહ્યું કે આ લોકો કેમ
ઉદાસીન છે? શ્યામલે કહ્યું કે શત્રુએ આપેલા દ્રવ્યને લીધે એ લોકો
તમારા દ્રોહી થયા છે. રાજાને પૂછ્યું ત્યારે તું કેમ કરશે? શ્યામલે
કહ્યું દેવ! એક આપ, બીજા હું, ને ત્રીજા આ કલહપંચાનન, એ
ત્રણ કદાપિ હરવાના નથી. રાજાએ કહ્યું કે એમ હોય તો સંમુખ
જે શત્રુવપમુર્જરસંઘટ્ટ દખાયછે તેમાં હાથીને હાક:—

સાહસ મેઠુ હલ વહર્ષ દેવહ તણુઈ કપાલિ
ખૂટા વિણુ ખીખઈ નહી ખેડી મ ખૂં ટા ટાલિ.

તેજ વેળે એક ચારણે કહ્યું:—

જા કુમારપાલ મત ચિંત કર ચિંતિહ કિપિ ન હાઇ
જિણિ ગુહરજાનુ સમખિહ ચિંતા કરે સિરનોઇ

તેણે તેણે વચન સાંભળી રાકુન થયા માની પુરસ્થ મહાસંઘટ્ટમાં
પેઠા હજારો નરને હણીતો ગજરૂઢ કુમારપાલ આનાકના ગજ પાસે
આવ્યો. હાથી હાથી સાથે ભચકાયા, મુંઢે મુંઢે ઢંતે ઢંતે અથડાયા,
ને બે હાથી જાણે એકજ હોય એમ થઈ ગયા. ઉભયે મહા બલવાન
હાથી બાઝ્યા, ચીત્કાર પાડતો સતો પણ કલહપંચાનન પાછો
હકચો નહિ. ત્યારે કુમારપાલે શ્યામલને કહ્યું આ પાછો કેમ હઠે?
શ્યામલે કહ્યું રાજા! શ્રી જયસિંહ દેવ પડયા ત્યારે કાંઈક દિવસ
પાકુકાથી રાજ્ય ચાલ્યું, માલવાના રાજપુત્ર ચાહડ કુમારે પ્રધાન પાસે
રાજ્ય માગ્યું પણ તેમણે આપ્યું નહિ, તે ઉપરથી રાષ કરીને ચાહડ
આનના સેવક થયો. તે ભગદત્ત રાજાની ચેઠે મહાવતોના શિરોમણિ
છે, અતુલ બલવાળો છે, તેના સિંહનાદથી કલહપંચાનન સ્થિર
થઈને ગિરિની પેઠે ઉભો છે. એમ ઉભયે રાજાએ મુદ્દ ચલાવ્યું. ઉ-
ભયે સૈન્ય અમટ્કૃત થયાં. ઉદાસીન થઈને ઉભેલા ચૌલુક્યસોનાવાળા

ભયથી પ્રથમે કંપ્યા કે અહો અંકલા એવા કુમારપાલદેવનું શું અસમ-
 રસજ માહમ છે! સૈન્યનું યુદ્ધ થયું નહિ, તેમનું બેનુંજ યુદ્ધ ચાલ્યું.
 એમ ચૌલુક્ય આને કેં કેલા શસ્ત્રને બચાવી, આનના હાથીના કુંભચક્રે
 ચઢી બેઠો. આનરાજનાં કસણને છરીથી છેદી નાખી તેને તેણે ભૂમિ
 ઉપર પાડી નાખ્યો ને છાતી ઉપર પગ મૂકી, હાથમાં કઠાર લેઈ,
 બોલ્યો અરે બકવાદ કરનાર ! મૂઠ ! અધર્મી ! પિશાચ ! માર મુડકા-
 ને એવું મારી બહેન આગળ કહેલું યાદ કર, મારી બેનની પ્રતિજ્ઞા
 આજ હું પૂર્ણ કરું છું, તારી કુર્વાક્યકટુ એવી જીભને છેક છું. કુમાર-
 પાલે આવું કહ્યું તો પણ સવાલાખ માળવાનો ધણી કાંઈ બોલ્યો
 નહિ, માત્ર ટગર ટગર તેના સાથું જઈ રહ્યો. ચૌલુક્યને પણ બહુ
 દયા આવી એટલે તે બોલ્યો અરે નીચ ! તને જવા દઉં છું, પણ
 મારો પુત્ર બનેવી છે માટે નહિ, માત્ર દયાથીજ જવા દઉં છું, તારા દે-
 શમાં ટોપીને અગ્રે બે જીભ જેવું રાખવું, ને તેને કસણથી પકવાડે
 બાંધવું, એટલે મારી ભગિનીની પ્રતિજ્ઞા સચવાશે. એ વાતની આને
 હા કહી, મનમાં એમ ન્યાય ધારીને કે બલવાન જોડે વિરોધ શા કામ-
 નો. એને કુમારપાલે લોકડાના પાંજરામાં ઘાલી ત્રણ રાત્રી સુધી પો-
 તાના સૈન્યમાં રાખ્યો, જયવા દિત્ર વગડાવ્યાં. પછી જાણું તેને રાજ
 સાર્થું. આ રીતે ઉત્પાતપ્રતિરોપિત રાજાએ પોતાના સુભટોને બહુ
 ઉપાસ્યા આપ્યો. તે બધા જીવ વેગજો મૂકી એની સેવા કરતા હતા.
 મેડતનો ગરામ સાત વાર લૂટ્યો, અટકના સ્થાનમાં આર્દ્રક વાવ્યું,
 ત્યારે ચારણો કહ્યું:—

કુમારપાલ રણહૃદિ વલિષ્ઠ કુકરિ સઘવ વહરણુ
 ઇક્કહ પલ્લી મદિ વિ સકલખ્ખ ઉઝગડ ઉકિયડ.

કુમારપાલ બહુવાર ત્યાં રતો. સાથે શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ પણ હો-
 તા, તેમને પોતે પૂછ્યું કે માલવાના રાજા ગૂર્જરદેશમાં આવે છે, ત્યારે
 પોતાની ખ્યાતિ માટે પ્રાસાદને પાડી નાખે છે, તો આપણે શા પ્રકારે

ખ્યાતિ કરવી ? શ્રીહેમસૂરિએ કહ્યું પાયાણમય પેપણ્યનને લાગી નાખે। તેથી ખુણ્ય અને કીર્તિના સ્થાલ થશે. તેણે તેમ કહ્યું; તેના ભાગ-
લા કટકા અઘાપિ ઠેકાણે ઠેકાણે પડેલા છે. એમ કરી પરશુરૂને
મર્દન કરનાર ચૌલુક્ય પાછો વળ્યો. પોતાના નગરમાં આવ્યો. ભગિ-
નીભર્તાના કુલનો પ્રસંગ આ રીતે પાર પડ્યો, પણ અભિતાનને
સેધને ભગિની ત્યાં ગઈ નહિ સ્તંભનપુરમાં તેણે તપ કર્યું રાજાએ
ત્યાં યાત્રા કરી અને તે પુર પાર્શ્વદેવને આપી દીધું. પછી માલવ-
પતિ લાંચ લેનાર કુસેવકને દડી નિશ્ચિત થયો.

શ્રીકુમારપાલ શ્રીહેમચંદ્રપાદની સેવા કરતો હતો, સામયિક
પ્રાપ્તિદિકરતો હતો. એક વાર રાજાએ પૂછ્યું કે હે ભગવન! પૂર્વ જ-
ન્મમાં હું કેવો હોઈશ ? શુરુએ કહ્યું આ તો નિરતિરાય કાલ છે કેમકે
શ્રીવીરના મોક્ષે જવાથી ૬૪ વર્ષે છેલ્લા કેવલો જન્મસ્વામી મિહિ-
રને પામ્યા, તેની સાથે મનાપર્યાય જ્ઞાન, પરમાર્થાધ, પુણ્યકલ્પિત,
આહારક સંશીર, કામક એણિ, ક્ષયશમ એણિ, જિતકલ્પપરિહાર
વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપ્રસાદ, યથાખ્યાતચારિત્ર, કેવલજ્ઞાન, મિહિરમન
એ દ્વાદશસ્થાન વ્યુચિત્ત થયા. એકસો સીતેર વર્ષ પછી રથુગ્રમ-
સ્વર્ગે ગયા ત્યાં છેલ્લા ચાર, પૂર્વના ચાર, ચતુરસ સંસ્થાન, વન
કપલ, નારાય મંહનન, મદ્માણુધાન્ય એટલાં વ્યુચિત્ત થયાં. આ
વજસ્વામીગયા તે પછી પૂર્વ દશ અને આઠ સંહનનચતુક એટલ
વ્યુચિત્ત થયાં. પછી ધીમે ધીમે સુવર્ણના પ્રકાશ થઈ ગયો. તથા
દેવતાના પ્રસાદથી કાંઈક જાણી રાજાએ ગત્તએ કહ્યું ગમે
પ્રકારે મને પૂર્વજવ સમજાવો. શુરુએ તે વાન સ્વીકારી. પછી પોતાન
આસ્ત પુરુષો સમેત સિદ્ધપુર ગયા. ત્યાં એકાન્તમાં બેસા અને આર
પાસ બે ઝુનિને રક્ષા કરવા માટે બેસાવાં ત્રણ દિવસ પ્રયોગ ચાલ્યે
એટલે વિધાદેવી આવી તેમણે પ્રજુને કહ્યું તમારા મત્વથી અને
મત્ત છીએ વર મારો. શુરુએ કહ્યું કે કુમારપાડનો પર્વત ભગવ

પારે દેવીએ કહ્યું મેદખાટને સીમાડે પર્વતત્રેણિમાં પલ્લીશપર-
 માર જયતાક રાજ્ય કરતો હતો. તે ઘણો અન્યાયી હતો. તેણે એક
 વાર ધાન્ય કનક સમૃદ્ધ એવી પોણને લૂટી. વણુજરો નાશી ગયો, વણુજરો
 માલવદેશમાં ગયો ને રાજ્યને મળ્યો. રાજ્યએ આપેલું સૈન્ય લેઇને તેણે
 પલ્લીને ઘેરો ઘાલ્યો. જયતાક નાશી ગયો, તેની સ્ત્રી પકડાઈ, તેનું પેટ ફાડી
 અંદરથી ગર્ભમાં પુત્ર હતો તેને કાઢી પથરા ઉપર પછાડીને મારી નાખ્યો.
 પલ્લી ગ્રામ આદિ બાળી નાખ્યાં. એમ કરીને વણુજરો પાછો માલવ
 ગયો. રાજ્યએ પૂછ્યું ત્યારે વણુજરે કહ્યું કે જયતાક તો નાશી ગયો,
 પણ એની સગર્ભા સ્ત્રીને મારી નાખી, ન ગામ બાળી મૂક્યું. રાજ્યએ
 કહ્યું તે' કીક ન કર્યું, કે સગર્ભાને હણીને બે હત્યા લીધી; માટે તું
 મને મોઢું બતાવીશ નહિ. એમ કહી તેને કાઢી મૂક્યો, તેથી લોકમાં
 પણ તેની બહુ નિંદા થઇ વણુજરે તપોવનમાં જઈને તપસ્વિની સી-
 ક્ષા લીધી. બહુ તપ કરીને નરણ પામ્યા પછી તે જયસિંહદેવ થઈને
 અવતર્યો. જયતાક પણ સ્થાનબ્રહ્મ થયો તેથી દશાંતરમાં ગયો. અર-
 રુપમાં જતે જતે તેને ખંડેરગચ્છસ્વામી શ્રીયશોભદ્રસૂરિ મળ્યા.
 સૂરિએ કહ્યું તારું સર્વસ્વ તે 'બોયુ' છે તો હવે શા માટે અ-
 ન્યાય આચરેછે? જયતાકે કહ્યું ખુલુક્ષિત ગમે તે પાપ કરે, માટે સ-
 ર્વ અકૃત્ય પણ કરું છું. સૂરિએ કહ્યું ચાલ હવણાં તને વિવિધ
 બોજન કરાવીયું, અન્યાય કરવો મૂકી દે સૂરિએ તેને બોજન
 વસ્ત્રાદિ કોઇ પાસે અપાવ્યાં કેમકે સંઘમાં મર્વે તેની આજ્ઞાને
 પાળતા હતા. ચોરી ન કરવીએવો નિયમ આપ્યો. પછી તે તિલિંગ-
 દેશમાં તુરંગલ પુરમાં ઉઠર નામના વાણીઆને ઘેર પેટ માટે નોકર
 રહ્યો. ત્યાંના વિહારમાં એક વાર યશોભદ્રસૂરિ આવ્યા, ચૌટા-
 માં આ નોકરને મળ્યા. જયતાકને શ્રાવકોએ ઉપાશ્રય બતાવ્યો.
 ત્યાં જઈ તેણે વળી ચૈાર્ય ન કરવાનો નિયમ લીધો. બોજન પણ
 ઘણા નિયમ લીધા. પછી મોડે ઉઠરને ઘેર ગયો. ઉઠરે પૂ-
 ઞ્યું કે વાર ક્યાં લાગી? કામ એમનાં એમ પકડ્યાં પકડ્યાં બગડેછે;

ત્યારે તેણે કહ્યું મારા ગુરુ આવ્યા છે ત્યાં જઈ વંદનાનં-
 દનો અનુભવ લેતો હતો, તથા નિયમ લેતો હતો. ઉઠરને પણ
 પ્રધ્યા યદ્ય એટલે તેણે કહ્યું ચાલ હું પણ ગુરુ પાસે આવીશ. જ્ય-
 તાકે કહ્યું એતો મહાપુણ્ય છે, ચાલો. ઉઠર ગુરુ પાસે ગયો, વંદ-
 ના કરીને બેઠો. દેશના માંભણી તેને તત્ત્વજ્ઞાન થયું, એટલે પોતે
 શ્રાવક થયો. ગુરુને કહ્યું કે દક્ષિણા માગો. સૂરિએ કહ્યું અમે નિર્મમ
 નિષ્પરિગ્રહ છીએ એટલે દક્ષિણા જોવતી નથી, પણ તારો આગ્રહ હોયતો
 મહાવીરમંદિર કરાવ. તે પ્રમાણે ઉઠરે કર્યું. ઉઠર અને જ્યતાકને ભાઈ
 જેવો રહેલો થયો. એક વાર પર્યુષણમયરે ઉઠર પરિવાર સમેત, તથા
 જ્યતાકનેલેઈ, પુષ્પસામગ્રી સહિત દેવગૃહ પ્રતિ આલ્યો. ઉઠરે દેવની પૂજા
 કરી અને જ્યતાકને કહ્યું આ પુષ્પ લેઈને તું પણ પૂજા કર.
 જ્યતાકે કહ્યું તમારાં પુષ્પ લેઈને પૂજા કરવાથી મને શું ફલ થાય?
 માટે મારી પાસે પાંચ કોડી છે તેનાં પુષ્પ લેઈને પૂજા કરીશ. એમ
 જ્યતાકે કહ્યું તેથી તેને અગણિત પુણ્ય પ્રાપ્ત થયું. પછી ઉઠર અને
 જ્યતાક ગુરુની વંદના કરવા ગયા. જ્યતાકે ઉપવાસ કર્યો. બોને દિવસે
 મુનિને દાન આપી પારણા કરી. એમ અનેક પુણ્ય પ્રાપ્ત કરીને મરી
 ગયો. તે જ્યતાક મૂલરાજના વંશમાં કુમારપાલ થયો. એમ દેવી-
 એ કહ્યું ત્યારે પ્રભુએ પૂછ્યું કે એ વાતના પ્રત્યય શી રીતે થાય?
 દેવીએ કહ્યું રાજાને કહીને તે નગરમાં માણસ મોકલો. ત્યાં અધાષિ
 પણ ઉઠરના વંશના લોક છે. તેમની દાસી સ્થિરદેવી તમામ છ-
 ણ્ડ વૃત્તાન્ત જાણે છે, તે યથાર્થ કહેશે. એમ કંઠા પછી દેવીને રજા
 આપી. એટલે તેણે જતે જતે ઉઠરને ઘેર બધી વાતની સૂચના આપી.
 આ તરફ પ્રભુ રાજા પાસે ગયા. રાજાએ પૂછ્યું એટલે હતું તેવું જ-
 તાવ્યું. રાજાએ માણસ મોકલો બધી પ્રતીતિ કરી જોઈ. તેની નિનધર્મ
 પર પ્રધ્યા સ્થિર થઈ; સિધ્ધરાજ સાથેના વૈરનું કારણ પણ સમ-
 જ્ઞ થયું તથા પૂર્વ જન્મમાં ગર્ભઘાત કરેલો માટે સિધ્ધરાજને પુત્ર ન થ-
 યો તે પણ જણાયું.

ઇતિ શ્રીહિમસૂરિપ્રબંધ.

અથ હર્ષકવિપ્રબંધ

પૂર્વદેશમાં કાશીપુરીને વિષે જોવિંદચંદ્ર નામે રાજા હતો. અંતઃપુરયૌવનરસપરિમલના અનુભવમાંથી તેને જયંતચંદ્ર નામે પુત્ર થયો હતો. તેને રાજ્ય સાંપી પિતાએ યોગમાર્ગે પરલોક સાધ્યો. જયંતચંદ્રે શતયોજન પૃથ્વી જીતી લીધી. તેને મેઘચંદ્ર નામે પુત્ર થયો, તે સિંહને પાણી ચૂર્ણ કરવા સમર્થ હતો, તો મદાંધ હાથીના તો તેના આગળ શો હોસાળ. તે રાજા ચાલે ત્યારે તેનું સૈન્ય ગંગાને યમુનાના જલ વિના તૃપ્ત થાય નહિ; એમ એ નદી રૂપ યજ્ઞિના ગ્રહણને લીધે પંગુલ એવું રાજાનું ઓરુદ્ધ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયું. તેનો સેના પરરાજ્યને મહા ત્રાસ કરતી હતી. રાજાને બીજું કામ શું ? તે રાજા પાસે બહુ વિદ્વાનો હતા તેમાં એક હીર નામે બ્રાહ્મણ હતો. તેના પુત્ર પ્રાજયકવર્તી શ્રીહર્ષ નામે હતો. તે હજી બાલક હતો તેવામાં રાજસભામાં એક પંડિતે હીરને રાજા સમક્ષ પરોજય પ્રમાણીને મૈત્ર કરી નાખ્યો. લજ્જા પામી હીરપંડિતે મનમાં વૈર રાખ્યું. મૃત્યુ-સમયે શ્રીહર્ષને તેણે કહ્યું વત્સ ! અમુક પંડિતે રાજસભામાં મારો માનભંગ કર્યો છે, તો તું જો મારો ખરો પુત્ર હોય તો રાજસભામાં જ એ અપમાનનું વૈર વાળજે. શ્રીહર્ષે પ્રતિજ્ઞા કરી એટલે હીર મરણ પામ્યો. શ્રીહર્ષે કુટુંબભાર આપ્ત દાયાદાદિને આપ્યો ન પોતે વિદેશ જઈ આચાર્ય પાસેથી વિવિધ તર્ક અગ્રંજર ગીત ગણિત જ્યોતિષ મંત્ર વ્યાકરણ આદિ સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત શીખ્યો. ગંગાતીરે પોતે ગુરુએ આપેલા ચિંતામણિમંત્રની એક વર્ષ સુધી ખંતથી સાધના કરી તેથી ત્રિપુરા પ્રત્યક્ષ થઈ; તેણે અમોઘાઠ્ઠદેશ આદિ વરદાન આ-

ખ્યાં. પછી રાજગોષ્ઠિમાં ફરવા લાગ્યો, બોલવા તથા વાદ કરવા લાગ્યો. સર્વની સાથે બાઝવા લાગ્યો, તો લોકગોચરભૂત એવી અવિદ્યાથી એક પામ્યો, એટલે ભારતીને વળી મત્સ્ય કરી કહ્યું હે માત અતિમતિજ્ઞાથી પણ મને તો દાખ માપત થયો. ત્યારે દેવીએ કહ્યું મધ્ય રાત્રીએ પાણીથી માથું પલાળી દહી ખાઈ જા, ને પછી સુઈ જા; કદાંશાવતારને લીધે સહજ જડતા માપત થશે. તેમ કહ્યું તે ઉપરથી સ્થિરવાક થઈ ખંડનાદિ સૌ કરતાં અધિક ગ્રંથ તેણે રચ્ય કૃતકૃત્ય થઈ કાશી ગયો. ત્યાં નગર બહાર બેસી જ્યંત્યંદ્ર કહાવ્યું કે હું ભણીને આવ્યો છું. ગુણાનુરાગી રાજા પણ હીરન્યુતનાર પંડિતસમેત નગરના ચારે વર્ણુને લેઈ સામે ગયો. શ્રીહર્ષ નમસ્કાર કર્યો, હર્ષે પણ લોકમાનને યથાયોગ્ય કર્યો, ને રાજાને સીતે સંતોષ થમાડ્યો કે ગોરિંદનંદન છે તેથી કે એમના વપુની કાન્તિથી આ રૂપ ઉપર હે તરુણીઓ ! તમે કામપ્રુદ્ધિ કરશો નહિ; કેમકે કામદેવ જગતનો વિન્ય કરવામાં સીને અસી કરેછે, અને આ તો અસીને સી કરેછે. સવિસ્તાર તારસ્વરથી એ સ્ત્રોતની વ્યાખ્યા પણ કરી. રાજા તથા સભા બહુ મસજ થયાં, પિતાના પૈરી વાદીને ભેઈ સકટાક્ષ બોલ્યો: સુકુમાર વસ્તુવાળા આદિત્યમાં કે દહન્યાપ ગ્રહથી કલ્પિત એવા તર્કમાં મારા મતિ ભારતીમુખાન લીલા આવ્ય-રેછે: મુકુ આરઝાદનવાળી રાખા કો કે દલોકરે પાથરેલો ભૂમિ હો ! પણ પતિ ને પોતાને મન ગમતો હોય તો સીને રતિ સરખીજ થાયછે. આવું આંભળી પેલા વાદીએ કહ્યું હે વાદાંદ્ર ! ભારતીસિદ્ધાં

૧ લોકના સમજવામાં ન લેવરે તેવી; અસીકલ્પ

૨ એટલે પ્રગુભન અથવા કામદેવ છે એમ અર્થ છે, ને કહેવામાં ગોરિંદનના પુત્ર એવી ઉગ્રિત છે

૩ સીને અસી કરેછે એટલે પ્રુદ્ધ કરેછે એમ ઉગ્રિવિરોધ, તેમજ અસીને સી કરેછે, પ્રુદ્ધને સી કરેછે એમ ઉગ્રિવિરોધ; પરિહાર એનો ૩ અસી એટ-

તમારી તુલ્યે કોઇ નથી કે અધિક પણ નથી; પોતાના કૌશલ્યના
પરાક્રમથી ઉદ્ધત અનેકાં એવાં હિંસા પ્રાપ્તી વનમાં ઘણાં હોયછે,
પણ એકલા સિંહનાજ લોકોત્તર રીતિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ, કેમકે
તેનું સાહકાર હુંકૃત સાંભળનાંજ કોલકુલોએ કેલિ, મદકુલોએ મદ,
નાહયોએ કોલાહલ, મહિષોએ હર્ષ, તુરત તજ દીધાં. આવું સાંભળી
હર્ષનો ક્રોધ ઉતરી ગયો. રાજાએ કહ્યું વાહ ! શ્રીહર્ષને આ સમયે
આવુંજ કહેવું ઉચિત હતું, પ્રતિવાદીપણાનું કામ ન હતું ઠીક
અવસર નાહયો. એમ કહી શ્રીહરીવૈરી અને હર્ષને રાજાએ પરસ્પ-
ર બેઠાડ્યા, અને ઉભયને સ્નેહ કરાવી ઘેર મોકલ્યા; એક લક્ષ સુવર્ણ-
દાન આપ્યું. એમ નિશ્ચિત થયા પછી એક વાર રાજાએ કવીશ્વરને
કહ્યું વાર્હદ્રિ કોઇ પ્રબંધરત્ન રચી લાવો. તે ઉપરથી પોતે
નૈષધકાવ્ય બાંધ્યું; દિવ્ય રમણાણું, મહાગૃહ વ્યંગ્યવાણું, એ કાવ્ય
રાજાને બતાવ્યું. રાજાએ કહ્યું બહુ સારૂ છે પણ કાશ્મીર જઇ ત્યાંના
પંડિતોને બતાવો. ત્યાં શારદાપીઠ ઉપર ભારતી સાક્ષાત્ બીરાજે
તેના હાથમાં મૂક્યા. તેમને રૂચે નહિ તેવા પ્રબંધને તે કચરાની પેઠે
ફેંકી દેછે, ને રૂચે તેને માથું હલાવતે હલાવતે મારે કહી સ્વીકારેછે,
ને તે વખતે ઉપરથી પ્રુપ્તવૃષ્ટિ થાયછે. રાજાએ આપેલા દ્રવ્યથી
મહાપ્રામગ્ની તૈયાર કરાવી શ્રીહર્ષ કાશ્મીર ગયો. ત્યાં
જઇ સરસ્વતીના હાથમાં પ્રસ્તક મૂક્યું, તો સરસ્વતીએ તેને કાઢી
નાખ્યું. ત્યારે હર્ષે કહ્યું તું વૃદ્ધ થઇ તેથી અક્ષલ ગઇ કે શું ? મારા
પ્રબંધને પણ ઈતર પ્રબંધ જેવો લેખે છે ! ભારતીએ કહ્યું પરમર્થ પ્રકા-
શ કરનાર ! તેં આગ્રંથમાં ને કહ્યું છે તે તને સ્મરણમાં છે ૨ અગ્ની-
આરમા સર્ગમાં ચોસઠમા શ્લોકમાં મને વિષ્ણુપત્ની રૂપે બતાવી. ૨

૧૧૬ સા કરનાર

૨. દૈવી પવિત્રિતચતુર્ભુજવામપાગા વાગાલપત્નુનરિમાં ગરિમામિરા-
વામ્ । एतस्यनिःकृपकृपाणसनाथपाणेः पाणिग्रहादनुग्रहाण गण
गुणानाम् ॥

લોકમાં મારી કન્યારૂપે ને કીર્તિ છે તેને જાંખ લગાડી છે; માટે પુસ્તકને ફેંકી દીધું. પાચક, વચક, વ્યાધિ, મૃત્યુ, ને મર્મભાષક, પાંચ યોગીને પણ ઉદ્દેગ પેદા કરનાર થઇ પડે છે. એવું સરસ્વત કહેવું સાંભળી શ્રીહર્ષે કહ્યું એક અવતારમાં નારાયણને પતિ તે 'તેથી પુરાણમાં તું વિષ્ણુપત્ની કહેવાય છે, તો સત્ય વાત કહી તે કોપ શા માટે કરે છે? કોપ કરવાથી કંઈ કલંક છૂટતું નથી. એવું' ૯૨ સાંભળી ભારતીએ પોતાની મેળે પુસ્તક હાથમાં લીધું. ને તે સભાસભક્ષે મરાંસા કરી. હર્ષે ત્યાંના પંડિતોને કહ્યું કે આ શ્રંધ મત્રના રાજા માધવદેવને બતાવો, અને શ્રીજયંતયંદ્ર ઉપર આ મત્ર શુદ્ધ છે એવો લેખ કરી આપો. આવું કહ્યું તથાપિ અને ભારતી શ્રંધની સ્ત્રાધા કરી હતી તથાપિ તે પંડિતોએ લેખ ન કરી આપ્યો તેમ રાજાને પણ તે ન બતાવ્યો. હર્ષે બહુ માસ સુધી રહ્યો, ભા માત્ર ખાઇ ગયો, લૂથલ આદિ વેશવાં પડ્યાં, ને પરિચ્છેદ આણું થ ગયું. એક વાર નદી પાસે કૂવા આમળ દેવમાસાદમાં હર્ષે ગુપ્ત રી રુદ્રજપ કરતો હતો તેવામાં કોઇ મૃદુસ્થની એ લઘુ હાર્ષે આ પાણી ભરવા આવી, ને હું પહેલી ભરું ને હું ભરું એમ કરતે લડી-પડી, ને બહુ વાર સુધી ગાળાગાળી કરવા લાગી. માથાં કૂટ્યે એવી મારામારી થઇ. રાજા આગળ તેમણે રાવ કરી, રાજાએ સાક્ષી માગ્યા ને કહ્યું કે આ કલ્પહનો કોઈ સાક્ષી છે કે નથી! તેમણે કહ્યું એક બ્રાહ્મણ ત્યાં જપ કરે છે તે છે. રાજપુરુષોએ જઇને શ્રીહર્ષને આણ્યો. અને રાજાએ તેને ખરી ખોટી પૂછી નેઇ. હર્ષે ગીર્વાણ વાણીથી કહ્યું દેવ ! હું તો પરદેશી છું, આ પ્રકૃત બોલનારીઓ શું કહેવા માગતી હતી તે હું સમજી શક્યો નથી, માત્ર તે તે શબ્દ મારી સ્મૃતિમાં રહ્યા છે. રાજાએ કહ્યું બોલો ! તે ઉપરથી હર્ષે તેમની ઉક્તિ-પ્રતિઉક્તિમાત્ર કહી બતાવી. તે સાંભળી રાજાને બહુ અમત્કાર લાગ્યો કે અહો આની બુદ્ધિ કેવી છે ! અવધારાગણકિત રી છે દામીને

હર્ષને રાજ્યે પૂછ્યું તમે આવા બુદ્ધિશિરોમણિ કોણ છો ! હર્ષે બધી વાત કહી ને કહ્યું કે તમારા પંડિતોના દૈર્ઘ્યને લીધે તમારા નગરમાં હું મહામહા દુઃખ વેઠું છું. યથાર્થ વિવેક સમજનાર રાજ્યે પંડિતોને ઘોણાવીને કહ્યું રે મૂઢો ! તમને ધિક્કાર છે, આવા રત્ન ઉપર પણ તમને પ્રીતિ આવતી નથી; પ્રજ્વલિત અગ્નિમાં શરીરને હોમી મુખ શોધવું સાફ, પણ ગુણસંપન્ન પ્રતિ અદ્ય પણ મત્સર કરવો સારો નહિ. એવી નિર્ગુણ અવસ્થા સારી કે જેના કોઈ મત્સરીજ ન થાય, કેમકે પ્રાયઃ સુમનને પણ ગુણયોગનું વૈમુખ્ય ૧ છે. માટે જાઓ, તમે બધા ખત્ર છો; આ મહાત્માનો પ્રત્યેક જણ પોત પોતાને ઘેર સત્કાર કરે. ત્યારે શ્રીહર્ષે કહ્યું જેમ યુવાનાં તેમ કુમારનાં અંતઃકરણનું હરણ પરમ રમણીય રમણી કેમ ન કરે ! મારી ઉક્તિ બુદ્ધિમાનના હૃદયને અમૃતરૂપ થઈ મદમત ન કરે, અને અરસિક પુરુષને આરાધવાનો રસ રાખે તો એને શું નામ આપવું ? એવું સાંભળી પંડિતો બહુ લજવાયા. સર્વેએ ઘેર લઈ જઈ સત્કાર કરી હર્ષને અનુનય કર્યો. રાજ્યે સત્કાર્યજ્ઞ પુરુષો સાથે હર્ષને વિદાય કર્યો. કાશી જઈને જયંતચંદ્રને મળ્યો. સર્વ વૃત્તાન્ત સાંભળી રાજા બહુ સંતોષ પામ્યો. નૈવધકાવ્ય લોકમાં એ પછી બહુ પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.

એવામાં જયંતચંદ્રનો પક્ષાકર નામનો પ્રધાન આણહિલ્લપુર ગયો હતો ત્યાં તેણે સરોવરમાં ધોવાતી એક સાડી ઉપર, કેતકી ઉપર જમે તેમ, અનેક ભ્રમરને લમતા દીઠા. તેથી વિસ્મય પામી ધોળીને તેણે પૂછ્યું કે આ જેની સાડી છે તે યુવતી તું મને બતાવીશ ? મંત્રીને એમજ લાગ્યું હતું કે એ કોઈ પદ્મિની હશે. ધોળીએ સાવકાલે મંત્રીને તેડી જઈ સાડી પાછી આપતાં ઘર બતાવ્યું. અને સૂહવદવી નામની શીલાપતિપત્ની રૂપબોવનસંપન્ન વિધવા બતાવી.

૧ સુમન એટલે યુગ્મ તેમને શુભ કે દોરો તેમાં પરોવાવુ ખમત નથી, તેમ સુમન એટલે હત્તમ મનવાળા સત્પુરુષ તેમને શુભયોગ એટલે શુભવાન સાથે યોગ કરવા ઉપર વૈમુખ્ય વિમુખતા, અરુચિ, ઈર્ષ્યા, રહે છે

તેને કુમારપાલ પાસે પંકડાવી ઘરેમાંથી કાઢી, સાથે લેઈ, સોમનાથની યાત્રા કરી, મંત્રી કાસી ગયો, ને ત્યાં એ યજ્ઞિનીને જ્યંતયંદ્રની બોગિની બનાવી તેનું નામ સૂર્યવદેવી એવું પડ્યું. તે અતિ ગર્વિષ્ઠ વિદુષી હતી એટલે તેનું નામ કલાભારતી એવું લોકમાં ખ્યાતિ પામ્યું. શ્રીહર્ષ નરભારતી કહેવાતો હતો. તે વાત તે સ્ત્રી સહન ન થઈ એક વાર તેણે સત્કાર કરી શ્રીહર્ષને પૂછ્યું તમે કોણ ! હર્ષે કહ્યું કલાસર્વજ્ઞ. રાણીએ કહ્યું એમ હોય તો મને ઉપાનહ પહેરાવો. મતવ્રજ એવી હતી કે એ વાત હું નથી જાણતો એમ જો હર્ષ પોતે બ્રાહ્મણ છે એમ સમજીને કહે તો પોતે અજ્ઞ છે એમ અંગીકાર થાય. હર્ષે વાત અંગીકાર કરી અને પોતાને ઘેર ગયો. તરુપર્ણ ભેગાં કરી સાયંકાલે સ્વામિનીને બોલાવી અને ચર્મકાર કરેછે તેમ ઉપાનહ કરી આપ્યાં. પછી રાજા આગળ પાણી, અભયુક્તાણુ કરજે હું તો ચર્મકાર છું એવું કહી આ કુચેષ્ટા પોતે જાણાંવી અને મનમાં બહુ ખેદ થવાથી ગંગાતીરે સંન્યાસી થયો.

સૂર્યવદેવીને પુત્ર થયો. તે યૌવનમાં આવતો ગયો તેમ ઘણા દુર્વિનીત જાણાયા. રાજાને વિદ્યાધરનામે મંત્રી હતો તેને ચિંતામણિ-વિનાયકમસાદથી સુવર્ણ બનાવવાના સ્પર્શમણિ મળ્યો હતો. તેનાથી તેણે ૮૦૦ બ્રાહ્મણોને બોજનદાન કર્યું, અને લઘુચુદિષ્ટિર એવી નામના મોર્પત કરી. તે ઘણો બુદ્ધિશાલી હતો. રાજાએ તેને પૂછ્યું કે રાજ્ય કોને આપું ? મંત્રીએ કહ્યું શુદ્ધવંશવાળા મેઘચંદ્રને આપો, આ રાણેલીના પુત્રને આપશો નહિ પરંતુ રાજાને તો પેટી રાણે કામણ કરેલું તેથી તેના પુત્રનેજ રાજ્ય આપવાની ઇચ્છા થઈ. એમ મંત્રી અને રાજાને વિરોધ થયો. ધીમે ધીમે મંત્રીએ રાજાને ગળે વાત ઉતારી મેઘચંદ્રને રાજ્ય અપાવ્યું. રાણીને દુઃખ આવ્યો. તે ધનાઢય હતી અને સ્વચ્છંદ હતી એટલે પોતાના પ્રધાનને મોકલી ને તેણે તક્ષશિલાધિપતિ મુરરાણ (મુલતાન) ને કાસીના ભંગ કરવા

બોલાવ્યો. મયાણે મયાણે લક્ષ્મી દાન આપવાનું કેન્દ્ર કરવાથી તે આવ્યો. આ
 વાત વિદ્યાધરે ચરદારા જાણી અને રાજાને કહી. રાણીએ કામણથી વશ
 કરેલા રાજા બોલ્યો: એ તો મારી વશ મેં કરી છે, એવો પતિદ્રોહ કદા-
 પિ કરે નહિ મંત્રીએ કહ્યું આટલાં મયાણુ દૂર સાકેન્દ્ર પડ્યો છે. પણ
 રાજાએ માન્યું નહિ ને ઉલ્લેખ મંત્રીને હાકી કાઢ્યો. ઘેર જઈ તેણે
 વિચાર કર્યો કે રાજા તો મૂઠ છે, રાણીનું જોર જામી ગયું છે, તે અવિ-
 વેદિની છે; માટે માફ મરણ જો સ્વામીના મરણ પૂર્વે થાય તો બહુ
 સાફ. પ્રાતઃકાલે મંત્રી પોતાને ઘેરથી બાહ્યે, રસ્તામાં જતાં પિણ્યાક*
 દખી તેને ખાધ ગયો. આગળ ચાલતાં ચાણકપિટક +
 જોઈ તેને પણ ખાવા મંડ્યો. આ બે કુચેદ્યાથી પોતાનું મરણ
 થશે એમ ધારી રાજા પાસે ગયો. જઈને વિનંતિ કરી કે દેવ! ગંગા-
 જલમાં કુબીને મરી જાવે આપની આજ્ઞા હોય તો એમ કહું. રાજા-
 એ કહ્યું કે જો તું મરી જાય તો અમે સુખે રહીએ, કૃષ્ણવરમાત્ર
 નિવૃત્ત થઈ જાય. મંત્રીને આ સાંભળી બહુ ખેદ થયો. હિતવચન ન
 સાંભળતાં, અન્ય ઉપર વૃત્તિ કરવી, પ્રિયના પણ દેવ કરવો, ગુરુજ-
 નની અવજ્ઞા કરવી, એ ચારે શ્રુત્ય પાસે આવ્યાનાં લક્ષણ છે, માટે અ-
 વશ રાજાનું મોત પાસે આવ્યું છે. રાજાની રજા લેઈને મંત્રીએ ઘેર
 જઈ પોતાનું સર્વસ્વ બાંધણીને આપી દીધું. વિરક્ત થઈ જાનહવીના
 જલમાં જઈ ઉભો. ત્યાં પોતાના કુલગોરને બોલાવી કહ્યું દાન લો. વિ-
 શ્રે હાથ લાંબો કર્યો એટલે પેલો સ્પર્શમણિ મંત્રીએ આપ્યો. બાંધણી-
 ને કોઈ આવ્યો કે પથરો દાનમાં આપે છે એના વિચારથી તેણે પ-
 થરાને પાણીમાં ફેંકી દીધો. પછી ગંગાના જલમાં કુબીને મંત્રી મરણ
 પામ્યો રાજા અનાથ થઈ ગયો. સુરત્રાણ આવ્યો. ગામમાં ભાડે ભાંડ
 ધૂતવા લાગ્યાં. રાજા યુદ્ધ કરવા સામો થયો. ૮૪૦૦ સૈન્ય થતા હતા

પણ રાજા સાંભળતો હતો નહિ; પાસેના લોકને પૂછ્યું તો તેમણે કહ્યું કે એરુછધનુના ધ્વનિમાં બધા ધ્વનિ લય પામ્યા છે. તે સાંભળી રાજા હૃદયમાં હારી ગયો. 'ખઠી એનું શું થયું', એ મરાયો, નાશી ગયો, કે શું થયું તે જાણવામાં નથી. યવનોએ નગર લીધું.

ઇતિ શ્રી હર્ષ — વિદ્યાધર — જયંતચંદ્ર — પ્રબંધ સમાપ્ત.

અથ હરિહરકવિપ્રબંધ

શ્રીહર્ષના વંશમાં હરિહરકવિ થયો. ગૌડદેશના સિદ્ધસાર-સ્વત હતો. તે ગૂર્જરભૂમિ ભણી આવ્યો. સે. અશ્વ, પાંચસો માણસ, એટલું સાથે લેઈ અન્નદાન કરતો આવતો ગયો. ધવજ ઠક ઠ (ધોળકા) નામના તટગ્રામમાં આવ્યો. ત્યાં રાણા શ્રી વીરધવજને તથા વસ્તુ-પાત્રને અને સોમશ્વરદેવને જુદા જુદા આશિર્વાદ કોઈ પ્રગલ્ભ બાલક સાથે મોકલતો હવો. વસ્તુપાત્રને હર્ષ થયો એટલે તેણે ઉડીને બાલક સાથે જઈ વીરધવજને પંડિતનો આશિર્વાદ કહેવરાવ્યો, તથા તેના શુશ્રુષુ પાત્ર વર્ણન કર્યું. રાણાએ પૂછ્યું 'અવ શું થોગ્ય છે ! મંત્રીએ કહ્યું 'દેવ ! માતઃ કાલે વિતારથી પંડિતને ગામમાં લાવીશું', ને થોગ્ય સ્તહાર કરીશું'. રાણાએ કહ્યું ઠીક છે. રાણા અને મંત્રી ગયા એટલે ત્રીજે આશિર્વાદ આપવા બાલક ગયો. તેણે પંડિત સોમ-શ્વરને આશિર્વાદ આપ્યો. કવિના જેઇ તેને માત્સર્ય આવ્યું. અને નિઃશ્વાસ નાખી તેણે નીચું જોયું. બાલકને બોલાવ્યો પંજુ નહિ. બા-લક હરિહર પાને પાછો ગયો. રાણા અને મંત્રીના આરાપગાની વા-ત કહી, સોમશ્વરના મત્સરની વાત પાત્ર કહી માતઃકાલ થયો એટલે રાણા મંત્રી તથા ચારે વર્ણુ સમેત અમહિપુરઃસર સામે આવ્યો. હરિ-

હરને મળ્યો. જહી કવિએ વીરધવલને કહ્યું: શંભુ સ્વર્ગગાને મસ્તકે
 ધારણ કરતા સતા પણ માનસસરોવર પાસે બેઠા છે, વિધણ ગંગાને
 ચરણ આગળ રાખતા સતા સતુદ્રમાં પેઠા છે, ને જહા એને કમંડલુમાં
 ભરી મૂક્યા છતાં કમલમાં સંતાયા છે; મને એમ લાગે છે કે હે વીર !
 તમારો અતિ ઉચ્ચ પ્રતાપ થવો જાણીને એ જ્યાંએ એમ કર્યું છે. રાજાને
 કહ્યું: તેણે ક્ષત્રિયોના સય કરવામાં બાણમહાર કરતા સાક્ષાત્ પરશુરા-
 મનાંજ દર્શન કર્યાં, તેણે નિશાચરેશ્વરતા વધમાં પ્રવૃત્ત સાક્ષાત્ શ્રી
 રઘુનંદ નાં દર્શન કર્યાં, તેણે જ્યદ્રથને મથવામાં તત્પર એવા મુનદ્રા-
 પતિને સાક્ષાત્ દીઠા, જેણે રણંગલે ચઢેલા ચૌલુક્યચૂડામણિનાં દર્શન
 કર્યાં. પંડિતે પેલા બાલકને પ્રજ્ઞુ આ સમાજમાં સોમેશ્વર છે કે ન-
 થી ? બાલકે કહ્યું કોષને લીધે આવ્યા નથી. પંડિત કંઈ બોલ્યો નહિ.
 આમપ્રવેશ થયો; રાણાએ ધનવસનતુરગ આદિ આપ્યું. પછી પં-
 ડિત મંત્રીને ઘેર ગયો. ત્યાં મહોદી સભા મળી હતી. મંત્રી ઉઠીને
 સામે આવ્યો ને બોલ્યો: મધુ, સુરા, અમૃત, સર્વ હરિહરનાં વચન
 આપ્યા જહી નીરસ છે. પંડિતે કહ્યું દેવ ! લઘુબોજરાજ ! વિચાર-
 ચતુર્મુખ ! સરસ્વતિકંઠાભરણ ! જુઓ અમે પતિત છીએ, અમા-
 રી માતા સરસ્વતીત્રિભુવન ચારિણી છે. તેની સાથે એકવાર હું મહે-
 ન્દ્રની સુધર્મા નામની સભામાં ગયો હતો. ત્યાં શ્રીમાન્ ઇંદ્ર, કોટિ
 સુરંગના, ૮૪ હજાર સામાન્યા, બાર સૂર્ય, આઠ વસુ, ત્રણે દશવિશ્વ-
 દેવા, આદિ દેવમાત્ર હતા. છત્રીસ મહારાજા, એકાદશ રુદ્ર, આગણ-
 પચાસ વાયુ, અનુદેશ વૈકુંઠ, બાર સાધ્ય, ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ દેવતાગણ
 જોઈ અમે વિસ્મિત થઈ રહ્યાં. અહો શો તપના કૃત્તનો ઉપભોગ ! એ-
 વામાં ત્યાં જૂમ ખારતો નંદનવનોદાનપાલક આવ્યો તેણે કહ્યું કોઈક
 આજ ઉદાનમાંથી કક્ષપૃષ્ઠ લઈ ગયું, ત્યારે ઇંદ્રે કહ્યું કીક છે, મેં પો-
 તેજ માનવો ઉપર પ્રીતિ કરીને પૃથ્વીના રાજાને તે લેવા દીધું છે ન

તે વસ્તુપાલ રૂપે પૃથ્વી ઉપર વિદ્યમાન છે. આવો આકાષ સાંભળી મને વિશ્વમય થયો તેથી, ભારતીયસમેત, પંચમ કલ્પનુમ જે તમે તેમને નેશ અત્ર હું આવ્યો. એ પ્રકારે વ્યાખ્યા કરીને ઉભો. આને શું આપણું એનો વિચાર મંત્રી કરતો હતો તેવામાં કોડીય વંશના રાણા ભીમદેવ મોકલેલાં આળીશ અશ્વ ને એક દિવ્ય પદ્મ બેઠા આંગ્યાં. તેજ પોતે જાણુએ પડિતને આપી દીધું. પડિત બહુ સંતોષ પ્રાપ્ત્યો. તું ખરેખરો કલ્પવૃક્ષ છે એમ કહી પોતાને ઉતારે ગયો. ટેટલાક દિનસ ગયા પછી સભા મળી ત્યાં સોમેશ્વર બેઠા હતો તે સમયે રાણાએ હરિહરને કહ્યું પડિત ! આ પુરમાં અમે વીરનારાયણનું મંદિર કરાવ્યું છે, તેની પ્રગલ્ભિનાં ૧૦૮ કાવ્ય સોમેશ્વર પાસે કરાવ્યાં છે, તે તમે જાણો, અને તમારો અભિપ્રાય આપો. મહાકવિની આગળ નાણાની પરીક્ષા થાય. પડિતે કહ્યું બોલવા દા, એટલે સોમેશ્વરે બોલવાનો આરંભ કર્યો. સાંભળતાંજ હરિહરે કહ્યું કાવ્ય બહુ સારાં છે, તેમ અમારાં પરિચિત છે કેમકે માલ વદશમાં ઉજ્જવિનીમા હું ગયો હતો ત્યાં સરસ્વતિક-કાલરણમાસાદના ગર્ભગૃહમાં શ્રીબોજદેવના વર્ણનનાં એ કાવ્ય મેં જોયાં છે. પ્રત્યય ન થતો હોય તો સાંભળો, એમ કહી ક્રમપૂર્વક જાણી પોતે બોલી ગયો. રાણા બેઠા પ્રાપ્ત્યો, ખલપુરુષો પ્રસન્ન થયા, વસ્તુપાલદિ સન્નનૌને ક્ષેપ થયો, ને સભા બરખારત થઇ. હજી-યો હોય, મૃત હોય, જડ થઇ ગયો હોય, એવો સોમેશ્વર થઇ ગયો, અને પોતાને ઘેર ગયો. શરમનો માર્યો કોઈને ઘરમાં પણ મો બતાવે નહિ, તો રાજમલાનાં જવાની તો વાતજ ક્યાં ? એમ કરતાં સોમેશ્વરે વસ્તુપાલને ઘેર જઈને વિનંતિ કરી; મંત્રીશ્વર ! એ કાવ્ય તો મારાંજ છે એમાં સંશય નથી, આપ મારી સહિતને પણ જાણાજો, પરંતુ આ તો હરિહરે મારી આજરૂ લીધી, હવે હું શું કરું ! મંત્રીએ કહ્યું એનેજ શરણુ જાણો, કેમકે પોતાથી અધિક આપણને જીતે તો વિદ-

શે જલુ' કે તેને શરણ થયું એવો કુશલ પુરુષોના નિયમ છે. પંડિતે
 કહ્યું એમ હોય તો મને તેમની પાસે લેઈ જાઓ. મંત્રી સોમેશ્વરને
 લેઈને ગયો. સોમેશ્વરને બહાર બેસારી પોતે હરિહર પાસે ગયો
 અને કહ્યું કે પંડિત! સોમેશ્વર તમને મળવા આવ્યા છે. હરિહરને
 હસયું આવ્યું, અને સોમેશ્વરને અંદર બોલાવરાવ્યા. ઉભા થઈ
 આલિંગન મહાસનાદિ સંભાવના કરી. સોમેશ્વરે કહ્યું પંડિત! પર-
 કાવ્ય ચોરવાના કલકપકેમાંથી મને કાઢો; જે મહાપુદ્ગિવાળા છે તે
 પોતાને ઘેર આવેલા શત્રુનું પાણુ ગૌરવ કરેછે, પોતાના સદનમાં આ-
 વેલા મીનને પાણુ ગીર્વતિએ કવિની ઉત્તુગતા* આપી. હરિહર
 આ સાંભળી પ્રસન્ન થયો ને બોલ્યો ચિંતા કરશો નહિ, પુનઃ તમારી
 પ્રતિષ્ઠા હતી તેવી કરી આપીશ. એમ કહ્યું એટલે મંત્રીને સોમેશ્વ-
 ર સ્વરથાને ગયા. પછી પ્રભાતે રાણાની સભા ભરાઈ ત્યાં સોમેશ્વર-
 ને બોલાવ્યો અને પ્રસ્તાવના યોજી કે અહો ભારતીના શો પ્રતાપ છો
 એના પ્રભાવથી મને આવી શક્તિ આવી છે! વસ્તુપાલે કહ્યું કેવી!
 હરિહરે કહ્યું મેં કાવેરીના તટ ઉપર સારસ્વતમંત્ર સાધ્યો હતો.
 હોમ કરતી વખતે સરસ્વતી સાક્ષાત પ્રત્યક્ષ થઈ. તેણે વર યાચવાનો
 કહ્યો તે ઉપરથી મેં કહ્યું હે જગદક્રમાતર ! જે પ્રસન્ન થયા હો તો
 એવું વરદાન આપો કે એકજ વાર ભણી જાય, તેમાંથી મને ૧૦૮
 સુધી કાવ્ય, ઋચ્યા, સૂક્ત, દંડક, ગમે તે હોય પણ તુરત પાઠે થઈ
 જાય. દેવોએ કહ્યું તથાસ્તુ. ત્યારથી જે કાંઈકું સાંભળું છું તે ૧૦૮
 કાવ્ય હોય ત્યાં સુધી મને તુરત પાઠે થઈ જાયછે. એજ રીતે આ
 સોમેશ્વર પંડિતનાં કાવ્ય પણ મને પાઠે થઈ ગયાં હતાં. રાણાએ
 કહ્યું એમ હોય તો તેના પ્રત્યક્ષ થવો જોઈએ. એમ કહી જુદા જુદા
 ઇંદવાળાં ૧૦૮ કાવ્ય કહેવરાવ્યાં, તો તેનાં તે હરિહરે પાઠાં કરી

બતાવ્યાં, એટલે નિશ્ચય થયો. પંડિત હરિહરનું આજીવન યોગ્ય સંમિ-
 જીને, ચેકાએ અન્નપાન તથા હનું તે ચિંતા મટી ગઈ. રાત્રીએ
 પૂછ્યું પંડિત ! કોમળ છે ત્યારે સોમેશ્વરને માથે શા માટે અપવા-
 ૬ ચઢાવ્યો? હરિહરે કહ્યું રાત્રી પંડિત છું કોમ માની કોણે મારી
 અવગણ કરી હતી તેનું એ દુઃખ થયું કેમકે મિત્ર કે અમિત્ર ગમે તે
 થયું હોય તેનો બરાબર બદલો ન વાળે તે માણસમાં ગણાય નહિ.
 રાત્રીએ કહ્યું એ વાત તો સ્તુત્ય છે, પણ સરસ્વતીપુત્રને કલહ રાખ-
 વો મારો નહિ, કોમ કહી બંને પંડિતને બેઠાડયા. સોમેશ્વર નિષ્ક-
 સંક થયો; નિત્ય ઈશ્વરોપિત ચાલવા માંડી, તેમાં હરિહર
 પ્રસંગ ઉપર નૈષધકાવ્યમાંથી શ્લોક બોલવા લાગ્યો. વસ્તુપાલ
 તેથી બહુ પ્રમદ થયો, ને કહેવા લાગ્યો કે આ કોઈ અપૂર્વ
 કાવ્ય છે. હરિહરને પૂછ્યું કે પંડિત આ શ્રવણ શાના છે? પંડિતે કહ્યું
 નૈષધ મહાકાવ્ય છે. કોણે રચ્યું? કનિશ્કાદ્યે. વસ્તુપાલે વળી કહ્યું
 કે મને જરાક જોવા માટે આપશો? પંડિતે કહ્યું આ શ્રવણ કોઈ શ્યામ
 છે નહિ, માટે માત્ર ચાર મહર આપીશ. કોમ કહી પ્રસંગ આપ્યું;
 મંત્રીએ રાત્રી રાત્રી લહીઆ બેસાડીને બખાવી લીધું અને તેને
 જૂના નેત્રુ ધૂમકો વગેરે લગાડીને બખાવી દીધું ને મૂકી બેઠ્યું. માત્ર-
 કાલે પંડિત આવ્યા તેને તેના પોથી પાછો આપીને મંત્રીએ કહ્યું આ-
 જણા કોશમાં પણ વેદશાસ્ત્ર આદિ શ્રવણ છે કોમ મને સ્મરણ છે; માટે
 કોઈ જગ્યા ને તપાસ કરો. તપાસ કરીને કોઈ લાગ્યા તેને છોડ્યું
 તો નિર્વીય ચર્યસિતિરક્ષિણઃકયા એમ નીકળ્યું.
 જોતાં જ પંડિત હરિહરે કહ્યું મંત્રીશ્રવણ નીકળ્યું છે,
 આવી ચોળતા કરવી બીજને સુઝે નહિ.
 ચોળ રીતે કર્યો છે, જોન વૈષ્ણવ રૂપ ચાસે,
 ઉદ્યોગ છે, આવી તમારી બુદ્ધિ છે ત્યાં બાક
 વધે મોકલેલા સૈન્યથી-પાયલા મહારાષ્ટ્ર-

ક'ંડરૂપે મોકલ્યું તે વસ્તુપાલે ચાદિશાના યાત્રાલુઓને તથા યાત્રકોને
 વહેંચી આપ્યું. તે જોઇ હરિહરે કહ્યું લક્ષ્મીને બાથમાં ઘાલી રહેલા
 અને યાચના માટે હાથ ઉંચો કરી પોતાની ગરિમાને હીન કરનારા
 એવા સોયે આને હું સમાન ગણતો નથી કેમકે આમણે તો પુરુષોત્તમ
 કરતાં પણ અધિક ગુણવડે મુકાર્યવથો લક્ષ્મીને ખેંચી આણી લગાર
 લગાર સર્વ અર્થોને વહેંચી આપી. એ ઉપરથી વીરધવલનું “સવા
 કોટી સુવર્ણનો વર્ણાદ” એવું ભાટ આદિ લોકમાં બિરુદ પડ્યું. પછી
 હરિહર સોમશ્વરદેવને નમન કરવા દેવપત્તન ગયો. ત્યાં સોમશ્વર.
 દેવનું દૈર્ઘ્ય સાંભળી આવતાં વિષાદ પામી આ પ્રમાણે
 બોલ્યોઃ ક્યાં જવું, ક્યાં બોલવું, કોના આમળ કહેવું, ક્યાં
 કાવ્ય રચવાં, કોની સલામાં જવું?—આપું જગત્ ખલરૂપી સર્પથી
 ખસાયલું છે ત્યાં પ્રુદ્ધિમાનાને કરી ગતિ રહી નથી, આવું સમજીને
 શિવ! શિવ! શિવ! હરિહર મૂઠે ઘસી રહ્યો છે. ગુણવડે વપ પાસેથી
 લક્ષ્મીનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરીશું, પ્રુદ્ધિપ્રભાવે બીજાને હઠાવીશું, એવી
 મારી મોહમય પ્રુદ્ધિ અનર્થમાં ભટકતી હતી, પણ હવે મુઠે બાધ
 સ્વાધીન થવાથી સ્વર્ગમાનેજ ઝંખેછે. એમ વિચાર કરી અર્ધ દ્રૌમ
 આપી દઇ, બીજા અર્ધને લઇ ધોળકે જઈ રાજા તથા મંત્રિની રજા
 ભેદ કારી ગયો, ને પોતાના સ્વાર્થ સાધવામાં લાગ્યો.

ધૃતિશ્રી હરિહરકવિપ્રબંધ.

—*+*+—

અથ અમરકવિપ્રબંધ.

આગ્રહિલ્લપનતની પાસે, ચોરાશી મહાસ્થાનમાંનું એક, વાય-
 ટ નામે મહાસ્થાન હતું ત્યાં પરપુરમવેશવિધાનપત્ર એવા, શ્રી
 છવદપસુરિના મંતાનમાં શ્રીનિનદતસુરિ રહેતા હતા. તેમને

અમર નામે શિષ્ય હતો. તે બહુ બુદ્ધિમાન હતો; તેણે શ્રીનિનદત્ત સૂરિના શિષ્ય કુવિરાજ અમરસિંહ પાછેથી, સિદ્ધસારસ્વતમંત્ર લીધો, અને એ ગરુડના મહાભરત વિવેકનિધિ એવા ભાંડાગારિકના વિશાલ ભવનના એકાંત ભાગમાં રહી એકવીસ દિવસ પર્યંત નિદ્રાનો જય કરી આસન છતીને, તેના નપ કર્યો, પછી વિસ્તારથી હોમ આપ્યો. એકવીસમે દિવસે મધ્યરાત્રીએ આકાશમાં ઉગેલા ચંદ્રબિંબમાંથી આવીને સાક્ષાત્ સરસ્વતીએ અમરને પોતાના કમંડલુમાંથી જલ પાત્રું, તથા વર આપ્યો કે સિદ્ધકવિ થા, અને સર્વ નૃપતિઓનો પૂજ્ય થા. એમ વર આપીને ભારતી ગઈ અને અમર મહોટો કવિપતિ થયો. કાવ્યરસપ્રતા નામે કવિશિક્ષા રચી, છંદારત્નાવલી, સૂક્તાવલી, કલાકલાપ, બાલભારત, આદિ ગ્રંથો પણ રચ્યા. બાલભારતમાં “ હિમચન વેલાએ લોલાક્ષીની ચોા દે ઉડતી વેણીરૂપે, શંકરે પરાભવ પમાડ્યાથી બાણ તટને, આ વિશ્વને છતનારો નિર્દય અનંગ, દિવસાર બે જાણે તર ફરવાનો અલ્યાસ કરતો હોય એમ લાગે છે ” એવું કા છે, તેમાં વેણીને કૃપાણ એટલે તરવાર કહીછે, તેથી એ બિરહ “ વેણીકૃપાણ અમર ” એવું પડ્યું. દીપિકા કાલિદાસ જેવું ઘંટા માધ જેવી એમ કવિત્વ પ્રસિદ્ધ થયું. એટલે મહારાષ્ટ્રાદિ રાજો તરફથી પૂજા આવવા માંડી. તે સમયે ગૂર્જરભૂમિનો રાજા વીરાલદે ધાળકામાં રાજ્ય કરતો હતો. તેમણે અમર કવિના ગુણગ્રામની કથ સાંભળી પોતાના મધાન વૈજલ ઠાકોરને તેને તેડવા મોકલ્યો. કા આવ્યો ત્યારે આસન માનાદિ સત્કાર, મહોટી સભા ભરીને, કર્યે અમર બોલ્યોઃ આના બાહુના વિક્રમનો અમત્કાર જોઈને, ગુણગ્રામથી હૃદય રંજિત થયેલાં છે જેનાં એની આ મારો અનાદાર કર એવું સમજીને, હે વીરાલદેવ! તમારા યુદ્ધને જો યાથી આજો મુરને સમાજ પ્રભુભિત થયો તે સમયે, હરિ રંભાને પોતાની બાથમાંથી મૂતા નથી. તમે પ્રારંભેલા પ્રચંડ સંહારમાં મરી ગયેલા રાત્રીવીર

રુધિરની નદીઓમાં પૃથ્વી પૂરાઈ ગઈ તે સમયે એને પાલનાર નો વજ્ર-
રૂપી કર એને ઉગારવા વિસ્તર્યો, તેજ તમારા મસ્તક ઉપર જે રત્ન-
ભતિ છે તેની રક્તધૃતિ રૂપે રહેલો છે. સભા ભહુ રંજન પામી, રાજ
મમત્ર થયો. પછી રાજાએ કહ્યું તમે કવીન્દ્ર છો એમ સંભળાયછે;
અમરે કહ્યું હા, આપ જો પરિક્ષા કરો તો એમજ છે. ત્યારે રાજાએ
સોમેશ્વર ઉપર નજર કરી, એટલે સોમેશ્વરે સમસ્યા આપી: " મારાં
માથામાંનાં નેત્રું અને લોચનમાંનાં એંશી વ્યર્થ થયાં " અમરે તુરત તે
પૂર્ણ કરી: હે ભુજગપતે ! તમારે આંખિ અને માથે આ શી શોભા થઈ
રહી છે ! એ તો શંભુએ પાર્વતી સાથે ઘૂત રમતાં પોતે ૯૧૦ દાણા
અત્યા તેનાં ચિન્હ મારે માથે રાખથી કયાં છે, અને ગૌરીએ ૧૯૨૦
દાણા અતીને મારાં તેટલાં નયન આંખ્યાં છે, તેથી એ શોભા થઈ
નથી બાકીનાં " મારાં માથામાંનાં ૯૦ " (અત્ર શિરોડક્ષ્ણામ્ એમજ
પાઠછે તે મધ્યનપદ્મોપી સામાસ ગાણ્વો, કેમકે ૬૦ ગાણ્વથી તો
પ્રાણંગ હોવાથી એકવદ્ભાવ થવો જોઈએ તે નથી) પછી વામન-
સ્થંભીનિવાસી કવિ સોમાદિત્યે સમસ્યા આપી: " ધનુકોટિ ઉપર
ભૂંગ છે, તે ઉપર ગિરિ છે, તે ઉપર જલધિ છે. " અમરે કહ્યું: મહા-
દેવના માથા ઉપરની હિમકરકલાને પાર્વતીના લલાટને આશ્લેષ
થતાં કસ્તૂરિ લાગી છે, તે ઉપર શંકરનાં જટા જૂર શોભેછે, તે ઉપર
ગંગા રહેલી છે, તે બધું અહો " ધનુકોટિ ઉપર ભૂંગ છે. " પ-
છી કૃષ્ણનગરના રહેનાર કમલાદિત્યે સમસ્યા આપી: " મહારાના
ગળામાં હાથીનું મૂથ પેકું. " અમરે પૂર્ણ કરી કે:—

તદાવિપિનવિહારોચ્છૃંખલં યત્ર યાદો

મશકગઢકરઘ્ને હસ્તિયુગં પ્રવિષ્ટમ્।

વત વત ન કદાચિત્ કિંશ્રુતોઽપ્યેષ વાર્ધિ:

પ્રતનુતિમિનિતલે ક્ષાપિગચ્છ ક્ષણેન ॥*

૧ દંડમાં એકવર્ણવેળાપિક છે મટિ આવી ટીપ મથકારે ન આપી

હોત તો પણ ચાલત.

+ આનો અર્થ કિલ્લ દોઈ લાગતો નથી.

પછી વીસલનગરના નાનાકેસમર્યા આપી કે " યુવતીઓ રાત્રીએ મહોદેથી ગીત ગાતી નથી. " અમે ગાઇયું તો તે સાંભળીને ચંદ્ર-મંડલમાંથી હરિણ પૃથ્વી ઉપર ઉતરી આવશે એટલે પૂર્ણેન્દુ અમારા વદનની સમાન થશે, તે ન થાય એમ ઇર્ષ્યાથી " યુવતીઓ ઇ. " એ પ્રકારે એકસો ને આઠ સમર્યાઓ જુદા જુદા કવિઓએ આપી તે અમરે પૂર્ણ કરી આપી. ત્યારે રાત્રીએ કહ્યું ખરેખર તમે કવિચક્રવર્તી છો એમાં સંશય નથી. તે દિવસ સંધ્યાકાલ સુધી સભા બેઠી, રાત્રી જમવા પછી ઉઠ્યો નહિ, સભ્યલોકે પણ રસના આનંદમાં સમય જાણ્યો નહિ. બીજે દિવસે કાવ્યમય મમાલોપન્યાસથી પ્રામાણિકતાને છુટ્યા. ત્રીજે દિવસે રાત્રીએ પૂછ્યું હાલ મારા મનમાં શી ચિંતા છે તે કહો! અમરે કહ્યું દર્વા બહુ દૂર ગયા, સ્વર્ગમાં ઐરાવાતના કહ્ન સુધી પહોંચ્યા. ભૂપતિ એ સાંભળી બહુ ખુશી થયો. રાત્રી આવ જા કરતાં કવિએ રાત્રીને નિનધર્મ ઉપર રુચિ કરાવી. ચૈત્યમાં પાતે પૂજા કરવા જવા લાગ્યો. એક વાર વધે પૂછ્યું વમારા કલાગુરુ કોણ છે ! અમરે કહ્યું અમરસિંહ કવિરાજ. ત્યારે તેમને અજ બોલાવી એમ રાત્રીના કહેવા ઉપરથી પ્રાતઃકાલે તેમને અમરે બોલાવી આ-ણ્યા. રાત્રી ખડ્ગને રેવતો હતો તેવામાં પૂછ્યું કે આ કવિ-રાજ ! અમરે કહ્યું હા. ત્યારે કવિરાજ ! કાંઈક કાલોચિત બોલો. અમરસિંહે કહ્યું : તમારા કૃપાણને ઘડતાં વધેલા દ્રવ્યથી વિધિ-એ કૃતાંતને ઘડ્યો છે, અને તમારા કોદર્શનથી * સર્વને ઘડ્યા છે, તમારા હાથીમાં એકથી બીજાને અધિક એમ અર્થાને દાન કરવાનો જ ગુણ તે હાથમાંથી કૃપાણમાં પાણુ આવ્યો છે ન તેથી તે શત્રુરૂપેન મહાકેશ આજી રોકે છે, અને તેના સંગથી એ બદ્ધમુદ્રિ થયો નથી પણ શત્રુરૂપેના પૃથ્વી ઉપર પણ પ્રેદામસેમોદ્ગમ અર્પે છે; શા માટે કૃપાણ ધારણ કરો છો! વીસલદેવ નામ સાંભળનાં જ શત્રુના મુખમાં

ને તારુ લેવામાં આવે છે તેટલાંને પણ કાપવાને એ અસમર્થ છે. હે દેવ ! તમે મલયાચલ છો, તમારા છુજ ચંદનશાખા છે, તે ઉપર અસિધારારૂપ દિગ્વિહ્વ ક્રીડા કરી રહ્યા છે, તે રિપુરૂપી તરસ્કંધે પોતાનું અંગ વીટી દે છે, અને પછી છેક આકાશ સુધી પહોંચે એવો ઉજ્જવલ યશરૂપી કંચુક ઉતારે છે. આવી અદ્ભુત કવિતા જ્ઞેધને કવિરાજને રાજાએ પાસેજ રાખ્યા અને મહોદોશ્રાસ આપ્યો. એકવાર વીરાલદેવે જાનનાંતે હાથમાં તારુ લેધને અમરસિંહને કહ્યું આ તારુનું તુરત વર્ણન કરો, જ્ઞે વર્ણન સાર થયે તો શ્રાસ બમણો કરીશ, સાફ નહિ થાય તો છે તે લેઈ લઈશ. તુરતજ કવિરાજે કહ્યુંઃ અગ્નિ ક્ષાર છે, શિખી મધીમય છે, સર્પ વિષ-મય છે, ઈંદુ ક્ષયી છે, એમ જ્ઞેધને સુધા દાનવોના ભયથી તારુમાં આવીને વસી છે, તેથીજ ગાય તેના ખાવાથી પીયૂષ પ્રસવે છે, અને તમેદરા શઙ્ગ પણ એને શ્રોમાં લેતાંજ તમારા કૃપાણરૂપ કાલના મુખમાંથી બચે છે. ધ્વનિયકી રાજાને બહુ સંતોષ થયો. એટલે શ્રાસ દિગુણ કરી આપ્યો. કાલાંતરે અમરસિંહે પદ્માનંદ નામનું કાવ્ય રચ્યું. એમ કવિતાકલ્પલમાં નિરંતર આનંદ ચાલતો હતો.

ધૃતિ અમરચંદકવિપ્રબંધ

અથ મદનકીર્તિપ્રબંધ.

ઉજ્જયિનીમાં વિશાલકીર્તિ નામે દિગંબર હતો, તેને મદન-કીર્તિ નામે શિષ્ય હતો. તેણે પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ ચારે દિશાઓ-માંના વાદીઓને પરાજય પમાડી મહાપ્રામાણિક એણે બિરુદ પ્રાપ્ત કર્યું અને પોતાના ગુરુનું નામ દીપાવ્યું. પાછા આવી તેણે ગુરુને પ્રણામ કર્યો. પૂર્વથીજ જનપરપરાએ તેની કીર્તિ પોતે સાંભળેલી

કર, હે મિત્રે ! તારા વિરહથી દિશામાન અંધ થઈ ગઈ છે
કાવ્ય સાંભળીને રાજાને ઉભયના દુઃશીલની ખાતરી થઈ
ધીમેથી પોતાને સ્થાને ગયો. મનમાં મહાક્રોધ થયો હતો,
તુરતજ દિગંબરને ઝોલાવરાવ્યો, અને તે આવ્યો એટલે પૂછ્યું
તાં આ પદ્ય નવીન રચ્યું છે કે શું? એમ કહેતાં " હે સુહૃદ
હત્યાદિ ઝોલી બતાવ્યું. દિગંબરે વિચાર કર્યો કે રાજાએ ગુપ્ત
વાત જોઈ, અને ચોરી પકડાઈ, તથાપિ અંધ બેસાડું. એમ
તેમ જોઈ વિચાર કરીને ઝોલ્યો. દેવો બે દિવસથી મારી એ
આવી છે તેના અતુલયગું આ પદ્ય ૧ હું ઝોલ્યો હતો. એમ ક
જરા પાણી કોલ પામ્યા વિના આપ્ત કાવ્ય ઝોલી ગયો, રા
એની ખુદ્દિથી અંતરમાં આનંદ લાગ્યો, પણ અકૃત્યકર્મ !
જોયેલું તેથી રોષ આણી બૃત્તિને આજ્ઞા કરી કે આ કુર્મ ક
રને બાધો અને મારી નાખો. નોકરોએ તુરત તેને બાંધ્યો.
વાત સાંભળતાંજ રાજપુત્રી બત્રીશ સખીઓને લેઈ, સર્વેના હા
શસ પકડાવીને, ત્યાં આવી, અને ઝોલી કે આ મારા મિત્રને
મૂકી દેશો તો ઠીક છે નહિ તો ચોત્રીશ હત્યા અત્યારે અહીં
થશે, એક દિગંબર અને તેત્રીશ અમે મરીશું. તે જોઈ રાજ
મંત્રીઓએ કહ્યું મહારાજ ! આપેજ આપનાં પુત્રો પાસે અ
મોકલ્યો હતો, યુવાને સ્ત્રીસન્નિધાન થાય એ તો મનમથકુમ
દાહદ પૂર્યો બરાબર છે, ત્યાં કોને દાપ દેવો! હરિણાસીં
ચિત્રસ્થ સતે પાણ ચિત્તને હરેછે, તો સ્મરવિપ્રમવાળાં વિલાસીને
વાળી પ્રત્યક્ષ શું ન કરે! માટે દિગંબરને છોડી દેવાની આજ્ઞા કે

૧ એ આપ્ત પદ્ય સ્ત્રીને હૃદયને કંઈ છે એટલે આંખને લાગેછે, અને રાજા
એટલે રાજ અર્થાર કૃપવા આવવાથી એ રતારા થાય તે રતાસવાળી, ૩
અર્થ કરવા એટલે આપનાં પદ્ય એટલે

અને આપને જો રહે તો આ પુત્રી જોનેજ આપો. આવું સાંભળીને દિગંબરને રાજ્યએ મૂકી દવરાવ્યો અને પોતાની પુત્રી તેને પરણાવી, તથા રાજ્યનો ભાગ તેને આપ્યો. દિગંબર આ રીતે વ્રત તથાને બોગી બન્યો. આ વૃત્તાંત વિશાલકીર્તિગુરુએ ઉજ્જવિનીમાં સાંભળ્યો. તે સાંભળી તેમણે કહ્યું અહો યૌવન, ધન, અને કુસંગનો શો મહિમા છે ! આવો વિદ્વાન, વ્રતી, વાદી, યોગજ્ઞ, પણ આવા દુર્ગતિના માર્ગમાં પડ્યો. ધિક્કાર છે ! પરિચ્છેદની પાર, સકલ વચનનો અગિયમ, વળી આ જન્મમાં કદાપિ અનુભવમાં ન આવેલો એવો, અને વિવેકના ધ્વંસથી થયેલા મહામોહને લીધે અતિમોહન, એવો કોઈક વિકાર અંતરને જડ કરી નાખે છે ને સંતાપે છે. એમ વિચારીને પોતાના ચાર શિષ્યને તેને યોધ આપવા માટે મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં જઈને કહ્યું : હો પડિતો ! કાણુભંગુર એવા સ્ત્રી સંગના સુખથી તિરમો, કરુણા પ્રજ્ઞા મૈત્રી એવી વધૂજનનો સંગ કરો, નરકમાં ૧ હારાકાન્ત સ્તનમંડલ, કે મણિજડિત ચેખલાનારણકારાવાળાં નિતંબસ્થાન શરણ થવાનાં નથી. એમ કહીને તેમણે કહ્યું કે ગુરુએ બહુ કહાવ્યું છે, જ્ઞાનનો વિચાર કર, મોહમાં ન પડ પણ એ તો કેવલ નિર્લજ્જ થઈ ગયેલો જાણે એણે ગુરુને કંટલાંક પલો પવમાં લખીને મોકલાવ્યાં. ગુરુએ વાચ્યાં : તર્ક નિશ્ચિત નથી, શ્રુતિઓ ભિન્ન ભિન્ન છે, એવો એક ગુરુ નથી જેનું વચન પ્રમાણ ગણાય, ધર્મનું તત્ત્વ તો કયાનું કયાં ગુહામાં પડ્યું છે, જે રસ્તે મહાજન ભય તેજ ખરે માર્ગ છે. પ્રિયદર્શીન જ હો, અન્ય દર્શીનનું શું કામ ? એ એક એવું દર્શીન છે કે જેમાં રાગ છતાં પણ ચિત્ત નિર્વાણ પામે છે. જોઈને દંશ કરવાથી ચકિત થઈ હાથતરછોડી કાઢતી, નહિ એમ કહેતી, જવા દે શક ! મૂકી દે એમ કોપવચનથી ભ્રમર નચાવીને યોગ્યતી, ચારુ ચંદ્રવદનમાંથી સીતકાર કાઢતી, એવી માનિનીને જેણે સુખન કયું તેણેજ અમૃત માત્ર કયું; મૂક દવતાઓએ સાગરમંથન કરવાનો

વ્યર્થ શ્રમ કર્યો. પાચીને ગુરુ તો સ્તબ્ધ થઇ ગયા; મદનકીર્તિએ વિવિધ વિલાસ ભોગવ્યા.

ઇતિ મદનકીર્તિપ્રબંધ સમાપ્ત.

અથ સાતવાહનપ્રબંધ.

ભારતવર્ષમાં હસિણદેશમાં મહારાષ્ટ્રદેશના શિરમણી જેઠું પ્રતિષ્ઠાન^૧ નામે નગર હતું. પોતાની સમૃદ્ધિયક્ષી ઇંદ્રપુરને પણ તિરસ્કાર કરતું તે કાલાંતરે સુદ્રામ જેઠું થઈ રહ્યું હતું. ત્યાં પરદેશથી કોઈએ બ્રાહ્મણો પોતાની વિધવા બહેનસમેત આવીને કોઈક ભારના મુકામમાં રહ્યા. દાણા વીણી લાવીને નિર્વાહ કરતા. એક વાર પેલા બ્રાહ્મણોની ભગિની પાણી ભરવા માટે ઝોદાવરીને તીરે ગઇ. ત્યાં તેણે તે સુંદર રૂપ જોઇને નદીના કૂંદમાં રહેનાર શેષનામના નાગને બહુ કામ વ્યાખ્યા. તેથી તેણે બહાર આવી મનુષ્યરૂપ ધારણા કરી બલાત્કારથી તેની સાથે ભોગ કર્યો. ભવિષ્યભોગે, ધાતુરહિત એવા પણ તેના દેહમાંથી વીર્યપાત થયો, અને બ્રાહ્મણબાલકને ગર્ભ રહ્યો. નાગે પોતાનું નામ તેને આપ્યું અને કહ્યું કે સંકટ હોય ત્યારે માફ સ્મરણ કરજે. એમ કહી તે તો પાતાલમાં જતો રહ્યો. વિધવા ઘેર ગઈ, પણ લાજ ધામીને તેણે એ વાત પોતાના ભાઈએને કહી નહિ કાલક્રમે ભાઈએએ ગર્ભનાં ચિન્હો ઢીઠાં એટલે મહોટા ભાઈના મનમાં વિચાર આવ્યો કે આની સાથે મારા નાના ભાઈને કાંઈ ગરબડ થઇ ખરી. કેમકે એ વિના બીજે કશો સંભવ નથી. નાના ભાઈના મનમાં પણ એવોજ વિચાર આવ્યો કે નકકી મારા મહોટા ભાઈ સાથે આણે શીલત્યાગ કર્યો. વિચાર કરી બન્ને જણા તેને તળેને જીવે દેશ જતા રહ્યા. વિધવાને ગર્ભ વધતો આવ્યો, અને તે પારકે ઘેર દળણાં કરી નિર્વાહ કરવા લાગી. દિવસ ૫૩।

પ્રયા ત્યારે સર્વ લક્ષણયુક્ત એવો તેને પુત્ર થયો. તે પણ દિવસે દિવસે રૂપણુથી વૃદ્ધિ પામતો ચાલ્યો. રમતમાં તે રાજા થાય અને બીજાં છોકરાંને કૃત્રિમ હાથી ઘોડા આદિનાં દાન આપે. તે ઉપરથી સન્ ધાતુનો દાન કરવું એ અર્થ લક્ષમાં રાખી, “વાહનતું દાન કરનાર” સાતવાહન એણે તેનું નામ પડ્યું. પોતાની માતાનું રક્ષણ કરતો તે સુખે રહેવા લાગ્યો. આણી તરફ ઉજ્જયિનીમાં અવંતીનરેશ વિક્રમાદિત્યની સભામાં કોઈ નૈમિત્તિકે કહ્યું કે પ્રતિષ્ઠાન-પુરમાં સાતવાહન નરેન્દ્ર થશે.

એ સમયે ઉજ્જયિનીમાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું આયુષ્ આવી રહ્યું હતું. એટલે તેણે મરવાને સમયે પોતાના ચારે છોકરાને યોજાવીને કહ્યું હે વત્સ ! મારા મરણ પછી મારો શય્યાના જમણા પાયાથી માંડીને ચારે પાયા તપાસજો, નીચે એકેક કલશ છે તે તમે ચારે જણા અનુક્રમે લેઈ લેજો, તેનાથી તમારો નિર્વાહ થશે. પુત્રાએ કીક છે કહ્યું એટલે પેલા બ્રાહ્મણ મરી ગયો. પછી તેમણે ચારેએ તેની ઐર્ધ્વદૃષ્ટિક ક્રિયા કરી, ત્રયોદશાહને દિવસે ભૂમિને યોદ્ધીને ચાર કલશ અનુક્રમે લીધા. તેને ઉઘાડી ઉઘાડીને જોવા બેઠા તો પ્રથમ કલશમાં સુવર્ણ ની-કળ્યું, બીજામાં કાળી માટી નીકળી, ત્રીજામાં ઉંબી નીકળી, ન ચા-થામાં હાડકાં નીકળ્યાં. તે જોઈને મહોદ્ધાની સાથે બધા વડવા લાગ્યા કે તારે ભાગ ને સુવર્ણ આવ્યું છે તેમાંથી અમારો ભાગ આપ. તેણે ભાગ ન આપ્યો એટલે ચારે જણા અવંતીપતિના ધર્મસ્થાનમાં ગયા પરંતુ ત્યાં પણ તેમનો નિર્ણય થયો નહિ, તે ઉપરથી ચારે જણા મહારાષ્ટ્રદેશમાં ગયા,

સાતવાહન તો રાત્રી માટીના હાથી ઘોડા રથ પદાતિ બનાવે અને કુંભારને ઘેર નિત્ય કીડા કર્યો જાય પેલા બ્રાહ્મણના ચાર છો-કરા પણ પ્રતિષ્ઠાનમાં આવ્યા. પછી બધે રઝળીને ત્યાંજ મુકામ કરવા આવ્યા. સાતવાહન ને ઇગિતાકારજ્ઞાનમાં કુશલ હતો તેણે તેમને

જોધને કહ્યું હો વિષે । તમે મહાચિંતામાં પડ્યા હો એવા કેમ
 • આ છે ! તેમણે કહ્યું હો સુભગ ! અમારા મનમાં ચિંતાનો ત
 એ વાત તમે કેમ જાણી ? કુમારે કહ્યું ઇંગિત ઉપરથી શું નથી
 રાકાતું ? તેમણે કહ્યું બરાબર છે, પણ અમારી ચિંતાનું કારણ
 કહેવાથી શો લાભ થવાનો છે ? તું તો બાલક છે. બાલકે કહ્યું એ
 ખરી છે પણ કદાપિ મારાથી તમારું કાર્ય સાધ્ય થાય તેમ હશે તે
 અવશ્ય કરીશ, માટે ચિંતાનું કારણ બતાવો. આવાં તેનાં વચ્ચે
 થમત્કાર પામીને ચારે જણે પોતાના વૃત્તાન્ત તેને કહ્યો. નિધિમા
 માલવેશપરિષદમાં નિર્ણય ન થયો, એ આદિ સર્વ વાત સમજ
 સાંભળતાની સાથેજ સ્મિતપૂર્વક બાલકે બોલ્યો જુઓ વિષે । ત
 ઝગડો ભાગી આવ્યું. જેને કનકકલશ આપ્યો છે તેણે કનકદ્રવ્યા
 તૃપ્તિ કરવી; જેના કલશમાં કૃષ્ણમૃત્તિકા છે તેણે ક્ષેત્રાદિ લેવાં; જે
 માં હંખી છે તેણે કોઠારમાંનાં ધાન્યમાન લેવાં; અને જેનામાં હા
 છે તેણે અથ મહિષી ગાય દાસ દાસી સર્વ લેવું; એમ તમારા પિત
 સંજ્ઞાનો અર્થ છે. બાલકનું આવું કહેવું સાંભળી બ્રાહ્મણોનો વિ
 મટ્યો, એટલે તેની રજ લેધને ચારે પાછા વળ્યા. પોતાના ગામ
 આવ્યા એટલે આ વાત આખા ગામમાં ફેલાઈ. રાજાએ તેમને બોલ
 ચીને પૂછ્યું કે તમારો વાદ પત્યો ? તેમણે કહ્યું હા મહારાજ ! પત્યું
 કાણે પત્ય્યો ? એમ પૂછ્યું ત્યારે તેમણે સાતવાહનનું સ્વરૂપમ
 વર્ણવી બતાવ્યું. આ વૃત્તાન્ત સાંભળી તથા બાલકની પણ આવી જુ
 રૂપીને રાજાના મનમાં પેલા જોશીનો વાત યાદ આવી એટલે, તે બ
 લકને પોતા પ્રતિપક્ષના ભાવી રાજાએ સમજી તેના મનમાં ક્ષા
 થયો, અને તેણે તેને મારવાના ઉપાય વિચારવા માંડ્યા. પણ વળ
 મનમાં એમ વિચાર કર્યો કે મારવાને માણસોનો પ્રયોગ કરવો તો
 તો મારા વશને લાંછન લાગે, ન ક્ષત્રિયને હાજે નહિ તેણે કહેવા

થો. તે જોઈને ગ્રામ્યલોકોને બહુ નાસ થયો ન વિચાર પડ્યો. કે સ-
 કોપ માલવેશ્વરે આટલો બધો આટોપ કોના ઉપર ચઢાવ્યો છે ?
 અત્ર તો નથી રાજા, કાકોર, કોઈ દુર્ગ, કે વીર; એમ લોકો વિચારે છે
 તેમાં માલવેશના દૂતે આવીને સાતવાહનને કહ્યું કુમાર ! તમારા
 ઉપર દુષ્ટનો કોપ થયો છે, તે માતઃકાલે તમને હણશે, માટે યુદ્ધની જે
 કાંઈ તૈયારી કરવી હોય તે કરજો આવી વાર્તા સાંભળ્યા છતાં સાતવા-
 હન તો નિરંતર ક્રીડાસક્ત રહી નિશ્ચિંત રહ્યો. પણ એના મામા
 જેમને યથાર્થ વાત બહાર પડવાથી પરસ્પર ઉપરની શંકા દૂર થઈ હતી, ન
 જે તે ઉપરથી પાછા આવીને ભાણેજ ભેગા રહ્યા હતા, તેમણે
 પોતાની બહેનને કહ્યું કે બહેન ! જે દેવે તને આ પુત્ર આપ્યો છે
 તેનું સ્મરણ કર, એટલે તેજ એને સહાય થશે. સાતવાહનની માને
 પણ આ વાત સાંભળીને નાગપતિનું વચન સ્મરણમાં આવ્યું,
 એટલે માથે બહેનને જોદાવરો ઉપર નાગ-હુદ આગળ ગઈ
 ત્યાં સ્નાન કરીને નાગરાજની આરાધના કરવા લાગી. તુરતજ
 નાગરાજ પ્રત્યક્ષ થયો, ન બોલ્યો હે બહેન ! મને કેમ બોલા-
 વ્યો છે ? તેણે નમન કરી યથાર્થ વાત કહી. શેષરાજે કહ્યું, હું 'બેઠાણ'
 ત્યાં સુધી તારા પુત્રને કોણ હાથ પણ અરકાડી શકે એમ
 છે ? એમ કહી ઘડે લેઈને -હુદમાં પેચી ગયો, અને તે ઘડાને અમૃત-
 થી ભરીને પાછો આવી બોલ્યો કે, આ ઘટ લે માને એમાં જે
 અમૃત છે તેના થકી સાતવાહન કરેલાં માટીનાં હાથી ઘોડા રથાદિને
 છાંટજો, એટલે તે ખરેખરાં થઈ જશે, અને સામા સૈન્યને હરાવશે.
 એ કુંભના આ રાખીજ તારા પુત્રના પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજ્ય ઉપર
 અભિપેક્ષ થશે. વળી કામ પડે તો મને સંભાળજો. એમ કહી નાગરા-
 જ પોતાને રથાને ગયો. બ્રાહ્મણી પણ સુધાઘટ લેઈને ગઈ, તેણે
 પેલા માટીના સૈન્યને તેમાંના સુધાથી છાંટ્યું એટલે તે બધું ઉલુ' પ-
 ધ ન વિક્રમતા સૈન્યના આમું જઈ ચુક કર ॥ મંડલું; ને યુદ્ધમાં
 સામા સૈન્યનો તેણે પરાજય કર્યો. વિક્રમ પાછો વળ્યો ને અવંતી

આવ્યો. પછી સાતવાહનનો રાજ્યાલિપેક થયો. પ્રતિજ્ઞાન પુરને, વિભૂતિથી ઇંદ્રની વિભૂતિને હાવી દે તેવું મહોદ્યા મંદિર, મહેલ, ઘર, દેવમંદિર, હાટ, આદિ ચક્રી સાતવાહને બનાવી દીધું; ચોતરફ કોટ, ખાઇ, ઇત્યાદિ સંરક્ષણ પણ પોતે દીધું. સાતવાહને ધીમે ધીમે દક્ષિણના રૂપોને છત્તે છત્તે તાપીપર્યંત ઉત્તરાપથ પણ જીત્યો, અને પોતાનો સંવત્સર ચલાવ્યો. પોતે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો અને જનોના નયનને શીતલતા આપે એવાં અનેક ચૈત્ય કરાવ્યાં. પચાસ વંશોએ પણ પોતપોતાના નામનાં નગરમા નિર્મિત દિર કરાવ્યાં. પરમમયના લોકને પ્રસિદ્ધ એવું સાતવાહનનું કોટલુંક ખીલું ચરિત પણ કહીએ.

સાતવાહનના મમયમા નગરની અંદર પચાસ વીર, તથા બહાર પચાસ વીર, રહેતા હતા. એવામાં એજ નગરમાં એક પ્રાહાણુનો છોકરો શૂદ્રકનામે મહાનમદાધુર હતો. તે યુદ્ધપ્રમ કરતો હતો, તેમાંથી તેના પિતાએ આ આપણા કુટુંબમારને ઉચિત નહિ એમ કહી નિવાર્યો તે છતાં તે અટક્યો નહિ. એક વાર બાર વર્ષનો તે બાલક પિતા સાથે જતો હતો તેવામાં તેણે સાતવાહનને વાપલ, બંદલ, આદિ અંતર્નગરવાસી પચાસ વીરસમેત બાવન હાથની એક શિલાને કમરત માટે ઉપાડતાં જોયો. વીરોએ કોઇએ ચાર આંગળ, કોઇએ છ આંગળ, કોઇએ આઠ આંગળ, એમ શિલાને ભૂમિ ઉપરથી ઉચી કરી, તે જોઈને શૂદ્રકે મહોદે શબ્દ કયું અહો ! તમારામાંથી કોઇ આ શિલાને માથા સુધી પણ ઉચી કરી નહિ શકે ! ત્યારે તેમણે કયું કે આવ માણ તારામાં એવી બહુ શક્તિ દોષ તો તુજ ઉપાડ. એવું કહ્યું એણે શૂદ્રકે પાસે જઈને શિલાને એવી ઉછાળી કે આકાશમાં ઉડે જડી ગઈ. તેના પડતા પડેલાં શૂદ્રકે કહ્યું કે તમારામાં ને મુખ્ય દોષ તે આવો અને આ શિલા પડે તેને ઝીલી લો. એ સાંભળીને સાતવાહ-

નાદિ વીરોએ લયબ્રાંત થઈ તેનેજ અનુનયપૂર્વક કહ્યું, હે મહા-
બલવાન ! અમારા માણસુ રક્ષણ કરો. તેણે પેટી પડતી શિલાને
એવો એક મુદ્દિમહાર કર્યો કે તેના ત્રણ કટકા થઈ ગયા એક કટકો
ત્રણ ચોળન ઉપર પડ્યો, બીજો નાગ-હૃદમાં પડ્યો ન ત્રીજો મતો-
લીહાર આગળ ચઢ્યામા પડ્યો તે અઘાષિ પણ લોકના હીઠમાં છે.
આવા પરાક્રમથી ચમત્કૃત થઈને ગળાએ શ્વરકનો સત્કાર કર્યો અને
પુરસ્કાણુતું કામ તેને સાંધ્યું. બીજાં શસ્ત્રમાત્રના નિષેધ કરીને તેને
દંડમાત્રજ આયુધમાં આપ્યો; એમ ન કર્યું હોત તો બહારના વીરોને
શ્વરક નગરમાં પેસવા પણ દત નહિ.

એક વાર ચોતાના મહેલમાં સાતવાહન રાત્રીએ સૂતો હતો. મધ્ય-
રાત્રીએ શરીરચિંતાર્થે ઉઠ્યો, તો તે મમ્મચે નગર બહાર અતિકર-
ણાયુક્ત રૂઢન સાંભળ્યું તે કોણું છે એમ જોવા માટે હાથમાં તરવાર
ઈને પરકુખકુખિત રાજ બહાર નીકળ્યો. વચમાં શ્વરક મળ્યો.
‘શ્રે વિનયપૂર્વક પૂછ્યું મહારાજ ! આ નહાનિશામાં ક્યાં વધારો
કો ? રાજાએ કહ્યું પુર બહાર કરુણાયુક્ત ધ્વનિ સંભળાય છે તેણું
નખી કરવા જાકું છું. શ્વરકે વિનતિ કરી હે રવ ! આપ મહેલમાં
પાછા જાઓ, હું ખમર વેઈ આવું છું. એમ કહી રાજાને પાછો ફરવી
પોતે પેલા શબ્દને અનુસારે નગર બહાર ગયો. આગળ જતાં કાન
દધન માંભળતે માંભળતે એ ધ્વ ને ગોદાવરીના પ્રવાહમાંથી આવતો
હોયો. તે ઉપરથી કેહ કમીને શ્વરક તરતો તરતો મધ્યે પહોં-
ચ્યો. તો પાણીના પૂરમાં તાણાતા એવા એક પુરુષને રોતો જોયો. તેને
પૂછ્યું કે તમે કાણ છો ? ત્યાં માટે રમે છો ? તેણે તો કહ્યું ઉત્તર ન
આપતાં વધારે વધારે રૂઢન કરવા માંડ્યું. બહુ પૂછ્યું ત્યારે બોલ્યો
તે માહાશ્વિકગિરોમણિ ! મને અનધ્યા કાઢીને જૂપવિની પામે લેઈ
જાઓ ત્યાં હું મારા વૃતાન્ત કહીશ. એમ કહ્યું ત્યારે શ્વરકે તેને વધા-
ડી લેવા માંડ્યો, પણ ઉપડ્યો નહિ. ત્યારે એના મનમાં એમ આવ્યું

કે રખેને એને કોઈ જલનંતુએ ઝાલ્યો હશે; તે ઉપરથી પોતાની તરવાર નીચે ફરવી, એટલે એક માયુમાત્રજ ચદ્રકના હાથમાં આવ્યું. તેમાંથી લોહીની ધારા જતી હતી તે જોઈ શૂદ્રકને બહુ વિષાદ થયો કે અરે ધિક્કાર છે, આ શરણાગતનો મેં ઘાત કર્યો. વજ્રપાત પોતા ઉપર પડ્યો હોય એમ મૂર્છિત થઈ ગયો, અને વિચારવા લાગ્યો કે આવી કુશ્વેષ્ટા શી રીતે રાજાને કહેવાશે, માટે આ લજ્જાભર્યા મોને હવે બતાવવું નહિ. ત્યાંજ લોકડાંથી ચિતા રચી, અગ્નિ સળગાવી ન પેલા માથાને લેઈ બળી મરવા જતો હતો તેવામાં મસ્તકે કહ્યું હે મહાપુરુષ ! શા માટે આમ કરે છે ? હું સર્વદા રાહુની પંઠે મસ્તક માત્રજ છું, માટે વૃથા વિષાદ પામીશ નહિ, કૃપા કરી મને રાજાની પાસે લેઈ જા. આવું સાંભળી શૂદ્રકને અમત્કાર લાગ્યો ને હર્ષ થયો મેં આ જીવતો છે ખરો. પછી પેલા મસ્તકને લૂગડામાં વીટીને માતઃકાલે સાતવાહન પામે લેઈ ગયો. રાજાએ પૂછ્યું શૂદ્રક ! આ શું છે ? શૂદ્રકે કહ્યું તેજ છે કે જેના રુદનનો ધ્વનિ રાત્રીએ સાંભળાતો હતો. એમ કહી બધો જ્ઞાનંત કહ્યો. પછી રાજાએ તે મસ્તકને પૂછ્યું તમે કોણ છો ? શા અર્થથી અત્ર આવવું થયું છે ? તેણે કહ્યું મહારાજ ! આપની કીર્તિ બે કામે સાંભળી, કૃત્રિમ રુદનના મિથથી આપને મારા પ્રતિ આકર્ષણ કરી, આપના દર્શન માટે આવ્યો છું. મારાં નેત્ર દુર્ગમ થયાં રાજાએ પૂછ્યું શો ક્ષત્રા વધાર્યો જણો છો ? ત્યારે ચારી રીતે ગીત ગાવાનો આરંભ કર્યો. તેના ગાનથી કરીને રાજા સમેત આખી મળા મેહ પામી ગઈ. એ માયાસુર નામનો અસુર હતો તે આવી માયા કરીને રાજાની ઉત્તમ રૂપવતી રાણીને લેઈ જવા આવેલો હતો તે વાત કોઈના પણ સમજવામાં હતી નહિ. લોકોએ કેવલ સીર્ષ દીકું એટલે આફત બાયામાં તેનું નામ સીસુકા એવું પાડ્યું. પછી તુલ્યુરને પણ હડાવે તેનું ઉત્તમ ગાન તે નિરંતર કરતો. તે વાત દાસીદ્વારા રાણીના પણ બાજુમાં આવી એટલે જૂપતિને વિનંતિ કરી તે મસ્તકને પોતાની પામે રાણીએ મંગાવ્યું.

એમ નિત્ય રાણી તેનું જ્ઞાન સાંભળવા લાગી. એટલેક દિવસે રાતમાં પ્રસંગ ભેઠને માયાસુરે રાણીનું હરણ કર્યું, તેને પોતાના ઘંટા-પલ્લભિ નામના વિમાનમાં નાખી તે આલ્યો. રાણીએ બહુ બહુ આકંઠ કરવા માંડ્યો, અરે મને કોઈ લેઈ જાય છે, કોઈ વીર પૃથ્વી ઉપર હોય તો મને મૂકાવો. ચુંદલા યુદ્ધલાએ એ રૂઢન સાંભળ્યું એટલે આકાશમાં થેકડો મારી વિમાનની ઘંટા પકડી લીધી. એમ ધવાથી વિમાન અટક્યું, ને આગળ આલ્યું નહિ, એટલે માયાસુરે વિચાર કર્યો કે આ શું થયું ? જુઓ છે તો ઘંટા કોઈ વીર પકડેલી છે. તુરત ખર્જ કાઢીને વીરના હાથ કાપી નાખ્યો. એટલે તે પૃથ્વી ઉપર પડ્યો, ને અસુર આગળ આલતો થયો. પછી વૃત્તાન્ત રાજાને કને પડ્યો. એટલે તેણે આગળુષ્યાસ વીરોને આજ્ઞા કરી કે દેવીને કોણુ લેઈ ગયું તેની શોધ કરો. તે બધાને તો પ્રથમથીજ શૂદ્રક ઉપર દેખ હતો. એટલે તેમણે કહ્યું મહારાજ ! શૂદ્રક જાણે, એ મસ્તક એણેજ આણ્યું હતું, ને તેજ દેવીને હરી ગયું. એવું સાંભળી રાજાને શૂદ્રક ઉપર કોપ થયો. એટલે તેને શ્વલિએ દેવાની આજ્ઞા કરી. પછી દેશવાલ પ્રમાણે રક્ત ચંદન સરીરે લગાડી શૂદ્રકને ગાડામાં બાંધી લીધો અને શ્વલિ પાસે રાજપુરુષો લેઈ આલ્યા. પેલા વીરોએ ભેગા થઈ તેને કહ્યું હે મહાવીર ! શા માટે રાંડો રાંડની પેઠે મરે છે ? જો તે રીતે અણી ચૂકાવવી એ ન્યાયાનુસાર રાજા પાસે અવધિ માગી લે, ને સર્વ શોધ કર, શા માટે અકારણ તારી વીર-કીર્તિને ઝાંખ લગાડે છે ? તેણે કહ્યું જાણે તેમ કરો. રાજાને વિનંતિ કરી જીર્મો. રાજાએ ખર્જ તેમની વિનંતિ સ્વીકારીને શૂદ્રકને પાછો બોલાવરાવ્યો. એટલે તેણે પણ ચોંટે જાતે વિનંતિ કરી કે મહારાજ ! મને અવધિ આપો, હું શોધ કરાને દેવીને તથા ચોરને શોધી લાવું. રાજાએ દસ દિવસનો અવધિ કલો. શૂદ્રકના ઘરમાં બે દેવરા હતા તે તેની સાથે રહેતા હતા. રાજાએ કહ્યું આ બે દેવરા ખાતરી માટે અન મૂક, ને તું જ્યાં શોધ કરવો હોય ત્યાં જ. રાજાની આજ્ઞા

તેવી રુચિ નથી, એટલે મેં મારા ભાઈને કહ્યું કે પરદારાપહરણ
 ઓઝ. નથી: વિક્રમે કરીને વિશ્વમાનને જેણે ભરી દીધેલું એવો
 દરામુખ પરચી સાથે રમવાની લાલચમાં કુલ્લસય કરાવી નરકે.
 ગયો; આવું કહેવાથી તે મારા ઉપર ક્રોધે ભરાયો અને મને આ વડ-
 ની શાખાએ બાંધી મારી આવી દયા તેણે કરી; હું જે તે મકા-
 રે છલ લાંછી કરીને જલ્લમાંથી છવડાં પકડી લેઈ નિર્વાહ કરું છું.
 આવું સાંભળી શૂદ્રકે કહ્યું કે હું તે રાજાનો જ બૃથ શૂદ્રક છું,
 ને તે રાણીની શોધ કરવાજ આવ્યો છું. તેણે કહ્યું કે જો એમ
 હોય તો મને છોડો, એટલે તમારી સાથે આવી તેનું સ્થાન બતાવું.
 એણે પોતાના સ્થાનની આસપાસ અગ્નિના દુર્ગ કરેલા છે, તે
 નિરંતર બળતોજ રહેછે. તે દુર્ગ આલંબી, અંદર પેસી, તેને હણી,
 ને રાણીને ઝાઢી આણવાની છે. એવું સાંભળીને શૂદ્રકે તેના બંધન
 ખર્જીથી કાપી નાખ્યાં, તથા તેને આગળ કરી, દેવતાગણસમેત,
 ચાલવા માંડ્યું. આગળ જતાં પેલા દુર્ગ આવ્યો તે આલંબી,
 માયાસુરના સ્થાનમાં મેં પેડા. માયાસુરે દેવતાઓને દણી પોતાવું
 સૈન્ય સામું કર્યું પણ તે બધું દેવતાઓએ સંહારી નાખ્યું. પછી
 પોતે યુદ્ધ કરવા નીકળ્યો પણ તેને શૂદ્રકે ખર્જીથી હણ્યો. પછી
 ઘંટાવજ્રબિ વિમાનમાં દેવી તથા દેવતા સમેત બેસી પ્રતિજ્ઞાન
 જવા નીકળ્યો.

આણી તરફ પ્રતિજ્ઞાનમાં રાજાને એમ લાગ્યું કે દસ દિવસનો
 અવધ કર્યો છતાં આતો આવ્યો નહિ, અરે! મારે તો ન રહી દેવી! ન
 રહો શૂદ્રક વીર! તેમ ન રહ્યા પેલા બે કેતરા! મેં મારી અકલે ચાલી
 બધાનો નારા કર્યો; એમ શોક કરતાં તેણે પરિવાર સમેત પ્રાણ-
 ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો; નગર બહાર ચંદનાદિકાદની ચિતા
 કરાવી, સળગાવરાવી, અને જેવાં મેં તેમાં પડે છે કે દેવગણમાંથી
 વધામાંથી આવી જે હે દેવ ! તમારું સર્ફાગ્ય છે, મહાદેવી આવ્યાં

આ શ્રવાણરમ્ય વાણી સાંભળતાંજ નરેશ્વરના હૃદયમાં આનંદની સી-
મા રહી નહિ. ઊંચું જોયું તો આકાશમાં દેવતા તથા સૂર્યકને જોયા.
સૂર્યક પાગુ વિમાનમાંથી ઉતરી રાજાને પગે પડયો, મહાદેવી આનં-
દ પામી. સૂર્યકને રાજાએ અર્ધરાજ્ય આપ્યું, અને ઉત્સવસભેત
નગરમાં લાવી, સૂર્યકનું સાડું ચરિત સાંભળતાં, રાજાએ પોતાની
રાણીસભેત આનંદ કર્યો.

સાતવાહનને ચંદ્રલેખાદિ પાંચસો પત્નીઓ હતી, તે સર્વ
પદ્મનાભકવિત્વવિત્ત હતી; રાજાને તો વ્યાકરણે આપડતું ન હતું.
ઉપજીકાસ આવ્યો ત્યારે જલકેલિ આરંભી, તેમાં ચંદ્રલેખા શીતાહુ
હતી તેથી તેનાથી શીત સહન ન થતું, ને રાજા પ્રેમથી તેના ઉપ-
ર પીથકારીએ પીથકારી, ને પોશે પોશ જલ નાખ્યાં જાય. ત્યારે
રાણીએ સંસ્કૃતમાં કહ્યું “દેવ મા મોદક” પૂર્ય” રાજાને આના અ-
ર્થ સમજાયો નહિ, કેવલ “મોદક” શબ્દ સાંભળીને પોતે લાકુની
ટોપલી મંગાવી રાણી આગળ મૂકી. ચંદ્રલેખા પતિના આવે
જમ જોઈને હસી કે આહો ! મહારાજની શી સાસરજાતા ! રાજાના
સમજવામાં પાણી આ ઉપહાસ આવ્યો, એટલે રાણીને પૂછ્યું કે શાથી
હસોછો ? રાણીએ કહ્યું થિયાં કાંઈકને બદલે તમે કાંઈક સમજ્યા તેથી
ઉપહાસ થયો. રાજાને લાજ આવી તેથી તેણે તુરત અનુદાન આરં-
ભી ભારતીની ત્રણ ઉપવાસપૂર્વકે ઉપાસના માંડી. ભારતી પ્રત્યક્ષ
થઈ, ને તેણે વર આપ્યો, તેથી રાજા મહાકવિ થયો. તેણે સારસ્વત-
વ્યાકરણ આદિ સો શાસ્ત્ર રચ્યાં. એ રાજાના ગુણથી પ્રસન્ન થઈ
ભારતીને એક વાર આવી ત્યારે રાજાએ કહ્યું આખા પુરને અર્ધ-
મહર સુધી કવિતા આપવાની કૃપા કરો. દેવીએ તેમ કર્યું તેથી
દશકોટી ગ્રામા રચાઈ ગઈ, તેનું સાતવાહનકે શાસ્ત્ર થયું. તે રાજાને
ખરમુખ નામનો દંડનાથ, ચર, ભકત, માસ, પુણ્યાઠક, આરંભ

સિદ્ધ, એવો હતો. એક વાર તેને રાજ્યએ આજ્ઞા કરી કે મથુરામાં આ-
વળવતાં. બહુ સારૂ કહીને તેણે બહાર આવી વેપારીઓ આગળ
તે વાત કહી. વેપારીઓએ કહ્યું 'ખરમુખાં મથુરા એ છે, એક તો દક્ષિ-
ણમથુરા જે પાંડવોએ કરેલી તે, ન બીજી પૂર્વમથુરા જ્યાં કૃષ્ણ
જન્મ્યા ને વૃંદાવનાદિ જ્યાં છે તે; એ એમાંથી કેઈ મથુરાની આ-
વાત સમજવી; ખરમુખે કહ્યું કે એવા મતાપમાર્તંડને ફરી પૂછવા
કેમ જવાય? એમજ કહે કે અરે! મારા મનની વાત સમજતો નથી!
એમ તેમને કોપ થતાં તો તુરત ખાલુ જાય. માટે ઉભયે મથુરા સમજી
શું. સૈન્યના એ વિભાગ કરી ઊભયે મથુરા ખરમુખે મધ્યાનહસમયે
સ્વાધીન કરી. તે વાત કહેવા એ વધાઈ આવી. તે લાવનાર આયે
રાજા આનંદથી વાત કરેછે તેવામાં એક ત્રીજો આવ્યો તે બોલ્યો:
દેવ! આપે કરાવવા માંડેલા જૈનપ્રાસાદના ભૂમિતરમાં અક્ષયનિધિ
પ્રત્યક્ષ થયો. તે કહેનારના સામું જોતો હતો તેવામાંજ દાસી પ્રેમ-
મંજૂલા અંતાપુરમાંથી આવીને કહેવા લાગી સ્વામિન! દેવી અંદ-
લેખાને સર્ગમમુંદર એવો પુત્ર પ્રસવ્યો. ચારેને રાજ્યએ વધામણી
આપી, એવા ચાર મહા આનંદ કરીને રાજાને ઉન્માદ થઈ ગયો, તેથી
લોકને ભેગા કરી ઘોડે બેસીને પોતે ગોદાવરીતીરે ગયો અને ગોદા-
વરીને કહેવા લાગ્યો:-

સચ્ચંભણુ ગોદાવરિ પુવ્વસંમુદેણુ સાહિયા સંતી
સાક્ષીહુણુકુલસરિસં જમ્મ તે કુલે કુલં અચ્છિ +
ઊતરઓ હિમવંતો દાહિણઓ સાલવાહણો રાજા
સમભાર ભરકકતા તેણે ન પદ્મવત્યએ પુહવી.

આવો તેના ગર્વ જોઈને મહામંત્રીઓએ અન્યોન્યમાં વિચાર કર્યો .

+ સત્ય કહે ગોદાવરિ ! પૂર્વ સમુદ્રને સંજમ કરનારી ! તારા કુલ (તટ)
પ્રાણીવાહન નેહું કુલ લોક તે બતાવે. ઉત્તરમાં દિશાવત્સ અને દક્ષિણમાં
લીલાહન રાજા તેનાથીજ પૂરવી દરી રહી છે; આવો બાવાયે છે.

કે રાજાને સમૃદ્ધિથી ભ્રમ થઈ ગયો, અને જ્યાં પુરુષ લક્ષ્મીથી મોહ પામ્યો ત્યાં તેના ઉભયે લોક બગડ્યા; જ્યાં પુરુષે લક્ષ્મીને છતી ત્યાં ઉભયે લોક સુધર્મા; માટે કાંઈ પણ દુઃખ ઉપજાવીને આ રાજાનો મદોન્માદ મટાડવો જોઈએ. વિચાર કરીને તેમણે રાજાને કહ્યું 'દેવ! સૂર્યના તાપથી તારાકું તૂટી જાય છે, જોજનનો સમય થયો છે, માટે કૃપા કરી મહેલ તરફ પધારો. એમ કહી તેને મહેલમાં લાવ્યા તો ત્યાં પણ મહામદને લીધે થાંભલા આદિને ફૂટવા લાગ્યો. પછી મંત્રી-ઓએ મહાવીરપુરુષ ખરમુખને કહીકે સંતાડીને રાજાને કહ્યું દેવ ! વ્યાધિને વશ થઈ તે દેવલોકમાં ગયો. તે સાંભળી રાજાને બહુ દુઃખ થયું, અને શોકમાં મદની વાત જુકી ગયો. શોકે કરીને વૈકલ્ય ઓછું થયું ત્યારે અમાત્યોએ કહ્યું રાજેશ્વર ! વિદેશથી આવેલા મૃતસજ્જનનિધા જાણનારાએ ખરમુખને જવાડ્યો છે, આપની આજ્ઞા હોય તો આવીને આપને ચરણે નમે. એમ કહ્યું ત્યારે જરા સ્વસ્થતા આવી એટલે ખરમુખને આણીને બતાવ્યો તેથી રાજા બહુ મયન્ન થયો. એમ એ રાજાનો ઊદય થયો.

એક વાર રાજા જોદાવરીતીરે ફીડા કરતો હતો તેવામાં એક મત્સ્યે જલ બહાર મુખ કાઢી હાસ્ય કર્યું, તે જોઈ રાજાને નીતિ અને ચમત્કાર લાગ્યાં. રાત્રીએ ધ્યાનથી આકર્ષણ કરતાં સરસ્વતી આવી તેને પૂછ્યું દેવિ ! મીન શાથી હસ્યું ? સરસ્વતીએ પૂર્વજન્મમાં તું આજ નગરમાં કઠિઆરો હતો, મધ્યાન્હે લોકડાં વેચી જે સીધું લાવતો તેને ઉબણલમાં મેળવી એક ક્ષપાયુક ઋષિને તું આનંદથી આપતો, તે પુણ્યથી તું મહારાજા બન્યો છે. એ વાત ત્યાં આગળના વ્યંતર જાણુ છે, તેથી તેણે માછલામાં દાખલ થઈને હાસ્ય કર્યું. રાજા કહે કે એમ છતાં પણ હસવાનું તેમાં શું છે ? ભારતીએ કહ્યું એવો ભાવ છે કે દાનથીજ આને વૈભવ મળ્યો છતાં દાનમાં એ મંદાદર છે, આત્મકાર્યમૂલ જીવિતને ધિક્કાર છે. રાજાએ પૂછ્યું એ વ્યંતરને

મારી સી પહેલી હશે ? દેવીએ કહ્યું પૂર્વજન્મમાં તે તારો સખા હતો, તેણે કૃપણતાથી કયું દાન કર્યું ન હતું, માત્ર તારા દાનનું કાંઈ કાંઈ અનુમોદન કરેલું હતું, તે પ્રણયે કરીને તે વ્યંતર થયેલો છે અને તારા હિતમાં છે, અને તારા મંત્રબલથી પ્રત્યક્ષ થતી મને તારી માતા જોવી જાણે છે, એટલે એ રીતે હસ્યો છે. વૃત્તાંત સાંભળી રાજાએ દાનતત્ત્વ અંગીકાર કર્યું. ભારતીએ આપેલી સિદ્ધિના બદલે તે ઇચ્છા-દાની, માની થઈ રહ્યો. જૈન થયો. આ મકારે આ રાજાનાં આવાં કેટલાંક વૃત્તાંત કહીએ !

એણે જોદાવરીતીરે મહાવ્રજમીની સ્થાપના કરી, બીજાં પણ અર્હતદેવકાદિ જુદે જુદે સ્થાને સ્થાપન કર્યાં, અને અતિસમૃદ્ધ રાજ્ય ભોગવવા લાગ્યો. એક કઠિઆરો કોઈ શેરીમાં જઇને સારાં સીધાં લોકાં વેચતો તે એક વાર ત્યાં ન ગયો ત્યારે વાણીઆઓએ તેની ભગિનીને પૂછ્યું કે તારો ભાઈ આજ અમારી શેરીમાં કેમ આવ્યો નથી ? તેણે કહ્યું શેડ ! મારો ભાઈ તો અત્યારે સ્વર્ગમાં વસે છે. વાણીઆએ પૂછ્યું એમ કેમ ? તેણે કહ્યું કાંકણ દારા બંધાય ત્યાંથી વિવાહના ચાર દિવસ માણસ પોતાને સ્વર્ગમાં વસતો માને છે, કેમકે એ સમયમાં એવાં એવાં કૌતુક જોવામાં આવેછે. તે સાંભળી રાજાએ વિચાર કર્યો કે લાવોને હું પણ શા માટે સ્વર્ગમાં ન વસું ? હર ચોથે દિવસે વિવાહોત્સવનું મારે પણ કરવો. એમ વિચારી ચારે વર્ષની જે કોઈ કન્યા યુવાવસ્થામાં આવી પાણિગ્રહણ થોડા થાય તેને પોતે પરણવા માંડ્યું. એમ બહુ સમય ગયો ત્યારે લોકે વિચાર કર્યો કે આ તે શું થવા જોઈ છે ? ચારે વર્ષનો વંશજન્મવાનો છોં કન્યામાનને તો રાજા પરણે છે, એટલે સ્ત્રીના અભાવે સંતતિ શાથી થશે ? એમ લોક મહાશોકમાં પડ્યા હતા તેવામાં વિવાહવાટિકા નામના ગામના રહેનાર એક બ્રાહ્મણે પીડા દેવીની આરાધના કરી તેને વિનંતિ કરી કે હે દેવિ ! અમારાં બાલકોનો વિવાહ સી રીતે

થશે ? દેવીએ કહ્યું હે વિપ્ર ! તારા કુલમાં હું તારી પુત્રી થઇને
 અવતરીશ; મને રાજા માગે તો તુરત આપજે, પછી ને કરવાનું તે હું
 કરીશ. એ પ્રમાણે બાહ્યણે સ્વીકાર કર્યો અને વાત પણ તે રીતે બની.
 રાજાએ બાહ્યણની પુત્રીને રૂપવતી બાણી ને બ્રાહ્મણ પાસે માગી,
 બ્રાહ્મણે કહ્યું હું આપીશ, પણ અત્ર આવીને પરણી જવું પડશે.
 રાજાએ તે વાત માન્ય કરી; ને તે જાણીએ આપેલા મુદ્દત પ્રમાણે આવીને
 ઉભો. સસરાના ઘર આગળ લગ્નસમયે દશાચારાનુસાર વરવદ્દની
 વચ્ચમાં અંતરપટ ધર્યો, ને ઉભયની અંગલિમાં લાળ ભર્યા. લગ્ન થયું
 તે સમયે અંતરપટ દૂર કરી અન્યોન્યે અન્યોન્યના મસ્તકઉપર લાળ
 નાંખવા માંડયા. એ પછી હસ્તમેળાપ થશે એમ જાણી રાજાએ તેના
 સાત્રું જોયું તો તેને મહોટી રાક્ષસી જેવી દીઠી, અને પેલા લાળ પણ
 પોતાના માથા ઉપર પથરા પડતા હોય એમ લાગવા લાગ્યા. આ તો
 કાંઈક અમત્કાર છે એમ સમજી રાજા નાઠો તો કન્યા તેની પૂઠે લાગી
 ને પથરાનો વર્ષાદ વર્ષાવતી રહી. તેથી નાસતો નાસતો રાજા પોતાની
 જન્મભૂમિ ને નાગ-હૃદ તેમાં પેરી ગયો, ને મરણુ પામ્યો. અધાપિ
 પણ એ પીઠજ દેવી નગરને દરવાજે તેના મંદિરમાં છે. ચદ્રકને પણ
 કાલકાદેવીએ અન્નરૂપ ધરી વાપીમાં પેરી કરુણધ્વનિ કરીને છેત-
 યો, એટલે તેને કાઢવા પોતે અંદર પેઠો, પણ જેવો તે વાપીમાં ઉતરે
 છે તેવી તેની તરવાર આડી પડી અને તે ઉપર તે પડી ગયો એટલે
 તેના અંગના કટકા થઈ ગયા, ને તે મરી ગયો. મહાલક્ષ્મીએ પણ
 આ તરવારથીજ તેને ઇષ્ટાવાપ્તિ થશે એમ વરદાન આપતાં કહેલું
 હતું. પછી સાતવાહનના રાજ્ય ઉપર શક્તિકુમારના અભિયેક થયો.
 સાતવાહનના પછી કોઈ પણ રાજા અધાપિ એ વીરક્ષેત્ર છે એમ
 જાણી પ્રતિષ્ઠાનમાં પેસતો નથી. આ વૃત્તાંતમાં ને કાંઈ અસંભાવ્ય
 હોય તે બધામાં પરસમયનેજ હેતુ જાણવો કેમકે તેમને જૈનના
 પ્રસાદ નહિ. શ્રીવીર શિવ યયા તે પછી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમાર્ક રાજા

લૂટવા માંડ્યાં એક વાર સુસ્થિતાચાર્ય અબ્રુદાચરથી અષ્ટાપદની યાત્રાએ નીકળ્યા, તે આ મિહગુહા નામની પહાડી આગળ બધા ગરુડમમેત આવ્યા; એટલામાં વર્ષાકાલ થઈ ગયો, અને પૃથ્વી જીવ-થી જીભગઈ ગઈ માધુએ ત્યાં તપામ કરાને વકચૂવ પાસેથી આશ્રય માગી ત્યાજ મુકામ કર્યો વકચૂવે એની શરતથી નિવાસ આપ્યો કે મારા સીમાડામાં તમારે ધર્મન્યા કરવી નહિ, કેમકે તમારી કથામાં અહિં માધર્મની વાત આવે તે માંભળવાથી માગ લોકનો નિર્વાહ તૂટી પડે સૂરિએ તે વાત માન્ય કરી અને ઉપાશ્રયમાં મુકામ કર્યો રાજા-એ પ્રધાનપુરુષોને જોલાવીને કહ્યું હું ગજપુત્ર છું, મારી પાસે બ્રાહ્મણાદિ આવવાના રહ્યા, માટે તમારે જીવવવ મધ્યમામાદિ પ્રમગ પત્નીના કરવો નહિ, એમ થવાથી યતિને પણ અનુગુપ્તિસત આહાર મળશે તેમણે તે વાત માન્ય કરી એમ કરતા ચાર મહીના થઈ ગયા અને વિહારસમય આવ્યો એટલે વકચૂવે કહ્યું —

સમાણાણ મહાણાણ લમરકુવાણ ચ ગોઉલાણ ચ
અનિઆ ઉવસ હીઉ મારઈ આણ ચ મેહાણ

ઈત્યાદિ વાક્ય કહ્યા પછી તેમને વળાવવા માટે વકચૂવ પોતાના સીમાડા સુધી ગયો પોતાનો સીમાડો થઈ રહ્યો એટલે વકચૂવે કહ્યું અમે પારકી સીનમાં પેમતા નથી માટે હવે પધારો ત્યારે સૂરિએ કહ્યું કે અમે હવે તમારી સીમની બહાર નીકળ્યા છીએ માટે કાણક ઉપદેશ તમને આપીએ ત્યારે વકચૂવે કહ્યું કે મારાથી બને તેવો હોય તે ઉપદેશ કૃપા કરીને આપો. ત્યારે સૂરિએ ચાગ નિયમ કાઢ્યા, અજાણ્યા ફલ ન ખાવા, સાત આઠ પગવાળાનો ઘાત ન કરવો; પદ્મવાને અભિગમન ન કરવું, કાકમામ ન ખાવું એ ચારે નિયમ પોતે લીધા અને ગુરુને નમસ્કાર કરી ઘેર આવ્યો

એક વાર પોતે કોઈ સાર્થ ઉપર ગયો ત્યાં કાંઈ અપદકુનન લીધે સાર્થ તો આવ્યો નહિ, અને પોતાની પાસે ભાથું ખૂટ્યું, નેં છુએ ખીડા થવા માંડી, તેવામાં એક વૃક્ષ દીકું તેને ફલ લાગેલાં હતાં તે લીધાં પણ તેનું નામ કોઈના જાણનામાં ન હતું, એટલે રાજપુત્રે તો ખાધાં નહિ, બીજા બધાએ ખાધાં. જેણે ખાધાં તે બધા મરી ગયા ત્યારે રાજપુત્રે વિચાર્યું કે અહો ! નિયમ લીધો તેનું શું ફલ છે ! પછી પોતે એકસોળ પદ્મીમાં આવ્યો. રાત્રીએ પોતાના ઘરમાં પેઠા તો પ્રુષ્પવૃક્ષાને પ્રુષ્પવેષ કરીને પોતાની પત્ની સાથે સુતેલી, દીવાને અજવાળે, દીઠી. તેમના ઉપર બહુ ક્રોધ આવ્યો એટલે ખર્જૂનહારથી જોવા તેમને હણવા જાયછે તેવાનું નિયમ સાંભર્યો કે સાત આઠ પગવાળાને તણને ઘા કરવો. ખર્જૂના અથડાવાથી ખટકારો થયો તેથી એની બહેન જાગી ઊઠી, તેણે કશું બાંધ્યું જોવા ભાઈ વંકચૂડાં તે સાંભળીને તેને લાજ આવી. તેણે પ્રાર્થના આશુ' છે ! બહેને નટવૃત્તાંત કહ્યો કે અત્ર પ્રતિભૂપતિના નટવેષધારી ચાર આવ્યા હતા એમ જોવાને કે આપદ્મીમાં વંકચૂડાં છે કે નથી; હોય તો અમારું વૃત્ય જીવે એમ કહેતા હતા; ત્યારે મેં વિચાર કર્યો કે મારો ભાઈ તો છે નહિ, એટલે હુંજ એના વેષ ધરીને વૃત્ય કરાવું. મેં તેમ કરાવ્યું ન દાન આપ્યું એટલે તે પોતાને રસ્તો ગયા. હું તેને તેજ વેષે આવીને ભાભી પાસે સુતી હતી. આ વૃત્તાંત સાંભળીને વંકચૂડાને મનમાં બહુ ખેદ થયો.

એમ વંકચૂડા રાજ્ય ચલાવતો હતો તે સમયમાં એજ પદ્મીને વિધે તેના તેજ પ્રથમ આવેલા આચાર્યના શિષ્ય ધર્મઋષિ અને ધર્મદત્ત નામના એક વાર વર્ષા રાત્રીએ આવ્યા. તેમાંના એકે ત્રિમાસકપણ કર્યું હતું, બિજાએ ચતુર્માસકપણ કર્યું હતું. વંકચૂડાને મધ્યમે મજેલા નિયમોના લાભ સમજાયો હતો એટલે આમને તેણે વિશ્વાપના કરી કે હે સાધુ ! મારા ઉપર અનુમત્ત કરીને કોઈ યજ્ઞ

ઉપદેશ મને આપો. ત્યારે તેમણે ચૈત્યવિધિની દશના જનાથી પાપનો નાશ થાય તે બતાવી. વંકચૂલે તેને માથે ચઢાવી અને તેજ પદ્મીમાં ચર્મણવતીને તીરે ઉત્તમ અને સુંદર એવું મહાચૈત્ય કરાવ્યું. તેમાં શ્રીમન્મહાવીરનું બિંબ સ્થાપ્યું. એ સ્થાન મહોદ્ધું તીર્થ થઈ પડ્યું. તે ચારે દિશાએથી ત્યાં સંઘ આવવા લાગ્યા. કાલાંતરે કોઈ વેપારી પોતાની ભાર્યાસમેત સમૃદ્ધિમાત્ર લેઈને યાત્રાએ જતો જતો ત્યાં આવ્યો. નાવમાં જતાં જતાં તેમણે ચૈત્યશિખર દીઠું. તે ઉપરથી બહુ ભક્તિભાવ આણી સુવર્ણના કચોલામાં કુંકુમ ચંદન કર્પૂર આદિ મેળવી તેમાં પેલી સ્ત્રીએ જલ નાખવા માંડ્યું. એવામાં હાથમાંથી ખસ્યું તે કચોલા જઈને નદીને તળીએ ઝેકું. વાણી-આએ કહ્યું અહો આ કચોલા અનેક કોટી મૂલ્યવાળાં રત્નથી જડેલું હતું, રાજાએ આપેલું હતું. એમ ચિરકાલ વિષાદ પામી રાજા વંકચૂલને તેણે વિનતિ કરી કે અમારું કચોલા ખોવાયું છે. તે રાજાનું છે માટે તેની શોધ કરાવી આપો. વંકચૂલે માછીને આજ્ઞા કરી. માછી પાણીમાં શોધવા પેઠા ત્યાં શોધતાં શોધતાં તળીએ પહોંચ્યો તો ત્યાં સુવર્ણના રથમાં હવંતસ્વામી શ્રીપાર્શ્વનાથનું બિંબ દીઠું અને તે બિંબને હૃદયે કચોલા લાગેલું દીઠું. ધીવરે કહ્યું ધન્ય છે આ દંપતીને કે ભગવાનના હૃદય ઉપર આ કચોલા જઈને ઝેકું. પછી તેણે તેને લેઈને પેલા વાણીઆને આપ્યું. તેણે પણ તેને બહુ દ્રવ્ય આપ્યું. માછીએ બિંબની ખબર કહી. વંકચૂલે જો બહુ શ્રદ્ધાલુ હતો તેણે તેનેજ પાછો જવમાં પેસાડી બિંબ બહાર કઢાવ્યું, અને સુવર્ણરથને તો હતો ત્યાં રહેવા દીધો. પૂર્વરૂપિતને સ્વપ્નમાં એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે પ્રપ્તમાત્રાને ભૂમિ ઉપર નાખતાં તે જ્યાં ઉભી રહે ત્યાં બિંબનો શોધ કરવો. તે અનુસાર વંકચૂલને બિંબ આપ્યું, ને તેણે શ્રીવીરબિંબના બાહ્યમંડપમાં તેની સ્થાપના કરી એવા વિચારથી કે નવું ચૈત્ય થતાં સુધી અહીંઆં આ બિંબ છે રહ્યું. નવું ચૈત્ય કરાવીને જેવું એ બિંબને ઉપાડવા માંડ્યું તેવું તે જરા પણ હાલ્યું નહિ. અદ્યાપિ પણ દેવતાધિષ્ઠિત એવું તે બિંબ

ત્યાંનું ત્યાં છે. પેલા માછીએ વળી પહોંચીયતિને વિનંતિ કરી કે હે
 દેવ ! નદીમાં મેં બીજું બિંબ પણ દીકું છે, તે પણ બહાર લાવવા
 યોગ્ય છે, અને પૂજવા યોગ્ય છે ત્યારે પહોંચીશ્વરે પોતાની પરિપત્ત-
 ને પૂછ્યું કે ભાઈએ તમે કાંઈ ઇતિહાસ આ બિંબનો સ્વાગ્રાહ્યો ?
 કોણે એમને નદીમાં નાખ્યા હશે ? એણે સાંભળીને એક પૂર્વની
 વાત જાણનારા વૃદ્ધે કહ્યું એક નગરમાં પૂર્વે રાજા હતો, તેના ઉપર
 પ્રત્યક્ષાગમન + થયું તેની સામે તમામ સેના લેઇને પોતે યુદ્ધ
 કરવા નીકળ્યો. તેનો પટરાણી પોતાનું સર્વસ્વ તેમ કનકના રથમાં
 એમ્પાડેલાં આ બિંબ લેઇને જલ સાગે દુર્ગે એમ જાણી ચર્મણતી
 ઉપર એક કોટ્ટિબિકને સાંપી આવી. ચિરકાલ યુદ્ધ થઇ તેમાંથી કોઈ
 ખસે એવી ખબર આણી કે રાજા યુદ્ધમાં મરાયો. તે ઉપરથી રાણી-
 એ પેલા કોટ્ટિબિક પાસે તે બધું જલમાં નખાવ્યું, ન પોતે પણ મ-
 રણ પામી. રાજા સામાવાળાને છતીને પોતાના નગરમાં આવ્યો
 ત્યારે આ વૃત્તાન્ત સાંભળીને ભયથી વિરક્ત થઇ ગયા. એટલે તેણે
 પારમેશ્વરી દીક્ષા લીધો. એ બેમાંનું એક બિંબ આપે બહાર આગા-
 વ્યું ને આપ પૂજેછે; બીજું છે તે નીકળે તો કાઢીએ. તે સાંભળી
 પરમાર્હતચૂડામણિ વંકચૂયે પેલાજ માછીને બીજું બિંબ કાઢવા
 અંદર ઉતાર્યા તે બિંબ પ્રેમ સમાન જલમાં ઉમેલું દેખાયું પણ
 નીચેથી કાઢવાના અનેક પ્રયાસ કર્યા છતાં નીકળ્યું નહિ. આમાં આવે
 કોઈ દૈવતપ્રભાવ છે એમ સમજીને તેણે રાજાને વૃત્તાન્ત નિવેદન ક-
 ર્યો. અદ્યપિ પણ તે તેજ પ્રકારે ત્યાં છે. એમ સંભળાય છે કે એક
 વૃદ્ધ ધાંવરનું વહાણ ત્યાં અટકી પડ્યું ત્યારે તેનું કારણ શોધનાં
 તેના હાથમાં રથની જીસરીની એક કોનાની ખીણી આવી. તે રખી
 ન તેને લોભ થયો, ન એમ વિચાર આવ્યો કે આ આખા રથને
 કટકે કટકે લઈ જાઉં તો સમૃદ્ધિમાન બનું. એવા વિચારમાં રાત્રીએ
 નિદ્રા પણ આવી નહિ. રાત્રીએ કોઈ અદૃષ્ટ પુરે પે કહ્યું કે જો આ
 ખીણીને હટી ત્યાં નહિ નાખી આવું તો સુખે બેસવા નહિ દેકું ને

મારી નાખીશ. આ ઉપરથી ભય પામીને તેણે જ્યાં હતી ત્યાંની ત્યાં પેલી ખીલી મૂકી દીધી. દવતાધૃષ્ટિત પદાર્થોને વિષે આવું સર્વ સંભવી શકે છે. એમ મંભજ્ઞાય છે કે વર્તમાનમાં પણ કોઈ એક હાથમાં પથરો લેઈ શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને તોડવા તૈયાર થયો, તો તેના હાથ હતો ત્યાં ને ત્યાં સ્તબ્ધજ થઈ ગયો. બહુ પ્રકારે મહા-પૂજ કરી ત્યારે સાજો થયો.

શ્રીવીરભિંબ મહાન હતું અને તેની અપેક્ષાએ પાર્શ્વનાથભિંબ નાનું હતું એટલે તે શ્રીમહાવીરના અલંકરૂપ છે એમ માની લોકમાં તેનું ચેલ્લાણુદવ એવું નામ પડ્યું. ચેલ્લાણુદવનું માહાત્મ્ય વૃદ્ધિ પમાડવામાં બે મુનિઓએ તેમને માટે સુવર્ણચુકટ કરાવવાની યોજના સાધી અને ભવ્યેને તે વાત સમજાવી તેમ કરાવ્યું. કાલ-ક્રમે કરીને સિંહચુકાપલ્લી દિંપુરી એ નામથી પ્રસિદ્ધિ પામી મહા નઃ ગરી થઈ. અથાપિ પણ તેના તે શ્રીભગવાનમહાવીર અને તેના તે ચેલ્લાણુપાર્શ્વનાથની એજ પુરીને વિષે મહોટા મહોટા સંઘ યાત્રા ઉત્સવ આદિથકી આરાધના કરે છે.

એક વાર વૈષ્ણવ ખાતર પાડવા માટે ચોરવૃત્તિ ધારણ કરી કાંઈ શેઠના ઘરમાં પેઠો; પણ ત્યાં કોલાહલ દબી પાછો ફર્યો અને દવદતા નામની ગણિકાના ઘરમાં પેઠો. ત્યાં વેરધા એક કુબી સાથે મુઠ્ઠરહી હતી તેથી ત્યાંથી નીકળી તે આગળ કોઈ શેઠના ઘર તાં પેઠો તો ત્યાં નામામાં કાંઈક ભુલ આવે છે એમ તકશર ચાલતી હતી તેને અંગે દીકરાને ધમકાવીને શેઠે કાઢી મૂક્યા, એટલે એ ઠમાણે પણ બધાં જગતાં હતાં તેથી ફાવ્યું નહિ. રાત્રી પૂર્ણ થવા આવી ત્યારે રાજકુલમાં જાઉં એમ વિચારીને જાયછે તેવામાં તો સૂર્ય ઉદય થયો. પલ્લીશ પણ નગરમાંથી નીકળી ગયે; એક વૃક્ષ તરે બધો દિવસ પડી રહ્યો; અને રાત્રીએ રાજના કોશચક્ર આગળ જઈ યોને પૂછડે બાઝી અંદર પેઠો. રાજની પટરાણી રીચાઈને બેઠી હતી

તેણે તેને દીઠા અને પૂછ્યું કે કોણ છે ? તેણે કહ્યું ચોર છું, ત્યારે રાણીએ કહ્યું ડરીશ નહિ, મારી સાથે સંગમ કર. તેણે કહ્યું તમે કોણ છો ? રાણીએ કહ્યું હું પદ્મરાણી છું. ચોરે કહ્યું એમ છે ત્યારે તો મારાં માતા બરાબર છો માટે હું આ જાડ, મારે કંઈ કરવું નથી. આમ બપોરે તેના નિશ્ચય જાણાયા ત્યારે રાણીએ પોતાના શરીરને પોતાના નખથી વિદારીને બુનો પાડવા માંડી અને રક્ષકાને બોલાવ્યા. તેમણે ચોરને પકડ્યો. રાણીના અનુનય કરવા રાજા આવ્યો ત્યારે તેણે આ બધું કહ્યું. એટલે રાજાએ કહ્યું એને બહુ કસીને બાંધશો નહિ, સાચવો રાખજો. માતઃકાલે રાજાએ પૂછ્યું એટલે તેણે કહ્યું દેવ ! હું ચોરી કરવા માટે પેઠા હતો, આપના કોરાગારમાં મને રાણીએ દીઠા. પછી આગળ કશું પોતે બોલ્યો નહિ. એ ઉપરથી, રાજા જેને બાંધી બપોર મળી હતી તે બહુ મસજલ થયો, તેણે તેને પોતાના પુત્ર કરી માન્યો અને સામંતપદ સ્થાપ્યો. દેવીની વિદ્યવત્તા થતી વક્ર-ચૂડે અટકાવી, એ નિગમ ધારણ કર્યાનું કેવું મહાદુલ્લ થયું ! એ વાત વક્રચૂડના મનમાં પણ વારંવાર આવ્યાં કરતી. એક વાર રાજાએ કામરૂપબૂદને આધવા માટે તેને મોકલ્યો. તે ગયો, અને વિભવી ઇંદ્ર પાછો આવ્યો, પણ શરીરે બહુ ધાની વેદના લેતો આવ્યો. રાજાએ વેદોને કહ્યું કે ધા રૂળાય છે તો પણ કહી કહી પાછા તૂટી જાય છે માટે બરાબર ઉપચાર કરજો. વેદોએ કહ્યું દેવ ! કાક-માસિ થકી એને સાફ થશે. વક્રચૂડને જિનદાસ નામના શ્રાવક સાથે પ્રથમથી મૈત્રી હતી, એટલે રાજાએ તેને તેડવા મોકલ્યો, એમ જાણીને કે તે આવીને કહેશે તો આ કાકગાંસ ખારી. જિનદાસ અવંતિ આવતો હતો તેવામાં માર્ગે એ દિવ્ય સુંદર હંતવાળી સુંદરીને ચોટી દીઠી. તેણે તેમને પૂછ્યું કે કેમ રૂનો છો ? અમારો ધણી ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયો, માટે રાજાને વક્રચૂડની પાર્થના કરીએ છીએ; પણ તમે જાણો એટલે એ પણ માંસ ખારી અને મહાપાતકમાં પડશે, એવું વિચારીને રૂદન કરીએ છીએ. જિનદાસે કહ્યું હું એવા યોગ કરીશ કે એને માંસ ખાવું નહિ પડે એમ કહી

ન તે આગળ ચાલ્યો ન રાજા પાસે આવ્યો. ત્યાં તેણે વંકચૂડને કહ્યું કાકમાંસ લો, સારા ચાઓ ત્યારે પ્રાયશ્ચિત કરજો. વંકચૂડે કહ્યું કે જે કાર્યથી પછવાડે પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે તે પ્રથમથીજ ન કરવું સારું એમ તું નથી બાણતો? કાઢવને ધોવા બેસવા કરતાં દૂરથી સ્પર્શ ન કરવો તેજ સારો. એમ કહ્યા ઉપરથી રાજાનો પ્રતિ-
 પેદ થયો. વિશેષ જ્ઞાના પ્રભાવથી અચ્યુતકલ્પમાં તે ગયો. જિન-
 દાસ પાછો વળ્યો ત્યારે તેણે પેલી દેવીઓને તેમને તેમ રાતી દીઠી એટલે પૂછ્યું કે એને માંસ ખવરાવ્યું નથી, શા માટે રુદન કરો છો? તેમણે કહ્યું અધિક આરાધનાના બલથી એ અચ્યુતપદ પામ્યો ન અમારો ભત્રી ન થયો માટે રુદન કરીએ છીએ. એમ જિનધર્મના પ્રભાવનો સુચિર વિચાર કરતો જિનદાસ પોતાને સ્થાને ગયો. એમ એ દિ'પુરીતીર્થના નિર્માતા+ થયા.

ઈતિ વંકચૂડપ્રબંધ.

અથ વિક્રમાદિત્યપ્રબંધ.

વિક્રમાદિત્યના પુત્ર વિક્રમસેનને પુરોધાએ આશિર્વાદ આપ્યો કે તું વિક્રમાદિત્યથી પણ અધિક થશે. એ સાંભળી દેવતાધિષ્ઠિત એ-
 વી ચાર પૂતળી હુમ્મી ન બોલી કે સિંહાસન ન ઘટે તો નામના અધિક થવાની તો વાતજ ક્યાં. પ્રથમે કહ્યું અવંતિમાં વિક્રમાર્ક રા-
 જા અપૂર્વ સત્ય વાર્તા કહેનારને પાંચસો દીનાર આપતો. તે સાંભળી ખાપરા ચોરે પાંચસો દીનાર ચાચ્યા ન એક વાત કહી. ગંધવત્ સ્મ-
 શાન સમીપે પાતાલરૂપમાં દેવીહરમિહિનો દીપ એ દીઠો એટલે તે પાછળ મેં અંપલાવ્યું. પાતાલમાં એક દિવ્ય પ્રાસાદ જોયો, ત્યાં એક તેલતું કડાણું ઉજળતું હતું ને પાસે એક પુરુષ ઉભેલો હતો. તેને મેં પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે આ મહેલમાં એક દિવ્ય કન્યા છે તે એમ કહે છે કે આ કડાયામાં જે અંપલાવે તે સો વરસ સુધી

મારો પતિ થાય. એ ઉપરથી આમાં પડવા માટે હું ઉભેલો છું, પણ
 મન કહ્યું કરતું નથી. આ વાત કહેવા ઉપરથી આપરાને પાંચસો
 મળ્યા. તેની સાથે રાજા પેલા કડાયા આગળ ગયો ને તેમાં પડ્યો.
 પેલી કન્યાએ એને અમૃતથી છવાડ્યો. કન્યા જેની રાજાને વર-
 માલ આરોપે છે તેણે રાજાએ કહ્યું આ મારો આગળ ઉભો છે
 તેને આરોપો. કન્યાએ તેને વધો. આવો પરાપકારી આ બાલક
 ક્યાંથી થવાનો છે? બીજી બેકારીથી એ બ્રાહ્મણ આવ્યા
 તેમને વિક્રમાર્કે રાજસ્વરૂપ પૂછ્યું, તે ઉપરથી તેમણે કહ્યું અમારા
 દેશમાં પાતાલમાં વિષર છે તેમાં એક અંધ રાક્ષસ છે. અમારા દેશના
 રાજાએ તેલના કડાયામાં અંધલાવી તેને પોતાનું માંસ અર્પણ
 નહીં, એટલે તેથી પ્રસન્ન થઈ રાક્ષસ તેને પાછો છવાડે, એમ
 નિત્ય થાય છે. નિત્યે સવારમાં સાત કુંભ સુવર્ણથી ભરી આપે છે.
 આણું સોલણી વિક્રમ ત્યાં ગયા ને કડાયામાં પડી તેણે પોતાનું
 માંસ રાક્ષસને ખવરાવ્યું. રાક્ષસે તેને છવતો કર્યો. વળી એજ રીતે
 કર્યું, પણ બીજી વાર તો, રાક્ષસને કોઈ શાપ હતો તે નિવારણ થતાં
 તેના અંધાપો મટી ગયો. આંખિ દખતો થયો તેથી પ્રસન્ન થઈ
 બાક્યો જેને ઇચ્છા હોય તે માગ વિક્રમે કહ્યું બીજું કંઈ નહિ પણ સાત
 કુંભ સુવર્ણ નિત્યે ત્યાં જાઓ, અને રાજાને આ કડાયામાં ને પડવું
 પડે છે તે બંધ થાઓ. રાક્ષસે કહ્યું તથાસ્તુ કહો હવે આ વિક્રમાર્કથી
 અધિક તો શું, તેની સમાન પણ કોણ થનાર છે? માટેજ મને
 હસવું આવે છે. ત્રીજીએ કહ્યું એક વાર વિક્રમાર્ક પોતાના પુરમાં
 રહેનાર માથે તાલવાળા એક કુંભાર સાથે વરદેશ ગયો. પરકાય-
 પ્રવેશ વિદ્યા બતાવનાર કોઈ યોગી મળ્યો તેણે સેવથી મનન થઈ
 વિદ્યા આપી. રાજાએ કહ્યું પ્રથમ મારા મિત્રને બતાવો. યોગીએ
 કહ્યું એ પાત્ર નથી; પરંતુ રાજાના આમહુથી તેને પણ આપો.
 અવતિમાં જઈને રાજાએ રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું તેમ કરતાં એક વાર
 ને સારો પદઅંધ હતો તે મરી ગયો. રાજાએ વિદ્યાનો પરીક્ષા

કરવા પોતાનો જીવ ઘોડાના ઝોળીયામાં ઘાલ્યો; એટલે કુંભારે પોતાનો જીવ રાજાના ઝોળીયામાં ઘાલ્યો, ન પોતે રાજ્ય કરવા લાગ્યો, અને અશ્વને મારી નાખવાની તેણે આજ્ઞા કરી. તે મુમજ રાજા કોઈ પોપટના મુવેલા દહમાં પેઠા અને સોમદત્ત શેઠની પ્રાપ્તિપતિકા ભાર્યા કામસેનાને ઘેર ગયો. તે પણ પોપટના આતુર્યથી બહુ પ્રસન્ન થઈ. શેઠાણીના સ્નેહની પરીક્ષા કરવા માટે ગૃહગો-ધિકાના+ દહમાં પેઠા તેથી શેઠાણીને મહાકષ્ટ થયું. તે કાષ્ટ ભક્ષણ કરવા તૈયાર થઈ, પણ રાજાએ પાછો શુકના દહમાં પ્રવેશ કરી તેને જીવાડી. શુકે સર્વ વૃત્તાન્ત શેઠાણીને કહ્યો એટલે તેણે પેઢા કુંભાર-ને દૂર કરાવ્યો. તેણે મુવેલાઓકડાના દહને ત્રિપે પોતાનો જીવ ઘાલ્યો. રાજા પોતાના દહમાં પેઠા કુંભાર પછી ભય પામી કંપત્ત લાગ્યો, પણ તેને રાજાએ કહ્યું કે હરીશ નહિ, હું તારા જેવો થવાનો નથી, મારામાં દયા છે, એટલે તું મુખે જીવતો રહે અને ખાઈ પીને મોજ કર. આવા વિક્રમની સમાન તે આ રી રીતે થવાનો ? ચોથીએ કહ્યું એક વાર વિક્રમભાઈ ઉત્તમ પ્રાસાદ કરાવ્યો ન પોતે તેમાં ગયો. ત્યાં ચકલો ને ચકલી વાત કરતા હતાં તેમાં ચકલે કહ્યું પ્રાસાદ સારો બન્યો છે, ત્યારે ચકલીએ કહ્યું કે સ્ત્રીઆરાજ્યમાં લીલાદેવીનું બાહ્ય-શુદ્ધ જેવું છે તેવો બન્યો છે. રાજાએ આ વાત સાંભળી ને ત્યાં જવા-નું મન કર્યું; પણ પોતાને માર્ગ ખબર નહિ, એટલે એક ભાટ રાજાનો આશય જાણીને માર્ગ જોઈ આવવા ગયો. રસ્તામાં લવાણસમુદ્ર આવ્યો, ને તેની પાર પૂર્વીસમુદ્ર આવ્યો તે ઉતરીને રાત્રીએ મદના-ચતનમાં * સુઈ રહ્યો. મધ્યરાત્રીએ ઘોડાને હાડગાડાટ સંભળા-યો અને દિવ્યાલંકારવિભૂષિત એક સ્ત્રીવૃંદ ત્યાં આવ્યું તેમાં જે મુખ્ય હતી તેણે કામદેવની પૂજા કરી. પાછી વળી ત્યારે ઘોડાને પૂઝે વળગીને પોતે તેમના સ્થાનમાં ગયો. દાસીએ દાઢા એટલે પોતાની શેઠાણી પાસે રજી કર્યો. તેણે સ્નાનાદિ કરાવી તેજ ઘરમાં રાત્રી રાત રાખ્યો.

સ્ત્રીએ સુતી વખતે કહ્યું કે મારો પતિ એક વિક્રમાદિત્ય થાઓ કે બા-
 ન્ત ને કોઈ મન ચાર રાખેથીજ ઉઠાડી રાકે તે થાઓ. એમ કહીને
 સુઇ ગઇ એટલે આ ભાઇએ વિચાર કર્યો કે ચાર વાર બોલાવવાથી
 પણ નહિ જાગે ! લાવ હુંજ જગાડું. ચાર વાર રાખે કર્યો તો પણ
 જાગી નહિ ત્યારે એણે જઇને તેના પગના અંગુઠો દાખ્યો. ઓંચો
 એવી લાત મારી કે જ્યાં વિક્રમાદિત્ય સુઇ રહ્યો હતો ત્યાંજ જઇને
 પડ્યો. રાત્રીએ પૂછ્યું આ શું છે ? તેણે બધા વૃત્તાન્ત કહ્યો એટલે
 રાત્ર અગ્નિવેતાલ ઉપર ચઢીને તે સ્થાને ગયો. વેતાલ ગુપ્ત થઈ ગ-
 યો, રાત્રને કાસી રાણી પાસે લેઇ ગઈ. રાણીએ ભક્તિ દર્શાવી,
 અને પોતે રાત્રનું રૂપ જોઇ પ્રેમાસક્ત થઇ. સુતી વખતે પાછી પોતાની
 મતિસા કહી બતાવી ને સુતી. રાત્રએ હીવામાં રહેલા વેતાલને કહ્યું હે મદી-
 પા કાંઈ વાના કરો. એટલે હીવે વાર્તા આરંભી. એક બ્રાહ્મણને એક પુત્રી
 હતી તે ચાર વરને આપી હતી. એ ચારે પરણવા આવ્યા ત્યાં વિવાદ
 થયો એટલે એક સાથે કન્યાએ કાષ્ઠભક્ષણ કર્યું, બીજે અસ્થિ લેઇને
 ગંગાએ ગયો. એક ત્યાંજ સુપડી બાંધી ભસ્મનું રક્ષણ કરવા બેઠો,
 ને એક દશાંતર જતો રહ્યો. થોથો ને દશાંતર ગયો તેને ભમતાં
 ભમતાં સંજીવિની વિદ્યા પ્રાપ્ત થઇ. એટલે જે સ્થાને તે પાછો
 આવ્યો, ને પેલીને છવાડી, એવામાં બીજા બે પણ આવી પહોંચ્યા.
 એટલે પાછો ચારેને વિવાદ થયો. ત્યારે એ ચારમાંથી એ કોની પત્ની
 થાય ? રાત્રએ કહ્યું હું જાણતો નથી તુંજ કહે. તેણે કહ્યું ને ચિત્રા
 સાથે ગયો તે તેના ભાઇ, અસ્થિ લેઇ ગયો તે પુત્ર, જેણે છવાડી તે તે-
 ના પિતા, ને જેણે રાખ સાચવી તે પાલન કરવાથી પતિ. આ વા-
 તા થઇ રહી એટલે રાત્રએ તાંબુલની પેટીને કયા કહેવાનું કહ્યું.
 વેતાલે તેમાં પેશીને કયા કહેવા માંડી. એક ઠેકાણે એક વિધવા બાલ-
 ણી હતી તેને જરકર્મથી પુત્રી થઇ. એ પુત્રીને જહાર મૂકી આવવા

માટે બ્રાહ્મણી રાત્રીસમયે ચાલી. ત્યાં ચલિએ કોઇકને ચઢાવેલો
 તે હવતો હતો તેના પગને ઠાકર વાગી એટલે તે બાલ્યોઃ એવું
 કોણ પાપી છે ને દુઃખીને પણ દુઃખ કરેછે! પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું 'તું
 દુઃખ છે ! દહપીડા કરતાં તો નિઃપુત્રત્વનું દુઃખ બહુ છે. શત્રો-
 પિત પુરુષે કહ્યું તું કોણ છે ? તારો વૃત્તાન્ત કહે. એટલે તેણે પોતા-
 ની વાત કહી. ત્યાર પછી પેલા પુરુષે પણ કહી કે પૂર્વે હરી આણેલું
 માફ દ્રવ્ય મેં અત્ર આણેલું છે તે લેધને તારી પુત્રી મારી સાથે
 પરણાવ. ત્યારે બ્રાહ્મણીએ કહ્યું 'તું' તો મરવા પડ્યો છે, પુત્રી ના-
 ની છે તો પુત્ર કેમ થશે ? ત્યારે પેલા પુરુષે કહ્યું 'ઋતુકાલ આવે
 ત્યારે કોઇને દ્રવ્ય આપીને પુત્ર કરાવી લેને. એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણીએ
 કહ્યું, પુત્ર થયો; થતાની સાથેજ તેને રાજદ્વાર આગળ મૂક્યો.
 રાજાએ તે કોઇકને સાંખ્યો, અને રાજા નિઃપુત્ર હતો એટલે તેજ
 મહોદો થતાં ગાદીએ બેઠો. રાજાના શ્રાધ્ધના દિવસ આવ્યો ત્યારે
 ગંગા ઉપર શ્રાધ્ધ કરવા માટે તે ગયો તો જલમાંથી ત્રણ હસ્ત
 બહાર આવ્યા. રાજાને વિસ્મય થયો કે પિંડ હવે કોને આપવો ?
 માટે હે રાજા ! કહો કોને પિંડ આપવો ? રાજાએ કહ્યું 'પેલા ચોરના
 હાથમાં પિંડ આપવો. રાજાએ સ્વર્ણપાલકને કહ્યું તો તેણે પણ
 વાત કહેવા માંડી. એક ગામમાં એક કુલીનના પુત્ર હતો તે કોઇ
 બીજા ગામમાં પરણ્યો હતો, પણ તેની વહુ ઘેર આવતી ન હતી, ન
 સ્વજનો તેને નિર્ગુણ એમ કહી હસતાં હતાં. એક વાર સર્વની પ્રેરણા-
 થી મિત્રને લેધને ચાલ્યો. માર્ગમાં યક્ષને નમન કર્યું એટલે તેણે
 સ્ત્રી આવે તેમ કરી આપ્યું. આવતાં યક્ષમુખીપ આવ્યો ત્યારે
 યક્ષને પોતે નમન કરવા ગયો, તો યક્ષ સ્ત્રીના લોભથી તેનું મસ્તક
 કાપી નાખ્યું. બહુ વાર થઈ ત્યારે પેલો મિત્ર અંદર જોવા ગયો
 તો આવી સ્થિતિ દખી તેને વિચાર આવ્યો કે અવશ્ય લોક એમ
 કહેશે ને સ્ત્રીને માટે આણે મિત્રને હણ્યો, માટે મારે પણ મરવું
 સાર છે. એમ કરી તેણે મસ્તક કાપી નાખ્યું. છેવટ સ્ત્રીએ આવીને

નેથું તો ઉભયે આવી રીતે પડેલા છે, એટલે તેણે પણ વિચાર
 કર્યો કે લોક મને પતિવિધિથી તો કહેશે અને હવે પતિધી કહેશે
 માટે હવે તો મરણ જીવ. એમ કરી તેણે પણ ગમે સસ મરણ.
 તેવોજ યજ્ઞ મકટ થઈ જોડ્યો કે સાહસ મા કર. સ્ત્રીએ કહ્યું આ
 યજ્ઞન જીવડ. તેણે કહ્યું ધડ અને માથાં બેમાં કર. સ્ત્રીએ બહુ
 ઘોરસુરમાં એકનું માથું બીજાના ધડ ઉપર એમ ચોટાડ્યાં.
 ઉભયે જીવતા થયા એટલે સ્ત્રી કોની તે વિધિ વિચાર થયો. આ વા-
 તી સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે જેના ધડ ઉપર તેના પતિનું માથું
 લેાય તે તેના પતિ કેમકે આપ્યા સરીરમાં મસ્તકનુંજ માધાન્ધ
 છે. વળી રાજાએ કર્પૂરની પેટીને ડાક કહેવાનું કહ્યું તો તે જોડી:
 એક ગામમાંથી પોતપોતાની કલાને જણાવે જાણુનારા એવા ચાર
 મિત્રો, એક સૂતાર, એક સોની, એક વેપારી, અને એક બ્રાહ્મણ,
 એમ પરગામ જવા નીકળ્યા. કોઈ વનમાં રાત રહ્યા ત્યાં વારા જ-
 રતી ચોક્કી કરતાં પ્રથમ યાએ સૂતારને ચોક્કી કરવાની આવી તેણે
 બેઠું બેઠું લાકડાની પૂતળી ઘડી, મહેટ્ટી સ્ત્રી જેવી બનાવી. બીજા
 પહેાર સોનીના હતો, તેણે પૂતળીને અલંકાર ખસાવ્યા. ત્રીજા
 પહેાર વેપારીના હતો, તેણે પૂતળીને સુંદર વસ્ત્ર અલંકાર્યાં. ચોથે
 પહેારે બ્રાહ્મણે તેને જીવતી કરી. ખાતજાએ તેને જીવતી એક સારને
 તેને લેવાની ઈચ્છા થઈ તો તે કોણ છે તે દે વિક્રમાર્કે તમે કહો. આ નામ
 સાંભળતાં પેલી સુંદરી સ્ત્રી ખળભળી ઊઠી. રાજાએ કહ્યું મને ખબર
 નથી. એમ કહ્યું ત્યારે પેલી જોડી રાજાના કહે કોની પત્ની
 થાય! ત્યારે રાજાએ કહ્યું સોનીની. તે સમયે દીપરથ વેતાણ જોડ્યો
 કે તે આ રહી, ને તે વિક્રમાર્કે પણ આ રહો. પછી તે બે પરણ્યાં
 અને તેને લેઈને વિક્રમ અવતરે આવ્યો. આવો જ મહાપરાક્રમી
 તેની સમાન આ શું થયો છે ! એટલા ઉપરથીજ હુસન આવે છે.
 આ વૃત્તાંત સાંભળી વિક્રમસેનના અર્થ ઉતરી ગયા.

ઈતિ શ્રીવિક્રમપ્રબંધ.

અથ વિક્રમસેનપ્રબંધ.

પછી વિક્રમસેન પ્રોધાને પૂછ્યું કે આ લાકડાની પૂતળીઓ મારા પિતાને આવા અદ્ભુતગુણવાળા કહે છે તો આખી પૃથ્વીમાં એટલા એજ એવા ઉત્તમ થઈ ગયા, આગળ પણ કોઈ તેવો થયો હશે નહિ? પ્રોહિતે કહ્યું આ ચતુર્યુગી અનાદિ છે, રત્ન તેના ગર્ભમાંજ પાકે છે, યુગે યુગે નરરત્ન થાય છે, હુંજ એક છું એવો ગર્વ કશા કામનો નથી, તેમ ચાલતો પણ નથી. એક વાર તમારા પિતા વિક્રમાદિત્યના મનમાંજ એમ થયું કે જેમ રામે સ્વવ્યવહારથી લોક સુખી કર્યા તેમ હું પણ કરું. તે ઉપરથી પોતે રામાયણની વ્યાખ્યા કરાવી. તેમાં રામનાં દાનમહિમા, ધર્મસ્થાનસ્થાપના, વૈદ્યાશ્રમ-વ્યવસ્થાપાલન, ગુરુભક્તિ, ઇત્યાદિ જેવાં સાંભળ્યાં તેવાં પોતે પણ આરંભ્યાં, અને અભિનવરામ એવું પોતાને કહેવરાવવા માંડ્યું. એ જ્ઞેય મંત્રીઓએ વિચાર કર્યો કે આપણા પ્રભુ આવે વાદે ચઢી અનુચિત કરે છે, માટે એમનો આવો ગર્વ કોઈપણ ઉપાયથી ઉતારવો જ્ઞેય એક વાર રાજાએ પૂછ્યું જગત્માં એવો કોઈ છે જે અશ્વત્થૂર્વ એવું રામનું આચરણ અમને બતાવે. એ સાંભળી એક વૃદ્ધ મંત્રીએ જ્ઞેય કે કોશલામાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ છે, તે પરંપરાગત એવી રામની કેટલીક વાર્તા સાંભળે છે, માટે તેને બોલાવીને પૂછવું જ્ઞેય. રાજાએ તેને બોલાવ્યો, ને માનપૂર્વક આહ્વાન, તથા પૂજનાદિક કરી તેને વિનતિ કરી, હે વિપ્રા કોઈ નવી રામકથા કહો. વિપ્રે કહ્યું પૃથ્વીનાથ ! જો કોશલામાં આવો તો રામનો કોઈ પ્રબંધ સાક્ષાત્ બતાવું, અહીં બેઠે બેઠે તો ન બને. રાજાએ રાજ્યભાર મંત્રીઓને સોંપ્યો ને પોતે મહાયમ્ લેઈને વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ સાથે કોશલા નગરી ભણી ચાલ્યો. સેનાએ મુકામ કર્યો; અને હું સર્વ દિશાનો ઇશ્વર છું એમ સમજી નિર્ભય થઈ રાજાએ બ્રાહ્મણને કહ્યું રામદેવચરિત બતાવો. ત્યારે બ્રાહ્મણે રાજાને એક સ્થાન બતાવી

કહ્યું કે આ પ્રદેશને યોદ્ધાવો. રાજાએ યોદ્ધાવવા માંડ્યું તો ઉપર હેમનો કલશાએવી હેમની મંડપિકા નીકળી. ઉપરથી ધૂળ કાઢી નાખી તેમ તેમ યજ્ઞએ સુવર્ણનું જ જાણ્યું ગયું. છેલ્લી વારે રાજાએ ધૂળ ખસેડી ત્યાં એક પગરખું સુવર્ણના તારથી સીવેલું અને અતિ જ્વલિત મકાશવાળા મણિથી જડેલું હતું. વિસ્મય પામીને રાજાએ તેને હૃદયે આંપી માથે ખૂંટ્યું ને કહ્યું અહો આવા રત્નને માન આપવું ઘટે. ત્યારે વિષે કહ્યું આ તો એક મોચીની સ્ત્રીનું પગરખું છે, એના રૂપથી કરવો પણ ચોગ્ય નથી. ત્યારે વિક્રમે કહ્યું એથી મોચણને પાશુ ધન્ય છે કે જેનું પગરખું જ આવું મૂલ્યવાન છે, એની કથા મને સંભળાવો. પછી બાહ્યે કહ્યું કે શ્રીરામ રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે અત્રે મોચીનાં ઘર હતાં, તેમાંના એકનું આ ઘર છે. તેની પાની લાડવણ હતી એટલે બહુ ગર્વિષ્ઠ રહેતી ને વિનય રાખતી નહિ. એટલે તેના પતિએ તેને મારીને કાઢી મૂકી અને કહ્યું કે જા રાંઠ કંકાસ લેઈને નીકળ અહીંથી. આમ કહેવાથી રોસ ચઢવાને એકજ પગરખું પહેરેલું હતું તે ભેર પોતાના પિતાને ઘેર જતી રહી. પોતાના બાપને બધા વૃત્તાન્ત કહ્યો તો બાપે તો કાણ પણ ઉભી ન રાખી ને કહ્યું કે બહેન ! કુલજીને પતિ એજ સારણ છે, માટે ત્યાં જાઓ. ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારું માનભંગ થયું ત્યાં હું જવાની નહિ બે આર વાર પિતાએ કહ્યા છતાં પણ જ્યારે ન ગઈ ત્યારે પિતાએ કહ્યું કે તું મારું કહ્યું માનતી નથી ત્યારે તો શ્રીરામ પોતે સીતાજી અને લક્ષ્મણજી સંજેત આવીને તને કહે ત્યારે માનને, તે માંભળી પેલી મિથ્યાભિમાનવાળીએ કહ્યું હા એમ થશે તો જઈશ નહિ તો નહિ જઈ. આ વૃત્તાન્ત સંભળતા ગુપ્ત ચરોએ જઈને રામને નિવેદન કર્યો ને કહ્યું કે મોચીની પુત્રી આવી હક લેઈ બેઠી છે, તે સંભળી મળવત્સલ શ્રીરામ સીતા તથા લક્ષ્મણને લેઈને માતઃકાવે મોચીના ઘર આગળ આવ્યા ને અંદર પેઠા. ધિક્કમત થયેલા મોચીએ સારી સંભળના કરી ને વિનંતિ કરી કે અમારા જેવા અધમ ઉપર

આ આપની કેવી કૃપા ! સ્વપ્ને પણ જે વાત ન સાંભલે તે આપે કરીછે ! આપ અમારે ઘેર પધાર્યાછો ! શા કારણથી કૃપા થઈછે ? શ્રીરામે કહ્યું કે તારી પુત્રીને સાસરે મોકલી આપવા માટે આવ્યો છું. આવું સાંભળીને મોચીને બહુ હર્ષ થયો અને પુત્રીને, બોલાવીને કહેવા લાગ્યો હે પુત્રી! તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ, શ્રીરામ સીતાજી સમેત પધાર્યાછે માટે આવીને જગતપતિને પગે પડ. પેલી મોચણ આવીને રામને નમી અને તેમની આજ્ઞાથી સાસરે ગઈ, એટલે રામ પોતાને સ્થાને ગયા. હે વિક્રમા બીજું પગરખું પાગુ ઘરમાં બોદતાં મળશે, માટે આવો બોદાવીએ. રાંજ ગયો અને બોધુતો બીજું પગરખું પણ મળ્યું, સુવર્ણનું શુદ્ધ દીકું. એ રીતે બ્રાહ્મણે બીજાં પણ ઘર બોદાવી બોદાવીને બતાવ્યાં. રાજાએ બ્રાહ્મણને પૂછ્યું આ મકારે યથાર્થ વાત તમે શી રીતે જાણીછો? બ્રાહ્મણે કહ્યું કે પૂર્વજ્ઞેના ઉપદેશની પરંપરાથી વાત મારા સુધી આવેલીછે; તે આજ મેં તમને કહી, પણ હવે ગર્વ ખૂટી દા, રામ તો રામ એકજ હતા, તેમની આજ્ઞાથી જલ અને અગ્નિનો હંપદ્રવ શાંત પડતો, પડતી ભીંતને તેમની આણુ દવાય તો તે અટકી રહેતી, કેટલાક જીવ પડેલા એવાં હજારો ગાંડ થયાં હોય, સો સો ફાદલા થયા હોય, ને જ્વરાદિ અનેક લાગુ થયાં હોય તેવાં પણ રામઆજ્ઞાથી સાજાં થઈ જતાં. તેમનાં પત્ની સીતા, તેમના ભાઈ ને તેમના ભત્ર્ય હૃદમાન સુગ્રીવાદિ તેમના મહિમાનું વર્ણન તો બૃહસ્પતિ પોતે સો વર્ષે પણ પૂર્ણ કરી ન રહે. આવું સાંભળી વિક્રમે ગર્વ તજી દીધો અને અલિનવશમ એવું પોતાનું બિરુદ બંધ કરી નાખ્યું. પછી ઉજ્જયિની આવ્યો, ને યથાશક્તિ લોકનો ઉધ્ધાર કરતો રહ્યો. અગ્નિવૈતાલ તથા, પુરુષક-સિદ્ધિથી તેને સુવર્ણસિંદ્ધ હતી તે વડે તેની ધરોપકારપરંપરા વૃદ્ધિ પામતી રહી. માટે વિક્રમનેજ ધન્ય છે, તેનાથી અધિક પણ કોટિ કોટિ થઈ ગયાછે. એ સાંભળી વિક્રમસેન વિવેકી થયો.

ઈતિ વિક્રમપ્રબંધ.

અથ વિઠમચરિત્ર.

ઠેનતરવખાણ એવા મુઝબજનને આનંદ હાગે તેણે એક
 વિઠમચરિત પાણુ કહીએ છીએ. ઉજ્જયિનીમાં વિક્રમાદિત્ય રાજ્ય
 કરતો હતો તેવામાં પાસેના ગામડામાં હલ ખેડતાં એક બ્રાહ્મણને
 'દિવ્ય જ્યોતિવાણુ' એક રત્ન જૂમિ ઉપરથી જડ્યું. તેની કીમત
 કરાવવા ઉજ્જયિની જવેરીઓ પાસે ગયો. રત્ન જતાવ્યું તો તે સર્વે
 વિઠમ પામ્યા, ને જોડ્યા કે અમે એની પરીક્ષા કરી શકતા નથી,
 ઠમકે અમે એણું આજ સુધી કીકું નથી, ને જોડી વાત જતાવવામાં
 મહાપાપ છે, માટે શ્રીવિક્રમ પાસે જાઓ, તેમનાથી પરીક્ષા થાય તો
 થાય, તે આવી રત્નપરીક્ષામાં પ્રવીણ છે. બ્રાહ્મણ વિક્રમ પાસે
 ગયો અને રત્ન જતાવ્યું. વિક્રમે પૂછ્યું કયાંથી આવ્યું? વિષે કહ્યું
 હલ ખેડતાં મારા ક્ષેત્રમાંથી અને જડ્યું છે. રાત્રીએ કહ્યું ત્યારે
 જે દિવસ પછી કહીશું, રત્ન અમારી પાસેજ રહેવા દ્ય, મનમાં
 ચિંતા ન રાખશો, અમે પરદવ્યહુલ્લભ નથી. એમ ધીરજ આપી
 બ્રાહ્મણને પોતાના મહાલમાંજ રાખ્યો. રાત્રીએ વિક્રમે પૂછી
 ઉપરના રત્નપરીક્ષકોનો વિચાર કર્યો; ને બહી તે તો પાતાલમાં
 રહ્યો, પણ ત્યાં પાણુ જણું એમ નિર્ણય કર્યો; કુલ્લકવાળાએ
 આળસ રાખ્યું નહિ. પછી અગ્નિવેતાલ ઉપર બેસીને પાતાલમાં
 ગયો, ને બહીના બારણા આગળ બેઠો. ત્યાં નારાયણ બારણા આગળ
 રક્ષક બેઠા હતા તેમણે પૂછ્યું શું કાર્ય છે? વિક્રમે કહ્યું બહીને જાણે
 કહો કે રાત્રી કાર્યમંત્રે આવ્યો છે, ને આજ હોય તો દર્શન માટે આવે.
 કૃણે જાણે બહીને કહ્યું રાત્રી આવ્યો છે. બહીએ કહ્યું રાત્રી તે
 શું યુધિષ્ઠિર ! જાઓ પૂછો. કૃણે પૂછ્યું તમે યુધિષ્ઠિર છો ? વિ-
 ક્રમે હાથ રાત્રી તે તો યુધિષ્ઠિર એમજ માને છે તો કાંઈ બીજું
 કહેવું નેહ્યું, લાઇ કદો કે મંડલીક આવ્યો છે. જાણે કહ્યું તો
 બહીએ પૂછ્યું મંડલીક તે શું રાવણ ! ત્યારે કૃણે પાછા

આવી પૂછ્યું કે રાવણુ? એટલે વિક્રમે કહ્યું એમ કહો કે કુમાર
આવ્યો છે. તે વાત કૃષ્ણે કહી ત્યારે બલીએ કહ્યું કુમાર કોણ
કાર્તિકેય? લક્ષ્મણ? કે પાતાલવાસી નાગપુત્ર ધવલચંદ્ર? કે વાલિ-
પુત્ર અંગદ? તે વાત કૃષ્ણે, વિક્રમે કહી ત્યારે પાણુ કહાવ્યું
કે વંદ આવ્યો છે એમ કહો. બલીએ કહ્યું વંદ તે શું હુમાન? તે
વાત કૃષ્ણે કહી ત્યારે વિક્રમે કહાવ્યું કે તલ્લરક્ષક આવ્યો છે એમ
કહો. તે પ્રમાણે કૃષ્ણે કહ્યું ત્યારે બલીએ કહ્યું શું વિક્રમડો
આવ્યો છે? કૃષ્ણે આવીને પૂછ્યું વિક્રમાદિત્ય! તો વિક્રમે કહ્યું હા.
બલીની આજ્ઞા થતાં તેની પાસે વિક્રમે કૃષ્ણ લેઈ ગયા. બલીએ
પૂછ્યું વિક્રમ ! રત્નમૂલ્ય પૂછવા આવ્યો છે કે ? વિક્રમે હા કહી
રત્ન બતાવ્યું. બલીએ કહ્યું આવાં રત્ન ઈશ્વરીહંતર નિત્ય યુધિ-
ષ્ઠિર મૂલ્ય લીધા વિના પાત્ર નેઈને આપી દે છે. તેમાંનું એકાદ
આ છે તે બ્રાહ્મણને મળી આવ્યું છે, એમ સમજાય છે; કે બધાંએ
રત્ન ભૂમિગત છે? કેમકે કાલ બહુ થઈ ગયો. પછી વિક્રમે પૂછ્યું
કે યુધિષ્ઠિરનું રાજ એમ કેમ ? બલીએ કહ્યું તેનું રાજ તું નહિ.
વિક્રમે કહ્યું તેની પાસે આટલી બધી સંપત્તિ ક્યાંથી ? બલીએ
કહ્યું દિગ્વિજય કરીને એના ચારે ભાઈઓએ બહુ સમૃદ્ધિ એને
આણી આપી હતી. પૂર્વ મરુદત્ત નામે ચીથરેહાલ એવો કોઈ દુરિ-
દ્રી હતો તેણે રુદ્રની આરાધના કરી; રુદ્રે મસત્ર થઈ તેને કૈલા-
સની પાસે મૂલ્યથી તે શિખાપર્ણત હેમમય એવું એક પુર તેની
ધરણ પ્રમાણે કરી આપ્યું. તેના તે. ઉપભોગ કરતો હતો, પણ તે
મરી ગયો ત્યારે રુદ્રે માટીથકો તેને ઢાંકી દીધું. જ્યારે યુધિષ્ઠિરના
ભાઈ મહર્ષિ ઉત્તર દિશાને વશ કરવા ગયો ત્યારે રુદ્રે તે પુરને પોતા-
ની મેજેન ઉઘાડી પેટી હેમાદિ સમૃદ્ધિમાત્ર યુધિષ્ઠિરના ઘરમાં નાખી.
તેમાંથી યુધિષ્ઠિરને આવી દાનેશ્વર થઈ, ન તે ઉપરથી તે રાજ
કહેવાય છે. મંડલીક પણ રાવણુનું એ તો લોકપ્રસિદ્ધ છે કેમકે
તેવાં બધાં અને વિદ્યા તથા ગર્વ અન્યત્ર જણાયાં નથી. કુમાર

પણ કાર્તિકેયજી કહેવાય કેમકે તેણે સાત દિવસનાજ વયમાં તારકા-
સુરને હણ્યો. લક્ષ્મણ પણ કુમાર કેમકે તેણે મેઘનાદને હણ્યો. તે-
મજ પીઠુલીપુત્ર ધવલચંદ્ર પણ ખરો કુમાર કે તે વિષયકી આખા
જગતને હણવા સમર્થ છતાં વિષમ વિધને પણ અમૃત કરી દેવા
સમર્થ છે. અંગદ પણ કુમારજી કહેવાય જે એમ કહેવા સમર્થ થયે
કે “ સંધિથી કે વિગ્રહથી, પણ હું દત્ત છું ત્યાં દશાનનાં દશે
આનન અસત કે કાત જૂમિ ઉપરજ આજોટરો ” વગેરે હૃદમાન
જ કે જેણે મિયાવિયોગથી જર્જરાંગ એવા પોતાના સ્વામીની ધીર-
જ આપી; અને સુભાષ્યે કહ્યું દવ । આશા કરો, લોકને અન લા-
ગુ કે જાણીપને ત્યાં લેઈ જાઉં ! સમુદ્રને શોષી નાખું કે સહ-
જમાં ઉપાડી આણેલા વિષય, હિમાલય, ગેરુ, ત્રિકૂટાચલ, આદિ
અંદર નાખીને બાંધી લેઈ ! છત્યાદિ ચમત્કાર કરીને સ્વામિકાર્ય
સાધનાર એવો વગેરે હૃદમાન. તું તો એક તક્ષશકિત છે.
જા, રત્નગું મૂલ્ય યામ એકું નથી એમ બાણજીને કહેને. એ
સાંભળીને વિક્રમ પોતાને સ્થાને આવ્યો, રત્ન બ્રાહ્મણને આપ્યું
અને બલીએ કહ્યા પ્રમાણે તેને ખમર કરી રત્ન આપી, ને પોતે
મુખે શબ્દ કર્યું.

ધતિ વિક્રમાર્કપ્રબંધ.

અથ નાગાર્જુનપ્રબંધ.

સુરાધૂના બ્રહ્મણ સર્વજનના એક શિખર જેવા ઢાંચે પર્વત ઉપર
રાજપુત્ર રણસિંહને બોધાલ નામની રૂપલાવણપદ્મવતી પુત્રી હતી.
તેને ભ્રમ અનુરાગ પામી રેવતા એવા વાસુકિ નામને નાગાર્જુન ના-
મે પુત્ર થયો. તેને તેના પિતાએ અતિશયેથી સર્વ આશાઓનાં ફલપદ

આણી આણીને ખવરાવવા માંડ્યાં. તેના મળાવથી તે મહામિદિ-
વાળો થયો, પૃથ્વી ઉપર ફરતે ફરતે પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં સાતવાહન નૃપતિ-
નો ગુરુ થયો. ગગનગામી વિધાના અધ્યયનાર્થે પાણિતાણા (પાલિ-
તાનક) નામના નગરમાં તે પાદલિખ્તાચાર્યની યેસ કરતો હતો.
એક વાર બોજનસમયે, પગે કાઈ લેપ કરીને તે ગગને ઉડ્યા એમ
તેણે દીકું. અષ્ટાષ્ટાદિતીર્થમાં નમસ્કાર કરી તે સ્વસ્થાને આ-
વ્યા ત્યારે તેમના પગ પ્રસાદી, એક મા આત મહોપધિનાં કુપ અને
ગધ તથા સ્વાદ ઉપરથી નામ મમજી લેઈ, પોતે ગુરુના ઉપદેશ
વિનાજ, પગે લેપ લગાડયો; ફૂકડાના બચ્ચાની પેઠે ઉડતાજ
એક વડ ઉપર તે પડયો, શરીરે વાગ્યું ને લોહી નીકળ્યું એવો તેને
ગુરુએ દીઠો એટલે પૂછ્યું કે આ શું થયું ? તેણે યથાસ્થિત વાત
કહી એટલે તેના કોશલથી અમત્કૃતિ પામી ગુરુએ તેના માથા ઉપ-
ર પોતાનો કમટકુસ્ત રથાપી કહ્યું કે સાડી ચોખાના ધોવરામણમાં
એ ઐપધને વાટવા, ને પછી લેપ કરવો. એટલે ગરુડની પેઠે સ્વર્ગમાં
ઉડી શકાશે. એમ એ સિદ્ધિ પામીને એને પરિતોષ થયો. વળી
કાંઈ વાર તેણે ગુરુમુખે સાળાગ્યું કે રમમિદિ વિના દાનસિદ્ધિ
થતી નથી તે ઉપરથી તેણે રમમિદિ જીવાના આરભ કર્યો. રવ
દન, મર્દન, મારણ, જીરણ, ઇત્યાદિ કર્યું પણ રમે નિથરતા શૂઢી
નહિ ત્યારે પાછું ગુરુને પૂછ્યું કે રસ સ્થિર કેમ થાય ? ગુરુએ
કહ્યું કે કુલ દેવતત્ત્વ નિર્દેવન કરવાને મર્મર્થ એવી શ્રીપાર્શ્વનાથની
દષ્ટિ આગળ સાધે અને સર્વલક્ષણોપલક્ષિત એવી મહાસતી શ્રી
રસને ઘુટે તો રસ સ્થિર થઈ કાઠિવેધી બને આવું માલગીને
તેણે પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા શોધવા માડી નાગાર્જુને વ્યાન કરીને
પોતાના પિતા વાસુકીને બોલાવી પૂછ્યું કે શ્રીપાર્શ્વનાથની દિવ્ય
કલાતુભાવવાળી પ્રતિમા બનાવો, તેણે કહ્યું દારકામાં સમુદ્રવિભય-
દશાર્હે, શ્રીનેમિનાથને ગુપ્તેથી મહાતિથયસ્સ પન્ન માલગીને

પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા મંદિરમાં સ્થાપી પૂજેલા છે. દ્વારામતીના દાહ પાત્રી તે સચુદ્રમાં કુબેલી, તે ત્યાંની ત્યાં રહી, પણ કેટલેક કાલે ક્રાંતિવામી ધનપતિ નામનો વહાણુવટી ત્યાંથી જતો હતો તેવું વહાણુ ત્યાં દેવતાના પ્રભાવથી અટક્યું, ત્યારે અદ્વૈતાચાર્યી અત્ર જિન-ગિંબ છે એમ જાણી નાવિકોને ઉતાર્યા અને સાત કાચે તાંતણું જિન-ગિંબને બહાર કાઢી પોતાની નગરીમાં લેઈ ગયો. ત્યાં જિનાલય કરાવી તેમાં તેને સ્થાપી ને ચિંતાતિરિક્ત લાભ પામતા તેણે તેની પૂજા કરવા માંડી. એ પ્રકારે તે ગિંબ અધાપિ તેની પાસે છે. આ ગિંબને સર્વથી ઉત્તમ સમજી, નાગાર્જુને રસસિદ્ધિ માટે તેને આણી શેઠી નદીને તટે સ્થાપ્યું. તે ગિંબની દૃષ્ટિ આગળ રસ સાધવા માટે સાતવાહનની પત્ની મંદ્રલેખા જે મહાસતી હતી તેને વ્યંતર પાસે ત્યાં આણાવી, નિત્ય સત્રીએ રસ-મર્દન કરાવવા માંડ્યું. વારંવાર એમ આવ જાવ કરતાં રાણીએ તેને પોતાના ભાઈ કરી માન્યો; અને આ રીતે એાપધિ મર્દવાનું પૂછ્યું. તેણે કાટિવેધરસની બધી વાત યથાર્થ કહી. એક વાર રાણીએ તે વાત પોતાના બે પુત્રને કહી કે શેઠીનદીને તીરે નાગાર્જુનને રસસિદ્ધિ થશે. તે છોકરા રસલુબ્ધ થઈ રાજ્ય તલને નાગાર્જુન પાસે ગયા. રસ લેવાની ઇચ્છાવાળા તે, કૃત્રિમ વેધ કરી, જ્યાં નાગાર્જુન જન્મતો ખાતો તે ઘરની આસપાસ ફરવા લાગ્યા. એક વાર રાંધનારીને કંઈ કે નાગાર્જુનની રસોઈમાં ખુબ મીઠું નાખ, ને જ્યારે નાગાર્જુન આજ રસોઈ ખાશે છે' એમ કહે ત્યારે અમને ખબર આપ, રાંધનારીએ એ વાત સ્વીકારી. નિત્ય તેણે રસોઈમાં બહુ બહુ મીઠું નાખવા માંડ્યું. છ મહીના થયા ત્યારે નાગાર્જુને કંઈ કે રસોઈ ખાશે છે. રાંધનારીએ તે વાત પેલા બેને કહી કે આજ ખારાટ જાણવામાં આવ્યો. આ વૃત્તાંતથી તેમણે પણ નાગાર્જુનને રસસિદ્ધિ થઈ એમ નિર્ણય કર્યો. પછી તેમણે તેના વધ

કરવાના ઉપાય ! વચ્ચારવા માંડયા ને પૂછપરછ કરવા માંડી. એ વાત જાણનાર એવા કોઈકને પૂછતાં સમજાયું કે વાસુકીએ દર્ભાકુરથકી એનું મૃત્યુ કહેલું છે. નાગાર્જુને સિધ્ધરસના બે કૂપા ભર્યા ને લેઈ જઈ ઢંકપર્વતની ગુફામાં મૂક્યા. તે વાત તેની પાછળ પાછળ ફરનારા રાજપુત્રોએ જાણી. મૂકીને નાગાર્જુન પાછો ફરતો હતો તે સમયે તેમણે તેને દર્ભાકુરથી હણ્યો. કહ્યું છે કે હે મધુસૂદન ! આંસિખિત +, ચિત્રપતિત *, કે મૃત, એ ત્રણ દશામાં ક્ષત્રિયનો વિશ્વાસ કરવો, અતુર્યમાં નહિ. આમ કર્યા છતાં પણ દેવતાધિગિત એવા પેલા કૂપા રાજપુત્રોના હાથમાં આવ્યા નહિ, એમ તેમને તો અર્થે ન થયો ને ધર્મે ન થયો. મરણકાલે તેમને પણ જહુ પશ્ચાત્તાપ થયો કે જેણે ખટિકા-સિધ્ધિ વડે દશાર્હ મંડપાદિકીર્તનો રેવતાચલ ઉપર કર્યા, જેણે લોકો-પકારાર્થે રસ સાધ્યો, તેના માણનો દ્રોહ કરવાથી અમને શો લાભ થયો ! એક તો આવા ઉત્તમ કલાપાત્રનો દ્રોહ કર્યો. બીજો માતુલનો દ્રોહ કર્યો; એમ પશ્ચાત્તાપનાં દુઃખથી પીડાતા તે મરણ પામ્યા. રસનું ત્યાં સ્તંભન થયેલું માટે તે તીર્થનું નામ સ્તંભતીર્થ એવું પડ્યું; અને તે એ પાર્શ્વનાથનું તીર્થ થયું. એ બિંબ કાલક્રમે કરીને અઘાપિ પણ સ્તંભતીર્થમાં પૂજાય છે.

ઈતિ નાગાર્જુનપ્રબંધ.

અથ વત્સરાજેદયન પ્રબંધ

પૂર્વદિશામાં વત્સદેશ છે ત્યાં કૌશામ્બીપુરી છે. શ્રીકૃષ્ણના વંશજોમાં રાંતનુ, વિચિત્રવીર્ય, પાંડુ, અર્જુન, અભિમન્યુ, પરીક્ષિત, જનમેજય ના કુલમાં સહસ્રાનીક રાજા થયો. તેના પુત્ર સતાનીક, તેની પત્ની

+ અખેલો

* ચીતરેલો.

મહાસતી, એટકરાજની પુત્રી મૃગાક્ષી મૃગાવતી નામની હતી. તેમને ઉદયન નામે પુત્ર થયે જે નાદમુદ્ર એ નામે વિખ્યાત યોગી હતો. પોતાની શક્તિથી ઉજ્જયિનીમાં નલગિરિનામનો હાથી વિધ્યાચક્ર પ્રતિ જતો હતો તેને પાછો વાળી એણે ખીલે બાંધ્યો હતો અને મલોતનું રાજ્ય લોભિત કર્યું હતું. એ ઉદયન સુષે રાજ્ય કરતો હતો, શુવાપસ્થામાં હોઇ બોગી, કલાસકત, એવો ધીરજલિત નાયક હતો. આણી તરફ ખાતાલમાં કૈંચહરણ નામનું પતન હતું, ત્યાં વાસુકી સર્પ રાજ્ય કરતો હતો. તે રંજે શ્વેત હતો પણ તેની કુણા ઉપર નીચ્છા-ત્પણનું લાંછન હતું. તેને નામવ્રદેવી નામે મિયા હતી, દશ વિશાલ હતો, તક્ષક નામે પ્રતીહાર હતો, ન તેની મિયા વિષમાદેવી હતી. એ તક્ષકની કુણામાં તેર ભાર કોટિ વિષ હતું એમ કહેવાયછે. વાસુકીને એક અતિદિવ્યરૂપવાળી વસુદતિ નામે પુત્રી હતી. તેને ચૈદ્ર સખીઓ હતી. ધાર, વાર, ચંપકસેના, વસંતવલ્લી, મોહમાધા, મદનમૂર્છા, રંભા, વિમલાનના, તારા, સારા, ચંદનવલ્લી, લક્ષ્મી, લીલાવતી, કલાવતી એવાં તેમનાં નામ હતાં. તે તેમની સાથે મૃદંગ, વાંસળી, સૂકત, આદિના યોગ કરી ને કીડા કરતી. એક વાર ચૈદ્ર સખીઓમાંથી એકે કહ્યું હે વસુદતિકે! હું પરિવારને લેઇ નરસાકમાં કૌશાંબીમાં આવેલા દિવ્ય મહોદ્યાવમાં કીડા કરવા ગઇ હતી, ત્યાં બકુલ, પિત્તકલ, ચંપક, ઇત્યાદિ દ્રુમોની તથા દ્રુમાલરાક્ષની તેમ આખા ઉદ્યાનની શોભા બહુ સારી હતી. આપને ત્યાં કીડા કરવાની ઇચ્છા હોય તો તે તરફ મધારવાની કૃપા કરો. આવી વાત સાંભળી વસુદતિ તેમને સર્વેને લેઇ, ઇચ્છામિદ્ધિશક્તિથી, એ ઉદ્યાનમાં આવી. ત્યાં તેમણે કીડા આરંભી, કોઇએ પ્રુષ વીણીને કરંડીઆ ભરવા માંડ્યા, કોઇએ ધમ્મિત્ર ઉપર તેના અલંકાર કરવા માંડ્યા, કોઇએ સારા હાર ગુંથવા માંડ્યા, એમ વિવિધ ક્રિયા કરવા માંડી. તેમાં તેમને સ્વર ઉદ્યાનમાંથી કોકિતોનો મહોદ્યો કલરપ થતો હોય

તેવો સંભળાયો. તે ઉપરથી ઉદ્યાનપાત્ર ત્યાં આવ્યો તો આ બધી સખીઓને દીડી. અહો શું રૂપ ! શો સ્વર ! શી પ્રભા ! એમ તે વિસ્મય પામી ગયો. ભક્તિચક્રી તેણે શ્રીકૃષ્ણનને તે કૈતુક નેવા બોલાવો આણ્યો. ઉદયન યોડાંક માણસ લઈને ત્યાં આવ્યો, અને તેણે વસુદેવને સખીઓના ટ્રોળામાં દીડી. રખતાંજ વિચારવા લાગ્યો કે અહો ! આને ઘડવામાં કાંતિપ્રદ ચંદ્ર પોતેજ બ્રહ્મા થયો હશે, અથવા શૃંગાર એજ જેના એક રસ છે એવો કામદેવ પોતે બ્રહ્મા થયો હશે, કે શૃંગારમય એવો પુષ્પાકર [ચૈત્ર] માસ પોતે બ્રહ્મા થયો હશે; કેમકે એમ ન હોય તો વેદના અલ્પાસથી જડ થઈ ગયેલો અને વિષયનાંથી ફૂટફૂલ માત્ર જેનું ઉડી ગયેલું એવો જડર મુનિ [બ્રહ્મા] આશુ રૂપ કયાંથી ઘડી શકે ! આ સ્ત્રીઓ અપાંગ-ચંચલ દૃશ્યકી ઝર ઝકાટ નયન સંચારે છે, અને કમાનુસાર ઉભય ભુજને લાલન કરાવતી મુંદર ગતિથી ચાલે છે, અને અર્ધ દર્શાવે તેવી મુદ્રાસમેત સચ્ચકિત ભાષણ કરે છે, તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે રસ-નિધિ એવા કામદેવનું એ રસાયન છે. રાજનને નેધને તે નાશી ગઈ ને રાજા પણ ત્વરાથી તેની પાછળ દાડ્યો. અર્ધ કાણુમાંજ સખીઓ અદશ્ય થઈ ગઈ, ને તે પોતે પણ પાતાલ નેવા એક+વિવરમાં ઉતરી પડી. રાજાએ જાણ્યું કે આ તો કાલરૂપિણી છે, તે અવશ્ય જતી રહેશે, એમ વિચારીને તેના યમુનાપ્રવાહ નેવા ચોટતો હાથ પકડી લીધો ને તરવારથી કાપી નાખ્યો. તો પણ મૃગાક્ષી તો જતીજ રહી, ને રાજાના હાથમાં વેણીમાત્ર રહી. એ વેણીને નેધ નેધને સ્ત્રીને સંભારી સંભારી રાજાને બહુ પીડા થવા લાગી. જેનાં નેત્ર ઈંદીવરલતા; મુખ પદ્મિની, બૂલતા કલ્પોલિની, બાહુદન્દ મૃણાલી, એવા રૂપવાળી એ પ્રિયા ને પુનઃ પ્રાપ્ત થાય તો એના લાવણ્યરૂપ જલમાં અવગાહન કરવાથી અંગોને જડ કરી નાખીને જ્વાલાથી સળગી રહેલા અનં ગરૂપ અગ્નિની

માણસોએ કરનારી વિષમ વેદનાથી મુક્ત થાઈ. એ પ્રકારે વેદ-
નાથી પરિવેશના કરતો, અશ્વ પાડતો, અને કાર્યથી વ્યગ્ર, એવો
ઉદયન નગર પાસે આવ્યો, અને અમાત્યોને બોલાવી કહેવા
લાગ્યો કે મેં આ પ્રકારે કોઈ બાલાની વેણી છેદી આણી
છે, ને તે બાલા તો પાતાલમાં જતી રહી છે. મારે હવે રાજ્યનું
કશું કામ નથી, આ વેણીનેજ રાજ્ય ઉપર સ્થાપી વહીવટ ચલાવો.
અમાત્યોએ પણ તે વાત માન્ય કરીને ઉત્સવપૂર્વક વેણીને નગર
બહાર મંડપ કરાવી ત્યાં ગાદી ઉપર બેસાડી, રામની પાકુકાની
પેઠે તેનાથીજ વ્યવહાર ચલાવવા માંડ્યો. આણી તરફ પેલી
વસુદેવિકા મહાબેદ પામતી પોતાના મહાલગ્નમાં જઈ મૃત
રહી. તેની સખીઓએ વેણી કપાયલી દખી તેની માતાને બોલા-
વીને બતાવી. પુત્રી જગી એટલે તેને નામલદવીએ પૂછ્યું કે
બહેન ! આ શું થયું ? તને પણ આવું ક્યાંય થઈ શક્યું ? પુત્રી-
એ પથાસિત વૃત્તાન્ત સમજાવ્યો. નામલદવીએ પોતાના પતિ
નાગપતિને વૃત્તાન્ત કહ્યો. તેને એથી થયો ક્રોધ ચઢ્યો અને તક્ષકને
બોલાવી તેણે તત્કાલ આજ્ઞા કરી કે આવું આવું થયું છે માટે
રાજ્યસમેત ઉદયનને ભસ્મ કરી નાખો. સ્વામીની આજ્ઞા થતાં
તે આવ્યો ને કૌશાંબી આવ્યો. ભાગેજો ઉત્સવ દખીને નરરૂપ
ધારણ કરી પૂજવા લાગ્યો કે શું છે ? ઉત્સવ રાત્રો ચાલે છે !
માણસોએ કહ્યું કે રાજ્યે કોઈ દિવ્ય કન્યાની વેણી છેદી આણી,
પણ તેથી પશ્ચાત્તાપ થવાને લીધે રાજ્ય તેને સાંધી દીધું. એટ-
લે અહીં વેણીરાણી રાજ્ય કરે છે ને રાજ્ય તપ કરવા બેઠા છે.
તક્ષકે ઉત્સવ દીઠો, ફરતે ફરતે રાજ્ય પણ દીઠો, તો કુશના આસન
ઉપર પદાસન લગાવી હાથમાં જમ્બાલા લેઈ માણ વશ કરીને મૌન
ધારણ કરી તપ તપે છે. તક્ષકે નરરૂપેજ તેની પાસે જઈ પૂછ્યું
તું કોણ છે ? સા માટે તપ કરે છે ? રાજ્યે દીર્ઘ અને ઉચ્ચ નિઃસ્વા-
સ નાખી કહ્યું હું પુરુષવર ! શું પૂછો છો ? હું એવો મંદભાગ્ય

છું કે એક પુણ્યવતી મૃગાક્ષી જ્યેષ્ઠ તેની પાછળ દાડતાં મેં પાપીએ તેની કબરી તરવારથી છેદી: તે તો પોતાને સ્થાને જતી રહી, ને મેં ઊદયન રાજાએ માફ રાજ્ય તેની વેણીને સ્વાધીન કરી દઈ આ તપ આરંભ્યું. આવો વૃત્તાન્ત જાણી કાંઈ પણ ઊપદ્રવ કર્યા વિના તંદક પાતાલમાં ગયો અને નાગરાજને વિનંતિ કરી કે દેવ ! અતિનિષ્પાપપુષ્ટિવાળા ઊદયનને મેં જ્યેષ્ઠ, વેણી ત્યાં છે ન તેના ઊપર મહોટો ઊત્સવ કરી રાજ્યભાર સંપ્રવામાં આવ્યો છે. એ પુણ્યાત્મા તો બહુ પરિતાપ કરતો તપ આચરે છે, એના વિનય કરવો ઉચિત છે. તે સાંભળી વાસુકિએ કહ્યું હે નાગેન્દ્ર ! ત્યારે આપણે શું કરવું ઉચિત છે? તસકે કહ્યું એનીજ સાથે વસુક- તિનો વિવાહ કરવો ઉચિત છે, કલ, શીલ, વિંધા, વૃત્ત, પરાક્રમ, રૂપ, એ બધાં એનામાં અવર્ણ્ય છે. એને વિધાતાએ અંગના આપી નથી એ એના પરાક્રમ તપનોજ પ્રભાવ છે, કેમકે તેમ હોય તો તમે- માત્રનો નારા કરનાર એવા તપના પદને એ ક્યાંથી પામે? વિંધા, કન્યા અને લક્ષ્મી કુસ્થાને ચોળ્યાં હોય તો ચોળનારને શાપ દે છે. પછી નાગરાજે નામલદેવીનું તેમ પોતાની કન્યાનું મત લેઈ તંદકદ્વારાજ ઉદયનને પોતાની પાસે - તેડાવ્યો ને પ્રવેશોત્સવપૂર્વક પોતાની પાસે આણ્યો. વિવાહ આરંભ્યો. પ્રથમ દક્ષિણમાં સવત્સીગાય આપી એટલે ગમધેનુ રાજાને મત્સ્ય થઈ. દ્વિતીય દક્ષિણમાં નાગ- વત્સી આપી તૃતીયમાં પલંગ તળાઈ ઉપધાન સમેત આપ્યાં. ચતુર્થમાં રત્નોદોતી દીપ આપ્યો એમ આર રત્નથો સન્માન કરી જાયાસમેત જન્માતાને કૌરાળી પહોચાડ્યો. પોતાના પુરમાં જઈ તેણે સમૃદ્ધ એવું રાજ્ય ભોગવવા માંડ્યું. સુધાદૌતધામ, મહાવ્યય મહન જે તેવો અર્ચનિવહ, સકામા વામાક્ષી, આત્મહૃદય નિવેદન કરી શકાય તેવા મિત્ર, ગુણજ પ્રભુ, શાસ્ત્રવ્યસનિતા, એ બધું એકત્ર થઈ આવે તે પૂર્વે કરેલા મહાતીવ્ર તપનું મહાફલ જાણવું. અહો આણું સ્વચ્છન્દવિક્કરણ, કૃપણતા કર્યા વિના મહતા-

પૂર્વેક જોજન, સહૃદયો સાથે સંવામ, ઉપરામ એજ જેનું એક ફલ એવી વિધા, મનમાં ચિંતાનો લેશ પણ સંભવ નહિ, તેમ બાહ્ય પણ શાન્તિ, એવું ને બધું તે કીયા ઉદાર તપનું ફલ હશે એ હું ચિરકાલ વિચારતાં પણ સમજી શકતો નથી.

એજ ઉદયન કાલક્રમે અંકુશોત્તરી પુત્રી વાસવદત્તા જેને પોતાના ગુણથી પોતે મોહ પમાડ્યો હતો તેને પરણ્યો, અને હાહલલ્લશાલ્યપતિએ કૌશલ્યીનું રાજ્ય લેઈ લીધેલું તે પોતાના મંત્રણક ને પરક્રમબલે પાછું મેળવ્યું.

આ કથા જૈનાને સંમત નથી, કેમકે દેવયોનિ એવા નાગલોક સાથે માનવનો વિવાહ થવાનો સંભવ નથી. સલાવિનાદ માટે વાર્તા નાગમતમાંથી કાઢીને અત્ર લખી છે.

ઇતિ ઉદયનપ્રબંધ.

અથ લક્ષણસેનપ્રબંધ.

પૂર્વદિશાએ લક્ષણાવતી નામે નગરી હતી, ત્યાં લક્ષ્મણસેન નામે પ્રતાપી, ન્યાયી, રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પોતાના બીજા જીવ જેવો મંત્રી પરક્રમ ભક્તિ આદિના સાર, કુમારદેવ નામે મંત્રી હતો. રાજ્ય વિપુલ હતું, સૈન્ય અમાર હતું. એ સમયે વારાણસીમાં પણ ગોવિંદચંદ્રનો પુત્ર જયંતચંદ્ર રાજ્ય કરતો હતો; તેને વિદ્યાધર નામે મંત્રી હતો, તે અસહાતામાં કુખ્ય અને સત્પવાદીમાં શ્રેષ્ઠ એવો હતો. એક વાર જયંતચંદ્રની સલામાં વાત નીકળી કે લક્ષણાવતીનો દુર્ગ દુર્લભ છે, અને ત્યાંના રાજા પાસે અતિવપુલ્લ સૈન્ય છે એ વાત માંલજીને કરીપતિ-

એ સભાસભક્ષ એવી પ્રાતઃક્રીડા કરી કે અત્રથી ચક્રીને આપણે લક્ષણા-
વતીદુર્ગ લેવો; ન જો ન લેવાય તો મારે જોડા દિવસ દુર્ગ આગળ
પડી રહેવું પડશે તેટલા લક્ષ દંડ તો અવશ્ય લેઈશ; તે વિના
પાછો નહિ ફરું. એમ પ્રતિજ્ઞા કરીને પ્રયાણપટલ વગડાવ્યો.
રાજલોકમાત્ર બેગા મળ્યા, પૃથ્વી ગજમયી હોય એવી થઈ રહી,
જગત્ અશ્વમય બની ગયું, સૈન્ય બહાર નીકળ્યું; અખંડ પ્રયાણથકી,
વચ્ચે પરબલને તોડતો, સરોવરને સુકવી નાખતો, નદીઓને
કચરામય કરી મૂકતો, ખાડાને પૂરી નાખતો, શિખરોને તોડી
નાખતો, શાસનો કરી આપતો, સાધુલોકને દુઃખાડતો, કાશીરાજ
લક્ષણાવતી. પહોંચ્યો. દુર્ગની પાસેજ તંબુ તણાવીને મુકામ કર્યો.
લક્ષણાસેન દરવાજા પ્રાંધ કરીને નગરમાજ રહ્યો. પુરીમાં કોલ વ્યાપી
ગયો, લોકોનો ધણો મેજો થયો. અન્ન જલ તૈલ વસન તાંબુડીદલ આદિ
વસ્તુની વાતનું દુઃખ સ્થાને સ્થાને રડાવા માંડ્યું. કાશીપતિએ તો નીરાં-
તે પરદેશ લેવા માંડ્યા; સાર્થ લટવા માંડ્યા, અક્ષામસુભિક્ષ + થઈ રહ્યું,
કૃપ નવા ખોદ્યા, સેનાના લોકો સ્વચ્છંદે ફરવા લાગ્યા. વ્યવસાય વધતો
આદ્યો, ગામ લટાવા લાગ્યાં, ઉભયે રૂપને ઉર્ધ્વમુખ અને આ -
મુખ શરથી યુધ્ધ થયાં, એમ કરતાં અરાઠ દિવસ વહી ગયા. અરાઠમે
દિવસે સાયંકાલે લક્ષણાસેને કુમારદેવને કહ્યું હે મંત્રીશ્વર! આપણે
આ બહુ અનુચિત કર્ત્ય કે રિપુને દશમાં પેસનાંજ ખાળ્યો નહિ.
અત્યારે હવે દુર્ગરોધ થયોછે, ને આપણો માનભંગ થયોછે, માટે
પ્રાતઃકાલે યુદ્ધ કરવું, હું કાંઈ દંડ બંડ આપવાનો નથી, માટે
સામંત અમાત્ય આદિને બોલાવો. કુમારદેવે કહ્યું મહારાજા! એ
વાત યથાર્થ કહી; મૃગેન્દ્ર કહો કે મગારિ કહો, પણ જેણે મહા-
હાથીને દબી નાખ્યા છે તેને તો ઉભયે વાત લગ્ન-
સ્પદ છે. તમે આયુધ મૂલ્યો ત્યાં મહોદો વજો-
યુધ પણ કાતર થઈ જશે. એજ સમયે પ્રધાનચોધ બેગા થયા-

તેમને યુદ્ધાલિપ્રાય કહ્યો તે સાંભળી તેમને આનંદ થયો, ને યુદ્ધ કરી ચૂક્યા હોય એવો પ્રેમ પામ્યા. મિત્રસ્નેહથી લિપ્ત, રણરણથી રૂપિત, ખડ્ગધારાજથી રનાત, એવા ધન્ય પુરુષનો આત્મા યુદ્ધ પાય છે. નેત્રરૂપી પતાકાઓ ફરકવા લાગી, વીરનાં દોળાં બેગાં થવા લાગ્યાં, બાણ આદિ આગ્રુધ સજ્જ થવા લાગ્યાં. કુમારદેવે રાજ પાસેથી ઘેર જઈ ને વિચાર કર્યો કે આપણો રાજ યુદ્ધ માટે તૈયાર થયો છે, જયંતયંત્ર મહા બલવાન છે, બલ વિચાર્યા વિના આરંભ કરવો એ ક્ષયનું નિદાન છે, માટે હવે શું કરવું ? બરાબર છે, સ્મરણ આવ્યું, જયંતયંત્રના મંત્રી વિદ્યાધરને માધવો. તે મહાવિદ્વાન, શૂર, કૃપાવાન દાની, નિષ્પાપ, છે, એમ વિચાર કરી એક પત્રિકા લખીને સાથે રાખી, દુર્ગમાંથી નગરસોતદ્વારા નીકળી એકસો મધ્ય-રાત્રીએ, બહાર જે સૈન્ય પડ્યું હતું તેમાં પેલી મંત્રીના દ્વાર આગળ ઉભો. ત્યાં દ્વારપાલ પાસે પોતાના આવ્યાનું મંત્રીને અંદર કહેવરાવ્યું. તેણે તેને તુરત બોલાવી પાસે બેસાડ્યો ને પૂછ્યું કે આપ કોણ છો? તેણે કહ્યું હું વ્રજસુસેનનો અમાત્ય કુમારદેવ તમને મળવા આવ્યો છું, કંઈ વાતચાત કરાતી છે, પણ કહેવાય એવી નથી, તે આ પત્રમાં લખી છે. એમ કહી પેલી પત્રિકા વિદ્યાધરના હાથમાં આપી તો તેણે તેમાં એક શ્લોક દાંડો. ઉપકાર કરવાને સમર્થ એના પુરુષના આગળ કર્તાતુર ઉભો રહી પોતાની આકૃતિથીજ જે પોતાના મનનો ખીડા કદે છે તે ગમે તેવી દીનતાણીથી કહી શકતો નથી. આ શ્લોકના અર્થ ઉપર દીર્ઘ વિચાર કરીને વિદ્યાધરે વિચાર કર્યો કે મને મદોદરો બાણીને આ મારી પાસે આવ્યો છે ને જયંતયંત્ર અત્યંત ઉપકે એવું ઇચ્છે છે, હું આપના ઇચ્છતો નથી, અને મારે માથે આવડો ભાર મૂકે છે, તો અવરથ એને વિપત્તિનાંથી તારવો. તેજ ખરો પુરુષ છે ને તેનેજ જગતમાં સ્તુતિ ધરે છે કે જેનો આશ્રય કરીને જાતમાત્ર નીરાંતો સુધી રહે. એવો વિચાર કરી તે બાલ્યો કંઈ ચિંતા નહિ સુષ્ણે જાણી, માત્રકાંક્ષે સન્ધ

અત્ર ગહેગે નહિ. એમ કહી કુમારદેવે ને મહાગુપ્તક નિદાય કર્યો. કુમારદેવ પોતાના મ્નામી લગ્નાગ્રદેવ પામે ગયો આ તત્ત્વ વિધાધર જય-તથાંદ્ર પામે ગયો ને વિનિતિ કરવા લાગ્યો કે દેવ! આજ અત્ર આવ્યા ને આપણને અરાઠ દિવસ થયા, કુમારદેવે પોતે આવીને મને અરાઠ લક્ષ આપ્યા છે, માટે અભય આપો, કૃપા કરી સ્વસ્થાને જાઓ, કાશીને પાણુ હુવે મંભાળવી જોઈએ, આ દુર્ગ મહાજમા પ ધામ તેવો નથી એમ માલગી કાગીરાજ રાત્રીમાજ ઉપડયો, ને દશકોશ જઈ પડયો. પોતાના નગર આગળથી તણુ દૂર ઉડી ગયેલા જોઈ લક્ષગુણવતીના લોક નિસ્મય પામ્યા ને પુત્રી થયા વશાણસેને કુમારદેવને પૂછ્યું કે જય તથાંદ્ર કેમ જતો રહ્યો ? મત્રીએ કહ્યું દેવ ! આપનો યુદ્ધ કરવાનો વિચાર જાગીને ભય પામી નારી ગયો. આપની શક્તિજ જુદી છે ગજેદ્રની ગતિ જુદી, ને ખગ, ઉગ તેમની જુદી, તેમ લીલામાત્રમાજ ગજેદ્રને હળો નાખનાર સિહની ગતિ જુદી ! એક મપાટાથી મહામાગ ગના કુલસ્થવ ચીરી નાખવાની લીલાઉપી મહાસિહની ગુહામા કોણુ પેમવા આવે' કે કોણુ ગવ કરાંને, મહાવિ-પજ્જાલાથી ઘોર એવા કુળી દુના ગુપ્તમાં હાથ ધાયે' આપણને લીધે કોઈ અરપણુ કર તો તેનું ક્ષેનકયા' માટે આ પોતાનો અપરાધ ક્ષમા કરાવવાનો ઉપાય તેણે કર્યો જય'તથાંદ્ર કાશી મખીપ ગયો ત્યારે તેણે વિધાધરને આજ્ઞા કરી કે લગ્નાગ્રાવતીગ પાસેથી જો હું આવ્યોછે તે ચોપામ મળેવા અર્થાને અપીદા એમ કરવાથી યગમાં વૃદ્ધિથશે વિધાધરે કહ્યું દેવ ! કુમારદેવે મને દ્રવ્ય આપ્યું નથી પાણુ એક રત્ન દંડને પેટે આપેલું છે, એટલે તેનું દ્રવ્ય પુરત શી રીતે-થાય' ગજાએ કહ્યું રત્ન મને જતાવો એટલે મત્રીએ પેનો પ્રગક જતાવ્યો, અને કુમારદેવના અવતાની વાત કહી વિધાધરની પા-સેથી આ રી વાત માલગીને માહાપુદ્ધિશાવી જય તથાંદ્રે કહ્યું મત્રીસ્વ-રા આ પત્રિકા તેજ વખતે મને કેમ ન જનારી' કે તેજ વખતે તેના ઉપર વિશેષ દયા કરત તે સમયે તે સ્વવનાર્થજુથી તે સ્થાનથી

અમને ઉઠાડયા, માટે હવે કોશમાંથી અસહ લક્ષ કાઢી અર્થાગિને આપ, અને બીજા અઘડાદરા લક્ષ કૃપાપ્રાસાદરૂપે લક્ષ્મણસેનને અને આઠ લક્ષ કુમારદેવને એમ મોકલી આપ, અને એ પ્રમાણે વિધાધરે કયું, એટલે પછી રાજા કાશીમાં ગયો ને રાજ્ય સંભાળ્યું. છવીશ લાખ લક્ષ્મણસેનને પહોંચ્યા એટલે તેણે કુમારદેવને પૂછ્યું કે આ હું ? કુમારદેવે, શ્વિતપૂર્વક કહ્યું તમારી સાથે વિરોધ કરીને કૌણ સુખી થઈ શકે છે? માટે આ તો તમને દંડ મોકલ્યો છે. એ ઉપરથી રાજા પ્રસન્ન થયો, પ્રજા સંતોષ પામી, મહોત્સવ પ્રવર્ત્યો, એમ સુગૃહાશયવાળા કાશી મંત્રી કાર્ય સાર્થી ચક્રે છે.

ઇતિ લક્ષ્મણકુમારદેવપ્રખંધ

અથ મદનવર્મપ્રખંધ

દ્યૌલુક્ય વંશમાં, મુલરાજ આયુડરાજ વલ્લરાજભીમ એમના કુલમાં થયેલા કલ્પદેવનો મયાણુલ્લદેવોથી થયેલો, હાદશરુદ્ર એવા પ્રિયુદવાજો જયમિહુદેવ નામે મહીપતિ હતો. તેણે અણહિલપતનથી નીકળી અમિત સૈન્યવડે માલવદેસરાજધાની ધારાને ખારવર્ષે હાથ કરી, ત્યાં હરવાળ તોડી નાખી યશપટહકુંજર પાસે લોકાને આગળો તોડી નંખાવ્યો. તે અધાપિ પણ દેવપતનમાં સેમનાથ આગળ પડ્યો છે. યશપટહ મરીએ ને વ્યંતર થયો. જયસિંહ પરપુર મધ્યે પેલી માલવેદ્ર નરવર્મને છપ સમેત પકડ્યો. જયસિંહનું ખત બાર વર્ષ સુધી આન વિના રહ્યું ક્રમકે તેણે એની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે નરવર્માના ચમત્કુંજ મારા ખાતે આન કરાવવું. એટલા માટે નરવર્માને હાથે ઉપરથી પાડી નખાવી પગ આગળથી એક વેંત ચર્મ ઉખાડી લેવરાવ્યું. તે વખતે પ્રધાનોએ કયું કે રાજા તો અવધ્ય કહેવાય માટે આ વાત યોગ્ય નથી, એને ઊડી દેવા

જેઠાએ. તે ઉપરથી જ્યમિંહે તેને મૂકી દીધો, પણ લોકડાના પાંજરામાં પૂરી રાખ્યો. નરવર્માના ચર્મથી ને ગાંજા ચર્મથી કરીને સિંધરાજે પોતાના ખડ્ગનું મ્યાન કરાવ્યું. એ પ્રસંગને લેઇને કવિઓએની વિવિધ પ્રકારે સ્તુતિ કરેછે. એક ધારાપતિને એ ધારાવાળા ખડ્ગથી છલ્યો તો રાતધારાવાળાને પણ છલવાને એ સમર્થ થાય એમાં શું આશ્ચર્ય. આણે રાજાનાં કટક હણ્યાં, ને ધારા ભાગી તેથી સિંધરાજાનો 'કૃપાણ' કુડિત થયોછે એમ હે કવિયો! તમે ધારણા નહિ; પ્રગલ્ભ પ્રતાપાગ્નિની વૃદ્ધિ પામેયો, અને સંપ્રાપ્તધાર ૩ તથા માલવચોદિદશ્રુતું પાણી પીધેલો, એ કૃપાણ તો ઉલ્લટો નવી શક્તિ પામેયોછે. પછી મહારાષ્ટ્ર દશ, તિલિંગ, કર્ણાટ, પાંડ્ય, આદિ રાજ્ય તેણે નશ કર્યાં. એમ અનેક વિજય કરતો તે પાછો ફરી ગૂળરથરા ઉપર સૈન્યનો પઠાવ કરીને રહ્યો છે તેવામાં એક વાર, સાયંકાલે મહાસભામાં પોતે સાક્ષાત્ પદ જોવા બેઠા હતા ત્યાં, કોઇ વિદેશી ભાટે આવીને આશિર્વાદ દઇ, સભા સાથું જોઇને કહ્યું અહો ! પરમાર-વંશના ધૂમકેતુ શ્રીસિંધરાજાની સભા, મદનવર્માની સભા જેવી મનને વિસ્મય પમાડનારી હોયછે. આવું સાંભળનાં ભાટને સામે બેસાડી સિંધરાજે પૂછ્યું અરે બારોટ ! મદનવર્મા ક્યાં રાજ્ય કરેછે ? ભાટે કહ્યું દવ । પૂર્વ દિશાએ મહોબક કરીને નગર છે ત્યાં મદનવર્મા નામે રાજા છે; તે બુદ્ધિમાન હાનેશ્વરી, ભોગી, ધર્મી, નયજા, નક્ષ પુરૂરવા કે વત્સરાજ પૃથ્વી ઉપર ફરી અવતર્યો હોય એવો છે. એ રાજાને તથા એના પુરને જે કોઇ નિત્ય જોતા હોય તે પણ તેનું બરાબર વર્ણન કરી શકતા નથી, જોઇ જોઇને મૂગાની પેઠે તેના આનંદનો સ્વાદ મનમાંજ સમજે છે, તેમાં વળી અમારી

૧ તરવાર ૨ અટકી ગયેલો.

૩ પ્રાપ્ત થયેલી છે ધારા [ધાર]. જેને, એમજ પ્રાપ્ત કરીછે ધારા (નગરી) જેણે એમ અર્થ કરવો. માટે અશ્વસંચિત્વપ પાણી પી ને ધારા પ્રાપ્ત કરી છે એ પાણી રાખ્દમાં પણ સ્થિત છે

વાણી ઉપર તો માયઃ વિશ્વાસ પાણુ નહિ કેમકે અમે બહુબોલા
 ગણાઈએ, પાણુ કોઇ આપ્ત મંત્રીને મોકલો ખબર કઢાવો કે શી
 વાર્તા છે. આણુ લાટણુ કંઠેણુ સાંભળીને સિદ્ધરાજે એક મંત્રીને
 કેટલાંક માણસ સાથે જોવા સારૂ પેલા લાટણી સાથે મોકલ્યા. તે
 સર્વ મહોબકપત્તનમાં આવ્યા, તો ત્યાં ભાટે મંત્રીને બધું પુર
 બતાવ્યું. મંત્રીએ તુરત પોતાના રાજા પાસે જઈ થથર વાર્તા નિવે-
 દન કરીઃ હે સ્વામિનુ! હું ત્યાં ગયો, ભાટે મને બધું બતાવ્યું
 તે જોતો હતો તે સમયે ત્યાં વસંતોત્સવ ચાલતો હતો; વસંત હિં-
 દાલ આદિ રાત્રે ગીત ગવાતાં હતાં, દિવ્ય સુંગાર ધારણ કરી
 સ્ત્રીઓ દુરતી હતી, લાખો મકરધ્વજની પ્રાંતિ પેદા કરતા યુવાનો
 વિલસતા હતા, ફળીએ ફળીએ રંગ છંટાતા હતા, ધેર ધેર સંગીત
 ચાલતાં હતા, દેવપૂજા પ્રવર્તતી હતી, શ્રીમાન લોક ગામમાં દુર-
 તા સર્વને બીડાં આપતા હતા, કપૂરધો ધૂણિપત્ર જેણું થઈ રહ્યું
 હતું; વળી રાતે ત્યાં વાણીઆ કુકાનો બંધ કરતા નથી, એમને
 એમ મૂકીને ચાલ્યા જાયછે તે સવારે આવીને મંલાખી લે છે, એવી
 તો ઉત્તમ નીતિ પ્રવર્તે છે, ને આચારમાત્રમાં નીતિજ સિદ્ધ દેખાય
 છે. રાજા કવે છે તે એ જોયું નથી, આટલું સાંભળ્યું છે કે એ
 નારોકુંજર કદાપિ પણ સભામાં બેસતો નથી, કેવલ હાલ્ય વિ-
 નાદમાં આનંદ કરેછે, ને પ્રત્યક્ષ હાજરો નેમવ ભોગવે છે. આણુ
 સાંભળીને સિદ્ધરાજે સૈન્યની રક્ષા માટે સેનાનીના નિયોગ કરી
 મહાસૈન્ય સાથે મહોબક પ્રતિ પ્રયાણ કર્યું પાસે આવતો ગયો
 અને આઠ કોશ બાકી રહ્યા તે સમયે આખો દેશ ખળખળી ઉઠ્યો ને
 મહોબકમાં ગરબડાટ પેડો, ત્યાં પ્રધાને રાજા સહસ્ર સ્ત્રીઓ-
 સમેત દિવ્યોદ્યાનમાં કીડા કરતો હતો ત્યાં આવીને કહ્યું કે ગૂર્જરવાળો
 સિધ્ધરાજ નગર પાસે આવ્યો છે તેને શી રીતે પાછો વાળવો? મદન-
 વર્માએ હસીને કહ્યું આ સિધ્ધરાજ તે પેલા બાર વર્ષ સુધી ધારા
 આગળ પડી રહ્યા હતા તેજ કે નહિ? તો એ કબાડી રાજાને

કહો કે જો તમારે પુત્ર કે બુદ્ધિ ભગતી હોય તો યુધ્ધ કરીશો, અને જો અર્ધનો ઇચ્છા હોય તો તો તે લેઈને આવ્યા જાઓ જો એ બીચારો ધન માગેતો આપો દન્ને, આપણને ધનનો હામાગ નથી, એ બીચારો ભરે મુખે છો, એ તો મહાકથુ પેડાને ધન ઇચ્છે છે રાજાનું કહેવું સાલબીને મંત્રીઓ ગયા તવામા મિ પગને દ્વન્દ્વાગ કેવગવ્યુ' કે દડ આપો મંત્રીઓએ ગળતુ કરેડુ દૂતને કહ્યુ કે અર્ધની ઇચ્છા હોય તો તે લા, જો બુદ્ધિનો ઇચ્છા હોય તો અમે યુધ્ધ કરવા તૈયાર છીએ મદનરાજને તમારા અવગતી પાત કહાછે, તેમણે કહ્યુ છે કે કમાડા રાજાને દ્વન્દ્વાગ વૃષ્ણ કરો મિધ્ધરાજ આ ઉત્તર માલગાને વિમ્મય પાગ્યો, અને જન્નુ કોટી સુર્ણ પાતે માગ્યુ. મધાનોએ તે આપ્યુ, એટલે દગ સુખે રહ્યા મધાનોએ કહ્યુ કે રાજા 'તમને દ્રવ્ય મળ્યુ હવે જા માટે જતા નથી' મિધ્ધરાજે કહ્યુ કે હું તો તમાગ નગરમા તમાગ આમાને જોરા આવ્યો છું મધાનોએ મદનરાજા કહ્યુ મધા! અગ્યા તને વૃષ્ણ કર્યા, પણ એ તો એમ કહેછે કે રાજાને માર મળ્યુ છે ત્યારે મદનરાજાએ કહ્યુ ભરે, આપણ દા તે ઉપરથી સૈન્યને મૂડી પાડાક માણસ તને મિધ્ધરાજ તેજ ઉદ્યાનમા આવ્યો ત્યા મહામાકારમ્મ ૧ સૌધને' તિયે મદનરાજા બીરાજના હનો, બગર લાખયોધા હભા હતા હરવાને આરી દારપાન માથે કહેનરાવ્યુ મહોળકમત્રુઅ કહ્યુ કે ચાર પુરુષો સાથે આમે મિધ્ધરાજ અદર આવ્યો ન જોરા લાગ્યો તો કાચત તોરાણવાળા માત હરરાજ દીઠા, રૂપાનો મહોદી વાપી દીડી નાના મકારના દેશભાગા આદિમા તિચ્છાશુ એરી તિચ્છાન નિત પરથદ વાળી, તારણપૂર્ણ અયનોવાળો, ચદ્રમુખી સ્ત્રીઓ દીઠી પણ વેણુ મદન આદિ પરિજનોના હાથમા રહી ગયાછે, ઉત્તમ ગીત આવી રહ્યુ છે, એમ જોયુ ન દનોધાન કરતા અધિક ઉદ્યાન, સુર્ણ ના શુક, હસસારસાદિખગ, ઉપરણમાત્ર સુવચુના, કદવીદલકો-

મલવસન, અનંગરાગ ઉપજવે તેવા પુષ્પ ભરેલા મહોટા કરંડીઆ, એ આદિ જોતો જોતો આગળ ચાલતાં, સાક્ષાત્ મદન જેવો, મધુર વયવાળો, મુક્તાશ્વનાંજ મિત્ર-પણુ ધારણ કરી ખેડેલો, સર્નાગચક્ષુચુકત, કાંચન જેવી પ્રભાવાળો, મધુર સ્વરવાળો, કમલ જેવાં નેત્રવાળો, હૃતુંગ નાસિકાવાળો ઉપચિત * ગાત્રવાળો, એવો મદનવર્મા તેની દષ્ટિએ પડ્યો. મદનવર્મા હડીને સામે આવ્યો, ભેટયો, અને સિદ્ધરાજને દેખાસને ખેસારી બોલ્યો હે મિધ્વેન્દ્ર ! અમારું આજ મહાપુણ્ય હશે કે આપ અમારા અતિથિ થયા. સિદ્ધરાજે કહ્યું હે રાજન ! એ બધી વિવેકનાર્તામાત્ર કહેવાય, તે મિથ્યા ગણાય; કેમકે મંત્રીઓ આગળ આપે અમને કબાડી એમ કહ્યા છે. મદનવર્મા જરા હસ્યો ને બોલ્યો મિધ્વેશ ! એ વાત આપને કોણે કહી ? તમારા મંત્રીઓએ કહી, એ રીતે મારી નિંદા કરવામાં તમારો શો અભિમાય છે? મદનવર્માએ કહ્યું દેવ ! આ કસિકાલ છે, આયુષ્ અલ્પ છે, રાજ્યશ્રી મિત છે, બલ તુચ્છ છે, છતાં પ્રુદ્ધમલાવે કરીને સારા રાજ્યની પ્રાપ્તિ થાયછે, તેના પણ જ્યારે ઉપભોગ ન થાય, ને વિદેશમાં ભટકીને સમય ગાળવામાં આવે, ત્યારે કબાડી કેમ ન કહેવાય ? મિધ્વરાજે કહ્યું મત્ત છે એવો તો કબાડી હું છું, પારા ધન્ય તો તમેજ છો કે જેનું સર્મ આ પ્રકારનું છે; આપનાં દરેનથી અમારું દુવિત સદૃશ થયું, ચિર રાજ્ય બોગવો. એમ કહી સિદ્ધરાજ હસ્યો, સાથે મદનવર્માએ પણ હડીને પોતાનાં પરિજનનાં કોરા, દેવતા, આદિ બતાવ્યાં. ઉભયનો પ્રેમ વૃદ્ધિ પામ્યો. ૧૨૦ પોતાના ખાસ સેવક મદનવર્માએ સિદ્ધરાજને આપ્યા પછી ત્યાંથી નીકળી, સિદ્ધરાજજયમિહ ધારા છતાંને આશુદ્ધિવૃત્તપરમાં આવ્યો ૧૨૦ પરિજનમાંથી અર્ધ તો રસ્તામાં મરી ગયા કેમકે તે સુકોમલ હતા. બીજા નગર પુધી પહોચ્યા ને ત્યાં રહ્યા. મવેગ

સમયે શ્રીપાલકવિએ સિદ્ધરાજના વર્ણનના શ્લોક કહ્યા. હે ત્રણે વિશ્વના સૂત્રધાર ! આ તારો શો પ્રભાદ છે કે જે વસ્તુ જુદે જુદે ઠેકાણે હતી તે એકજ સ્થાને લાવી મૂકી ! જો ચાતુર્યચંદ્ર તપનો આ પાણિ જે બત્તીના હતો તેજ છે. તેમની આ વાણી જે અર્જુનની હતી તે છે, ને તેમનું આ ચારિત્ર જે રઘુપતિનું હતું તે છે. હે સરસ્વતિ ! માન મૂક, હે સ્વર્ગંગા ! સોભાગ્યાનિમાન તજ, હે કાલિન્દિ ! તારી કુટિલતા અકૂટ છે, હે રેવા ! વેગ ન કર, શ્રીસિંધેશના ખર્જંધી ચીરાયવા રિપુકંધમાથી વહેતા ગોશિતઞ્જાતથી નદીરૂપ નવી વનિતારક્ત્તાંબુધિ પ્રકટ થયો છે. એમ એવા બીજા પણ બીજાએ કહ્યા.

ઇતિમદનવર્મપ્રબંધ.

અથરત્નશ્રાવકપ્રબંધ.

ઉત્તરદિશાએ કાશ્મીરદેશમા નવહુલ્લવામનું મહામમ્દિવાળું ઉત્તમ નગર છે. ત્યાં વિક્રમચક્રો જૂયકને વસ કરેલું જેણે એવો નવ-હમ નામે જુપાસ રાજ્ય કર્યો હતા તેને રૂપશ્રીયકો રંભાને પાણી હમી કાઢે તેની જાહેદી નામે રાણી હતી તેજ નગરમાં પૂર્ણચંદ્ર નામે શેઠ હતો તેને ત્રણ દીકરા હતા રત્ન, મદન, અને પૂણેસિંહ. તે ત્રણે જિનમાર્ગી હતા, શ્રીમાન હતા, મિયંવદ, મારિક, અને રાજમાન્ય તથા આરબેતુ મિન્ધ કરે તેવા હતા. રત્નની પત્ની પડમિણી નામે હતી, ને તેમને કોમલ નામે પુત્ર, નાની વયનો હતો. તે સમયે શ્રીનમિનાથના નિર્વાણ થકી ૮૦૦૦ વર્ષ વોતી ગયાં હતાં.

૧ રક્ત શબ્દ દિવસ છે નદીરૂપ વનિતાને રક્ત, આસક્ત, અને નદીરૂપ વનિતાનો (પતિ) રક્ત એટલે અધિરનો સમુદ્ર, એમ બે અર્થ છે

એ સમયે અતિથિય જ્ઞાની એવા પદ્મહાદેવ એ નામના સાધુ
નવહુલ્લ નગરને સીમાડે આવી ગઈયા. જુમિશોધન કરી, જલ છાંટી,
કનકપત્ર માંડ્યું, તે ઉપર પદ્મહાદેવ બેઠા, નગરમાં તેમના
આગમની ઉદ્યાનપાલદ્વારા લોક તથા વપને જાણ કરાવી, એટલે
પ્રથમ રાજા આવ્યો, પોતાના અંતઃપુર તથા પરિજનમમેત આવ્યો.
રત્ન મદન ને પૂર્ણસિંહ તે પણ આવ્યા, તેમ બીજા લોક પણ
આવ્યા ને પદ્મભિગ્ની પણ ત્યાં પુત્રમમેત આવી. એમ દેવ ઠાનવ માનવ
વિધાધાર સર્વની સુંદર સભા ભરાઈ એટલે ગુરુએ દશના આરંભી.
જિનાક્રમે જઈશિ એમ કહેતાંજ ચાર ઉપવાસનું ફલ પામે છે,
ઉઠીને તૈયાર થતાં છનું ફલ પામે છે, ચાલવા માંડતાં આઠનું
ફલ પામે છે, અધ્રાપૂરુ રહી ચાલતાં દશનું, જિનચંદ્ર બહાર
આવી પહોંચતાંજ બારનું, અદર પેસતાંજ પંદરનું ને જિનપતિના
દર્શન કરતાં એક માસના ઉપવાસનું ફલ પામે છે. વળી

સધં પમજજણે પુનં સહસ્તં ચ વિલેવણે
સપસાહસ્તિસઆ માલા અણુતં ગીયવાઈએ. ૧

કોટિપૂજા સમાન એક સ્તોત્ર, કોટિસ્તોત્રસમાન એક જપ, કોટિ-
જપ સમાન એક ધ્યાન, અને કોટિધ્યાન સમાન એક લય. આ મકારે
સામાન્યતઃ સર્વ જિનસેવાનું ફલ છે, રાત્રીનયે સવિશેષ ફલ છે,
કેમકે તે અસંખ્ય યતિઓના સિદ્ધકૌતુક છે. કેમકે

ધૂવે પદે કા વા સોમા સરકેવણું કપૂર કુપંમિ
કત્તિય માસ ખવણું સારૂ પાદિકાભિએ લહેઈ

એવું વચન છે. તેમ રાત્રીનય કરતાં વળી રૈવત્તયજ્ઞ ઉપર
સેવા કરવી મહાફલવાળી કહી છે, કેમકે રૈવત રાત્રીનયેકદેશ છે.

૧. દેવતાને સ્નાન કરાવવાથી રાવણુલ્લ, વિલેખનથી સદસ, મારાથી રાત-
સદસ, ને ગીતવાદ્ય કરવાથી જન ત પ્રસન્ન

ને શત્રુજય શ્રીનમિકલ્યાણિકૃત્રયભાવને લેઇને ઉત્તમોત્તમ છે. નમિ-
 નાથનું માહાત્મ્ય મિથ્યાદષ્ટિવાળા પાણુ પ્રભાસપુરાણમાં એમ કહે-
 છે કે " પદ્માસને બેઠેલો શ્યામમૂર્તિ દિગંબર તેનું નામ નેમિનાથ શિવ
 વામને પાડયું " વામનાવતારમાં વામને રૈવતાચલ ઉપર બલિઅંધ-
 સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ માટે તપ કર્યું હતું એવી ત્યાં કથા છે. મહાધૌર એ-
 વા કલિકાલમાં પાપમાત્રનો નાશ કરનાર, ને દર્શન સ્પર્શનમાત્રથી-
 જ કોટિયજ્ઞના ક્ષણે આપનાર [ધરે] એવું ઈશ્વરે પ્રભાસ પુરાણ-
 માં જ કહેલું છે. માટે જોણે રૈવતાચલ ઉપર જઈ નેમિનાથનાં દર્શન
 કર્યાં તે શ્રદ્ધાલુએ પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું એમ નહીં જાણવું. આવી
 દર્શના સાંભળીને રત્નશ્રાવકે ઉઠી ગુરુ આગળ પ્રતિજ્ઞા કરી કે હું
 સંઘ લેઇને રૈવત ઉપર નેમીને નમન કરીશ ત્યારે બીજી નિકૃતિ
 લેઈશ, ત્યાં મુધી એક ભાતજ ખાઇશ, ને ભૂમિરાગ્યા, ખલ્લચર્ય,
 ધારણ કરીશ. છવ જળ તો જળ પણ નેમિનાથને નમવું એજ
 મારો નિશ્ચય છે. પછી રાજા ત્યાંથી સ્વયં હે ગયો, લોક તથા રત્ન-
 શ્રાવકના આગ્રહથી પદ્મમહાદેવ ત્યાં રહ્યા. રત્ન બેઠ મૂકીને રાજાને
 કહ્યું હે રાજા! મારે યાત્રા માટે રૈવતાચલ જવું છે માટે આજ્ઞા આપો.
 રાજાએ કહ્યું સુખે ધર્માચરણ કરો એમાં અમારી પૂર્ણ સંમતિ છે,
 ને જે જોઇએ તે લેઈ જાઓ. રત્નને આવાં વચનથી બહુ હુપે થયો,
 પોતે સંઘ મેળવ્યો, અને રાજાએ ગજ, રથ, તુરંગ, પાદાતિ રૂપ મહા-
 સૈન્ય આપ્યું. જેની જે ઇચ્છા થઈ તે પૂર્ણ કરી, અમારિ * ચૈત્ય
 પરિપાટી શાંતિ બોજન આદિ કરાવ્યાં, બંદિજનોને મુક્ત કરાવ્યા,
 લોકોનો સત્કાર કર્યો. મુહૂર્ત જોવરાવીને નીકળ્યો. રાજાને મળવા
 માટે ગયો, રાજા તેનો પરમ સત્કાર કરવા લાગ્યો. સો ઉંટ ઉપર
 ભરીને ખજાનો ચાલતો થયો. શેઠાણી પડમિણી પોતાની બાલસખી
 રાણી વિજયદેવીને મળવા ગઇ, ને તેને પગે પડી બોલી, સ્વામિનિ !
 હું યાત્રાએ જાઉં છું, આપના પિયોગનું દુઃખ કેટલાકે દિવસ

* કોઈ ને મારવું નહિ, એવી આજ્ઞા અથવા પ્રવૃત્તિ તે અમારિ.

ધર્મના લોભે કરીને, વેઠીરા. રાણીએ પાણી આંખમાં પાણી સમેત કહ્યું
 સખિ ! યાવાએ જઈને મિત્ર ધન હોવાથી કૃપાણતા કરી મને લજ્જ-
 વશો નહિ, છૂટે હાથે વાવરજો, આ ધન બ્રૂષણ વસૂન બધાં તમારાં છે,
 ઇચ્છા હોય તેટલાં લેઈ જાઓ. એમ કહી ઘણુંક આપ્યું, તેમ કેટ-
 લાક નોકર પાણી મોકલ્યા. રાણી પાણી વળી અને શેઠાણી સંઘમાં
 જઈ મળી. શ્રીપદમહારવ ગુરુ પાણી માથે ઝાટ્યા. તેમને સંઘના
 મુખ્યસ્થાને સર્વેએ માન્યા. ધનનો અતુલ વ્યય કરતો સંઘ ચાલ્યો.
 કોટીશ્વર એવા આધર્મિક હુજારે ઉપર હતા, પાણી એક તલ ખરા
 ઘા ખમેલા એવા ચોખ્ખા સાથે રક્ષા કરનાર હતા એટલે ભીંતિ શાની!
 એ પ્રકારે રસ્તામાં તીર્થ તીર્થ વંદના કરતો રત્નસંઘની પોતાના બે
 ભાઈ તથા પોતાની ભોભાઈએ અને પોતાના પુત્રસમેત ચાલતો ચા-
 લતો રોલા તોલા પર્વત આગળ આવ્યો. શત્રુજયમાં થઈને રૈવત
 જાય છે તેમને રોલા તોલા પર્વતો આવતા નથી, ને ને ભદ્રેશ્વરમાર્ગે
 થઈને જાય છે તેમને આવે છે રોલા ને તોલા બે પર્વતના પ્રવેશ
 આગળ મરોઢા બે તોડા હોય તેવી આકૃતિ થઈ રહી છે. ત્યાં આ-
 ગળ સંઘને મુકાગ કરાવ્યો. આખો હીવસ રતાન ચેત્યવંદના નાદ
 પૂજા ભોજન આદિ યથારુચિ સુખે ચાલ્યું. શત્રીએ પાણી સર્વે સુખે
 રહ્યાં. માતઃ કાલે આગળ જવા માટે તૈયાર થઈ સંઘ ચાલવા માંડ્યો.
 આગળનું ઝાડું પેડું ન પેડું તેવામાં કોઇક મંથી જેવા શ્યામ અંગ-
 વાળો, નરસિંહની પેઠે મુખ ફાડીને આવતો, અદ્ભુત કરતો. ઘ-
 ણાક ચોજત હયો, દંબ્યાયક્રી મહાકરાલ, એવો પુરુષ નખધરી
 લોકને ફાટી નાખવા માંડ્યો, ને ખાઈ ખાઈ એમ જૂમ પાડવા લા-
 ગ્યો. લોક બીડીના, ને પાછા વળી ભાગવા લાગ્યા. તે ગત રાજ-
 પુત્રેએ ભાણી એટલે તેનણે જઈને એ કાલક્રપને કહ્યું કે તું કોણ
 છે ? શા માટે ઉપદ્રવ કરે છે ? રવ છે, રેત્ય છે, રાસિય છે, કોણ છે

તે કહે કે યથાચોગ્ય પૂજા અમે કરીએ. કાલભૂતિએ કહ્યું શું કહો
 છે ! એક પગલું પણ આગળ ચાલશે તો સર્વને એક પછી એક
 ચાવી ખાઇશ. આવી વાત સંઘરક્ષકોએ રત્નને જણાવી કે આ રીતે
 વૃત્તાંત છે એટલે આગળ જવાય એવું નથી. કેટલાકને હાઠમાં ઘા-
 લીને ચાવી નાખ્યા છે તે જુઓ. આવી કાનને શૂંઝ જેવી વાત સાંભ-
 ળી રત્નને બહુ ખેદ થયો, હવે શું કરવું ? શો યોગ લાવવો ? શી
 બુદ્ધિ વિચારવી ? એમ કરીને બહુ કળકળવા લાગ્યો. સંઘપણ વિષ-
 નાણું + થયો, સ્ત્રીઓનાં ટોળે ટોળાં વાતો કરવા લાગ્યાં. કોઇ કહે
 ચાલો પાછા જઇએ, આ તો બધાને ખાઇ જશે, જીવતો નર ભદ્રા
 પામશે, કોઈ કહે મરીશું. નમિ ઉપર આગ્રતા રાખીને ચાલો. કોઈ
 વૃક્ષક્ષતાદિમાં સંતાઇ ગયા, કોઈ શકુન મુદૂર્ત જોવા બેઠા, કેટલાક સંઘના
 મર્યાદાનું મુદૂર્ત આપનારની નિંદા કરવા લાગ્યા--આમ વિષમ વૃત્તાન્ત
 થઇ રહ્યો ત્યાં સંઘપતિ રત્નને ભેટાને કંઈ કે જાઓ એને પૂછે કે
 તું શી રીતે શાન્તિ પામે તેમ છે ? અમે તેમ કરવા તત્પર છીએ.
 ભેટાએ જઈ રત્નનું વચન કહ્યું તો તેણે કહ્યું કે હું આ ગિરિભૂમિના
 અધિષ્ઠાતા છું, સંઘમાં જે મધાનપુરુષ હોય તેવા એકનો મને
 ભોગ આપો તો તૃપ્ત થઈને હું કોઈને ઉપદ્રવ કરું નહિ, એ મારી
 મતિજ્ઞા સત્ય જાણવી. ભેટાએ જઈને તે વાર્તા રત્નને નિવેદન કરી.
 રત્નને સર્વે લોકને એકત્ર કરો કંઈ ભાઈઓ મારું મહાપુરુષ ઉદય
 થયું કે આ કાલપુરુષ એકને લેઈ બીજા કોઈને ઉપદ્રવ કર્યાપિના
 જવા દે છે, માટે તમે સર્વ હવે ચાલવા માડો, ને જઈ નેમીને વંદના
 કરો; હું આ પુરુષને મારો દહ અર્પીશ, અહો લાભોદય ! વિવિધ
 યત્ન કરીને પોપેલો પાળેલો એવો આ દહ સંઘાયે ઉપકૃત થશે
 એજ મહાલાભ છે. આમ કહીને સંઘવી મોન રહ્યો એટલે રાજપુ-
 ત્રાએ કહ્યું હે નરરત્ન ! તમે ચીરં જીવો, અમારામાંના એકને લેઈને
 એ પુરુષ ધરાશે, અમે તમારા સેવક છીએ, ન સેવકનો એવો ધર્મ

છે કે પોતાના મરણથી પણ સ્વામીની સેવા કરવી, નહિ તે
અમારાં ધર્મ, યશ, અને વૃત્તિ ત્રણને આંખ લાગે:—

તે સુગઢા હરાવિઆ ને પરિદિશા તાહું
અવરુપર જોયં તય હું સામિ ઉ મંજિડ જાહું.

સંઘમાં ને પ્રધાનજૈનો હતા તે બોલ્યા કે રત્નદેવ ! તમે
ચિરંજીવો, તમે જીવાન છો, રાજ્યપૂજ્ય છો, હજારો લાખોના
અન્નદાતા છો, અમે આ નારાવાર કલેવરથી ધર્મભાત્રનીજ
હવે અપેક્ષા કરીએ છીએ:—

જઇ ઉઠંતિઇ તો કહઇ અહ ડૂંઝેઇ તઉ જાક
એય હક કલેવરહું જ'વાહિઇ તં સારુ.

મદન પૂર્ણસિંહ પણ બોલ્યા કે અમારા તમે જ્યેષ્ઠ અંધુજો, ને
જ્યેષ્ઠપ્રાતા પિતાતુલ્ય છે, ને જેમ પિતાને પુત્રો અધીન છે તેમ
જ્યેષ્ઠને કનિષ્ઠોએ રહેણું એ ધર્મ છે શું રામ આગળ લક્ષ્મણે
યુધ્ધમાં પોતાના માણ ત્રણની પેઠે હોઆ ન હતા ? હે દેવ ! સ્નેહ
છે તે પ્રમાણથી જણાતો નથી કે મીઠાં વચનોથી જણાતો નથી,
પણ કવચિત્ કાર્વમાં સાક્ષાત્ માણમદનથી જણાય છે. પૃથ્વીએ
કહ્યું કુલસ્ત્રીના માણ પતિને અધીન છે, પતિ લોકાંતરમાં જાય તે
પછી ને સ્ત્રી જીવે તે જીવતાં મુવેલો છે. કેમકે સૃંગારાદિ તેનાથી
પહેરાતાં નથી. કોમુદી રાણીની સાથેજ રહે છે, તડિત્ત મેઘની સાથેજ
વિલય પામે છે, મમદા પતિને અનુમામિની છે, એ વાત એમ અચેતન
વસ્તુ પણ પ્રતિપાદન કરે છે. ભટ્ટો મરી જાય તે પછી નારીએ મરણ
જોઇએ, હું મરું ને તમે જીવો એજ આરી વાત કહેવાય. કોમલે
કહ્યું તાત, એક દહદાનથી દવાદાર બનાવેલા પુત્રો પિતાને યદ્યોમય

રહ આપીને દેવાથી છૂટે છે. એમ બધાં કહેતાં હતાં તે સર્વને યુક્તિ-
 ચક્રી નિષેધી પોતે મરવા માટે પાછળ રહ્યો, ને સંઘને આગળ ચલાવ્યો.
 કાલપુરુષે ઉપદ્રવ કર્યો નહિ. સંઘ ગયા પછી રત્ન નેમિધ્યાન-
 પરાયાણુ રહ્યો. પડમિણી ગદ્ય નહિ પણ ત્યાંજ રહી. કાયોત્સર્ગ-
 ધ્યાનમાં પડી કોમલ પણ તેજ રીતે રહ્યો. કાલપુરુષે રત્નને એક
 ગિરિગુહામાં નાખ્યો અને બારણું શિલાથી બંધ કરી લીધું. પછી
 પોતે પૂછકુ પછાડવા લાગ્યો, સિંહ જેવી ગર્જનાઓ કરી આકાશ પણ
 ફૂટી જાય તેમ રાખદ કરવા લાગ્યો, પરંતુ રત્ન બીહીનો નહિ. એ-
 વામાં કૂંખમાંડી દેવોને વંદવા માટે રૈવતશિખર ઉપર સાત ક્ષેત્રપાલ
 આવ્યા. તેમનાં નામ કાલમેધ, મેઘનાદ, ગિરિવિદારણ, કપાટ, સિં-
 હનાદ, ઔદિક, રૈવત એવાં હતાં. તેમણે નમન કર્યા પછી કથું કે
 પર્વતમાં કોઈક ઠામે ઘડુકાટ મર્યો છે, આવું પૂરું કંઠાપિ થયું
 નથી, માટે આપ જુઓ આ શું છે? કોઈ મહાપુરુષ કહ્યો પણ
 ઉપદ્રવમાં પડેલો છે ને કોઈ કૂરતેને પીડે છે. અંબાએ જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જાણ્યું
 હશે કે શું છે, એટલે ક્ષેત્રપાલસભેત તે તે સ્થાને આવી. તેમણે પડમિણી
 અને કોમલને દીઠાં. તે મરવાને તૈયાર થઈ ગયાં હતાં. તેમના ઉપર દેવીને
 કૃપા આવી. ગુહાના દાર આગળ જઈ દેવીએ પેલા કાલપુરુષને આક્ષે-
 પ કર્યો કે રે કૂરાં આ શું કરેછે? એવો સમર્થ હોય તો આવી જા યુદ્ધ
 કર, રત્નને છોડી દે, હું સાક્ષાત્ અંબા છું અને આ ક્ષેત્રપાલ છે.
 આવું સાંભળી તેને તો વધારે શર અઠયું, ને યુદ્ધનો આરંભ થયો.
 દેવીએ તેના પગ જાલી માથા કેડે ફરવીને એક શિલા ઉપર પછા-
 ડવાનું કંઈ કે તુરત સાક્ષાત્ દિવ્યમૂર્તિ ધરી ને સામે આવીને ઉભો
 અને રત્ન પણ દિવ્યાભરાણુશ્રિત થઈ પોતાનાં પ્રિય પુત્ર સમૈત
 સામે ઉભો. પછી પેલા દિવ્યરૂપ બોલ્યો અંબે ! હે ક્ષેત્રપાલ !
 હે રત્ન ! સર્વે સાંભળે, જ્યારે ગુરુ રૈવતાચક્રનું માહાત્મ્ય કહે-

તા હતા ત્યારે રત્નને પ્રતિજ્ઞા કરીકે પ્રાણવ્યય કરીને પણ મારે નેમી-
 ને વંદના કરવી. તે સમયે વિમાનચારી હું શંકર ત્યાં
 હતો, એટલે તે પ્રતિજ્ઞા મેં સાંભળી, અને મારાથી તે સહન
 ન થઈ, એટલે અત્ર આવીને મેં આ પ્રકારે ઉપદ્રવ કર્યો. એ મહાસ-
 રવ છે, એની જાણને ધન્ય છે, એના પુત્ર મહાપુણ્યવાન છે, તમે
 સંઘભક્ત પણ ઘણા સ્તુત્ય છો; જો મેં ખરેખરું યુદ્ધ કર્યુંજ હોત
 તો તમે બધાં મને છતી જાઓ એ આશા ન જાણવી, પરંતુ આ
 તો કીડામાત્ર હતું ને શુદ્ધબુદ્ધિથી કરેલું હતું. પછી રત્નને
 આલિંગન દઈ, તેને તેના સઘમાં પહોંચાડી, ન પોતે સ્વર્ગમાં
 ગયો. અંબા ઇલાહિ સર્વે પોતાને સ્થાને ગયાં. સંઘ દૈવત ઉપર
 ચઢ્યો, નેમિનાથને નમ્યો. લેખ્યમૂર્તિવાળા નેમિનાથ ઉપર જલધી
 સનાત્ર કરાવ્યું એટલે બે ઘડોમાં જિંબ માટી થઈને લોપ
 ભેગું મળી ગયું. સર્વને બહુ વિષાદ થયો, તેમાં રત્નને
 તો બહુજ ખેદ થયો એટલે તેણે એવા નિચાર કર્યો
 કે આવી આશાતના કરનારા મને ધિક્કાર છે કે હું આવા તીર્થના
 ધ્વંસ કરવા રૂપ પાપનો પાત્ર થયો, હવે તો જ્યારે જિંબ પાણી
 આવે ત્યારેજ અજ ભેગું. એમ નિશ્ચય કરી પોતાના બાંધવોને સંઘ-
 ની રક્ષા કરવા માટે મૂકી પોતે તપ આરંભ્યું. સાઠ ઉપવાસ થયા
 ત્યારે અંબા મત્પક્ષ થઈ તેને રાત્રીસમયે, ઇંદ્રે નિર્મેલા કાંચન બક્ષા-
 નકે નામના તર્ક ઉપર લેઈ ગઈ; ત્યાં તેને મહોટાં મહોટાં બહોતેર
 જિનજિંબ તેણે બતાવ્યાં. તેમાં અરાઠ હેમનાં, અરાઠ રત્નનાં,
 અરાઠ પાપાણનાં, ને અરાઠ રૂપાનાં એમ બહોતેર જિંબ હતાં-
 તેમાંના એક રત્નજિંબ ઉપર જાણે પોતાને નામે નામ તેથીજ
 લોભાયો હોય એમ રત્ન લોભાયો અને કહેવા લાગ્યો હું માતા આ જિંબ

મને આપો એટલે ત્યાં લેઇ જઇને સ્થાપું. અંબાએ કહ્યું આ તીર્થ
 બહુ મહાન છે. જગતમાં ધીમે ધીમે કલિકાલ આવતો જાય છે, તેમાં
 • લોક સત્વહીન અને અર્થહીન, સર્વિર્મખાલ, તથા પાપ કરનારા,
 એવા થવાના છે, એટલે રત્નખિંબ તેમના આગળ રહી શકશે નહિ,
 ને મોટી આશાતના થવાનો; માટે આ પથ્થરના ખિંબને લેઇ જા.
 રત્ને તે વાત સ્વીકારી અને કહ્યું હું માતાજી ! હું આવકું મહોહું
 ખિંબ શી રીતે લેઇ જાઉં ? દેવીએ કહ્યું કાચા સૂતરના તાંતણા
 બાંધ ને ચાલવા માંડ એટલે પાછળ આવશે, પણ પાછું વાળી જોઇશ
 તો પછી આગળ ચાલશે નહિ. એ પ્રકારે ખિંબ લઇને રત્ન ચાલ્યો
 ને ફેટફેટ ગયો; ત્યારે વિસ્મય પામી પાછું વાળીને જોવા ગયો કે
 માતા આવે છે કે નથી આવતાં. એમ થયેથી ખિંબ ત્યાં ને ત્યાં
 અટકી ગયું. તેજ સ્થાને રત્ને મદિર કરાવી દીધું, તે તેમનું
 તેમ અધ્યાપિ છે. આ પ્રકારે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરીને રત્ન સંઘ લેઇને
 દેવતથી શત્રુજય ગયો; ત્યાં ઋષભદેવને નમન કરી, અન્ય તીર્થે
 પણ કરી, નવહુલ્લ નગરમાં પાછો આવ્યો. રાજા સામે આવ્યો,
 ઘેર ઘેર નંગલ થઇ રહ્યાં, સાધર્મિકોનું વાત્સલ્ય રત્ને કર્યું ને એનું
 નામ અંદ્ર સૂર્ય તપના મુંદ્રી અમર થયું. એણે મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો.
 અધ્યાપિ પણ જેની વંદના થાય છે તે નેમિખિંબ રત્ને સ્થાપેલું
 તેજ છે. તેની સ્થિતિ કોઇ પ્રાચીન કવિએ આવી વર્ણવી છે; જેને ખા-
 લમાંથી ખોદી કાઢ્યું નથી, સૂત્રથી જેને ભર્યું નથી, ઠાંકણાથી
 ઠાંક્યું નથી, દોતનકથા દોતિત કયું નથી, જેને ઉચકનારા ઉચકી લાવ્યા
 નથી, એકું સિદ્ધમંત્રથી મંત્રિત તે ખિંબ છે. અનાદિ, અવ્યક્ત,
 એવા તનુવાળો, અભેદ, પ્રભામય, અનંતબલ, ભવાધિષ્ઠ તરવાને
 માટે ભાવકોના નાવરૂપ, એવા જે નેમી તે પોતાની કૃપાથીજ સ્વયંભૂ
 પ્રકટ થયેલા છે.

ઇતિ રત્નશ્રાવકપ્રબંધ સમાપ્ત.

અગ્ર આભડમબંધ.

આણહિલકપુરમાં શ્રીભાલવંશના શેઠ રૂપનાગ નામે હતો; તેની પત્ની સુંદરી હતી; ને તેમને આભડ નામે પુત્ર હતો. તે દસ વર્ષના થવા આવ્યો. તેવામાં મા બાપ મરી ગયાં, એકમી નાસ પામી ગઈ, તથાપિ આભડ સુજનોનો આશિત અને વ્યવહારદક્ષ તેથી મહોટો થયો. કન્યા પાણુ એને મળી એટલે પરણ્યો, અને ઉદરનિમિત્તે કોઈ જવ-શીન ધેર પથરા ઘસવા નોકર રવો. પાંચ પથરા એને મળતા, તેમાંથી એક ધર્મમાં વાવરતો, જે કુટુંબપોષણમાં, ને જે સાચવી ચૂકતો. યૌદ્ધ વર્ષે પુત્ર થયો, પાણુ તેની માને દૂધ આવતું ન હતું તેથી બકરી ઓળવા માટે આભડ કહીકે ગામડે ગયો. ત્યાં બાએળે હવાડા ઉપર સવારમાં હાતાણુ કરતો હતો એવામાં બકરાંની દેડ હવાડામાં પાણી પીવા આવી. પાણી બધાંએ પીવા માંડ્યું ત્યારે સંખ જેવું ધાણું જણ હતું તે સહસ્રાજ નાગવંશીદત્ત જેવું નીચવાણું થઈ ગયું. તે જોઈ આભડ વિસ્મય પામ્યો. બકરીઓ પાણી પીને ચાલતા માંડી ત્યારે પોતે વપાસ કરવા માંડી તો એકના ગળામાં એક ટોકરી દીડી, તેમાં મરકત રત્ન છે એમ જાણ્યું. એટલે તે સમેત એ બકરો આભડે ખરીદી લીધી. બાલકને દૂધ મળ્યું; અને આભડને સમૃદ્ધિ મળી, એટલે મહોટો વહેવારીઓ થયો. તે સમયે જવસિંહનું રાજ્ય ચાલતું હતું. આભડ ને ચોપડા રાખતો તેમાં ત્રણ ચોપડા રાખતો. એક રાજ્યવહી, બીજી પિલંગવહી ને ત્રીજી પરચોકવહી. એવો ભાવ છે કે કોઈનું ધણુબંધન વાડન કર્યાં તે કરતો ન હતો, કેવલ કૃપા-ભાધિ હતો, એટલે રાદેગાતડે ધનઋદ્ધિ, મહાવાલ, પૂગહાટન, નિનસદન, શ્રીદેવસૂરિપોષધચાલા માવપિષ્કેષકરચિતા, એવાં તેણે કરાવ્યાં. તેના મહામયર શ્રીકુમારપાત્ર જેણે અમારિ-યોષાણુ કરાવી હતી તેના સમયમાં થયો. એક વાર શ્રીદેવસૂરિએ

રાજા આગળ એમ વ્યાખ્યાન કર્યું કે સાધર્મિકવાત્સલ્યમાં બહુ ફલ છે. રાજાએ આલડને કહ્યું કે ધનથી તૂટી ગયેલાં એવાં શ્રાવક-કુલોને સહસ્ર સહસ્ર દીનાર આપીને ઉધ્ધાર; અને તે રકમ અમારે ખાતે ઉધાર. રાજાને આલડે વર્ષ આખરે ચોપડો બતાવ્યો તે! એક કોટિ લેણું પડેલું જણાયું. રાજા તે અપાનવાનો હુકમ કરતો હતો તેવામાં આલડે કહ્યું દેવ ! રાજાના કોરામાં ધન બે પ્રકારનું હોયછે, એક સ્થાવર ને એક જંગમ. સ્થાવર તે હેમાદિ અને જંગમ તે વાણીઆ વગેરે, માટે અમે વાણીઆ પણ આપના ધનમાંજ છીએ. રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો. એમ દિવસ ચાલ્યા જાયછે એવામાં ધીમે ધીમે રાજા અને હેમાચાર્ય ઉભયે જુદતાએ પડોઆ. શ્રી હેમસૂરિના ગચ્છમાં વિરોધ પેઠો. રામચંદ્ર ગુણચંદ્રાદિ છુંદ એક પાસા થયું ને એક પાસા બાલચંદ્ર રહ્યો. બાલચંદ્રને રાજાના ભાઈના દીકરા અન્યપાલ સાથે મેત્રી હતી. રાજા ગુરુ અને આલડે એક દિવસ રાત્રીએ ગુપ્ત વિચાર કરવા માંડયો. ત્યાં રાજાએ પૂછ્યું ભગવન! મારે પુત્ર નથી, ત્યારે ગાદી કોને આપવી? ગુરુએ કહ્યું પ્રતાપમંદ્ર જે તારો દૌહિત્ર છે તેને રાજા બનાવ કેમકે તેનાથી ધર્મની ચિરતા રહેશે, બાકી અન્યપાલથી તો તારા સ્થાપેલા ધર્મનો ક્ષય થવાનો છે. વચમાં આલડ બોલ્યો કે ગમે તેવો હોય પણ જે પોતાનો હોય તેનેજ ઉપકાર કરવો. ત્યારે ફરીથી શ્રી હેમચંદ્ર બોલ્યા કે નહિ, અન્યપાલને તો રાજા નજ કરીશ. એમ વિચાર કરીને સર્વે ઉડ્યા તે વાત બાલચંદ્રે જાણી એટલે તેણે અન્યપાલને કહી, કેમકે હેમગચ્છના ગમચંદ્રાદિ ઉપર દ્વેષ છતાં તેને આલડ ઉપર પ્રીતિ હતી. એવામાં હેમચંદ્ર સ્વર્ગે ગયા પછી જાત્રી-શમે દિવસે કુમારપાલ પણ અન્યપાલે કરેલા વિપ્રપ્રયોગથી મરાણ પામ્યો. અન્યપાલ રાજ્ય ઉપર બેઠો, તેને હેમચંદ્ર ઉપર દ્વેષ હતો એટલે રામચંદ્રાદિ તિથ્યોને તપ્તચોદાસને ખેસારી તેણે મારી નાખ્યા. કુમારપાલે કરાવેલા ઘણાક નિહાર તેણે પડાવી નાખ્યા.

નીચ અને દુરાચરણી લોકોને બેગા કરી માતઃકાંત્રે નિત્ય મૃગયાને
 અભ્યાસ કરવા માંડ્યો, અને એવો ઉપહાસ કરવા લાગ્યો કે જ્યાં
 પૂર્વે ચૈત્યપરિપાટી થતી હતી ત્યાં આજ જુઓ હું આવું કરું છું.
 બાલચંદ્રે જોતહત્યા કરી છે એવું રાજના મનમાં ઉતારીને પ્રાણ-
 હ્વાસ્યે તેને રાજના મનમાંથી ઉતારી નાંખ્યો. તે માલવદશમાં જઇ
 મરણ પામ્યો. પાપનો છેવટ પણ પાક થયા પિના રહે નહિ.
 નિનપ્રાસાદને પાડવા માંડ્યા તે જોઇ આવકલોકને બહુ ખેડ થવા
 લાગ્યો તેમ આબડને પણ બહુ પરિતાપ થતા લાગ્યો, પરંતુ પોતે
 પૂર્વથી માન્ય છતાં પણ રાજના કુરવ્વને લીધે બોલી રાડ્યો નહિ.
 તેણે ઉવટ એક પ્રપંચ કરીને કાર્ય આપ્યું. આબડે રાજનો મશકેરો
 સીંચણ નામનો હતો ને જે રાજને બહુ પ્રિય હતો તેને ધન
 આપીને સાધ્યો ને એમ કહ્યું કે તું એવું કંઈ કર કે જેથી હવે
 નિનપ્રાસાદ પડે નહિ. તેણે કહ્યું નિશ્ચિંત રહો, હું એમ કરાવી
 આપીશ. સીંચણે આંધનો એક પ્રાસાદ બનાવ્યો, ને તેને ઘોળી
 ચીત્રી ને પોતાના પાંચ પુત્રોને કહ્યું કે કાલે રાત્ર આગળ તમારે
 અમુક અમુક કરવું. પછી સીંચણ માતઃકાંત્રે રાત્ર આગળ ગયો
 ને કહેવા લાગ્યો કે દેવ! મારે માથે નર આવી ગઇ છે, છોકરાંને
 ઘેર છોકરાં થયાં છે, હવે હું તીર્થયાત્રાએ જવા છઠ્ઠું છું, માટે આપ
 આજ્ઞા આપો. રાજએ કહ્યું ચથારચિ કરો. ત્યારે પેલો પ્રાસાદ તથા
 છોકરા બધું પોતે લાગ્યો, છોકરાની રાજને સખા વચ્ચે ભણામણ
 કરી, ને પુત્રોને કહ્યું કે આ મારો પ્રાસાદ તે મારૂં ધનઃસરીર છે,
 મહાપત્ને મેં તે રચ્યો છે, માટે તેની બહુ સંભાળ રાખજો. પુત્રોએ કહ્યું
 તેમ કરીશું. પછી સર્વની આસપાસને સીંચણ ઘેડકેડગત્રાં આગળ ગયો.
 એટલે પેલા છોકરાઓએ પ્રાસાદને લાકડીઆ મરીને ભાંગી નાખ્યો.
 થડા થડ સાંભળીને સીંચણ પાણું વાળી જુએ છે તો પ્રાસાદ ભાંગતાં
 જોઇતા લાગ્યો કે રે અભાગીઆઓ ! તમે તો આ કુરવ્વ કરતાં
 પણ નડારા કુરવ્વ જાણ્યો છો; આમણે તો એમના પેતાના મુવા

પછી તેમના કરાવેલા માસાદાદિ લાંગવા માંડયાછે તમે તો મજ બેઠે
 લાગો છો ! આ બધું જોઈ માંભળીને રાજાને બહુ લાજ આવી
 એટલે તેણે એત્ય ષડાવવાં બંધ કર્યાં. એ નકારા રાજાને માતાપુત્ર-
 ને બસાત્કારે વિખેલવ * કરાવવાની ઇચ્છા થઈ; વડોને તેમ કરાવવા
 માંડ્યું. એક વાર એક વંદે લાંગી ગયેલી નાની લોકાની કાતી હાથમાં
 હશે તેનાથી રાજાને મારી નાખ્યો. કેટલાક દિવસ સુધી કીર્તિપાલ
 નામના રાજપુત્રે ગૂર્જરના લોકની રક્ષા કરી. તેને ઇત્યામરાદિ ન
 થતાં. તે માસવસેન્ધમાં મરી ગયો તે પછી ગૂર્જરધરાને રાજા
 ભીમદેવ થયો. તે દીલ્હીવી, ઘણો પુણ્યવાન હતો, એ મરુરિકાને
 લેપ કરી સર્વાંગાવયવભૂષિત કરી સુખાસને બેસારતો, પછી આખા
 ગામમાં સેન્ધ સમેત તેને ફેરવતો, તે સમયે ગામનાં ગામ સેન્ધવાળા
 ખાઈ જતા. એમ બહુ કાલ વીત્યો ત્યારે દશપાત્રોએ ભેગા થઈ
 રાજાને વિનંતિ કરી કે આ રીતે શા સારું નિર્ઘેર દશપુ* ભક્ષણ
 કરાવી દા છો ? આ રીતે જ અન્નધૃતવમનાદિનો વ્યય થાય છે તે
 વૃથા છે. ત્યારે રાજાએ કહ્યું એક વાત સાંભળો. કોઈકે સમુદ્રતટે,
 જલના પુર સાથે એક મીન ઉપર આવી પડ્યો. તે સમયે તે દશમાં
 મહા કુલિશ ચાલતો હતો, અન્નને અભાવે લોકમાત્ર કહોવાડા લંઘ
 ને માછલાંને મારી મારીને ખાવા માટે લઈ જતા હતા. એમ છતાં મા-
 છલાં અતિ મહાન હોવાથી મરતાં નહિ. એવામાં સુધાપીડિત એવો
 કોઈ વિપ્ર પેશ્ત્ર સ્થાને મીનાંશ લેવા આવ્યો. તે મીનને અન્ય લોક
 છેદતા હતા એ જોઈને સ્વલાવથી દયાલુ એવા વિપ્રને દયા આવી.
 તેથી તે પાતે તો છેદવામાં ભળ્યો નહિ. ત્યારે એક વ્યંતર પેશ્ત્ર મી-
 નમાં પેશ્ત્રને જોલ્યો, હે વિપ્રા આવ તું પણ છેદવા લાગ, સર્વે ખાય-
 છે, તેમ તું પણ ખા, ઉપકાર થશે. વિપ્રે કહ્યું મને દયા આવે છે
 એટલે મારાથી નહિ બને. માછલાંએ કહ્યું ત્યારે સાંભળ, આ પાપી લોક

મને મરતાને મારે છે, હું મરી જઈશ તે પછી આ તટ ઉપર રાજ
થઈને અવતરનાર છું, મારું નામ પુરંદર થશે. તને હું મારો ઉપા-
ધ્યાય કરીશ; અને પૂર્વવૈરને છીધે આ લોકોને નવા નવા મકારથી
કુઃખ દઈશ. તારે તે સમયે કોઈને માટે વિનતિ કરવી નહિ. તારા
જેવા સત્પુરુષને હું શુભ્નુદ્ધિથી પૂજીશ. એમ કહેતો મીન મરી ગયો.
કહ્યા પ્રમાણે તે પુરંદર નામે રાજ થયો, ન વિમતેના શુભ થયો, અને પાપ
કરેલાં એવા લોકને ને રાજ વિધવિ મકારે અનંત પીડા કરવા લાગ્યો.
પ્રાજ્ઞાશુ પણ તેની પૂર્વની વાત સંભારી કશું યોક્તો ન હતો. માટે હે
દશપાલો! હું પણ તેવાજ કોઈક અવતાર છું, ક્રીડામર્ગે લોકને પી-
ડા કરું છું, તેમાં તમારે કાંઈ કહેવું નહિ, જો કહેશો તો જીભ કાપી ન-
ખાવીશ. આજુ સાંભળીને તે લોક છાના માના ચાલ્યા ગયા અને દ-
શને તેવીને તેવી પીડા ચાલતી રહી. આ રાજના રાજ્યમાં આભડ
પણ મહોટો સમૃદ્ધિવાળો હતો. આભડને એક ચાંપણ નામની
બાલ વિધવા પ્રતી હતી; તે ઉચિતરા, સર્વશાસ્ત્રપારંગત હોઈ ચૂહ-
વ્યાપર કરાવતી. એક વાર આભડને લંકારી સોભયકી કાંઈક ચારતો હુ-
તો તે સમજ્યામાં આવ્યાથી આભડે તેને કાઢીચૂંચો. તે જઇને ભીમ-
દેવને મળ્યો, ને કહેવા લાગ્યો કે આભડના ઘરમાં અનંત કોટિ
દ્રવ્ય છે, તે તમે શા માટે લેછ લેતા નથી? રાજાએ કહ્યું એણે કાંઈ
અન્યાય કર્યો છે? લંકારીએ કહ્યું ના. ત્યારે રાજાએ કહ્યું પરધન
કારણ વિના કેમ લેછ લેવાય? લંકારીએ કહ્યું કાંઈ છલ કરી રાકાય;
રાજાએ કહ્યું જોઈશું. લંકારીને પાતાની પાસેજ રાખીને રાજાએ
બકરીનું માંસ યાજ્ઞીમાં ઘાડી ઠાસીને માથે ચૂકીને આભડને ઘેર
મોકલ્યું. ઠાસી મધ્યાન્હે આવી ત્યારે આભડ ધ્યાનપૂર્વક ગિનની
અચેના કરતો હતો. ચાંપણાએ જઇને દાર ઉઘાડ્યું. ઠાસી અંદર
આવી, ચાંપણાએ માંસ ઢીકું, ને દખતાની સાથેજ લંકારીએ
આવો ક્રિયા કરી એમ તર્ક બાંધ્યો. ઠાસીને માત આપીને પૂછ્યું
આ શું છે? ઠાસીએ કહ્યું રાજાએ ઉત્સવ સમયે તમને માન તરીકે

આ મોકલ્યું છે. ચાંપલાએ માંસને બીજી થાળીમાં લેઈ લીધું, અને સવા લક્ષ્મીના હાર રાજાને બેઠ મોકલ્યો. દાસીને કંઠાબરણ આપ્યાં, ને થાળને મોતીથી વધાવી લીધો. દાસી ખુશી થતી રાજા પાસે ગઈ. જમી રહ્યા પછી પુત્રીએ આલડને કહ્યું પિતા ! આપણે કાઠી મૂકેલા ભંડારીની ગેરણાથી રાજાએ આ કામ કર્યું છે. મેં દાસીને રીઠા કરી નથી, આપણી લક્ષ્મી જશે, માટે કાંઈ ઉપાય કરો. ધનમાત્રનું એક ટિપ્પણ કરી રાજાને બતાવો, ને કહો કે તમને જે રુચિ હોય તે આમાંથી લો. આલડે તે પ્રમાણે કર્યું; રાજાને વિસ્મય લાજ ને હર્ષ સાથે થયાં. તેણે પેલા ભંડારીનું ગળું પકડી કહ્યું હે મૂઠા ! જોને વિધાતા દ્રવ્ય આપે છે તેને દ્રવ્ય સાચવવાની ખુદી પણ આપે છેજ, માટે તારી ઇર્ષ્યા મિથ્યા છે. તે આલડને પગે લાગ્યો, અને રાજાએ એક તણ સરખું પણ લીધું નહિ. એ મકાસે મહાધની, અખંડ ભાગ્યવાળો, શ્રીઆલડ નીરોગી રહી ચિરાયુ ભોગવતો હોયો. મરણાવસરે પોતાના પુત્રને ઉપકાર કરવા પોતાના સહનમાં આલડે ચારે ખુણે ચાર ચરુ ફાટ્યા. પોતે સમાધિથકા મરણ પામ્યો, પુત્રી પણ સ્વર્ગે ગઈ પુત્રોએ બાહ્યધન ખુટ્યું ત્યારે નિધિ સંભાળ્યા, પણ જડયા નહિ ત્યારે અંજનપ્રયોગ કર્યો તો અંજનીએ કહ્યું કોઈ શ્યામ અંગવાળો, મોગરી જેવા હાથવાળો, ધનને નીચે નીચે તાણી જતો જાય છે, તમે મિથ્યા કલેશ ન કરશો. એ ઉપરથી તે નિરાશ થઈ માધારણ વાણીઆ સરખા થઈ રહ્યા. આ વાર્તા ઉપરથી સમજવાનું છે કે પુરુષોના પુણ્યોદય એજ વૃદ્ધિનું કારણ છે, કલ આદિ કારણ નથી.

ઇતિ આલડપ્રબંધ સમાપ્ત.

અથ વસ્તુપાલપ્રબંધ

શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજપાલ બે પ્રસિદ્ધ મંત્રીશ્વર હતા; તેમની કીર્તિકથા કહું છું. પૂર્વે ગૂર્જરધરિત્રીમંડન એવી મંડલીક મહાનગરીમાં શ્રીવસ્તુપાલ તેજપાલાદિ વસતા હતા. એક વાર, શ્રીમત્પતનના રહેનાર માગ્યાટ (પેરવાડ) વંશના ઠક્કર શ્રી ચંડખના પુત્ર, મન્ત્રી શ્રીસોમકુલના અવતંસ+ ઠક્કર શ્રી આસરાજના પુત્ર, કુમારદેવીકુસિસદોવરના રાજહંસ, શ્રીવસ્તુપાલ તેજપાલ શત્રુ-જય ગિરિનાર આદિ તર્થની યાત્રા કરવા નીકળ્યા. હડાલા ગામે પહોંચ્યા પછી પોતાની ખાસેની સીલક તપાસવા લાગ્યા તો ત્રણ લક્ષના આશરો સમજાયો. સુરાબ્દમાં બો છે એમ જાણી તેમણે એક લક્ષ દાટી મુકવાનો વિચાર કર્યો અને મધ્યરાત્રીએ એક પીપળા તલે જોડવા માંડ્યું તો જોડતે જોડતે કોઈડનો દાટલો કનકપૂર્ણ એવો શોભ્યકલશ તેમને હાથ આવ્યો તે કલશ લેઈને વસ્તુપાલ તેજપાલની પત્ની અનુપમા દેવીને પૂછ્યુંકે આને ક્યાં મુકીશું? તેને એ પ્રકારે તે ખાત આપતા હતા. તેણે કહ્યું ગિરિશિખર ઉપર ઉચે મુકો કે કોઈ લેઈ જાય નહિ. તે સાંભળીને વસ્તુપાલે તે દ્રવ્ય રા-ત્રંજય ગિરિનાર ઉપર ખર્ચી નાખ્યું. યાત્રાકરીને પાછા વળ્યા ત્યારે જ. ને ઘોળકે આવ્યા.

કનકકુળેશ્વરને મહાજ્વલ નામે પુત્રી હતી. તેને તેના પિતાએ મસન્ત યદ્ય ગૂર્જરાતનું કોઈ સુંદર વસ્ત્ર યોળી કરાવવા આપ્યું. તેની યોળી કરાવી તેણે ઘણો સમય વાપરી પછી તે મરી ગઈ, અને ગૂર્જર-દેરાધિધાત્રી મહાવ્યંતરી યદ્ય. તે ઘોળકમાં સૂએ પોતાની રાચાને વિષે સુતેજા રાણા શ્રીવીરધવલ આગળ પ્રત્યક્ષ થઈ જોલી હો રાણા આ ગૂર્જરધરા પતરાજપ્રભૃતિ સાત આપોલકટ (આવડા) રાત્રીએ ૧૯૯ વર્ષ સુધી જોગવી, પછી રૂક્મણ, ચાતુંડરાજ, કુલ્લેશરાજ, સીસ, કલ્ક, જયસિંહ, કુમારપાલ, અ-જયપાલ, લઘુભીમ, અર્જુન રાજ, એ ચૈલુક્યો એ (સોલંકીઓએ) જોગવી.

હવે તમે જે પિતાપુત્ર લગણુમઆદ અને વીરધવસ તેના બેઠતા છો. સ્વામીના અભાવે કગીને મૂર્છરંગ, કાલબલને લીધે, પાપી ચ્લેચ્લ-લોકોથી ગાયત્રી પેઠે, મત્સ્યન્યાયે, પીડામા પડેલી છે, માટે તમે જે વસ્તુપાલ તેજપાલને મંત્રી બનાવો તો રાજ્યનો પ્રતાપ અને ધર્મ વૃદ્ધિ પામે માટે નામ મહાગુદરી છે, હું તમારા મહાપુણ્યના બલથી આકર્ષાઈને આવી છું ને તમને શીખામણ આપુ છું. એમ કહેતી કહે-તીજ વીજળી રૂપે અદૃશ્ય થઈ ગઈ રાણે! વીરધવસ ગર્યામા બેઠા થયો અને પદ્મામન વાળી નિચારવા લાગ્યો અહો ! શો દેવાનો ઉપદેશ! એ જે જાણે મંત્રી કરનાજ જોઈએ કેમકે તડપતા ભુજવાળા નૃપો તો લક્ષ્મીને ઉપાસન કરી લાવે છે, પણ તેની નાતિયદી ઉન્નતિ કરવી તે મંત્રીનું કામ છે, રત્નાવલિને મધુદ્ર જન્મ આપે પછી તેને સસ્કાર તો મલિકારણ કરે એન વિચાર કરતો પ્રાત કાલે ઉઠ્યો મહાગુદરીએ આનો આજ ઉપદેશ લગણુમઆદને પણ રાતમા કરેલો હતો હાતાગુ પાણી પગવાગે પિતાપુત્ર બેગા થયા અને રાતનો વૃત્તાત કહેના લાગ્યા, તો ઉભયેને વારી સાબળો બહુ સંતોષ અને હર્ષ થયો તેજ કાણે પોતાના કુલગુરુ મગ્ગતીના પુરુશનતાર શ્રીસામેશ્વર તે સ્વસ્ત્યયન માટે આવ્યા, તેમને પણ બધા વૃત્તાન્ત કહી બતાવ્યો એટલે તેણે કહ્યું દેવ ! તમારા માચીન પુણ્યથી દેવતા તમને સાક્ષાત્ દર્શન દે છે તો તેના કહેવા પ્રમાણે કરો, મનિબલ વિના રાજ્યનું કાંઈ બલ જાણુ નહિ જેને દેવીએ આપના આગળ મંત્રી તરીકે બતાવ્યા તે જે અગ્રે આવેલા છે, મને નળ્યા હતા, રાજનેવાનીજ તેમને ઈચ્છા છે, તે બહોતર કલાના જાણુ છે, ન્યાયનિષ્ઠ છે, ધર્મજ્ઞ છે, આજ્ઞા હોય તો લાવુ. રાણાની આજ્ઞાથી પુરોહિત તેમને લેઈ આવ્યો, અને તેમને તમસ્કાર આમનાદિયડી માન આપાવ્યું શ્રી લગણુમસાદની આજ્ઞાથી વીરધવસે તેમને કહ્યું આપની આદૃતિ-જ ગુણસમૃદ્ધિસૂચક છે, નમ્રતા કુલવિશુદ્ધિ જાણાવે છે, વાણી શાસ્ત્રજ્ઞમને સચરનારી છે, ને આપનો મયમ વધ કરતા પણ

અધિક છે. કલની કીર્તિ વધે છે, મનોરથ તરુને ફૂલ આવે છે, યશ અને લક્ષ્મી સહસ્રા વૃદ્ધિ પામે છે, એ બધું આપના જેવા પુરુષો મળે ન્યારે થાય છે. યૌવન છતાં મદનની વિક્રિયા નથી, ધન છતાં વિનયાતિક્રમ નથી, દુર્જન ઉપર પણ અનાર્જવ નથી, એવી આપ જેવી નવીન આકૃતિ કોણે રચી છે. અમને પિતાપુત્રને રાજ્યભાર આવી પડેલા છે તે સંબંધે અમે તમારા જેવા ઉત્તમ પુરુષોને અમારા મંત્રી કરવા ઇચ્છીએ છીએ. ગમે તે ધર્મકર્મ આદિથી પૃથ્વી ઉપર વિભૂતિ તો સુલભ છે પણ એવાં સંકૃત ફુલભ છે કે જેનાથી ઉત્તમ પુરુષરત્ન હાથ લાગે. ત્યારે વસ્તુપાત્રે કહ્યું દેવ! જે પુરુષવાન અને શાશ્વવાનમાં આગ્રણી હોય અને જેને સ્વામી પ્રસન્નવદનથી સર્વદા મીઠું શબ્દજ્ઞ યોલાવે તેજ ખરો સેવક કહેવાય. પાર્થિવ કરતાં બીજી તીર્થ પૃથ્વી ઉપર મહોદું નથી કેમકે તેમના વદનકમળને નિરખતાં વિપત્તિરૂપી ખાતક નાશ પામીને મનોરથનાં ફલરૂપ અંપતિ ઉપજે છે. સમસ્તાઠ એવા બ્રૂપતિની દષ્ટિ જ્યાં જ્યાં પડે છે ત્યાં ત્યાં શુચિતા, કક્ષીનતા, દક્ષતા, સુભગતા, સ્વતઃ આવી લાગે છે તથાપિ કાંઈક વિનતિ કરવા આજ્ઞા માગું છું, તે હે સ્વામી! તમે હૃદયમાં ધારણ કરો, કેમકે સત્પુરુષોની ન્યાયનિષ્ઠુર એવી વાણી પણ સાંભળવાનો અધિકાર તમારો જ છે. શુભ એવા જે ત્રણ યુગ તે તો ગયા અને હવે તો કલિકાલ આવ્યો છે તેમાં સેવકોને વિષે ભક્તિ રહી નથી ને બ્રૂપતિને વિષે કૃતજ્ઞતા રહી નથી, બ્રૂપતિની દષ્ટિ તમથી નાશ પામી છે, તેથી લોભાધને આગળ કરે છે, ને તે તેમને એવે માર્ગે લેઈ જાય છે કે જ્યાં સર્વનો વિનાશ નીપજે છે. સર્વથા લોભરહિત તો કોઈ નથી, લોભથીજ સર્વે રાતદિવસ પ્રભુસેવા કરે છે, તથાપિ પ્રુદ્ધિમાને એવું કામ કરવું જોઈએ કે જેથી સંસારમાં નિંદા ન થાય ને સ્વર્ગમાં બાધ ન આવે. ન્યાયનો આધાર રાખી, ખણ્ણનોનો અનાદર કરી, સહજ અરિનો પરાજય કરી, ત્રીપતિચરિત્રને હૃદયમાં ધરી, ધરિત્રીના ઉદ્ધાર કરવા આપ ઇચ્છતા હો તો આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું, નહિ તો આ-

પતુ' કથાણુ થાઓ. વળી અમે મ'ડલીનગરીથી સેવાને અર્થેજ
અત્ર આવેલા છીએ, અમારા ઘરમાં ત્રણસસ દ્રવ્ય છે, હવે અમે
સેવામાં રહીએ તે પછી કદાપિ આપને પિશુનવચન ઉપર વિશ્વાસ
આવે તો આ અમારા દ્રવ્યસહિત અમને દિવ્ય કરાવીને રત્ન આ-
પન્ને એટલું માગી લેઉં છું. આ વાતમાં કહાલિકને વચ્ચે રાખી
તમને ખાતરી કરી આપીએ છીએ એમ રાણાએ કહ્યું અને પ્રધાન-
મુદ્રા તેજપાલના હાથમાં આપી. સ્તંભતીર્થ અને ધવલકા (ખંભાત
અને ઘોળકા)નું આધિપત્ય વસ્તુપાલને સાંપડ્યું. આ રીતે પ્રધાન
મુદ્રા પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેમની કાન્તિમાં જુદાજ પ્રકાર દીપી નીક-
ળ્યો, કેમકે દેવતાનું સાન્નિધ્ય થયું તથા તેમના સહજપ્રુદ્ધિમત્તો-
દય પ્રકાશી ઉઠ્યો. વસ્તુપાલ ઘેર આવ્યો ને જિનરાજની પૂજા કર-
વા બેઠો. ક્ષણવાર તત્ત્વચિન્તન તેણે કર્યો. પુરુષને ઉંચા ગર્વને
સ્થાને સ્થાપીને લક્ષ્મી નાશી જાયછે, પણ દેવનો અવલંબ રાખનારને
વૃદ્ધિ પમાડે છે, જે અંધ છે તેજ ધનાંધ થાય છે એ વાત સત્ય છે,
કેમકે અન્યનો હાથ ઝાલીને તે અન્યમાર્ગેજ જાયછે. ધની ધનના તે-
જથી અધિક અંખવાય છે, જેમ હાથમાં દીવો લઈને જનારને અંધ-
કાર વધારે નડેછે. છત્રછાયાના મિષવડે કરીને વિદ્યાતાએ રાજાએને
ચક્ર ઉપર ચઢાવ્યા છે, અહો! જ્ઞમતાં છતાં પણ તે સમજતા નથી ને
પોતાને સ્થિર માને છે! કાલ કસાઈની પેઠે નરપથને લેઈ જઈને વિષય-
સુખરૂપી તણ ખવરાવી મારી નાખેછે. કાયા છે તે તો એક મજુર
જેવી છે તેને બહુ ચઢાવવી નહિ, એની પાસે તો મજુરીજ કરાવવી,
કેમકે પુષ્ટ કરવાથી તો તે ઉલ્લસી બગડી જાયછે. અકાર્યમાં લઈ જનાર
તે તો મહા આપત્તિ આવે ત્યારે નાશી જાયછે, એવી જે દુર્મિત્ર સમાન
ઇંદ્રિયો તેના ઉપર સૂર્ય લોક બંધુપ્રુદ્ધિ કરેછે' વિષયરૂપી માંસને
તજીને જે દંડ લઈને ઉભા છે તેમને દેખીને સંસારરૂપી શ્વાન ભય
પામી પલાયન કરી જાયછે. હૃદયમાં સળગતો દુઃખાગ્નિ કે કામાગ્નિ
કે ક્રોધાગ્નિ અવિવેકીના કદાપિ શાંત પડતો નથી. વિદ્યાતા જ્યારે બહુ

કોધધકી હણવા જેસે ત્યારે ધર્મ છે તેજ માણુમને બખતર ધાયછે, માટે એવો ને ધર્મ તેજ સર્વદા માઝ' શરણ હો. એવા વિચાર કરી વસ્ત્ર બદલી વસ્તુપાત્રે પરિવ્રજનસમેત જોગન કર્યું. તાંબુડ ખાધને રાજકુલમાં ગયો. એમ કરતાં સાત દિવસ થયા એટલે એક જૂના

આધિકારીના એકવીસ લક્ષ દ્રુમ દંડ કર્યો; તેપૂર્વે ઘણો દુરાચારી હતો. તેથી તેને શિક્ષા મળી. તે દ્રુમમાંથી હુમપદ્ધતિગળ આદિતુ' ઉત્તમ સૈન્ય રાખ્યું. પછી ધોળકાની આસ પાસનાં પાંચ સો ગામના ઘણી ઘણાં વર્ષથી ખંડણી આપતા ન હતા તે બધી તેમની પાસેથી એ સૈન્યના બલથી લીધી. કેટલાક જૂના વેપારીન નીચોવ્યા. એમ ઘણું દ્રુમ બેગું કરી સખલ સૈન્ય એજવી તેજપાલ વીરપાલને સાથે લઈ, દશે દશ કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં મહાસ-ચક્રિ પ્રાપ્ત થઈ, એટલે વીરધવજને તેજપાલે કહ્યું દેવા સુરાધૂમાં ધ-ણા ધનવાન હાકો છે તેમનો દંડ લેવો નોંધ્યો. આ સાંભળી સ્વાહ પડ્યો એવો રાજા આવ્યો. મથમે ગોહિલ વંશના વર્ધમાનપુરસ્થ રાજા-એને રજતામાં દંડયા, અને ત્યાંથી રાજા અને મંત્રી વામનસ્થલી આવ્યા; ત્યાં મુકામ કરી રહ્યા. તે મથમેજે એ રાજના સહોદર ત્યાં હતા તેમનાં નામ સાંગણ અને ચાત્રુંડ એવાં હતાં. તે મહા ઉદ્દામ વીર્યવાળા રાજપુત્રો વીરધવજના સાથે થતા. સૌજન્યમાર્પણ સાચ-વીને પોતાની બહેનને પોતાની વહૂ સાથે મોકલી. તે બહુ પરિજનો સાથે જઈ આવીને બાઈને કહેવા લાગી હો બાઈઓ તમારો બનેવો તો અહંબહંડન અભંગભંગન છે, ગૂર્જરદેશથી ગામે ગામને દશે દશ કર ઉઘરાવતો અહીં આવ્યો છે, તમારો પત્રુ દંડ લેવાનું કરે છે, માટે જે કંઈ ધન અપ્પાદિ સારૂ હોય તે આપો. આત્રું પોતા-ની બહેનનું બોલણું સાંભળીને મહામદાક્રાંત એવા તેને બોલ્યા કેતુ' બેહેન ખરી કે નહિ, એટલે સમાધાન કરાવા આવી હોઈશ, કે મારા બાઈ ચઢીને અને વિધવા ન બનાવે; એ વાતની ચિંતા ન કર

રીશ, તારા પતિને હણી તને એથી વધારે સારૂ બીજું કરી આ-
પીશું; એવો રીવાજ કાંઈ નિષિધ્ધ પણ નથી કેમકે રાજપુત્રકુલમાં
તે ચાલેજ છે. ત્યારે બહેને ક્યું હું પતિવધ થશે તેથી ડરતી નથી,
પણ મારા બાપનો વંશ જશે એમ બાણી ને કહું છું તે કહું છું.
એવો તમારામાં કોણ છે કે જગદેકવીર, ઉપરવટાખ્ય હથે ચઢી
બાણ ફેંકતો, ભાલો ફેરવતો, ખર્જ ખેલવતો, મારાં નેત્રને ટાઢાં કરે.
એ તો રાત્રીના સાક્ષાત્ કાલ છે. પારકી શક્તિ ન હોય હોય ત્યાં સુ-
ધી બધાએ બલ દાખવે. એમ કહેતી કહેતી એ સતી પોતાના પતિ
પાસે ચાલી ગઈ ને તેને તેણે બધી વાર્તા વિદિત કરી. તે સાંભળીને
વીરધવલની આંખો ક્રોધથી લાલચોલ થઈ ગઈ, બુકટી ચઢી ગઈ, બીમસેન
નેવી આકૃતિ થઈ રહી. તેણે સંગ્રામ આરંભાવ્યો. પેલા બે વીર પણ
સૈન્ય લેઈને આવ્યા. રણ મચ્યો, હુલારો ચોઢા ઉભયે પક્ષના પડયા,
ધૂલથી ગગન છવાઈ ગયું, પારકાં પોતાનાં સમભય એવું રહ્યું ન-
હિ, ને વીરધવલ પડ્યો એવી હાક ઉભયે સંન્યમાં ચાલી. પણ એક
ક્ષણુર્ધ્વાંજ વીરધવલ દિવ્ય અસ્ત્રે ચઢી સાંગણ અને આયુડરાજ-
ના યુદ્ધમાં જઈ પહોંચ્યો ને બોલ્યો અરે સોરઠીઆઓ ! ને બલ હો-
ય તો હાથમાં તરવાર ઉઠાવો. એમ કહેતાંજ એણે એવું પરાક્રમ દાખ-
વ્યું કે ને જોઈને સ્વર્ગ દેવતા પણ માથાં હસાવવા લાગ્યા. એમ તેણે
સાંગણ આયુડરાજ બંને હણ્યા. ક્ષત્રીની શુદ્ધિ કરી, સ્વપરસેનાના
ને પાલનાઈ તેમની પરિપાલના કરી અને વીરધવલ
વામનસ્થલીમાં પેઠા. પોતાના સાળાની પાસેનું સો પેઢીનું દ્રવ્યમાત્ર
કોટીસંખ્યામમાણ હતું તે લઈ લીધું. ૧૪૦૦ દિવ્યતુરંગમ, ૫૦૦ તેજ-
સ્વી તુરંગમ, તે પણ લીધાં, તેમ બીજાં મણિયુક્તાદિ ને હથે તે પ-
ણ લીધાં. જય જય એવો ઉદ્ઘોષ પ્રવર્તાવ્યો; એક માસ સુધી પોતે
ત્યાં રહ્યા, પછી વાળમ, નગજેંદ્ર, ચૂડાસમ, વાલાક, આદિ રાજાઓના
દંડ લેતો લેતો બેઠ સુધી ફરી આવ્યો. બહુ ધન બેગું કરી સૌરા-

ધૂનો જય કરીને મંત્રીસમેત વીરધવજ ધોળકામાં પેઠા. ઉપર ઉપરિ ઉત્સવ થવા લાગ્યા, તે પ્રસંગમાં એક ચારણે દાધકનાં બે ચરણ કહ્યાં:-

છતઉં છહિ જણેહિં સાલહિ સમહિર વાળિયછ

એનું એજ તે ચારણ વારંવાર બોલતો હતો, ઉત્તરાર્ધ બોલતો ન હતો. એમ કરીને તે ચાલતો થયો. તે રાત્રીએ તમામ સરદારોના મનમાં એમ આબુ કે દાધકના ઉત્તરાર્ધમાં ચારણ અમારું નામ નાખે તો ઠીક, તેથી એક એક સર્વેએ તેને ઘેર જઈ લાંચ આપી. ચારણ પણ લાંચ લીધી. એમ ખુબ વાર લીધા પછી એક વાર ખાતઃ કાલે બહુ લોકથી ભરપૂર સભા બેઠી છે ત્યાં ચારણ આંબ્યો અને રાણાની આગળ ઉત્તરાર્ધ બોલ્યો:-

બિહુ ભુજિ વીરતણેહિં અહુ ષગ ઉપરવટણે ?

બધા ક્ષત્રિયોને ચમત્કાર લાગ્યો કે અહો આણે પ્રપંચ કરીને આપણને છેતરી અને છેવટે વાત તો હતી તેવી ધર્થાજન કહી; તે ઉપરથી સર્વેએ વળી વધારે તેને આપ્યું.

ભદ્રેશ્વરને તીરે ભીમસિંહ નામે પ્રતીહાર પોતાના બધા ઉપર મત્ત થઈ કોઈની આજ્ઞા માનતો ન હતો તેમ દ્રવ્યસમૃદ્ધિવાળો પણ હતો. વીરધવજે તેને આજ્ઞા કહાવી કે તું અમારો સેવક થા, પરંતુ તેણે સામી તેને તેજ આજ્ઞા કહાવી કે તું અમારો સેવક થા, નેતું આ-

૧. એનો અર્થ: પૂર્વાર્ધમાં માત્ર એટલું જ ઉકે “છતઉં છહિ” તે ઉપર પેલા સરદારોએ નામ લખાવવા લાંચ આપી, પણ ચારણે ઉત્તરાર્ધમાં ખરેખરી વાત કહી કે બે ચરણ રાણા વીરધવજના અને ચાર ચરણ ઉપરવટ ધોળકાના એ છબ્બાએ છત મેળવી. ઉપરવટ એટલું તે સાચું જ ને ચારુડના ધોળકા નામ જણાવે છે ત્યાં ચારણે વીરધવજના ધોળકાને પણ તેજ નામ આપેલું છે.

પ્યું તેણું તે (અર્થાત્ કહાવ્યું તેણું સાંભળ). વીરધવલે તેની સાથે
 યુદ્ધ કરવા માટે ગૂર્જર દેશના રાજપુત્રોને બેગા કર્યા અને બહુ સૈન્ય
 મેળવ્યું. ભીમસિંહ પણ સેના આદિયકી પ્રબલ હતો, એમ જા-
 ભ્યે પણ પરસ્પરથી બલમત હતા. એવામાં જાબાલિપુરમાં વાહ-
 માનકેલતિલકે શ્રીઅશ્વસજની સાખાના કેર્ણુપુત્ર સમરસિંહનો
 પુત્ર હૃદયસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ત્રણ પિત્રાઇ
 હતા ને તે ત્રણે સગા ભાઈ હતા. તેમનાં નામ સામંતપાલ, અનંગપાલ
 ને ત્રિલોકસિંહ એવાં હતાં ને તે દાતા તથા ચરા હતા, પોતાને મ-
 જેલા માસધોતૃપ્ત ન થતાં તે ત્રણે યોગકે આવ્યા અને વીરધવલને દર-
 બાર આવી તેમણે કહેવરાવ્યું દેવ! અમે અમુક વંશના ત્રણ કાનિયો
 સેવા માટે આવ્યા છીએ, જે આગા હોય તો સલામ આવીએ, રા-
 જાએ ત્રણેને બોલાવ્યા, તો તેજ, આકૃતિ, પરાક્રમાદિયકી તેમને
 ઉત્તમ પુરુષ તો દીઠા. રાજાએ પૂછ્યું તમારો કેટલો કેટલો માસ છે
 દેવ! અમારે પ્રત્યેકને લાગુમાપુરોના બે બે લક્ષ દ્રમ્મના માસ છે,
 એમ તેમણે કહ્યું; ત્યારે રાજાએ કહ્યું એટલા બધા દ્રવ્યથી તો
 સો યોધા રાખી શકાય, તમે એવડી શી ધાડ મારવાના હતા? માટે
 એટલું તો ન અપાય. એમ કહી બીઠાં આવી રજા આપી. તે સમયે
 વસ્તુપાલ તેજપાલ મંત્રીએ વિનતિ કરી સ્વામિનહાં આમને જવા ન દે-
 શા, પુરુષનો સંચલ કરવો, ધનની દરકાર ન કરવી; વાણ, વા-
 રણ, લોહું, કાઠ, પાપાણ વસ્ત્ર, નારી, પુરુષ, જલ, એટલાનું મૂલ્ય
 ન જાણવું; એમ વિનતિ કર્યા છતાં રાજાએ લક્ષ આપ્યું નહિ એટલે તે
 ત્રણે ઘાલ્યા ગયા, અને જમને સામા પક્ષના પ્રતીહાર ભીમસિંહને મ-
 ળ્યા. તેને તેમણે વીરધવલની કૃપણતાની વાત કહી. ભીમસિંહ
 મસત્ર થયો, અને માગ્યા કરતાં બેવડો યાત્ર તેણે કાઢી આપ્યો. તેમણે

ભીમસિંહને કહ્યું દેવ! શીઘ્ર હવે વીરધવલને કહેવરાવો કે ક્ષત્રિય હોય તો
 યુદ્ધ માટે સત્વર આવે નહિ તો શરણ થાય. ભીમસિંહે ભાટ મોકલ્યો.
 તેણે વીરધવલને સંદેશો કહ્યો. તે ઉપરથી વીરધવલ સૈન્યસહિત
 આવ્યો, ને ભાટને આગળ મોકલ્યો અને એમ કહેવરાવ્યું કે પંચ-
 ગ્રામ ગ્રામ આગળ આપણું યુદ્ધ થશે, ત્યાં હું દ્વિત કરાવું છું
 માટે ત્યાં આવો. ભીમસિંહ પણ સેનાસમેત ત્યાં આવ્યો. ઉભયે
 સૈન્યનો સંઘર્ષ થયે; સિંહનાદ છૂટવા લાગ્યા, પાત્ર નાચવા લાગ્યા
 ધન અપાવા માંડ્યા, ત્રણ દિવસ પછી યુદ્ધ મચ્યું. યોધા ઉત્ક-
 રિત થઈ રહ્યા. જેના હાથ ખજવાઈ રહ્યો એણે પરાક્રમી પુરુષો
 સામ સામે આપી રહેલા હોય તે યુદ્ધ મહા ઉત્કટ થાય. સંગ્રામને
 આગળે દિવસે પરતુપાલ તેજપાલ મંત્રીએ રાણાને કહ્યું દેવ! સુ-
 ભટ તમે રાખ્યા નહિ, તે સામા બક્ષમાં જઈ મળ્યા છે, ને તેમ-
 ના બલથી ભીમસિંહ નિર્ભય થઈ ગર્જના કરે છે, એ વાત ચરોએ
 યથાર્થ જાણી લાવીને અમને કહી છે. રાણાએ કહ્યું જેમ હોય તેમ
 ભણે રહ્યું એમાં ભય શું છે! મુકમાં રાજાને પરિભવ એવું નામજ ક્યાં છે!
 જય પામવો કે મરણ પામવું એમાંની એક વાત છે. મુખ્ય મંત્રીએ કહ્યું
 દેવ! હાથમાં ધનુષ લેઈને આપ ચંદ્રશેખર ત્યાં લાખ કરતાં પણ વધારે
 શત્રુ હોય તો એ શું! કોણ કેલિ કરે, હાથી પોત પોતાની કાંતાઓ
 સાથે ફીકા અનુભવો, સરોવરોમાં વનમહિષ સુખે ગર્જના કરે,
 હરિગુ નિર્ભય થઈને કૂદકારા ભયાં કરે,—પણ તે બધું ત્યાં
 સુધી કે જ્યાં સુધી મહાવનને વિષે સંચરવાના વ્યસનવાળો
 મહાસિંહ આવ્યો નથી. સિંહને જોતાં તો વન્યપ્રાણીમાત્ર રતબ્ધ
 જાણવાં. વળી દેવ! આપણા સૈન્યમાં સોડીય ૧ વંશનો નેહુલ,
 ચોલુક્ય સોમવર્મા, ગુલગુલ્ય દ્વિતવર્મા, એવા ઘણા વીરપુરુષો

છે. આપની તો તેમાં ઉપમા પણ નથી, આપ કલિયુગમાં સાક્ષાત્ અર્જુન
 છો. એમ વાર્તા આજે છે તેવામાં ધરપાલે આવીને વિનંતિ કરીકે કોઇ
 પુરુષ બારણે આવ્યો. છે, તેના સંબંધમાં શી આજ્ઞા છે ? ભમરના
 ઇશારાથી રાણાએ સૂચના કરી એટલે તે અંદર આવ્યો. તેણે
 આવીને કહ્યું 'દેવ ! સામંતપાલ, અનંગપાલ, ત્રિલોકસિંહને તમે
 ન રાખ્યા તથા જે ભીમસિંહને આશ્રય કરી રહ્યા છે તેમણે કહાવ્યું
 છે કે ત્રણ લક્ષ વાવરીને જે સુભટો તમે રાખ્યા હોય તેમનાથી આપ
 આપના શરીરનું સારી રીતે રક્ષણ કરાવજો, માતઃકાલે રણમાં પ્રથમે
 તમારા ઉપરજ અમે આવીશું. આવું સાંભળી બહુ હર્ષ પામી રાણાએ
 તે પુરુષનો સત્કાર કરી તેને રજા આપી અને કહાવ્યું કે અમે તૈયાર
 જ છીએ તમે પણ માતઃકાલે સાચવજો, બધાનું બુજવલ્લ સવારે
 જણાશે. એ સંદેશો લેઈ તે પુરુષ ગયો. માતઃકાલે થતાં ઉભય સૈન્ય
 સામસામે મળ્યાં, રણતૂર વાગવા માંડ્યાં, સુભટોનાં અંગ બખ્તરમાં
 સમાવા ન માંડ્યાં, ને દાન અપાવા માંડ્યાં. પેલા ત્રણ જણે આખા
 વર્ષના પોતાનો ત્રણ લક્ષ પગાર ભીમસિંહ પાસેથી આગળથી લેઈને
 દાન કરી નાખ્યા, ને ઘોડે ચઢ્યા. સૈન્યનું યુધ્ધ આરંભાયું, મહાર
 પડવા લાગ્યા, રાક્ષસી અંધકાર મચા રહ્યો. કૃતાંતાગિનિ જેવા શર વ-
 રસવા લાગ્યા. એક પહોર દિવસ ચઢ્યો હતો, વીરધવલ સાવધાન
 થઈ રહ્યો હતો, તેના રક્ષક મંત્રી આદિ પણ તૈયાર થઈ રહ્યા હતા,
 એવામાં પેલા ત્રણ મારવાડી વીરો આવી પહોંચ્યા. તેમણે પોતે
 વીરધવલને કહ્યું અત્ર આપ છો, આ અમે છીએ, હવે સાવધાન થઈ
 રક્ષણ કરો, આપના યોધાને પણ આજ્ઞા કરો. વીરધવલે કહ્યું બહુ
 અભિમાન કરવામાં શો લાભ છે ? બાહુમાં બલ હોય તો બતાવો. એમ
 સામાસામી બોલવું થાય છે તેવામાં યુદ્ધ ચાલ્યું. આસપાસના
 રક્ષકો ઘણો મત્તન કરતા હતા તે છતાં ત્રણના ત્રણ ભાલા વીરધ-
 વલના કપાલમાં વાગ્યા. ત્રણે બોલ્યા કે તમને આ મકારે અમે હણી
 શકીએ, પણ તે દિવસે તમારું એક બીકું ખાધું છે એટલે નિરુપાય

છીએ; એમ કહી વીરધવલના રક્ષકોના ધાગુ તેમણે કાઢી નાખ્યો. એ ત્રણ જણ પણ ઘાઘકી અંગે છવાઈ ગયા હતા. વીરધવલને તેમણે ઉપરવટ ધોડા ઉપરથી પાડ્યો, ને તે ત્રણ જણા ઉપરવટને પોતાને ઉતારે લેઈ ગયા, ને ત્યાં છાની રીતે બાંધ્યો, ઝુકમાં ઉડતી રજથી અધકાર થઈ ગયો હતો તેવામાં રાણા વીરધવલને પાડેલા ત્યાંથી સુભટોએ ઉપાડી લીધો. એમ કરતાં સંધ્યાકાલ થયો, ઝુક નિવૃત્ત થયું. રાત્રીએ ભીમસિંહના યોદ્ધા એમ વાતો કરવા લાગ્યા કે મેં વીરધવલને પાડ્યો, ને મેં પાડ્યો. તે સમયે પેલા મારવાડી-જાએ કહ્યું કે તમે પાડ્યો એનું અભિગાન શું? ત્યારે તેમણે પૂછ્યું કે શું તમે પાડ્યો છે? ત્રણે જણે કહ્યું હા અમે પાડ્યો છે, કેમકે આ ઉપરવટ તેની સાખ પૂર્ણ રાકશે, એમ કહી ઉતારેથી ઉપરવટને આણીને ખાવ્યો. ભીમસિંહ બહુ મસન્ન થયો ન બોલ્યો કે ખરા રાજકુમારને આપેલું ધન શતગુણ ફૂલી ઉઠે છે; તે વાતનું આજ પ્રમાણ છે કે રિપુના હથ હરવો એ જ ક્ષત્રિયના મહાશૃંગાર તે આમણે માપ્ત કર્યો છે. એમ વાતો કરવામાં સુભટોને રાત્રી વોતી પ્રાતઃકાલે કપાલના ઘાથી નિર્બલ થયેયો પણ વીરધવલ સામે સમે થઈ અક્ષ બેસવા બેઠો હતો. ભીમસેનના હેઠેએ તે વાત જાણને તેને કહી કે વીરધવલનો કુશલ છે ન ગાળ રલો છે, જેમ મરણ હોય તેમ કશે. એ અવસરે ભીમસિંહને તેના મંત્રીએ કહ્યું દવ! એ તો દૂઠ જઈ ઘાલીને પડેલા દશધણી છે, એની સાથે વિરોધ સારો નહીં, માટે સંધિ કરવામાં સારૂ છે. એ વાત ભીમસિંહને ગળે ઉતરી, છતાં અંગ્રામના તેજારી તો ચાલવા ફીધી. જેવાં ઉભયે સંન્ય બાજવાની તૈયારીમાં હતાં તેવામાં ભાટદ્વારા સમાધાન થઈ ગયું. ઉપરવટ અન્વ રાણાને પાછો આપ્યો, બદ્દેશ્વર વિના બીજા કાંઈ ભીમસિંહે ન લેવું એમ તેમણે કબુલ કર્યું, ન બિરુદ ન ઉચરાવર્ગ એમ પણ રાજાએ એમ કરીને વીરધવલ દાન આપતો ધોળકે આપ્યો. માત્રે માત્રે ભીમસિંહને મૂવમાંથી ઉપાડી નાખી રાણાએ

આખી પૃથ્વી પોતાને સ્વાધીન કરી. ધોળકાના રાણાને અનેક પર-
રાજાઓએ ખંડણી આપી, તેનાથકી રાણાએ મહોદ્દું સંન્ય રાખ્યું.
રાજવંશના રાજપુત્રોનાં ૧૪૦૦ કુલ ભેગાં કર્યાં ને તેમને સર્વને
સમાન ભોજન વસન વાહનાદિ આપ્યાં. તે સર્વે શ્રીતેજપાલની
છાયાની પેઠે તેના જીવે જીવ ને મરણે મરણ કરીને રહ્યા હતા.
તેમના બલથી, સંન્યતા બલથી, ને પોતાના ભુજબલથી શું ન
જીતી શકાય ?

આ તરફ મહીતટ નામના દશમાં ગોધ્રા નામે નગર
હતું. ત્યાં સંગ્રામમાં મુએલા રાજપુત્રોનાં ૧૦૧ સ્વયંભૂ લિંગ
પેઢા થયાં હતાં. ત્યાં ધુધુલ નામે મંડલાક રાજા હતો. તે ગૂર્જરમાં
આવતી વાણ્જરોને લૂટતો ને રાણા વીરધવલની આજ્ઞા માનતો
નહિ. તેની તરફ મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલ તેજપાલે ભાટ મોકલ્યો ને
કહાવ્યું કે અમારા સ્વામીની આજ્ઞા માન નહિ તો સાંગણ આમું-
કના જેવી દશા થશે. એ સાંભળીને ક્રોધ કરી ધુધુલે પેલા
ભાટ આથે પોતાનો ભાટ મોકલ્યો. તે ભાટે આવીને વીરધવલ
આગળ કીજળની દાબડી અને સાડી બે મૂક્યાં ને કહ્યું કે
મારા અંતઃપુરમાં બધા રાજસોકજ ભરેલા છે એમ મારા
સ્વામીએ કહાવ્યું છે. રાણાએ ભાટનો સત્કાર કરી રજ

૧ ગોધ્રા એ શુદ્ધ શબ્દ હશે એમ વાગતુ નથી ગોધ્રા રાખ્દ મૂલ દોષ
એમ બાસે છે ધરા એટલે ભૂમિ, ચરો, દેશ એમ અર્થ થાય ગોધ્રા એટલે ગા-
થોને પાદર અઘાપિ પણ એ બાગ “ માલ ” ને નામે, ગૌચરરૂપે, પ્રસિદ્ધ છે
પંચમહાકર્મા એજ પ્રકારનાં નામ છે, એમ સાગ્રીની એ ઉપરથી થાય છે કે દાદોદ
એ નામ પણ દધિનપટનો અપભ્રંશ છે. “ દહીનો પાદર ” તે દધિપદ્ર જેતું
“ દધિવદ ” એતું અપભ્રંશ રૂપ થાય સાધારણ લોક “ દેવદ ” નામથી દાદોદને
કહે છે તે ખરૂ છે; “ દાદોદ ” એટલે બે હાલો સંયોગ દોષથી દોહદ ને દાદોદ
નામ થયાં છે એ વાગ કેવલ ભ્રમ છે; કેમકે બે હાલો ત્યાં આગળ આવી તે પૂર્વે
પણ દેવદ નામ ન હતું એવી સાગ્રીતી નથી.

આપી. તે ગયો ને ગોધ્રા પહોચ્યો. રાણાએ સભા વચ્ચે કહ્યું કે ધુધુલ સામે ચઢવા માટે કોણ બીકુ ઝડપે છે? કોઈએ ઝડપ્યું નહિ ત્યારે તેજપાલે તે ઉડાવ્યું. મોટું સૈન્ય લેઇને ચાલ્યો; જ્યાં તે દશ આવવાનો થયો કે થોડે દૂર રહી થોડાક સૈન્યને આગળ મોકલ્યું, ને પોતે ગુપ્ત રહ્યો. પેલા થોડા સૈન્યે આગળ જઇ ગોધ્રાનાં ગાયોનાં ટોળાં વાળવા માંડ્યાં, ને જોવાળીયાને મારવા માંડ્યા. તેમણે ગોધ્રામાં જઇને શવ કરી કે ગાયો લેઇ જાય છે માટે સન્નિવધને વિચારી ધામ્મી. આજુ સાંભળી ધુધુલે વિચાર કર્યો કે આ તો કાંઈક નવું જણાય છે, અમારા પાદરમાં આવીને ગાયો કોણ હરનારો છે? વૃત્તિના ઉચ્છેદ થતો હોય, બ્રાહ્મણનો ઘાત થતો હોય, સ્વામી જીવાન થતો હોય, ગાયો પકડાઈ હોય, શરણ લેવા કોઈ આવ્યું હોય, દારાનું હરાણ થતું હોય, મિત્રને આપત્તિ હોય, એવા સમયમાં પોતાની જાતભાતનું જ રક્ષણ કરી ને પુરુષ શસ્ત્ર ઉડાવવાનો નથી તેને સૂર્ય પણ જોવા ઇચ્છતા નથી, ને જોવા માટે અન્ય સૂર્યની શોધ કરે છે. એમ યોદ્ધાઓ સેનાસમેત અશ્વારૂઢ થયો અને ગાયો વાળનારની પાછળે લાગ્યો. ગાયો હરનારો પણ ધુધુલને દુષ્ટિ દે, શર ફેંકે ને નાસતા જાય, પણ સ્થિર થઇને યુદ્ધ કરે નહિ. એમ ખેડા કરતાં કરતાં તે લોકો ધુધુલને મંત્રીના મહાસૈન્યમાં તાણી લાવ્યા. ત્યારે ધુધુલે જાણ્યું કે આતો આ મંત્રીનો જધો મતારણામકાર છે; ભડે, હો! હું પણ ધુધુલ છું; ચાલો યુદ્ધો યુદ્ધ માટે તૈયાર ધામ્મી; એમ કહી પોતે સવિશેષ સાવધાન થયો. ધુધુલે મહાર ચલાવવા માંડ્યા, મંત્રીસેના પણ યુદ્ધમાં મંડી, ને બહુ વખત સુધી રણ મચ્યો. ધુધુલે મંત્રીની સેના વીખેરી નાખી, ને ચારે પાસા નસાડી મૂકી. ત્યારે થોડા પર એકે એકે તેજપાલે તટસ્થ એવા સાત કુલીન રાજપુત્રોને કહ્યું: અરિ બલવાન છે, આપણું કંટક ભાંગી ગયું; આ; પણ પણ નાશીયું તો આપણી રી ગતિ થશે? એમાં શો યશ, જીવવામાં પણ પછી શો સાર? માટે ચાલો હવે તો

યથોચિત કરવું ઘટે. આ વાત પેલા આતેન ગળે ઉતરી.
 આઠે ઘોડા છૂટ્યા, ને આઠે ચોથ બાણનો પ્રહાર કરવા લાગ્યા.
 એકલા પોતાના અમણીને લડતા જોય બીજા નાશી ગયા હતા તે
 પણ પાછા આવ્યા, તે સમયે તેજપાલને પોતાની રક્ષકદેવી અને કપ-
 દીપિકા તેનું દર્શન થયું. એ ઉપરથી તેણે જયનો નિશ્ચય જાણી ધસા-
 રા કર્યો ને ઠંઠ ધુધુલ પાસે લગો લગો થઇ ગયો. મંત્રી
 બોલ્યો હે મ'હલીક ! અમારા સ્વામીને જે બાહુથી કાળજની દાબડી
 મોઢલી તે બાહુનું બલ તો બતાવો. ધુધુલે પણ પ્રહાર કરતાં જ કહ્યું
 જુઓ આ તે જુજબલ એમ અનિદારાજ હંદયુધ થયું. એમાં
 મંત્રીએ સહસાજ કાંઈક જુજબલથી ને કાંઈક દેવતાના પ્રસાદથી ધુધુલને
 ઘોડેથી પાડી નાખ્યો, જીવતો ને જીવતો બાંધીને લાકડાના પાંજરા-
 માં પૂરી દીધો, ને પોતાના સૈન્યમાં આણ્યો. પછી પોતે સેનાસમેત
 ગોધ્રાનગરમાં પેઠા. ધુધુલની ગાદી પોતાના એક સેવકને આપી,
 અને અરાઠકોટિ હેમ, સહસ્ર અશ્વ, શુદ્ધ મુક્તાકલનાં ચાર મુંડક,
 દિવ્ય આશુપણ વસ્ત્રાદિ, લેઇ મંત્રી ધોળકે આવ્યો. શ્રી વીરધવલને
 ધુધુલ બતાવ્યો પેલી કાળજની દાબડી ધુધુલને ગળે બંધાવી અને
 પેલી સાડી પણ એને પહેરાવરાવી. તે સમયે ધુધુલ હાંતે જીભ કરડીને
 મરી ગયો. ધોળકામાં તો વિજયની વધાઇઓ છૂટી રહી હતી, ને
 મહોટી સભા ભરી તેમાં તેજપાલને બહુ કૃપા દર્શાવવામાં આવતી
 હતી, ને બહુ બહુ પારિતોષિક અપાતાં હતાં. એ સમયે રાણાએ કવી-
 સ્વર સોમેશ્વર ઉપર નજર કરી. સોમેશ્વર બોલ્યો. મારું કાદવથી
 ફુસ્તર છે, ખાણી ભરાઈ ગયું છે, ખાડા ઘણા છે, ગાડીના બળદ
 ચાડી ગયા છે, ભાર વિષમ છે, કીનારો દૂર છે, એવે ગહન સમયે
 હું તર્જની ઉંચી કરી મહોટે શબ્દ કહું છું કે એક વીરધવલ વિન
 બધું પાર ઉતારનાર બીજા કોણ છે ? સભા વિસર્જન થઇ. વસ્તુ
 પાલ તેજપાલ બેગા થયા, વાતો કરતા બેઠા; ઉભયે પ્રસન્ન થઇ
 વિચારવા લાગ્યા કે ધર્મ છે તેજ ધન છે, પ્રણયથી માસ કરેલું છે

માટે તેનો સદ્વ્યય કરવો. એમ કહી તેમજ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. તેવામાં કોઇ કવિએ કહ્યું કેદાપિ માર્ગે એકલા ન જવું એવું સ્મૃતિ-વચન તેનું સ્મરણ કરીનેજ ચાલતા હોય તેમ એ બે બાઇ સંસાર મોહ ઇત્યાદિ ચોરથી આકુલ એવા ધર્મમાર્ગે સંગાત કરીને ચાલેછે.

શ્રીવસ્તુપાત્ર એક વાર શુભ મુદ્દે સત્બનીઈ ગયો. ત્યાં ચારે વર્ણ મળ્યા, દાનમાનાદિથી સુવને સંતોષ્યા. ત્યાં એક સહીક નામે વહાણવટી હતો તેને સમુદ્રને બંદરે બંદરે મહાસમૃદ્ધિ મળેલી હતી એટલે તે મહોટો થઇ પડેતો હતો, અને કોઇ અધિકારી વગેરેને નમવા જતો નહિ. ઉચ્ચ અધિકારી તેને મળવા જાય એવો વહીવટ તેણે પાડ્યો હતો. એમ ઘણો કાલ વીતી ગયો. મંત્રીએ ભાટદારા તેને કહેવરાવ્યું કે મળવા માટે કેમ આવ્યા નથી ? તેણે ઉત્તર કહાવ્યું કે એવી રીતિ નથી, પૂર્વે પણ એમ હતું ગયે. નથી, તમારાથી જો ન્યૂન હોઈ તો મળવા આવું, હું તો સ્થાનપતિ છું મારે જરૂર નહિ. આવું સાંભળીને મંત્રીને રોષ લાગ્યો ને પોતે કહેવરાવ્યું કે પુરૂષ થઇને રહો નહિ તો આવા દુર્વિનયનું શામન કરવું પડશે. તે ઉપરથી તેણે વહુઆ નામના બંદરનો રાજપૂત રાજા જો પચાસ વાસ મध्ये રહેલા ખેરના મુશવને તરવારના એક ઘાથી છેદી નાખે તેવા સામર્થ્યવાળો હતો, ને જો મહાસિન્યવાળો હોવાથી સાહસ-સમુદ્ર કહેવાતો હતો, ને જોનું નામ સંખ હતું તેને બોલાવ્યો. તેણે મંત્રીને કહાવ્યું કે મંત્રિન ! મારા એક વહાણવટીને તું ગ્રહન કરી શકતો નથી ? એ તો મારો મિત્ર છે. એ સાંભળી મંત્રીને વધારે મોઝ ચઢ્યો, તેથી પોતે કહાવ્યું કે સ્મશાનનાં જૂતથી પણ હું ડરતો નથી, માટે મુખે દેવાર થઈ ચુક માટે આવજો. એ ઉપરથી પંચો રાજા તૈયાર થયો, મંત્રી જમીનપર પહોં પોળકેથી મોટું સિંચ મંગાવ્યું. મુખ ચાલ્યું તેમાં સંખે

મંત્રીનું સૈન્ય દળી નાખ્યું; ચારે પાયા સેના નામવા ક્ષાગ્રી.
 તે વખતે પોતાના એક રજપૂત માહેયક નામે હતો તેને વસ્તુ-
 પાલે કહ્યું, આ તો આપણને મૂવથી ઉખાડી નાખે તેવો ખેલ
 છે, તમે માથે છો, તો એવું કાંઈ કરો કે જ્યોતી વીરધવલની
 પ્રતિષ્ઠા ન બચ. તે ઉપરથી તે રાજપુત્ર (રજપૂત) પોતાના
 ખાન કૃષ્ણક રાજપુત્રો (રજપૂતો) ને લઈ તેની સામે ગયો.
 અને બોલ્યો, શંખ ! આ તારૂં વડૂઆ ગામકુ ન હોય આ તો
 ક્ષત્રિયોના રત્નરંગ છે. શંખે કહ્યું મારી વાત કહો છો; તમારા
 ધણીના પાદર પણ આ ન હોય, આ તો શત્રુના દર છે, ને સુભટનું
 ક્રીડાક્ષેત્ર છે એમ વાદ કરતા હાથપુટ થયું તેમા માહે-
 વકે મંત્રીની સમક્ષ મંત્રીના પ્રમાદથી શંખને પાડ્યો સેનામા જય
 જયકાર થઈ રહ્યો કોઈ કહે વસ્તુપાલે શંખને હણ્યો, કોઈ
 કહે જ્વાણુપાને હણ્યો. મંત્રીએ તેનું રાજ્ય લેઈ લીધું. પેલાકુલની
 બધી મમુદ્ધિ લઈ લાધો. પછી તોરણ પતાકા ફરફરાવતે પોતે સ્તંભ-
 તીર્થમા ચેઠો, ને મઠીકના ઘરમા ગયો તેના ૧૪૦૦ સુભટોને હણી
 તેને જીવતો પકડી લાધો, અને તરવારથી હણ્યો. પછી તેનું ઘર
 બોદાવી નાખ્યું, તો સેનાનાની ઇંટો અને મણિમુન્દાદલ પાર વિ-
 નાનાં મળી આવ્યા મંત્રી પોતાને ગામ આવ્યો, સ્વામી બહુ
 પ્રમત્ત થયો, તેન મેનકાદિષ્ટ બહુ સતોષ પામ્યા પછી ભાઈ
 વિમ્બ ઇત્યાદિ મૃતિ કરવા લાગ્યા હે શ્રીવસ્તુપાલ ! પ્રતિપક્ષના
 કાલ ! તું ખરેખરો પુરુષોત્તમ થયો, કેમકે મમુદ્રને તરિ મલ્લચરૂપ
 ધર્યા પિતાજી તે શંખને હણ્યો લીલાથકી નદીમાત્રનો કોળીઓ
 કરી જવો, આકાશને અથડાય તેવા ઉમિ ઉછાળવા, ગર્જનાઓ કરવી,
 પાર પણ નજડે તેવી માંમા રાખવી, નાચતા કૂદતા મકરકમઠાદિના
 બધું થયું, એ બધું સમુદ્રને ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી લોપા-
 મુદ્રાના સહચરનો હાથ અડ્યો નથી. પછી અક્ષત્રાટી અને નૌવિ-
 તક (વાહાણવટી) વાટીને જીતી કરી; મહારાષ્ટ્ર પર્યંત દશ વશ કર્યો.

સમુદ્રતટે આવેલા રૂપો ઉપદ્રવ કરતા હતા તેમને મંત્રી કૃપા કરી સહાય થયો ને જયવાન કર્યો તે ઉપરથી તેમણે બહુ બહુ બેટો મોકલવા માંડી. અંખિકા અને કપર્દી રાત્રીએ ઢાંટેલા ભંડાર બતાવતાં એટલે મંત્રી તેમને ઝોદી લેતો. દશમાં કુલિકાનું તો નામ પણ મળે નહિ. પશ્ચીનાં વનોમાં દુકેત અને નાજોદર બાંધ્યાં પણ કોષ લેતું નહિ. ગામે ગામે સત્ર કરાવ્યા, સત્રે સત્રે મિથાજ રખાવ્યા, તાંબૂલ વૈથ આદિ યોજના પણ રખાવી. ધ્યાનમાત્રનો અદ્રેષ પ્રવર્ત્યો, વર્ણદેષ રહ્યો નહિ. પ્રતિવર્ષ સ્વદેશમાંના નગરમાં ત્રણ ત્રણ સ્વેતાંબર-ચક્રી પ્રતિલાભના થતી. બીજા દર્શનો વાળા પોતપોતાના આચારથી કરતા. વસ્તુપાલને બે પત્ની હતી લલિતા દેવી અને સોદા. તે કલ્પવૃક્ષી અને કામધેનુ જેવી હતી. લલિતા દેવીને પુત્ર થયો તેનું નામ મંત્રી જયતસિંહ. સૂહવ દેવીને પતિ સાક્ષાત ચિંતામણિ જેવો હતો. તેજપાલની પત્નીનું નામ અનુપમા હતું તે ખરેખરી અનુપમાજી હતી કવિએ કહ્યું કે લક્ષ્મી અપલા છે, પાર્વતી અંડી છે, શચિને માપત્ન્યનું સાલ છે, ગંગા અન્યગામિની છે, સરસ્વતીને વાઝાર વળગ્યો છે, માટે અનુપમા અનુપમાજી છે. શ્રીરાત્રુંજયાદિને વિષે નંદીશ્વરેંદ્રમંડપ આદિ કાર્ય આરંભાવ્યાં; ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર જલપથે તથા રથસપથે આરાસણાદિ પાષાણુદત્ત માપ્ત થાય તેમ કર્યું. તપ અને ઉદ્યાપનોને પ્રકારા થઈ રહ્યા.

એક વાર ઉભયે ભાઈ જે બન્ને મંત્રીદ્ર હતા તે મહાસંધિચ-ચક્રી સંઘ લઈને સ્તંભતીર્થમાં પાર્શ્વનાથને નમવા આવ્યા. પ્રથમ દિવસે સંઘસમેત તથા શ્રાવકોસમેત પાર્શ્વનાથ આગળ ઉભા, ગીતરાસાદિ પ્રવર્ત્યા, સંઘના આગ્રહથી ત્યાંના અધ્યક્ષ મલ્લવાદીસૂરિને બોલાવ્યા. તે દવધરમાં પેઠા ત્યાં સુધી એમ બોલતા બોલતા ગયા કે " આ અસાર સંસારમાં કુરંગ-

હજારો લાખો આપી દીધા. એમ ગાયક ભાટ આદિને પણ આપ્યા. એ રીતે સવાર સુધી ત્યાં રહ્યો, તેવામાં પ્રાતઃકાલે મહત્ત્વવાદીએ ચૈત્યનાં બંને દ્વાર આગળ પોતાના સેવક લઈ રાખ્યા. એક દ્વાર મઠની તરફ હતું એક દ્વાર બીજી દિશાએ હતું. સેવકને આજ્ઞા કરી હતી કે મંત્રી ચૈત્યમાંથી નીકળે ત્યારે અમુક વિનંતિ કરજો. કાણુવારમાં વસ્તુપાલ નીકળ્યો એટલે સેવકોએ કહ્યું સૂરિ અનુપમ બોલો છે. મંત્રીએ ભૂમાત્રયકીર્ણ જરા પ્રશ્ન કર્યો. આચાર્યે કહ્યું દૂરથી કરાણુરઆચન, ને પાસે આવતા તબણા પણ ન રામાવે; વિનય થાઓ, તીર્થ પૂજો. મંત્રી કૌતુકથી ત્યાં ને ત્યાં ઉભો, એમ જાણવા ને કે આ મસ્તાવનાનું શું ફલ છે. છેવટ બોલ્યો કે હું આપના કહેવાનું પરમતાત્પર્ય સમજી શકતો નથી, આપ શું કહો છો? આચાર્યે કહ્યું જાઓ, ચાલ્યા જાઓ, આપને બહુ કાર્ય હશે. મંત્રીએ આગ્રહથી પૂછ્યું ત્યારે સૂરિએ કહ્યું સચિવેંદ્ર! સાંભળો; મહેશમાં ફેટલા એક લોકો જનાવર જેવા બહુ જડા અને ઘણા વાળવાળા થાય છે. બેગા થઈને બેસે છે, ને ઓઠ વગાડે છે. ત્યાં એક વાર સમુદ્રતટે વસનાર કોઈ પાંથ આવ્યો. નવીન જાણીને તેને ગામડીઆઓએ બોલાવ્યો અને પૂછ્યું કે તમે કોણ છો? ક્યાંથી આવો છો? પેલાએ કહ્યું હું સમુદ્રતટે રહું છું, મવાસી છું, અત્ર આવી લાગ્યો છું. તેમણે પૂછ્યું સમુદ્ર કોણે બોલાવ્યો છે? પેલાએ કહ્યું સ્વયં જ છે. ત્યારે ગામડીઆઓએ પૂછ્યું કેવડો હશે? પ્રવાસીએ કહ્યું અપાર છે. ત્યારે વળી તેમણે પૂછ્યું કે અંમાં શું છે? પ્રવાસીએ કહ્યું "પથરા મણિ છે, હરિ જલચર છે, લક્ષ્મી જલમાણસ છે, મુક્તાના ઢગલા રેતી છે, મવાલના સોવાડ છે, સુધા જલ છે, તીર કલ્પનરૂપી ભરપૂર છે, પછી શું બીજું જોઈએ? એનું નામ પણ રત્નાકર છે." આવાં વાણ્ય ચરણ કહી, સમજાવી, ને પોતે તો આગળ ચાલ્યો થયો. એ ગામડી-

સારે વનિવ્રજાળ એટલે શરીરે વળીયાં પડી નવ, ખાત ચડી નવ તે, શિર પ્રક્રમ, હાનશક્તિ ખતી એમ જાણવા કરેલો, અને જરામા તો અત્ર વિકારથી વચેલો.

આમાંના એક કૌતુકચક્રી પૂછતો પૂછતો સમુદ્રતટે આવ્યો. ગગનને અથડાય એવાં મોજાં ઉછળી રહ્યાં છે તે જોઈને તે પ્રસન્ન થયો. તેણે વિચાર્યું કે હવે સમૃદ્ધિ તો બધીજે મળશે પણ હાલ ત્યાં લાગી છે તો પાણી તો પીઈ. એમ કરીને પાણી પીવા લાગ્યો તો કોઠા બળી ગયો. એટલે બોલ્યો:-

વરિ વિયરા નિહિં જાણુ પિયઈ ધુટું ધુટું મુલ્લજેહિં
સાયરિ અરિહ બહુતુ જયલુ પિ ખખાર કિં તેણુ-

એમ કહેતો ત્યાંથી નાઠા તે પોતાને દશ આવ્યો. અમારે પણ મંત્રી-શ્વર એજ પ્રકારે થયું છે. મંત્રીજે પૂછ્યું એમ કેમ ? સૂરિજે કહ્યું મહામાત્ય ! અમે શ્રીપાર્શ્વનાથના સેવક છીએ, ત્રૈવિધવિદ્ છીએ, સર્વજ્ઞધિપૂર્ણ છીએ- એમ સાંભળીએ છીએ કે ઘાળ-કામાં શ્રીવસ્તુપાલમંત્રી સરસ્વતીકંઠાલરણ, સરસ્વતીએ પોતાનો પુત્ર કરી લીધેલા, વિદ્વજ્જનરૂપી ભ્રમરોના આગ્રવૃક્ષ, સારાસાર જાણનારો, એવો છે. એ સાંભળીને ત્યાં જવાની ઉત્કંઠા થઈ હતી, પણ ઇશ્વર હોવાથી ગયા નહિ, ને એમ માનીને બેઠા કે અહીંયાં તીર્થ છે એટલે મંત્રી કોઈક વાર પણ અહીં આવશે ત્યારે વાર્તા કરીશું. એમ અમે વિચાર કરતા હતા તેવામાં આપ પધાર્યા, તે જોઈ અમે કાંઈ ભણવા માંડ્યું તો અમારી અસંભાવના થઈ અને તમે અમારું અપમાન કર્યું એટલે પછી કાંઈ બોલવાનું રહ્યું નહિ. એમ સમજીનેજ અમે કહ્યું કે જાઓ, અસૂર થઈ જશે. ત્યારે મંત્રીજે હતું મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, આપે શું ભણવા માંડ્યું હતું ? આચાર્યે કહ્યું દેવ ! જ્યારે તમને બે લાઈને આવકોને મોખરે દિવ્ય જ્ય-ણ ધરી ધનાઢ્ય આવકો મધ્યે ઉભેલા દીઠા, ને ગીતાદિ ચાલતાં જોયું, ત્યારે અમારા ચિત્તમાં એમ આવ્યું કે જગતમાં સીંજતિનેજ ધન્ય છે, જેનાથી જિનચક્રી અર્ધચક્રી નવ કર્યું યુધિષ્ઠિર વિક્રમ સાતવાહના-દિ પેદા થયા, ને અધાપિ પણ આવા થાય છે. તેનેજ ધન્ય છે. એ-

દલાળ માટે શ્રીસાંબ શ્રીશાંતિબ્રહ્મનાગ આમદત નાગડવંશ
આબૂની પુત્રી 'કુમારદેવીનેજ ધન્ય છે કે જેની કૃષ્ણ, કલિયુગ
અધિકારમાં કુખી જતા જિનધર્મનો પ્રકાશ કરવાવાળા આવ્યા છે ।
દીપ પ્રકટયા. આવો વિચાર કરતાં અમારા મુખમાંથી જે પાદ નીકળ
ગયા, જિનતત્ત્વસ્ફારાદિ વીસરી જવાયું. બીજાં જે જે પાદ રહ્ય
છે તે આવાં છે: " જેની કૃષ્ણમાંથી હે વસ્તુપાલ ! તમારા જેવા પેઠ
થાયછે ! " આ રીતે કહીને સૂરિએ અવિસ્તર વ્યાખ્યાન કરી બતા
વ્યું. સચિવેદ્રે લજવાઈ નહ સૂરિને પગે પડી સખા થાચી. પછી
એક કોસ ગામ હતું ત્યાં નાહિ ખાઈ વિવેપન કરી, એક સેવકને
બોલાવી આજ્ઞા કરી કે આ પાલખી સહસ્ર હેમ અને દશ બદર સમેત
સૂરિના મઠમાં પહોંચાઈ દો. મંત્રીના સેવકે જઈને સૂરિને કહ્યું કે
મંત્રીએ આ મોકલાવ્યું છે તે લો. સૂરિએ જોયું એટલે અશ્વે ચઢી
અશ્વાદ્વંશત સુભટોને તરવારસમેત સાથે લેઈ પોતે જ્યાં વસ્તુપાલ
હતો ત્યાં આવ્યા. આવીને મંત્રીને કહ્યું હે મંત્રીશ્વર! હું ઉચિતભાષી
હું કે ચારણ, ભાટ, કે સર્વ સિદ્ધાંતપારંગત જૈન સૂરિ છું? મેં મારા
મનમાં ઉલ્લાસથી તમારી જે કાંઈ સ્તુતિ કરી તેના મૂલ્યરૂપ આ દાન
હું શા માટે લઉં? મેં એ જ કહ્યું તે આ દ્રવ્ય લેવા માટે કહ્યું નથી, પણ
મનમાંથીજ કહ્યું છે એમ સમજીને કે અહો! અર્થાપિ પણ જિન-
પતિનું મત પ્રકટ છે ખરું, માટે હું લેનારો નથી મંત્રીએ કહ્યું આ-
પ નિઃસ્પૃહતાથી નથી લેતા, અમારે પણ એ દાન કરેલું પાછું લેવાની
પ્રતિજ્ઞા છે, ત્યારે એ હેમ હવે ક્યાં જશે? આપજ બતાવો. ત્યારે
સૂરિએ કહ્યું હે જગદકદાની મંત્રી! અમે તો અમારે ઘેર જઈએ
છીએ, તમે કોઈ તીર્થાદિ કરો, મંત્રીએ કહ્યું પ્રભો! જૃગુપુરમાં શ્રી-
સુવ્રતતીર્થ વંદનાર્થે જવાના છીએ. એમ સાંભળી આચાર્ય બોલ્યા,
ત્યારે તો આ હેમનો હપયોગ જડયો. ત્યાં લેખ્યમય પ્રતિમા છે, તેથી
સ્નાત્રસુશ્રિકાનો મનોરથ શ્રાવકોનો પૂર્ણ થતો નથી, માટે આ હેમચક્રી
ત્યાં પ્રતિમા કરાવજો. મંત્રીએ તે વાતનો સ્વીકાર કરી તે પ્રમાણે કરા-

વ્યુ' પછી પોતાને દેશ પાછો આવ્યો. એક વાર માતઃકલિ આરમ્ભીમાં
 મુખ નેતા સચિવે એક પળીયું દીકું; તે નોંધ બોલ્યો; કોઈ કલાનો
 અભ્યાસ ન કર્યો, કાંઈ તપ પણ ન કર્યું, સુપાનને કાંઈ આપ્યું પણ
 નહિ, એમ સુવાવસ્થા ચાલી ગઈ ! આયુ, યૌવન, અને વિત્ત, તેમની
 સ્મૃતિમાનન જ્યારે રહે છે ત્યારે જોવી બુદ્ધિ ચાપ છે તેવી પ્રથમથી
 ચતી હોય તો પરમપદ દૂર નથી. અંતરૂપી મસ્તકે ચઢતી જરા ઓન્ન-
 ત્ય આપે છે, પણ મસ્તકથી અંતર હુપર હતરતી નીચતા આપે છે.
 મને શોક પૂછે છે કશલ છો? પણ નિત્યે આયુષ્ સીણ થતું ચાલે છે ત્યાં
 કશલ શાનું? એમ વિચાર કરી જિનધર્મનો વધારે આચાર પાલવા
 માંડયો.

એક વાર બન્ને ભાઈ રાણા શ્રીવીરધવજીને વિનંતિ કરતા હતા કે
 દેવા આપે આ ગૂર્જરધરા તો સાધી, બીજાં રાજ્યને પણ ખંડણી
 આપતાં કર્યા, હવે જો આપની આજ્ઞા હોય તો રાજ્યાભિષેકોત્સવ
 કરીએ. રાણાએ કહ્યું હે મંત્રી ! તમે ભડિતથી જડ બની ગયા છો;
 સમુદ્રપર્યંત પૃથ્વીને વરા કર્યા વિના, ને વિવિધયજ્ઞથી યજ્ઞન કર્યા વિ-
 ના, તેમ અર્ધાંચીને સંતોષ્યા વિના હું રાજ્ય કેમ થઈ શકું ? માટે
 રાણો છું તેટલું જ બહુ છે- એમ કહી રાણાએ વાત માંડી વાળી.

એક વાર બે મંત્રીઓએ સોમેશ્વરાદિ કવિઓની વૃત્તિ જૂમિ
 આદિ દાનથી વધારી આપી. તે સમયે સોમેશ્વરે કહ્યું. બુદ્ધિમાન
 હર્ગસિંહે સૂત્રે વૃત્તિ કરી છે, પણ મહા મજાવાળા વસ્તુપાલ-
 મંત્રીએ તો વિસૂત્રે વૃત્તિ કરી ! શ્રીવીરધવજી પણ સેવકોને સારી
 રીતે વધારતો હતો, તેઓ જગતમિત્ર થઈ પડ્યો. તેની તો શી
 વાત થાય! જુઓ. ઉચ્છ્રાલમાં ચંદ્રશાલાને વિષે પોતે સુતો
 હતો ને ચાકર પગ દાખતો હતો. એકે લુગડુ ઢાંડીને પડેલા રા-
 જાને ચાકરે ભગતો છતાં ઉઘેડો બાણ્યો તે સમયે ચરણાંબુદિ
 ઉપરની એક રત્નમુદ્રા તેણે કાઢીને મોમાં ચૂકી. રાણો કાંઈ

બોલ્યો નહિ. રાણા જ્યારે ઉઠ્યો ત્યારે ભંડારી પાસેથી તેણે
 તેવીજ બીજી વાંટી લેઇને પગે ઘાલી. બીજે દિવસે પણ રાણા તેજ
 સ્થાને તેજ રીતે સૂતો, તો વળી ચાકરે પગ ચાંપતાં બીજી વાંટી
 દીધી ને આશ્ચર્યથી વિચારવા માંડ્યું કે આ તો પેટીના જેવીજ
 બીજી વાંટી આવી. ત્યારે રાણાએ કહ્યું ને ભાઈ ! આ વાંટી લેઇશ
 નહિ, કાલે લીધી તે લીધી. આણું સાંભળતાંજ ચાકર તો ભીતિથી
 પલ્લકાતે હાથાથો હોય તેવો થઈ ગયો. રાજા હસતાં પણ હાંસે,
 નીચ માન આપતાં હાંસે, હસતી સ્પર્શતાં પણ હાંસે, ને સર્પ
 સુધતાં પણ હાંસે. ચાકરની આવી દીનતા જોઇ રાણાએ કહ્યું
 ખેટા કીકર મા કર, એ તો અમારેજ રાજા છે કે તારી વૃત્તિ એવી
 હલકી બાંધી આખો જોયો તને ચોરી કરવાની ઇચ્છા થઈ. જા આ-
 જથી બેસવા ઘોડો ને વૃત્તિમાં અર્ધ લક્ષ વધારે આપવામાં આવશે.
 એમ કહી આશ્વાસના કરી. વીરધવલ પણ ક્ષમાવાન હોવાથી જગત-
 માનને પ્રિય થયો હતો. મેવકો તેને સદાકલ કહીને સેવતા એકતે
 કથા ચાલતી હતી ત્યાં શાંતિપર્વને દિવે દ્વેષાયનવ્યાસે ભીષ્મ તથા
 યુધિષ્ઠિરને ને હપદરા કર્યો છે તે તથા દ્વેષાયનોક્ત દ્વાજિરાદા-
 ધિકારમય ઇતિહાસશાસ્ત્રના અગ્રવીશનો અધિકાર તે, તેમ
 શિવપુરાણ તે, એમાંના માંસપનિહારાદિની વ્યાખ્યાદારા માંસ-
 મય જગ્યા તેમકી રાજાને વિમુખ કરી લીધો. મલધારી
 શ્રીદવપ્રભસૂરિને બોલાવી તેમની પાસે વારંવાર વ્યા-
 ખ્યા કરાવી તેમકી રાજા અતિ નિર્મલ મતિ પામ્યો. એક વાર વસ્તુપાસે
 પ્રાણમુદ્રે વિચાર કર્યો કે જો શ્રીઅર્હતનો સંભાવના વિસ્તારથી ચા-
 ચ તો લક્ષ્મી સદૃશ થાય, જનોનું વચન કરીને સુકૃત તો લક્ષ્મીથીજ
 ગૃહાપછે, બાકી એકલી લક્ષ્મીનેજ ને ગૃહેછે તે તો ખૂતોના ધુરંધર છે.
 નપકાર્યના વ્યાપારમાં પડીને ને પાપ કરવું પડેછે તેમાંથી પણ નેણે
 સુકૃત સાધ્યું નહિતેવા પુરુષને તો ધુળ ધોતારા કરતાં પણ હું મદ માનું છું.
 આણું વિચારી તેજપાલ સાથે સલાહ મેળવી ને શ્રીનરયંદ્રસૂરિને

પ્રુથુ' કે હે ભગવન ! જે ચિંતા મારા મનમાં હાલ છે, તે નિર્વિધને સિદ્ધ થશે ? શાસ્ત્રોના મુકુટ એવા પ્રભુએ કહ્યું જિનયાત્રાની ચિંતા છે, તે સિદ્ધ થશે. ત્યારે વસ્તુપાલે કહ્યું એમ છે ત્યારે દવાલયમાં વાસનિર્દોષ કરો. નરચંદ્રસૂરિએ કહ્યું મંત્રીરા ! અમે તો તમારા મોસાળના ગુરુ છીએ, પિતૃપક્ષના નથી. પિતૃપક્ષના તો નાગેંદ્રગચ્છના શ્રીઅમરચંદ્રસૂરિ મહેંદ્રસૂરિપદે શ્રી પિન્નય-સેન સૂરિ છે જેમને ઉદયમલસૂરિ નામે શિષ્ય છે ન જેમનો ગચ્છ વિશાલ છે તે છે, તેઓ હાલ પીલુઆઈ દશમાં છે, તે વાસ-નિર્દોષ કરશે:—

જા જસસ છિં જિ જસસ મંત્રી પુહ પુરિસ કથમે
કંડછિએ વિ જીવે સાતેણ ન લંધિય વૃત્તિ ૧

ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું અમે તો આપનીજ પાસે ત્રૈવિધ ષડાવ-શ્યક કર્મપ્રકૃતિ આદિના અભ્યાસ કર્યો છે, માટે આપજ અમારા ગુરુ છો. પ્રભુએ કહ્યું એમ ન કહેશો, એમ અમે માનીએ તો લાભરૂપી પિશાચ અમને વળગેજ. પછી મંત્રીએ મરુદશથી ગુરુને શીઘ્ર તેડાવ્યા. કલ્લગુરુએ દવાલયનાં મુદ્ગર્તમસ્થાન વાસ-નિર્દોષાદિ કર્યાં. સાધર્મિકવાત્સલ્ય, શાતિક, મારિવારણા, સ્વામિપૂજન, લોકરંજન, ચૈત્યપરિપાટિપર્યટન, સર્વ કર્યું. પછી પ્રતિ-લાલનાવસ્થાએ કવિજનો મળ્યા સંઘેશ્વરે લોકોને કુંડલ કટકે હાર વસ્ત્રાદિ આપ્યાં. યતિઓને તેમને યોગ્ય એવાં કુંભલ ભોજન આદિ આપ્યાં. સંઘની વિનતિ ઉપરથી નરચંદ્રસૂરિએ વ્યાખ્યાન કર્યું. ૮૫રાત્રનો સ્વામી એવો પરમાર્હત ચૌલુક્ય રાજા જાણતો હતો કોઈ જૈન યતિ-ઓને જિનેન્દ્રની આજ્ઞાથી દાન આપતો નહિ તે પોતાનાં સચ્ચરિત્રથી સ્વર્ગે ગયો, છતાં સત્પાત્રને દાન કરવા માટે ઇચ્છા કરી પાછો ગૂર્જર-

બૂમિમાં શ્રીવસ્તુપાલરૂપે અવતર્યો છે. સાંભળીને મુઠને બહુ હર્ષ થયો તેથી આનંદગર્જના થઈ, શકુન જોઈને સંઘ નિકળ્યો. રસ્તામાં સાત દોરનો ઉદ્ધાર કરી મંત્રી વર્ધમાનપુર આગળ આવ્યો. તે સમયે વર્ધમાનપુરમાં બહુજનમાન્ય એવો રત્ન નામે ધાવક વસતો હતો, તેના ઘરમાં દક્ષિણાવર્ત શંખની પૂજા હતી. તે શંખ રાત્રીએ કરંડી-આમાંથી નીકળી ગંભીર અને સ્તિગ્ધ રીતે ધમધમાટ કરતો ને નાચતો; તેના પ્રભાવથી એ આવકના ઘરમાં લક્ષ્મી આરે અંગે ભરપૂર હતી. શંખે રાત્રીસમયે રત્નને કહ્યું. તારા ઘરમાં હું ચિરકાલ રહ્યો, હવે તારા પુણ્યને છેડો આવેલો છે, શ્રીવસ્તુપાલ પુરુષોત્તમ છે, તેના હાથમાં મને આપી દે, સત્પાત્રને માતૃ દાન કરી દેવાથી તું અત્ર અને અમે પરત્ર સુખી થઈશું, એ વાત સ્પષ્ટ છે. આવું જાણી રત્ન વિપુલ સામગ્રી કરાવી સામે ગયો. મંત્રીશને પોતાને ઘેર, પરિવારસમેત જોજન કરાવી, પરિધાન આપી, બાહ્યે કે મને શંખની આવી આવી આજ્ઞા થઈ છે. મંત્રીએ કહ્યું અમારે પરધનની વાંછના નથી, કોઈ આડીઆ પાસેથી શંખની વાત જાણી આ મંત્રી મારે શંખ લેઈ લેશે તે કરતાં જાતે આવેલો સાચો એમ ન ધારશો, કેમકે મારા સ્વામી તેમ હું સર્વે અમે નિર્જીલ છીએ. આ સાંભળી રત્ને કહ્યું મહારાજ ! શંખને મારા ઘરમાં રહેવું જ ગમતું નથી, એટલે ઉપાય નથી, આપ એને લેઈ જાઓ. તે ઉપરથી મંત્રીએ શંખ લીધો. તેના પ્રભાવ અનંત હતો. ધીમે ધીમે બાહર્તા 'સંઘ' શત્રુજયની તળેટી આગળ આવી પહોંચ્યો. ત્યાં લલિતા મર માસાઈ આદિ જોઈ સંઘ સમેત મસન્ન થયો. સર્વે શત્રુજય ઉપર અઢવા લાગ્યા ને વિવેકભાષ શ્રુત્વા લાગ્યા. ત્યાં મંત્રીએ શ્રીકૃષ્ણભરણે નમન કર્યું, તે સમયે કાવ્ય કહ્યું. કોના મો સાચું નથી જોયું ? કયાં સેવા નથી કરી ? કોની સ્તુતિ નથી કરી ? તૃણપૂરથી પરાહત થઈ કોની અભ્યર્ચના નથી કરી ? પણ હે ત્રાતા! વિમલાદ્રિના નંદન-વનના કદપર્વમાં તમને શરણ આવ્યા પછી એવી કદર્થના હું કદાપિ

સહન કરનાર નથી. પછી સત્ર મેઠુ દેવભરોપણુ ઈંદ્રપદમધિરંજન
આદિ સર્વ કર્યું, દેવને સુવર્ણનાં આરાત્રિક તિલકાદિ પાણુ આપ્યાં,
કર્પૂર કુંકુમ અગુરુ કેતુરિ ચંદન કસુમાદિ અર્પ્યા. તેના પરિમલ
ઉપર ભમતા જમરોથી ગગન ભરાઈ ગયું. ગીત રાસ આદિના ધ્વનિથી
દિશ્કુંહરો ભરાઈ ગયાં, પૂર્વથી મંત્રી શ્રીહૃદયને આપેલા દેવઢાપમાં
બૃહ્દિ કરી આપી, અને દેવદ્રવ્યના રસાણુ માટે ચાર શ્રાવકકુલ ત્યાં
રાખી આપ્યાં. અનુષમા દાનાધિકારિણી હતી, તે સાધુઓને ઢાન
આપતી હતી તેવામાં મોહોટા ટોળાના ગરબડાટથી ધીની કડાઈ ગડી
ગઈ, જેથી રેશમી વસ્ત્ર બગડ્યાં. તે સમયે ચોપડાદે એવા તોફાની
સાધુઓને જરા યદ્દિમહાર ક્યો. મંત્રિણીએ તુરત તેમને ઠપકો દેઈ
વાર્યા અને કહ્યું 'અરો તમે કેવા છો? હું ઘાંચાણુ કે રસોઈઅણુ થઈ
હોત તો પદ પદ તેલ ધૂતાદિથી મારાં લુગડાં બગડત, પાણુ એવાં ને
લુગડાં બગડવાં તે તો શ્રીજૈનદર્શનની પરમકૃપા હોયતોજ બગડે;
આણુ ને સમજતા ન હોય તેમણુ અમારે કયું કામ નથી. અહો રી
દર્શનભક્તિ! એક વાર મંત્રીશ્વર ઋષભદેવના આગળ આરાત્રિકમાં
ઉભો હતો. દિવ્યધવલવસ્ત્ર, ચંદનતિલક, દિવ્યહાર, ઇત્યાદિથી સૂચિત
હોઈ સૂરિ કવિ શ્રાવક શ્રાવિકા સર્વેની વંદના પામતો હતો. એવામાં
કોઈ સૂત્રધારે કુમારદેવીમાતાની કાષ્ઠમય મૂર્તિ નવીજ ઘડેલી દષ્ટિ
આગળ મૂકી ને કહ્યું 'આ માતાની મૂર્તિ છે. મંત્રીશ્વરેનખરાખાંત મૂર્તિ
જોઈને રુદન કરવા માંડયું. મથમે થોડાં ટીપાં પડવા લાગ્યાં, પછી મંદ
સ્વર ચાલવા લાગ્યો, ને છેવટતો બહુ જૂમ પાટીને પુકડીદેવા માંડયું.
પાસે ઉભેલા સર્વેએ પ્રજ્ઞવા માંડયું 'દેવ ! શા કારણથી રુદન કરોછો?
હર્ષસ્થાને આવો વિષાદ શાને કરોછો ? નણના શ્રુતશીલ જેવા, વિભૂતના
ઉદ્ભવ જેવા, શ્રેણિકના અભય જેવા, નંદના કેદ્યાણુ જેવા, વનરાજના
ભંબક જેવા જ્યંતરાજના વિદ્યાધર જેવા, સિંધરાજના અલિંગજેવા
કુમારજાલના હૃદયન જેવા, તમે વીરધવલના મંત્રી છો; વિષતિયકી
બયભીત ધયેલા પર્વતની પેઠે, આપ મહાસાગરનો સર્વ રાજાઓ આ-

અથ કરેછે. ગરુડે સર્વમાત્રને તેમ તમે રાત્રને સંહાર્યો છે. ચંદ્રને ચ-
 ક્રાર ઇચ્છે તેમ સ્વર્ણનો તમને ઇચ્છે છે. હિમવતમાંથી ગંગાની
 પેઠે તમારામાંથી રાજનીતિ પ્રવર્તે છે. જાનુનો ઉદય કમલો ઇચ્છે છે
 તેમ સૂરિઓ તમારો ઉદય ઇચ્છે છે. વિભીષુની પેઠે તમારી સાથે
 લક્ષ્મી રમેછે. માટે હે મંત્રીશ્વર! એવું કાંઈ કારણ નથી કે જેથી આવું
 દુઃખ થાય. મંત્રીએ કહ્યું મને એટલુંજ દુઃખ થાય છે કે આવું ભાગ્ય,
 સંઘાધિપત્ય, આદિ વિભૂતિ મને માતાના મરણ પછી સાંપડી. જો મા-
 રા માતૃશ્રી આજ હોત તો તે પોતાને હાથે મંગલ કરતાં હોત, હું કશ-
 વતો હોત, એ જ્ઞાન તથા આ સર્વ લોકને જ્ઞાન, તેમને કેવું સુખ
 થાતાં પણ આપણા ઉપાય નથી, વિદ્યાતાએજ આપણને આ વાતમાં
 હતભાગ્ય કર્યાં છે. એવામાં શ્રીનરચંદ્રસૂરિએ કહ્યું: મંત્રીશ્વર! જેમ
 તમે સચિવોમાં છો તેમ આ દેશના રાજમાં મુખ્ય સિદ્ધરાજ હતા: તે
 માલવેંદ્રને છત્રીને પતનમાં આવ્યા ત્યારે જે મંગલ થવા માંડ્યાં
 તે સમયે પોતે આ રીતે જોડ્યા: અરે! કોઈ સુવાસિની એવા પુત્રને
 જન્મ ન આપશે કે જેના ભાગ્યનો ઉદય તેની માતાના મરણ પછી
 થાય. માટે માતા પિતાના સર્વ મનોરથ કાંઈ પૂર્ણ થતા નથી. એમ
 કહી નરચંદ્રસૂરિએ આશિર્વાદ કલો: હે વસ્તુપાલ! તમે ધર્મને ઉપ-
 કાર કરો છો, ધર્મ તમને ઉપકાર કરે છે, એમ પરસ્પર ઉપકાર કરતા
 તમારો ઉભયનો સમાગમ અતિ યુક્ત છે. પછી રાત્રીસમયે ઋષભદેવનાં
 પૂજધ્યાનાદિ કરી હાનાદિ આલ્યાં. તે સમયે કવિઓ કહેવા લાગ્યા:
 જે પાપનિરત, સ્વભાવે કૃપણ, સ્વામિની કૃપાથી ક્ષાદી ગયેલા, તેવા
 શ્વાનોની પણ હે ભિલ્હા! તે દ્રવ્યકણની લાલસાથી સ્તુતિ કરી;
 માટે તે પાપ દૂર કરવા સાદુ તું શ્રેય: સ્થાનવિધાન વિષે કલ્પિતો ધિ-
 કાર કરનાર એવા શ્રીવસ્તુપાલની સ્તુતિ કર. બીજાએ કહ્યું
 રણમાં સૂર, માણસનો સોમ, અતિવશચરિતવાળાનો પદ,
 અર્ધજોધમાં બુધ, નીતિમાં ગુરુ, કવિજનમાં કવિ, અક્રિયામાં મંદ,
 એવા શ્રીવસ્તુપાલ નથી પણ કોઈ ગ્રહમય પ્રભ છે. એક અન્યે કહ્યું:

શ્રીભોજવદનાંભોજના વિયોગથી વિધુર એવા પોતાના મનને ભાર-
 તી વસ્તુપાલના વદનાંબુજમાં વિનોદ છે. કોઈએ કહ્યું: લક્ષ્મીના
 નિવાસ માટેનું અંબુજ મુખ થયું છે, પાંચે દવડુંમ પાંચ આંગળી યદને
 રહ્યાં છે, પ્રણયીનાં વાંછિત પૂર્ણ કરનાર ચિંતામણિ તે જિહ્વા છે, એમ
 શ્રીવસ્તુપાલનું શું શું સ્તુતિ કરવા યોગ્ય નથી ? સર્વને લક્ષ લક્ષ
 દાન આપ્યું. આઠ દિવસ વીત્યા ત્યારે મંત્રીએ ગર્જગદ કંઠે ઋષભ-
 દેવની આજ્ઞા લીધી. તમારા પ્રસાદકૃત માળામાં વસતો અને તમારા
 ગુણનું શ્રવણ કરતો હું પક્ષી સંઘદર્શનથી તુષ્ટાત્મા થાઉં એમ કરો.
 છુત રમનારને પોતાના દાવ ઉપર, વિયોગીને પોતાની પ્રિયા ઉપર,
 રાધાવેધીને લક્ષ ઉપર, જે લક્ષ હોય છે તે મારો તમારા ઉપર હો.
 એવું કહી સંઘસમેત પોતે ચાલ્યો. મરુદેવીના શિખર આગળથી
 થોડે દૂર ગયો ત્યાં શ્રમથી નીગળતા પરશેવા વડે જંગમનાં શરીરને
 વસ્ત્ર વળગી ગયાં છે એવા, માથે કૂંડલરેલા ટોપસા લઇને કેટલાકને
 જોઇ પૂછવા લાગ્યો કે ભાઈ ! તમે ચિંતાતુર શેવા કેમ જણાવો છો ?
 તેમણે કહ્યું દેવ ! અમે દૂરથી પુખ્ત લાવ્યા છીએ, એમ જાણીને કે
 શત્રુજયના શિખર ઉપર સંઘ છે ત્યાં વેચીને સાદૂ મૂલ્ય પ્રાપ્ત કરી-
 શું; તે અમારી આજ્ઞા વ્યર્થ ગઇ કેમકે સંઘ તો ચાલ્યો—અમે ખરા
 અભાગીઆ છીએ. આ રીતે તે લોકોની દીનતા દેખી મંત્રીએ કહ્યું
 ભલે, અવજ તમે રહો. એમ વાત થઇ એવામાં પાછળના સર્વ સંઘ
 આવ્યો. શ્રીવસ્તુપાલે પોતાના કુટુંબનાં માણસોને તેમ સંઘને
 પૂછ્યું હો ધન્યો ! સર્વનો તીર્થવંદન પૂજાદિ આલસાષ પૂર્ણ થયો ?
 લોકે કહ્યું પૂર્ણ થયો. મંત્રીએ કહ્યું કોઈ તીર્થ રહ્યું તો નથી ? લોકે
 કહ્યું સર્વેએ સર્વ તીર્થ પૂજ્યાં છે, કશું બાકી નથી. વળી મંત્રીએ
 કહ્યું ભાઈઓ ! કાંઈક બાકી રહ્યું છે તે હું તમને સંભારી આપું છું.
 સધે કહ્યું શું રહ્યું ? મંત્રીએ કહ્યું જુઓ, પ્રથમ તીર્થ તો આ પર્વત
 ગણવો જોઇએ કેમકે એમાંજ ઋષભદેવ સ્વયમેવ આવ્યા, ન તે
 પછી વળી નેત્રિ વિના બીજા બાવીસ જિન આવ્યા, તેમ અસંખ્ય

શ્રવ કરેછે. ગરુડે સંપંમાત્રને તેમ તમે રાત્રને સંહાર્યા છે. ચંદ્રને ચ-
 ક્રાર ઇચ્છે તેમ સ્વર્ણનો તમને ઇચ્છે છે. હિમવતમાંથી ગંગાની
 પેઠે તમારામાંથી રાજનીતિ પ્રવર્તે છે. ભાનુનો ઉદય કમલો ઇચ્છે છે
 તેમ સૂરિઓ તમારો ઉદય ઉદરે છે. વિભૂતીની પેઠે તમારી સાથે
 લક્ષ્મી રમેછે. માટે હે મંત્રીશ્વર! એણે કાંઈ કારણ નથી કે જેથી આણું
 દુઃખ થાય. મંત્રીએ કહ્યું મને એટલું જ દુઃખ થાય છે કે આણું ભાગ્ય,
 સંઘાધિપત્ય, આદિ વિભૂતિ મને માતાના મરણ પછી સાંપડી. જો મા-
 રાં માતૃશ્રી આજ હોત તો તે પોતાને હાથે મંગલ કરતાં હોત, હું કરા-
 વતો હોત, એ જોઈને તથા આ સર્વ લોકને જોઈને, તેમને કેવું સુખ
 થાત! પણ આપણો ઉપાય નથી, વિધાતાએજ આપણને આ વાતમાં
 હતભાગ્ય કર્યાં છે. એવામાં શ્રીનરચંદ્રસૂરિએ કહ્યું: મંત્રીશ્વર! જેમ
 તમે અગ્નિવેદમાં છો તેમ આ દેશના રાજામાં મુખ્ય સિદ્ધરાજહતા: તે
 માલવેંદ્રને છત્રીને પત્તનમાં આવ્યા ત્યારે જે મંગલ થવા માંડ્યાં
 તે સમયે પોતે આ રીતે જોવાયા: અરે! કોઈ સુવાસિની એવા પુત્રને
 જન્મ ન આપેશો કે જેના ભાગ્યનો ઉદય તેની માતાના મરણ પછી
 થાય. માટે માતા પિતાના સર્વ મનોરથ કાંઈ પૂર્ણ થતા નથી. એમ
 કહી નરચંદ્રસૂરિએ આશિર્વાદ કર્યો: હે વસ્તુપાલ! તમે ધર્મને ઉપ-
 કાર કરો છો, ધર્મ તમને ઉપકાર કરે છે, એમ પરસ્પર ઉપકાર કરતા
 તમારો ઉભયનો સમાગમ અતિ મુક્ત છે. પછી રાત્રી સમયે કમલદેવનાં
 પૂજાધ્યાનાદિ કરી દાનાદિ આપ્યાં. તે સમયે કવિએ કહેવા લાગ્યા:
 જે પાપનિરત, સ્વભાવે કૃપણ, સ્વામિની કૃપાથી ફાટી ગયેલા, તેવા
 શ્વાનોની પણ હે જિવ્હા! તેં દ્રવ્યકણની લાલસાથી સ્તુતિ કરી;
 માટે તે પાપ દૂર કરવા સારું તું શ્રેય: સ્થાનવિધાન વિધે કલિના વિ-
 કાર કરનાર એવા શ્રીવસ્તુપાલની સ્તુતિ કર. બીજાએ કહ્યું
 રણમાં સૂર, મણતનો સોમ, અતિવંચરિતવાળાનો વક્ર,
 અર્થબોધમાં બુધ, નીતિમાં ગુરુ, કવિજનમાં કવિ, અક્રિયામાં મંદ,
 એવો શ્રીવસ્તુપાલ નથી પણ કોઈ ગ્રહમય પુરુષ છે. એક અન્યે કહ્યું:

શ્રીબોજવદનાંબોજના વિયોગથી વિધુર એવા પોતાના મનને ભાર-
તી વસ્તુપાલના વદનાંબુજમાં વિનાદ છે. કોઈએ કહ્યું: લક્ષ્મીના
નિવાસ માટેનું અંબુજ મુખ થયું છે, પાંચે દવરુમ પાંચ આંગળી થઈને
રહ્યાં છે, પ્રણયીનાં વાંછિત પૂર્ણ કરનાર ચિંતામણિ તે જિહ્વા છે, એમ
શ્રીવસ્તુપાલનું 'શુ' શુ' સ્તુતિ કરવા યોગ્ય નથી ! સર્વને લક્ષ લક્ષ
દાન આપ્યું. આઠ દિવસ વીત્યા ત્યારે મંત્રીએ ગર્જગદ કંઠે ઋષભ-
દેવની આજ્ઞા લીધી. તમારા પ્રસાદકૃત માળામાં વસતો અને તમારા
ગુણનું શ્રવણ કરતો હું પક્ષી સંઘર્ષનથી તુષ્ટાત્મા થાઉં એમ કરો.
ગુપ્ત રમનારને પોતાના દાવ ઉપર, વિયોગીને પોતાની પ્રિયા ઉપર,
સાધાવેધીને લક્ષ ઉપર, જે લક્ષ હોય છે તે મારો તમારા ઉપર હો.
એક કહી સંઘસમેત પોતે ચાલ્યો. મરુદેવીના શિખર આગળથી
થોડેક દૂર ગયો ત્યાં શ્રમથી નીગળતા પરશેવ ! વડે જેમનાં શરીરને
વસ્ત્ર વળગી ગયાં છે એવા, માથે કૂચ ભરેલા ટોપલા લઈને કેટલાકને
નોંધ પૂછવા લાગ્યો કે ભાઈ ! તમે ચિંતાતુર નેવા કેમ જણાઓ છો ?
તેમણે કહ્યું દેવ ! અમે દૂરથી પ્રુપ લાવ્યા છીએ, એમ જાણીને કે
શત્રુજયના શિખર ઉપર સઘ છે ત્યાં વેચાને સાડ મૂલ્ય પ્રાપ્ત કરી-
શું; તે અમારી આશા વ્યર્થ ગઈ કેમકે સંઘ તો ચાલ્યો-અમે ખરા
અભાગીઆ છીએ. આ રીતે તે લોકોની દીનતા દર્શાવે મંત્રીએ કહ્યું
ભણે, અત્રજ તમે રહો. એમ વાત થઈ એવામાં પાછળનો સર્વ સઘ
ચાલ્યો. શ્રીવસ્તુપાલે પોતાના કુટુંબનાં માણસોને તેમ સંઘને
પૂછ્યું હે ધન્યો ! સર્વેના તીર્થવંદન પૂજાદિ અભિલાષ પૂર્ણ થયો ?
લોકે કહ્યું પૂર્ણ થયો. મંત્રીએ કહ્યું કોઈ તીર્થ રહ્યું તો નથી ? લોકે
કહ્યું સર્વેએ સર્વ તીર્થ પૂજ્યાં છે, કશું બાકી નથી. વળી મંત્રીએ
કહ્યું ભાઈઓ ! કાંઈક બાકી રહ્યું છે તે હું તમને સંભારી આપું છું.
સઘે કહ્યું શું રહ્યું ? મંત્રીએ કહ્યું જુઓ, પ્રથમ તીર્થ તો આ પર્વત
ગણવો નોંધ્યો કેમકે એમાંજ ઋષભદેવ સ્વયમેવ આવ્યા, ને તે
પછી વળી નમિ વિના બીજા બાવીસ જિન આવ્યા, તેમ અસંખ્ય

થકી રાજપાટી ચલાવતા શિલાદિત્યને પણ પીડયો, સાતસો યોજન
 જૂમિનો ધણી જયંત્યંદ્ર તેનો પણ નારા કર્યો, શહાવદીન સુરના-
 ભને વીરા પાર કેદ કરીને છોડી મૂકનાર પૃથ્વીરાજ તેને પકડયો, માટે
 ખરેખર એ લોકો દુર્જય છે, તમે હવે શું કરશો? વસ્તુપાલે કહ્યું મને
 જવાની આજ્ઞા કરો હું જઈને જે યોગ્ય લાગશે તે કરીશ. પછી
 સારા સારા લક્ષ અથ્થ લઈને મંત્રી ચાલ્યો. ત્રીજે મયાણે મંત્રીએ
 કર્પૂરાદિ પૂજા કરીને મહાજીવનીનું સ્મરણ કર્યું એટલે તેના ભાગ્યથી
 તે મત્યક્ષ થઈને ખોલી હે વત્સા ભીતિ મા કર; યવનો અર્ધુદાચક્રની
 દિશાથી આવવાના છે; જ્યારે એ લોક આ દશમાં પેસે ત્યારે જે
 ઘાંટીમાંથી એ આવે તે ઘાંટીનો રસ્તો તારાં મનુષ્યથી રોકી લેને,
 અને જ્યારે મુકામ કરી સ્થિર થાય ત્યારે તેમના ઉપર પુરતા માણસ-
 થકી હુમલો કરને, જયશ્રી તારા કરમલમાં છે. આ સાંભળીને અર્ધુદ-
 ગિરિનાયક ધરાવર્ષ જે પોતાના તાબાનો રાજા હતો તેને સેવકદારા
 કહેવરાવ્યું કે, ભલેચ્છસૈન્ય અર્ધુદગિરિમાંજ આવે છે તેમને અંદર
 આવવા દઈ પછવાડેથી ઘાંટી રોકી લેજો. તે મયાણે ધરાવર્ષે કહ્યું; યવનો
 અંદર આવ્યા ને જ્યાં મુકામ કરી બેસે છે તેવોજ કાલ જેવો વસ્તુ-
 પાલ તેમના ઉપર તૂટી પડયો, ને યવનોને કાપવા માંડ્યા. જૂમારોળ
 ઉઠી રહ્યો, કેટલાક દાંતે પાંચા કરડવા લાગ્યા, કેટલાક તોખા તોખા
 પોકારવા લાગ્યા, પણ કોઈ છૂટયા નહિ. એમતેમને હણીને તેમનાં લક્ષ
 મસ્તકનાં ગાઠાં ભરાવી, મંત્રીએ ધોળકે આવીસ્વામીને નમસ્કાર કર્યો.
 સ્વામીએ બહુ સ્તુતિ કરી: કરો! ધ્વનિ કરતો નથી, વિકટાટોપ
 રાખતો નથી, ઉચ્ચ મો રાખી અભિમાન ધરતો નથી, ગર્વથી જૂમિ
 ઉપર ધબકારા કરતો નથી, અવજાયકી કોઈના ઉપર દષ્ટિ કરતો ન-
 થી, પરંતુ ધવલસ્થંધનો ભાર ધારણ કરતો એવો તુંજ એક પૃથ્વી ઉપર
 છે કે જે મહાવિકટ તટથી ફૂલેલ એવાં પણ તીર્થને સહજ ઉદ્ભવતો દેખાય
 છે. એ રીતે સરપાવ કરી રજા આવી. ઘેર ગયો ત્યાં મંગલ કરવા
 લોકો આવવા લાગ્યા. એક પુષ્પભાવનો એક દ્રુમ હામ બેસવા લા-

યે એટલો પુણ્ય લોકે આ મસંગે વાપર્યા. આ તરફ નાગપુરમાં
 સાધુદેહાને પુત્ર સાધુપૂનડ જેને ચોળદીનસુરત્રાણની પત્ની બીબી-
 એ પોતાને ભાઈ કરી માન્યો હતો, તે અશ્વપતિ, ગજપતિ, નરપતિ
 સર્વને માન્ય થઈ પડ્યો હતો. તેણે બંનેરપુરથી સવત. ૧૨૭૩ની સાલ-
 માં રાજ્યયાત્રા કરી હતી, ને બીજી સુરત્રાણની આજ્ઞાથી ૧૨૮૬માં
 કરવા નાગપુરથી તે નીકળ્યો હતો. અરાઢસો શકટ, બહુ બળદ, તથા કુમા-
 ર સેના આદિ લેઇને તે માંડવપુર સુધી આવ્યો. ત્યાં શ્રીતેજપાલે
 સામે આવી તેને ઘોળકે આણ્યો. વસ્તુપાલે સંઘની રજ દીડી એટલે
 પોતે સામે ગયો. ને જ્યાં રજ દેખે તે પાસા દાડે, લોક કહે મંત્રીશ
 આમ આમ, એમ સંઘભક્તિયકી મંત્રીશ્વર બહુ દૂર સુધી
 સામે ગયો. મંત્રીએ કહ્યું ભાઈઓ ! આ રજનો સ્પર્શ મહાપુણ્ય
 હોય તોજ યાય, એ રજનો સ્પર્શ થતાં પાપનો રજ દૂર થઈ
 ભપંછે, ને શ્રીતીર્થયાત્રાએ જતા પાંચની રજથી રંગાયછે તે
 સંઘમાં ભમવાથી ભવમાં ભમતા નથી, તીર્થવ્યય કરવાથી નરોને સ્થિર
 સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાયછે, ને જગદીશની અર્ચના કરતાં પોતે સર્વત્ર પૂજ્ય
 થાયછે. પછી સંઘપતિ પૂનડ અને મંત્રી બે મળ્યા, ને વાતચીત કરી
 પૂનડે સરોવર ઉપર મુકામ કર્યો. રાત્રીએ શ્રીવસ્તુપાલે કહેવરાવ્યું કે
 આપે સંઘસમેત સવારે અમારા અતિથિ થઈ રસોઈ અમારે ઘેર આ-
 રોગવી, ધૂમ નહિ થાય. પૂનડે સ્વીકાર કર્યો. રાત્રીએ બે બારણાંવાળો
 મંડપ અને રસોઈ પણ માતઃકાલે તૈયાર થઈ ગયાં. નાગપુરવાળા
 લોક આવવા માંડ્યા. શ્રીવસ્તુપાલે સર્વના ચરાણ ધોઈ સર્વને
 તિલક કરવાં તે પોતાને હાથે કરવા માંડ્યાં. એમ બે પહોર થઈ
 ગયા. મંત્રીને જરા પણ શ્રમ લાગતો ન હતો; પણ
 તેજપાલે વિનતિ કરી, બીજાએ પણ કહ્યું, દેવ ! અમે હવે
 કરીશું આપ બોજન કરો, પછી તાપ થશે. મંત્રીએ કહ્યું અરે ભાઈ-
 ઓ ! આલો દિવસ મહાપુણ્યે પ્રાપ્ત થાયછે, માટે એવું બો-
 લ્યો નહિ. ગુરુએ કહેવરાવ્યું; ને કુલમાં ને પુરુષ મુખ્ય

સિધ્ધિ પાણ અત્ર થયા. એવા પર્વતને તીર્થમાં કેમ ન ગણવો ? લોકે કહ્યું ખરી વાત છે, તીર્થજ કહેવાય. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું પુષ્પાદિથકી તેની પૂજા કરો, આ માલી પણ પુષ્પ લઈને તમારા મુણ્વથી તૈયાર છે. તે ઉપરથી સંધે તે પુષ્પ લઈને અદ્રિની પૂજા કરી, નાળીએર વધેયાં, વસ્ત્રદાન કર્યાં, માલી સંતોષ પામ્યા. એ મકારે આસરાજનો પુત્ર પરાશા ભંગ કરતાં સર્વદા ડરતો. પછી ધીમે ધીમે પશુ, અશ્વ, બાલક, કોઈને કાંઈ પીડા થયા વિના સંઘ રૈવતાદ્રિ ઉપર ચઢ્યો. નમિનાનાથનાં દર્શન કરી મંત્રી નૃત્ય કરવા લાગ્યો ને આનંદાશુપૂર્ણ નેત્રસન્મેત બોલ્યોઃ આ કલ્પદ્રુમ તે દ્રુમ બીજાં તો નકામાં વૃક્ષ, ચિંતામણિ તેજ મણિ બીજા મણિ નકામાં, એવા જન્મને ધિક્કાર છે કે જેમાં નમિનાં દર્શન ન થયાં, રૈવતાચલ ઉપર જે દિવસ જાય તેજ દિવસ, બીજા દિવસ તે દિવસજ. અભંગ વૈરાગ્યતરંગપૂર્ણ એવા તમારા ચિન્માં, હે યદુવંશરત્ન ! કૃષાંગી પણ ક્યાંથી સમાય ! કેમકે અનંગનુંજ ત્યાં સ્થાન નથી. ત્યાં પણ મંત્રી આઠ દિવસ રહ્યો. નાભેયભવન, કલ્યાણત્રય, ગજેન્દ્રપદકુંડ, તે પાસેના અંબિકાસાંભ મધુમ્નશિખર તે સર્વને તોરણાદિ કીર્તન દર્શન કરી મંત્રી તથા સંધે નયનનું ઉત્કૃષ્ટ ફલ પ્રાપ્ત કર્યું. આરાત્રિકસમયે અર્ધાંચો બહુ ભીડ કરીને મંત્રીની આસપાસ હવડા હવડી કરવા લાગ્યા ત્યારે સોમેશ્વર કવિએ કહ્યું ઇચ્છાસિદ્ધિવાણું કલ્પદ્રુમ તો સ્વર્ગમાં જતું રહ્યું છે, પવન બક્ષીને રહેનાર (= નાગ) ના સ્થાન (= પાતાલ) માં બસિ પણ નાશી યોગછે, રાગરહિત મુનિઓ પાસે કામપેતુ જઈ રહી છે, ને ચિંતામણિ પણ કોણ જાણે ક્યાં ગયો છે ! માટે હે વસ્તુપાલ ! પૃથ્વી ઉપર તો અર્ધિશોકોના તાપ તમારેજ વેઠવાનો છે. સવાલસ આખ્યાદાન મંડપમાં બેસી નિરર્ગલ દાન આપતો હતો તેની કોઈએ સ્તુતિ કરીઃ પીવૃષથી પેશલ, ચન્દ્રકલાથી સ્વચ્છ, નૃતન ચૂતમન્જરી કરતાં પણ વધારે સુગંધવાળી, વાગ્દેવીના મુખથી નીકળતા વિચલ ઉર્જાર કરતાં પણ માંજલ,^૧ એવી વસ્તુપાલની ઉક્તિઓ કોના હૃદયમાં આનંદ ઉપજાવતી

નથી ! હે વસ્તુપાલ તમારો, પર્વના પૂર્ણચંદ્રના કરને પરાજય કરે તે-
 વો યશ, સ્તીરસમુદ્રરૂપી વસ્ત્રને ધારણ કરનારી પૃથ્વીના ઉત્તરીયને
 સ્થાને આવી રહ્યા છે ! એમ ભાવ પૂર્ણ કરી, દેવોત્તમ શ્રીનમિનાથને
 નમો આજ્ઞા લેઈ, સર્વ તીર્થચિંતા કરી, નિર્માલ્યપદ આપી, પોતે પર્વ-
 તથી, નહિ કે સત્પુરુષોનાં હૃદયથી કે મહત્ત્વથી, ઉતર્યો. પછી ખંગાર-
 દુર્ગ, દેવપતન, આદિ સ્થાને દેવતાને વંદના કરી આવ્યો. તેજપાત્ર-
 ને ખંગારદુર્ગમાં ચૂકીને વસ્તુપાલ સંઘસમેત ઘોળકે આવ્યો ને
 સ્વામી શ્રીવીરધવજને પૂજે પડ્યો. સ્વામીએ સ્વાગત પૂછ્યું ને આ-
 ર્જુનસિદ્ધિ પૂછી. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું મહારાજ ! સ્વામીના પ્રસાદથી-
 ન સેવકો કર્મ કરવામાં સિદ્ધિ પામે છે, જલમાં પાણુ કવચિત્ ઉગ્રતા
 જણાય તે અગ્નિનોજ પૈભવ જાણવો. રાણાએ સંઘસમેત સયિવને
 પોતાને ઘેર જોજન કરાવ્યું, વસ્ત્રાદિ આપી, સ્તુતિ કરી. તેજપાત્રે
 ખંગારદુ માં રહે રહે સારી જમિ જોઈને તેજસપુર નામે ગામ
 વસાવ્યું; તેને, સત્રાગાર, મપાર, જિનચહુ, ગુરુચહુ, તથા હથે પથરાના
 માકાર કરાવી, રમ્ય બનાવ્યું,

અહીં વસ્તુપાલ શ્રીવીરધવજની પાસે સેવા કરતો હતો, આજો
 દેશ સ્વધર્મમાં પર્તતો હતો. એવામાં એક વાર દિલ્લી (૧૬૬૬) નગરથી
 આવીને ચાર પુરુષોએ શ્રીવસ્તુપાત્રને કહ્યું દેવ ! દિલ્લીથી શ્રી
 મોજીનદીન સુરત્રાણુનું સૈન્ય પશ્ચિમ દિશાએ નીકળ્યું છે, ચાર
 મયાણુ થઈ ગયાં છે, માટે આપ સાવધાન રહેજો, અમને લાગે છે કે
 અર્જુનને મોઝે ગૂર્જરમાં પ્રવેશ કરશે. મંત્રી તે પુરુષોનો સત્કાર કરી
 તેમને રાણા પાસે લેઈ ગયા; અને બધી વાર્તા યથાર્થ કહેવરાવી.
 ત્યારે રાણાએ કહ્યું મંત્રીશા ! મ્હેજોએ ગર્દભીવિદ્યાસિદ્ધ એવા ગર્દ-
 ભિદ્ધને પાણુ અભિર્ભવ પમાડ્યો, નિત્યે સૂર્યખિંબથી નીકળતા તુરંગમો-

૧ અત્ર મળે તેવું સ્થાન

૨ પૃથ્વી.

૩ પરાજય.

હોય તેનું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરવું, તેના નાશ થતાં આખા કુલનો ના-
શ થાય, નાઇડી ભાગી ગયા પછી આરા ઉપર ગાકુ ચાલે નહિ. એવી
નીતિ છે, માટે તમે બોજન કરો, તાપ ન થવા દો. મંત્રીએ ગુરુને પત્રિ-
કા લખી મોકલી તેમાં કાવ્ય લખ્યું કે આજ આરા પિતાની આરા
પૂર્ણ થઇ, માતાની આશિષની શિખાનો આજ અંકર પ્રકટયો કે
યુગાદિનિનના યાત્રિક લોકની અનિર્વિણ્ણ રહી પૂજા કરવાનો મને
સમય મળ્યો. બોજન વખતે મંત્રીએ નાગપુરવાળાનો એક પંક્તિ-
એ વ્યવહાર જોઇ મસ્તક ધૂણાવ્યું અહો આ લોક શા શુદ્ધ છે !
એ રીતે બોજન કરાવી વસ્ત્ર આપી નાગપુરના સંઘનું રંજન કર્યું.
વસ્તુપાલ અને પૂનક સંઘસમેત ચત્રુન્જય ગયા, ને ઋષભદેવને
નમન કરતા હવા. એક વાર સ્નાત્રસમયે દેવાચંક દેવની નાસાને
પ્રબંધકી ઠાંકતો હતો, એવા આશયથી કે કલશયકી નાસાને કાંઈ
હરકત થાય નહિ. તે સમયે મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે કદાચિત્ દેવને
કલશયકી વા પરચક્રયકી ન કહેવાનું કાંઈ નીપજે તો સંઘની શો
ગતિ ! એમ વિચાર કરી પૂનકને કહ્યું, બાઈ આરા મનમાં એક સંકલ્પ
આવે છે કે જો આ બિંબને સ્થાને ગ્રીક્ષુ બિંબ મખ્યાણીમય કરાવી-
એ તો સાફ. એ વાર્તા, સુરત્રાણ મોજદીનના મિત્ર તમે જો પ્રપાસ
કરો તો સિદ્ધ થાય તેવી છે, અન્યથાબને તેવી નથી. પૂનકે કહ્યું
ત્યાં જઇને વિચાર કરીશું. એમ પરસ્પર વાર્તા વિનોદ કરતા તે રૈવતા-
દિતીર્થમાત્રને વંદના કરી ને પ.છા ફર્યા. પૂનક નાગપુર ગયો, ને
મંત્રી ઘોળકે ગયો. એ વૃત્તાન્ત બન્યા પછી કેટલેક સમયે સુર-
ત્રાણ મોજદીનની વૃદ્ધ માતા હજ કરવા જવા સાફ સ્તંભતીર્થનાં
આવી. નૌવિત્તને ઘેર અતિથિ થઇને રહી. તેના આવ્યાની ખબર
ચરોએ મંત્રીને પહોંચાડી. મંત્રીએ ચરોને કહ્યું કે જ્યારે એ જલ-
માર્ગે જાય ત્યારે મને ખબર કરાવજો. તે પ્રમાણે મંત્રીને ખબર મળી
એટલે મંત્રીએ પોતાના કૌલિકોને મોકલી તેની પાસે જોટલું દ્રવ્ય હતું
તેટલું લટી લેવરાવ્યું, ને કહી કે સાચવી રખાવ્યું. તેમ થવાથી નૌવિત્તક

હોતો રોતો મંત્રી પાસે ફરીઆદ આવ્યો કે દેવાં અમારા યુધની એક વૃધા
 હજ કરવા જતી હતી તેવામાં તમારા પાદર ઉપર તેને ચોરોએ લટી
 લીધી. મંત્રીએ પૂછ્યું કે તે વૃધા કોણ છે ? તેમણે કહ્યું દેવ ! એમાં
 પૂછવાનું નથી, એતો મોનદીનની માતા છે, ને સર્વથા માન્ય છે. મંત્રી-
 એ માયાપ્રયોગ કરી કહ્યું અરે ! તુરત તપાસ કરો ને લૂટ લાવી આપો.
 બધું આણીને પેઢી વૃધાને સાંપ્યું, અને તેને વળી પોતાને ઘેર આ-
 ણી, વિવિધ ભક્તિ કરી પૂછ્યું કે આપને હજ કરવા જવાની ઇચ્છા છે ? તેણે
 હા કહી એટલે મંત્રીએ કહ્યું કે થોડા દિવસ અત્ર વિલંબ કરો.
 વિલંબ કર્યો એટલે આરમ્ભહાણનું તોરણ ઘડાવી આપ્યું. ગેળવી-
 ને વળી જીવું કરી નાખ્યું ને સૂત્રધરી બાંધી આપ્યું. સૂત્રધારાને
 સાથે મોકલ્યા. પછી મંત્રીએ કહ્યું માર્ગ ત્રણ છે, એક જલમાર્ગ, બીજો
 ઉંટ ઉપર જવાનો માર્ગ, ને ત્રીજો તો અલંબ્ય છે. ત્યાં જ રાજા હોય
 તેની સાથે આખા માર્ગનું ભરાબર સૂત્ર કરી આપ્યું, અને તે તે
 રાજાદિને આપના પુષ્કલ દ્રવ્ય આપ્યું. એમ સામગ્રી કરી આપીને
 તેને મોકલી. હજને સ્થાને પહોંચીને પેલું તોરણ મચીકને દ્વારે બાંધ્યું,
 ત્યાં દીપતેલાદિ પૂજા કરી, ને રાજા તરફથી વર્ષાસન કરાવ્યું, બહુ
 બહુ દાન કર્યું. એ સર્વથી અત્યંત યશ વાળ્યો. વૃધા પાછી ફરીને
 સ્તંભપુર આવી, આવતાંજ મંત્રીએ પ્રવેશોત્સવ કરાવ્યો ને પોતે તેના
 ચરણ ધોયા. એમ ભક્તિપૂર્વક દશદિન પૂર્ત તેને રાખીને તેટલામાં
 પાંચસો ધવલકિશોર તથા બીજાં કુટુંબધાદિ લીધું. વૃધાને મંત્રી-
 એ કહ્યું માતા ! ચાલશેજી ! મને આજ્ઞા હોય તો હું પણ સાથે આ-
 ણું. તેણે કહ્યું ત્યાં તો મારુંજ રાજ્ય છે, મુખે ચાલ, સારી સંભાવના થશે
 શ્રીવીરધવલનો આજ્ઞા લઇને મંત્રી ચાલ્યો, દિલ્લી આગળ જઇ પહોં-
 ણ્યો; રાજામાતાના કહેવા પ્રમાણે બે કોરા દૂર રહ્યો. સુરત્રાણ માતાની
 સામે આવ્યો, અને માતાને પ્રણામ કરી પૂછવા લાગ્યો કે યાત્રા મુખે
 પાર પડી ? કોરાએ કહ્યું મને અસુખ શાનું થાય, દિલ્લીમાં તારા

જેવો માગે પુત્ર છે; ને ગૂર્જરધરામાં વસ્તુપાલ જેવો છે ત્યો અસુખની
 વાત શી ? સુરનાણે પૂછ્યું, એ જેનું નામ વિનયખ્યાતિપૂર્વક આપે ક-
 હું તે કોણ છે ? તેને અત્ર કેમ આણ્યો નહિ ? ડોશીએ કહ્યું આણ્યો
 છે, જીઓ, એમ કહો અસ્વપાલ મોકલી વસ્તુપાલને બોલાવ્યો.
 રાજાને પગે પડ્યો, રાજાએ તેને કહ્યું અમારાં માતા તમારી સ્તુતિ
 કરેછે, તો કાંઈ પાચ્યો. વસ્તુપાલે કહ્યું દેવ! ગૂર્જરધરા સાથે આપે જીવતા
 પર્યંત સંધી રાખવો એ એક, ને બીજું એ કે મમ્માણીખાણમાંથી
 પાંચ પથરા, એ બે માગ્યું આપ્યો. રાજાએ તે મમાણે આપ્યું; પાંચ
 પથરા પૂનઃ મોકલાવી આપ્યા, ને તે શત્રુન્યાદિ તીર્થમાં વપરાયા.
 એક અખભદ્રહાલીમાં, બીજા પુઠરીકદ્વહાલીમાં, ત્રીજા કપર્દીદ્વહ-
 હાલીમાં, ચોથા ચક્રેવરીમાં, ને પાંચમો તેજલપુર પાર્શ્વનાથની
 દ્વહાલીમાં, એમ પાંચ ઠેકાણે વપરાયા. મંત્રીશ્વર પોતાને પુર ગયો
 ને સ્વામીને નમ્યો. વિરહોત્કંઠિત એમ તેમણે દિલ્લીવૃત્તાંત કથુ-
 પરપરાથી સાંભળ્યો હતો, છતાં મંત્રીને ફરી પૂછ્યો. મંત્રીએ ગર્વ
 કરી વિના બધી વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. વીરધવલ બહુ મરાન-
 થયો અને હસવલ્લ સુવર્ણ આપ્યા; મંત્રીએ ઘેર પહોંચતા
 પેહેલાંજ વાકરી નાખ્યા. ઘેર ગયો ત્યાં લોક વધાવવા આવ્યા તેમનો
 મત્કાર કરી રજા આપી. કવિઓ કહેતા હતા: એકજ દિનરાજ ૧
 ને દખી પદ્મ સંકોચ પામેછે, પણ લક્ષ દિનરાજ દીઠા છતાં પણ
 તમારું પાણિપદ સદા વિકાસી રહેછે એ આશ્ચર્ય છે/શત્રુનું ઉચ્ચાટન
 કરવામાં, લક્ષ્મીનું આકર્ષણ કરવામાં, સ્વામીના ઉદયરૂપી અશ્વને
 કબજે રાખવામાં, વસ્તુપાલ એકજ મંત્રીશ્વર છે કે જેનો મંત્ર સિદ્ધ
 અને સર્વથી ઉત્તમ છે. એમ સ્તુતિ થવા માંડી ત્યારે લજ્જતયકી
 વસ્તુપાલે નીચે જોવા માંડ્યું. ત્યારે મહાનગરવાસી નાનાક
 કવિએ કહ્યું તુંજ એક જીવનોપકારક છે એમ સત્પુરુષો કહેછે તે
 સાંભળીને લજ્જતયકી માથું નમાવી તું ધરાતલ નીહાજેછે તેનું

તાત્પર્ય હું સમજીશું, કે હે વાગ્દેવીના વલ્નારવિંદના એક તિલક-
રૂપ વસ્તુપાત્ર । તું પાતાલથી બલીના ઉદ્ધાર કરવાનો માર્ગ
શોધે છે. તેજ સમયે કૃષ્ણનગરીના કવિ કમઝાદિત્યે પ્રકારાન્ત-
રે કહ્યું: યજ્ઞા એવી લક્ષ્મી એણે ત્યાગદ્વલા કરી છે, ન તેણે
અર્ધાના સંયોગ મામતાં કીર્તીરૂપી પુત્રીને જન્મ આપ્યો છે, એ
પુત્રી આજ ત્રણે ભુવનમાં રહજોછે તેની વાત સાંભળવાથી એવા મહા-
જનોને લાજ આવેછે.

એક વાર મંત્રીના સાંભળવામાં એમ આવ્યું કે દૈવતક આગ-
ળથી આવતા લોક પાસે જરૂર પૂર્વગરે દ્રવ્ય કર ઉધરાવેછે. પોટલા-
માંથી એક માણા દાણા લે છે, રૂપામાંથી એક કર્ષ લે છે, ન એ
રીતે લોકને ઉપદ્રવ કરેછે. સચિવે તેમના આપનો નિર્ણય કરી
કહાડી નામે ગામ આપી જરૂરને કર લેતા બંધ કર્યા. અંકેવાળીયા
નામનું ગામ ક્રમભદ્રવ અને નેમિનાથની યાત્રાએ જનાર મરીબ
લોકના પોતે ઘેર પહોંચે ત્યાં યુધી ચાત્રે એટલું લાથુ બધાવવામાં
ઉપજ વાપરવા સાફ કાઢી આપ્યું. શત્રુજય દૈવતનો ઉપલ્પકમાં
આવેલા નાગરોમાં યુષ્માસનો કરાવી રખાવ્યાં કે અપંગ રોગી
આદિ યાત્રાલુ તેમાં બેસી ઉપર ચઢા શકે. તે ઉચ્ચકનાર નરોને
ગ્રામમાં શાલિનાં ફોન આપ્યાં. સર્વ વાર્ધમાં દવને રતનજડિત હ્રમજ-
વાણ આપ્યાં, તેમ વિદેશથી આવતા સૂરિઓની રોવા માટે મામ-
ણોઆની યોજના કરી. લૌકિક વાર્ધ જ તેણે કરાવ્યાં તે તો સ્વા-
મિદંજનાર્થે કરાવ્યાં ભક્તિયકી નહિ, કેમકે તે તો સમ્પદદષ્ટિ
વાળો હતો.

એક વાર મંત્રી યોજકથી સ્તાંભપુર ગયો તો ત્યાં વહાણમાંથી
પેડા ઉતરતા જોયા. તે વખતે ચોગેશ્વર કર્વોદ્ર પાસે હતા તેમને
મંત્રીએ સમસ્યા પૂછી "આવૃદ્ધકે પયોરાસિ ગર્જિતગર્જિત હતો." ૩

સોમેશ્વરે પૂર્ણ કરી કે “શકે અંદર સૂતેલા જગન્નાથની નિદ્રાના ભંગ થશે એવા ભયથી”. સોળ ધોડા તુષ્ટિદાન આપ્યું. વળી કોઇ સમયે મંત્રીએ કહ્યું “કાક કે ઉંટ;” તે સમયે સોમેશ્વરે પૂર્ણ કરી કે “જેણે મારા પતિનું આગમન સૂચવ્યું ને જેણે મારા પતિને આણ્યો તે બેમાંથી હું સખિ ! મયમે કોને પૂછું ? કાક કે ઉંટ” ? એ કાવ્ય માટે પણ સોળ હજાર દ્રમ્મ આપ્યા—એવી તેની હીલા હતી. એક વાર વૃધ્ધો પાસેથી ઇતિહાસ શ્રાવણ્યો કે માગ્વાટ (પોરવાડ) વરામાં વિમલ નામે દંડનાયક, વિમલ-વાહિલના ભાઈ હતો. તે બહુ સમય સુધી અર્ધુદાધિપતિ રહ્યો કેમકે તેના ઉપર ગૂર્જરેશ્વરની કૃપા હતી. વિમલમતિ એવા તે વિમલને બે વાંછના થઈ; પુત્રવાંછના, ને પ્રાસાદવાંછના. તે વાંછના સિધ્ધ કરવા માટે અંગિકાની ત્રણ ઉપવાસ કરીને તેણે ઉપાસના કરી. અંગિકા મત્યક્ષ થઈ બોડી પત્સ ! શી ઇચ્છા છે? બોલ. વિમલે કહ્યું મારે પુત્રની ઇચ્છા છે ને એક પ્રાસાદ અર્ધુદ શિખર ઉપર કરવાની ઇચ્છા છે. અંબાએ કહ્યું બે વાત માત્ર નહિ થાય, એક માગ. ત્યારે વિમલે, સંસારવૃદ્ધિ એજ જેનું ફલ એવી અમાર પુત્રેચ્છા મૂકી પ્રાસાદેચ્છા સફલ કરવાનીજ ઇચ્છા કરી. અંબાએ કહ્યું જ સફલ થશે; પણ કાણ વાર રહે, હું ગિરિવર અર્ધુદાચક્રની અધિષ્ઠાત્રી મારી સખી શ્રીમાતાની સંમતિ લેઈ આવું. વિમલ એટલી વાર ધ્યાનમાં બેઠો. શ્રીમાતાનું મત લેઈને દેવી આવી, ને બોલી પુષ્પક્ષ્મદામરચિરં અને ગોમય ગોમુખ જ્યાં દખાપ તે બૂમિને પ્રાસાદાર્હ જાણ્યો, તેવી બૂમિ શ્રીમાતાના પ્રાસાદની પાસે છે. તે પ્રમાણે તપાસ કરીને વિમલે અંપકદ્રુમ પાસે પ્રાસાદ કરાવવા માંડ્યો. તેમાં મહોટી પિત્તલની પ્રતિમા, વિક્રમાદિત્યચક્રી એક હજાર ઉપર અઠારી વર્ષ વીત્યે, ચાર સૂરિએ, શ્રીઆદિનાથની બેસાડી. વિમલવસતિ એવું પ્રાસાદનું નામ પાડ્યું. તેનાં દર્શન કરવાથી જન્મફલ પ્રાપ્ત

થાય છે. આ કથા સાંભળી મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે અમે ચાર ભાઈ હતા તેમાંથી હાલ બે છીએ, ને માલદેવ અને લૂઝિમ એ બે સ્વર્ગે ગયા છે; માલદેવના નામથી કીર્તન આગળ કરાવ્યાં છે, પ્રાણ લાંબના શ્રેય-સ માટે અત્યારે અર્ધદ ઉપર જિનભાસાદ કરાવવો. આ વાત તેણે તેજ-પાલને કરી, જે તેણે પણ શુદ્ધ ભાવથી સ્વીકારી. પછી તેજપાલ ધો-ળકેથી, અર્ધદાયલના જૂનાણરૂપ ચંદ્રાવતી પુત્રીમાં ગયો અને રાણા ધરાવર્ષને ત્યાં પહોંચ્યો. તેણે અતિશય પૂજા કરી અને વિનંતિ કરી કે શી આજ્ઞા છે? મંત્રીએ કહ્યું અર્ધદાયલ ઉપર ભાસાદ કરાવીએ છીએ તેમાં આપ સહાય થશો? ધરાવર્ષે કહ્યું આપનો સેવક સર્વદા તત્પરજ છે, જે હોય તે આજ્ઞા કરો. પછી રાધિક મૌગલિકાદિને મહાદાનયકી વ-રા કર્યાંને એની ચોળના કરી કે નેથી નવા ચૈત્ય ઉપર તે લોક કરનો ભાર નાખે નહિ. કહ્યું પણ છે કે દાનયકી ભૂતમાત્ર પણ વશ થાય છે. પછી ચંદ્રાવતીના મહાજનના મુખ્ય શ્રાવક ચાંપાને પેર જઈ કહ્યું અમે અર્ધદ ઉપર ચૈત્ય કરાવીએ છીએ, તે ને આપ પૂજાસાન્નિધ્ય કરો તો કરીએ. ચાંપલે પોતાની તેમ અન્ય કુટુંબની દેવપૂજા માટે નિત્યધનચિંતા કરી. પછી મંત્રીએ આશાસણ જઈ, ચૈત્ય કરવા યોગ્ય પથરા કઢાવી બખદારી તાણીને અર્ધદની તળેટીમાં આણ્યા. અર્ધદ કોશથી હાટ કરાવ્યાં તેમાં સર્વસ્વ મળી શકતું હતું. એ રીતે મનુષ્ય ધણુ આદિ કોઇને પીડા ન થાય તેવી ચોળના કરી હતી, ઉબરિણી-મોર્ગે યદને ગિરિ ઉપર દિગુણ દશ પોતે ચડાવું કે પરચક્રાગમની ભીતિ રહે નહિ. ને વિધેશમાં વળી તે માર્ગને પણ વિષમ કરી મૂક્યો. આ પ્રકારે તૈયારી થયા પછી શેભનદેવ નામના સૂત્રધારને ખેલાવી, કર્મસ્થાને તેના નિયોગ કર્યો. ઉદ્ધવનામના પુરુષને શાલાનો ઉપરી કરાવ્યો અને વજર અટકયે ઇચ્છાનુસાર વ્યવ કરવો એવી તેને રજા આપી. આ રીતે તંત્ર રચીને તેજપાલ ધોળકે પાછો આવ્યો. ભાસાદ થતો ચાલ્યો, શ્રીનમિનુ બિંબ કસોટીના પાપાણનું ઘડાવું ચાલ્યું. સાતસો સૂત્રધાર ઘાટ ઘડતા હતા, તે એવા નઠારા હતા કે આગળથીજ

અર્થ માગતા, ને કાર્યસમયે વળી ફરી માગતા. તે વાત ઉઢલે તેજપા-
લને લખી, દેવ ! દ્રમ્મ ખૂટતા ચાલે છે સૂત્રધારો બ્રથમથો માગે છે.
ત્યારે તેજપાલે કહેવરાવ્યું દ્રમ્મ નાશ પામ્યા છે એ 'શુ' કહ્યો છે ? શુ
કોહી ગયા ? ના તેમ તો નહિજ હોય. ત્યારે શુ મનુષ્યને ઉપકાર
કર્થો ? એમ હોય તો 'મારી માતા વંધ્યા છે' એવા વ્યાધાત જેવું વચન
શુ કહ્યો છે ? કે ઉપકારમાં ગયા તે દ્રમ્મ નાશ પામ્યા. માટે સો વાતની
એક વાત એ છે કે સૂત્રધારની ઇચ્છાનુસાર વર્તવું, ને આખ્યાં જવું.
તે ઉપરથી ઉદ્ધઆખ્યાં જતો હતો. એમ કરતાં પ્રાસાદ તૈયાર થયો,
ગભારામાં શ્રીનમિનાથનું ઝિંજી રચાવ્યું અને તેજપાલને બધા
વૃત્તાંત જાણાવ્યો. ઉભયે મંત્રી બહુ મસત્ત થયા, વસ્તુપાલની આ-
જ્ઞાથી તેજપાલ અનુપમાને સાથે લેઇ યોડાંક માણસસમેત અર્ધ-
દિગિરિ ઉપર ગયો. પ્રાસાદને સંપૂર્ણ થવા આવેશો નેઇ બહુ
સંતોષ પામ્યો. સ્નાન કરી શુદ્ધવસ્ત્ર પહેરી પત્નીસમેત મંત્રી
નમિને પૂજી, ધ્યાન કરીને ઉભો રહ્યો. કાણુ વારમાં અનુપમા પોતાના
પતિને તેની સ્થિતિમાં મૂકી નવીન પ્રાસાદ જોવાના કુતૂહલથી બહાર
આવી. ત્યાં સૂત્રધાર શોભનદેવ મંડપના ચાર સ્તંભ ઉભા કર-
વાનું કરતો હતો. મંત્રિણીએ કહ્યું હું ઘણા દિવસથી નેડ'છું, પણ
સ્તંભ ઉભા થયા નથી. ત્યારે શોભનદેવે કહ્યું આ તો પર્વતમદેશ
છે, ટાઠ બહુ છે, એટલે માતઃકાલમાં કામ થવું વિષમ પડે છે, મધ્યાહ્ને
ધેર જઇએ નાહીએ ખાઇએ, એમ વિલંબ થાય છે, વિલંબને શો
ભો છે ? શ્રી મંત્રીશ્વર ચિરરાજ્ય જોગવે છે. અનુપમાએ કહ્યું સૂત્રધારા
એ તો સારી સારી વાતમાત્રજ થઈ, કોઇ કાણુ કેવી આવે તે કોણુ
જાણે ? તે સાંભળી સૂત્રધાર મૌન રહ્યો. પત્નીને જોત્રતી સાંભળીને
મંત્રી બહાર આવ્યો અને સૂત્રધારને કહેવા લાગ્યો કે અનુપમા શુ
કહેતી હતી ? સૂત્રધારે કહ્યું આપ ને જાણાછો તેજ. મંત્રીએ પત્નીને
પૂછ્યું કે તું શુ કહેતી હતી ? અનુપમા જોત્રી દેવ ! હું એમ કહેતી
હતી કે કાલનો શો વિશ્વાસ ? કોઇ કાલ કેવો આવે ને કોઈ

કેવો ! યુરુપોનું તેજ સર્વદા તેનું તે રહેતું નથી. લક્ષ્મીના ક પોતાના સ્થિર નારા અવશ્ય થાયજ છે તો તેથી વાતમાં બુદ્ધિમાન યુરુપો બુદ્ધિ રાખતા નથી. વૃદ્ધિને આરાધતા, પૂર્વજ્ઞેને તૃપ્ત કરતા, ને લક્ષ્મીહીન થયેલાને જોતા સંતા પણ જન્મ મોહથી જગતા નથી. રાજના બ્રૂવિલાસ ઉપર વગર આધારે લટકતી એવી લક્ષ્મીને પણ સેવકો પોતાની માનેછે એ મહા ખેદની વાત છે. આમ વિષત્તિ, આમ મૃત્યુ, આમ વ્યાધિ, આમ જરા, એ આરેથી જન્મુએ નિરંતર પીડા પછે. આણું સાંભળી મંત્રીશ્વર બોલ્યો અહો કમલદલદીર્ઘલોચનો તારા વિના આવી વાર્તા કોણ કરી શકે ! તામ્રપણિતટોત્પન્ન મૌક્રિક અને ઇશુકસિન્ન+ તેની સ્પર્ધા કરનાર તારાં મિષ્ટ વચનો અતિ રમણીય છે. ગૃહચિંતાભર હરણુ, મતિ આપવાપણું, અખિલ પાત્રસત્કરણ, એ આદિ શું શું, ગૃહિણીરૂપી ગૃહકલ્પલતામાંથી ફૂલતું નથી, રાજ્યસ્વામિનિ ! કહો, શી રીતે આ પ્રાસાદ શીઘ્ર થતો ચાલે? દેવીએ કહ્યું નાથ ! રાતના સૂત્રધાર જુદા ને દિવસના જુદા રાખો. એકે કડાઈયું ચાલતું રાખો ને અમૃતબોજન કરાવી તેમને યથાયોગ્ય વિદ્યામ આપતા જાઓ એટલે સૂત્રધારને રોગ થશે નહિ, અને હર્ષથી કાર્ય કરતાં પ્રાસાદ પૂર્ણ થઈ જશે. આ-યુરુ તો નિત્ય ઘટતુંજ જાયછે, લક્ષ્મી અસ્થિરજ છે. બુદ્ધિમાને વિદ્યા અને અર્થને કદાપિ જરા કે મૃત્યુ આવનાર નથી એમ સમજી પ્રાપ્ત કરતા રહેણું, અને મૃત્યુએ કેશ પકડ્યા હોય તેમ ધર્મ આચર્યો. ઇત્યાદિ વાર્તા સરસ્વતીની વીણાના જેવા કોમલ સુરથી કહી, ને સુઝણી પત્ની સાંત રહી. મંત્રાએ સર્વ દેરાના સૂત્રધાર બેગા કરી તેના કલ્પા પ્રમાણે રીતિ ચલાવી. પ્રાસાદ પૂર્ણ થઈ ગયો. મંત્રી ધોળકે ગયો. કેટલેક દિવસ વધામણીઓ આવ્યો, ને કહેવા લાગ્યો દેવ ! અબુદાચલ ઉપર નેમિત્ય પૂર્ણ થઈ રહ્યું. બન્ને

+ તામ્રપણી, નામની નદીમાંથી થયેલાં ચોલી જેવાં તેજ ઇશુકસિન્ન એટલે ઈશુ ચોક્કડી તેમાંથી થયેલાં અદ્વાય અતિમિષ્ટ.

ભાદ્રે પ્રસન્ન થયા ને સંઘ લઈ ત્યાં ગયા. ત્યો જાળાલિપુરથી શ્રી-
 યશોવીર નામે ભાંડાગારિક ને સરસ્વતીક ઇજ્જપણરૂપે વિખ્યાત
 હતો તે આવ્યો. વસ્તુપાલ તેજપાલને મળ્યો, તે સમયે ન્યાય વિક્રમ
 અને વિનય ત્રણ એકત્ર મળ્યા હોય તેવું દૃષ્ટાચું. ચોરાશી રાણા,
 ખારમાંડલિક, ચાર મહાધર, ચોરાશી મહાજાત, એમ સર્વની
 સભા થઈ, ત્યાં વસ્તુપાલે યશોવીરને કહ્યું ભાંડાગારિક ! તમે
 હૃદયસિંહને, યોગેશ્વરાચાર્ય જેમ વત્સરાજને હતા,
 તેવા છો, તમારી સ્તુતિ અમે ધાળકા સુધી સાંભળીએ છીએ.
 શ્રીયશોવીર મધ્યશૂન્ય એવાં બિંદુ માત્ર નિરર્થક છે, પણ
 તમે તેમને મોખરે થાઓ છો ત્યારેજ તે અમુક સંખ્યારૂપ બને છે.
 હો યશોવીર ! તમારી કોર્તેને વિધિ અંદ્ર ઉપર લખવા બધછે તો મથ-
 મના એ અક્ષરજ ત્રિલુપનમાં સમાતા નથી. એજ કારણથી અમારા
 તુલ્યમાં નિરંતર આપનાં દર્શન માટે આત્મસુક્ય રહ્યાં કરતું હતું
 તે આજ પૂર્ણ થયું. આપને મળાયું ને તો પણ વળી નમિનાથની
 સમક્ષ એ કરતાં વધારે મિત્ર થું હોય ! પછી યશોવીરે કહ્યું કહ્યું-
 પરંપરાયકી આપની કીર્તિ સાંભળી પ્રીતિ પામેલા એવા અમે તેવું
 મન આપના સમાગમ માટે ઉત્સુક ન હતું, પણ શ્રુતિ ર ઉપર મત્ય-
 ગ્ય ન કરનારાં, ને પોતે જીએ તેનેજ સ્વીકારનારા એવાં આ અક્ષુ
 આપ જેવા હાક્ષિણ્યૈકનિધાનના દર્શન માટે ઉત્કટિત હતાં. એ આદિ
 કથા થઈ. પ્રાસાદ અને બિંબની પ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવ થયા. શ્રી વસ્તુપાલે
 એકવાર ચૈત્યનાં દ્વણાદિ પૂજ્યાં તે ઉપરથી યશોવીર બોલ્યો. દેવ !
 શોભનદેવ સૂત્રધાર ॥ તે શોભનજ કરેછે; તે ચૈત્યજ છે કે આ
 અંબાને કીર્તિસ્તંભ ઉપર બેમારી છે, ને એક આંગળી ઊંચી
 કરીને રાખેલી છે તે ઉચિત છે. પરંતુ દાષ પણ નથી એમ નથી.
 પ્રાસાદની સરખાવટ કરતાં સ્થાપના બહુ ટુંકાં છે; સ્તંભે ને બિંબ

છે તે આસાતનાનાં કારણ થશે; દારમદશે વ્યાનરૂપ છે તે પૂજન-
સ્થાવ કરશે; જિનપૃષ્ઠે પૂર્વજરોપણ કર્યું છે તેથી પાછળ થના-
રની ઋધિ નાશ પામશે; આકાશદેશમાં જૈનમુનિમૂર્તિઓ મૂકી
તેથી તમારા પછી દર્શનની પૂજા ઓછી થશે; ઇત્યાદિ દાવ કથા-
તે સાંભળતાં પોતાને સાચા લાગ્યા એટલે પોતે કાંઈ કોપ કર્યો નહિ,
હલકું એમ માની લીધું કે જે ભવિતવ્યતા છે તેના મતીકાર નથી,
વિવિધ દાનાદિયકી વિક્રમાદિયની પેઠે પોતાનો મહિમા પ્રકાશ
કરી, લોકોને પોત પોતાને સ્થાને વિસર્જન કરી, પરિજનસમેત
મંત્રી ધાળકે જઇ મલુને નચ્યો, ન સુષે રહેવા લાગ્યો.

શ્રીવીરધવસને બે પુત્ર હતા, એક વીરમ ને બીજો વીસલ. તેમાંના
વીરમ જુવાન હોઈ શરવોરમાં મુખ્ય ગણાતો હતો. વર્ષાકાલમાં અ-
કસ્માત વીજળીના અમકાર થાય તેની સાથે પછુતરવાર ખેંચતો. એ-
કવાર એકાદશીપર્વને દિવસે ધાળકા મધ્યે એક વૃક્ષ આગળ તે ગયો.
તે પર્વને દિવસ લોકોમાં એવી રીતિ હતી કે સર્વે પેઠાણે ૧૦૮ ખોર કે
આમળાં કે દ્રુમ લાવીને વૃક્ષ નીચે મૂકે. વીરમે ૧૦૮ દ્રુમ મૂક્યા. એક
વાણીઆ તે સ્થાને હતો તેણે તેજ સમયે ૧૦૮ આણુ મૂક્યા, તે જોઈ વીરમે
તેના ઉપર તરવાર તાણીને કહ્યું કે આરો માથાથી પાણુ તું વધી ગયો? એમ
બોલતો વાણીઆને હાણવા ધમ્યો તેવોજ વાણીઆ નાસીને વીરધવ-
સની સભામાં પેઠો. ત્યાં કોણાહલ થઈ રહ્યો તે ઉપરથી વીરધવસે
વાત જાણી. વીરધવસે વાણીઆના દખતાં વીરમને ધમકાવ્યો ને કહ્યું
આ શું કરે છે? તારાથી એ અધિક કરે તેની તારે શી પચ્યાત? અ-
મારો ન્યાય જાણતો નથી? જા, નોકળ અહીંથી, અને ફરી મોં ન
બતાવીશ. વાણીઆ તો મારો જંગમ કોરા છે, એટલે હું બેઠો છું
ત્યાં સુધી તેના અભિભવ કોણ કરનાર છે? એમ કહી તેને વીરમ-
ગામ નામના પાસેના ગામમાં સ્થાપ્યો. વીરમ પણ કોણિકુમારની

પેઠે, પિતાથી ધિક્કારાયલો હોઈ, જીવતાંજ પોતાને મુવેલા નેવો
 જાણતો, ત્યાં રહ્યો. વીસડ રાણા વીરધવલનો મિત્ર હતો, તેમ વ-
 સ્તુપાલનો પણ તે માનીતો હતો, તે ધાળકામાં હતો. વીરમનો
 આવો વૃત્તાન્ત જાણ્યો છે, તેવામાં વેધે વીરધવલને વ્યાધિ થયેલો
 જાણાવ્યો. તે વખતે વીરમ પણ પોતાના સહાયને બેગા કરી બંધવા-
 ન થઈને રાજ્ય લેવા માટે, રાણાને મળવાના મિત્રથી, ધાળકે આવ્યો.
 તેજ સમયે વસ્તુપાલે, તેના દુરાચાર સમજીને, તાત્કાલિક બુદ્ધિથી
 અશ્વગજદેખાઈ રથાનો ઉપર પરમ આજ્ઞ પુરુષોને એવા મૂકી દીધા
 કે વીરમનું કાંઈ કાબુ નહિ. ધાળકામાંજ પોતાના મહોટા મહેલમાં
 રહ્યો. ત્રણ દિવસે વીરધવલ સ્વર્ગે ગયો. લોકમાત્ર શોકસાગરમાં
 પડ્યા. ઘણા લોકે મળી ચિતાગેપાણ કર્યું. મંત્રી પોતાના પરિવ્રજ-
 મેત કાષ્ઠભક્ષણ કરવા તૈયાર થયો પણ બીજા મુખ્ય પુરુષોએ તેને
 વારી રાખ્યો. કહ્યું કે દેવ ! તમે છો ત્યાં સુધી રાણાજી બેઠેલાજ છે,
 ને તમે લોકાંતરમાં ધધારો ત્યારે તો દુશ્મનના મનોરથ અપૂર્ણ થા-
 થ, ગૂર્જરધરા પાતાલે જાય. એ ઉપરથી મંત્રીએ માણત્યાગ ન કર્યો,
 ઉત્થાપનને દિવસે મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે સભા સમક્ષ કહ્યુંઃ ઋતુઓ કમ-
 થકી આવે છે ને જાય છે, પણ વીરધવલ જતાં કરીને આ બે ઋતુનું
 યુગ્મ તો એક જ જોડાયું કે તે કદાપિ કમથકી આવે તેવું થનાર નથી:-
 લોકાનાં લોચનમાં વર્ષા, અને હૃદયમાં નિદ્રાધ. અત્યંત નિઃશ્વાસ ના-
 ખી સર્વે ગયા. વીરધવલના મરણ પછી તેના રાજ્ય ઉપર બેસવા માટે
 વીરમ તૈયાર થઈને નેવો ઘરમાંથી નીકળે છે તેજાજ વસ્તુપાલે વી-
 સડ કુમારને ગાદી ઉપર બેસાડી દીધી ને વીસડદેવના નામની આણ
 ફેરવી દીધી, તથા રાજ્યાંગમાત્રની આત્મ પુરુષોથકી રક્ષા કરાવી,
 અને પોતે વીસડને લેઈ, સારા સારા અશ્વની ખરીથી પૃથ્વીતલની
 રેણુ ઉડાવતો, હાથમાં રમી રહેલાં તરવાર લાલા આદિના કિરણથી
 રવિકિરણને ફિગુણિત કરતો, વીરમની સામે ચઢ્યો. દારુણ સમર
 મચ્યો, પણ વીરમને પોતાનો મલાવ ફાવે તેવું લાગ્યું નહિ, તેથી તે
 નાઠો, અને પોતાના અસર ઉદ્દયસિંહના જળાલિપુર ભણી ગયો.

મંત્રીએ પોતાની દક્ષતાથી તેના આશય સમજી, સોળ ચૌજન
 તેવા પુરુષોને ઉદયસિંહની તરફ મોકલ્યા, ને કહ્યું કે રાજના
 તુ એવા તમારા જમાઇને જો તમે આશ્રય આપશો તો જીવ અને
 જ્ય એ જોશો. વીરમ જળાશિપુરના ઉદ્યાનમાં આવ્યા; તે ત્યાં ઉત્તર
 ધીરે ધીરે મુકામ કરતો હતો તેવામાં નગરરક્ષકોને ઉદયસિંહે આ
 કરેલી હતી એટલે તેમણે બાણના પ્રહારથી તેનું શરીર ચાલણી ને
 કરી નાખ્યું. વીરમ મરી ગયો એટલે તેનું માથું ઉદયસિંહે વી
 લદવને મોકલી આપ્યું. પછી નિષ્કંટક રાજ્ય રહ્યું. વીસસદવનું
 જ્ય વીરધવલે પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેથી કંઈ ન્યૂન થયું પણ વધુ ના
 વીસસ કાવ્યો એટલે તેણે પ્રસંગે પ્રસંગે વસ્તુપાલ ઉપર કરડી
 જર કરવા માંડી; જેમ જેમ પુરુષ સંપત્તિના અગ્રભાગે ચઢતો જ
 છે, તેમ તેમ ગુરુને પણ લઘુ દખતો જાય છે. રાજાએ નાગડ નામ
 પ્રાણીને પ્રધાન કર્યો, મંત્રીન લઘુશ્રીકરણમાત્રજ સાંપ્યું. રાજ
 એક સમરાક નામનો પ્રતીહાર હતો, તે નીચ પ્રકૃતિના હતો, તેણે
 અન્યાય કરેલો તેથી મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે તેને પીડા કરી હતી. તેને
 સમયે અવકાશ મળ્યો એટલે તેણે રાજાને ભરાવ્યું કે આ મંત્રીએ
 પાસે અનર્ગલ ધન બેગું થયું છે તે આપ માગી લો. રાજાએ પા
 તેમને જોલાવીને કહ્યું કે ધન આપી દો. મંત્રીએ કહ્યું શત્રુન્યા
 તીર્થમાં વ્યય કરી દેવાને લીધે અમારી પાસે રોકડ ધન નથી. રાજા
 કહ્યું એ વાત ખરી હોય તો દિવ્ય કરો. મંત્રીએ કહ્યું આપ
 ને દિવ્ય કરાવવું હોય તેની આજ્ઞા કરો. રાજાએ ઘટસર્પ આણીએ
 લવણમસાદે ઘણા નિષેધ કર્યો પણ તેનું વચન રાજાએ કાને ધ
 નહિ, કેમકે નવો સર્વો તે ઘણા અભિમાન ચઢી ગયો હતો. ત્યા
 સોમેશ્વરે એક કાવ્ય કહ્યું: હે સમીર ! એક માસમાંજ પાટલે રજ:
 પરિમલના વ્યાલોલપણાથી આવી પ્રૌઢિ પ્રાપ્ત કરીને આ શું કર્યું
 અધકારનો નાશ કરનાર જે સૂર્ય અને ચંદ્ર તેમને ઢાંકી દઈ તેમને
 સ્થાને આકાશમાં ચરણસ્પર્શને યોગ્ય એવા રજને રચાવી દીધો.

દિવ્ય નિવૃત્ત થયું. પછી મંત્રી ઘોળકામાં રહેતા હતા, ત્યાં એક પૌષ્પ-
 શાલા હતી તેમાંથી પુન્ને વાળીને કોઈ નાકર ચાકર નીચે ફેંકતો
 હતો. એ પુન્ને વીસલદેવનો માથો સિંહ તે રસ્તેથી યાનાડઢ થઈ જતો
 હતો, તેના માથા ઉપર પડ્યો, તેથી તેને ક્રોધ આવ્યો એટલે અંદર
 જઈને પેલા નાકરને તતડાવીને પૂછવા લાગ્યો, અને સારી પેઠે માર
 મારી કહેવા લાગ્યો. અરે જાણુક ! સિંહકુલને નથી ઝોળખતો ?
 એમ કરીને તે પોતાને ઘેર ગયો. તે વૃત્તાન્ત વસ્તુપાલને, બોજનમયે
 પહેલોજ કોળીયો મોમાં મૂકતી વેલાએ, રાતે રાતે આવીને નાકરે નિ-
 વેદન કર્યો. મંત્રી જમ્યા વિનાજ ઉભો થયો અને પેલા માણસને
 ધીરજ આપી બેસાડ્યો; અને પોતાના નાકરો નેકલું રે કાઢ્યો. તમા-
 રામાં કોણ એવો છે કે જે મારા મનની દાઝ સમાવે ? જાણપાલનામના
 એક રાજપુત્રે કહ્યું દેવ ! આજ્ઞા કરો, માણુ આપતાં પણ આપના મ-
 સાદજાણથી મુક્ત થવાય તેમ નથી. ગુપ્ત રીતે મંત્રીએ કહ્યું કે જેકુ-
 આવ'શના સિંહનામના રાજમાતુલનો જમણો હાથ કાપી ને લાવો.
 રાજપુત્રે જેવી આજ્ઞા એમ કહીને એકલોજ નીકળ્યો, ને મધ્યાન્હસ-
 મયે સિંહના દરવાજા આગળ જઈ ઉભો. તેવામાં રાજકુલામાથી સિં-
 હ આવ્યો. રાજપુત્રે આગળ આવીને કહ્યું કે મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે મને
 આપની પાસે કાંઈ ગૂઢ કાર્ય માટે મોકલ્યો છે, માટે આપ જરાક આ-
 તરફ આવીને સાંભળો તો ઠીક. એમ કહેવા ઉપરથી સિંહ જરાક બા-
 જીએ આવીને વાત સાંભળવા જાય છે, તેવામાં પેલા મનિજીત્યે સિંહને
 હાથ પોતાના હાથમાં લીધા, અને ઝટ લઈને, છરીથી કાપી લીધા.
 સેતાની સાથે બોલ્યો કે હું વસ્તુપાલનો જીત્ય છું. વળી ફરીથી સ્વેતાં-
 બરનો પરિભવ કરજો એમ કહેતો કહેતો દાટ કાઢીને જાણપાલ મંત્રી
 પાસે જઈ પહોંચ્યો. મંત્રીએ તેની બહુ સ્લાધા કરી અને પેલો હાથ પો-
 તાના મહેલ ઉપર બાંધાવ્યો અને પોતાના આપ્ત મનુષ્યોને ઘર આગળ
 રાખી લીધા. તમામ નાકરોને કહી દીધું કે જેને જીવ વહાલો હોય તે
 ઘેર જાઓ, અમે તો બલવાનતી સાથે વેર વહોરું છે એટલે અમારો

છવ તો હાથેળીમાં આવી રહેલોજ છે. સર્વેએ કહ્યું 'જીવિતનો સંદ-
હજ છે, તો આપની સાથે મરણ' એ વધારે ઉચિત છે. પછી દરવાજા
બંધ કરી ઘરની ચારે પાસા માણસો રક્ષા કરવા લાગ્યા; અને મંત્રી
પણ કવચ ધનુષ્ ખડ્ગ ધારણ કરી મહેલમાં તૈયાર થઈ રહ્યો. આ-
ણી તરફ સિંહના પણ નોકર ચાકર બેગા થયા, બાંધવાદિ આવ્યા,
તે સર્વની સાથે તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે સપુત્રપણાંધવ વસ્તુપાલને
હણવો. જેકુઆનું સૈન્ય આવ્યું તે કલકલાટ કરતું રાજમંદિર આ-
ગળ આવ્યું ત્યારે એક વૃધ્ધે કહ્યું કે રાજાને અરજ કરવી જોઈએ
કે પછીથી સાહસ કર્યું ન કહેવાય. તે ઉપરથી રાજાને વિનંતિ કરી.
રાજાએ વૃતાન્ત જાણી વિચાર કરીને કહ્યું કે અનપરાધને વસ્તુપાલ
પીડા કરે નહિ, માટે તમે પણ કંઈક અન્યાય કર્યો હશે ખરો, તમે
મંત્રીના ગુરુને પીડા કરી, માટે તમે હવે આટલેજ અટકો, જે યોગ્ય
હશે તે હું મારી મેળે કરીશ. પછી રાજાએ સોમેશ્વરદેવને પ્રધ્યુ
કે ગુરુ ! અત્ર શું યોગ્ય છે ? ગુરુએ કહ્યું મને મંત્રી પાસે પ્રાકટો
હું યથાયોગ્ય કરી આવીશ. તે ઉપરથી સોમેશ્વરને પ્રાકટ્યો. તેણે
મંત્રીના મહેલને બારણે આવી મંત્રીની આજ્ઞા લીધી, અને પોતે
અંદર ગયો ને બોલ્યો મંત્રિન ! આ શું ? અલ્પ જીવી વાતમાં
આપે છેટલું બધું કરી નાખ્યું ? જેકુઆ બેગા થયા છે, રાજા તેમ-
નો બાણેજ છે એટલે તે પણ કોઈ ભરાયો છે, માટે આપ શાન્ત થકો
તો સંધિ કરાવી આપું. મંત્રીએ કહ્યું મરણથી શું ભય છે ? પણ ગુરુ-
પરિભવ બહુ દુઃસહ છે. ક્યાં હયાં ખાધું પીધું આપ્યું લીધું એવા
રમ્યા, મરવાનું તો છેજ માટે આ એક મરણ આ પ્રકારેજ થાઓ.
જીવિતના એકફલરૂપ, ઉદ્યમાર્જિત, એવો યશ જેણે મથમથી લૂટ્યો
છે, તેવા મનસ્વી, શરીરરૂપી પરાજનને શા માટે સાચવે ? આવાં
વચનોથી મંત્રી મરણીઆ થયો છે એમ સમજી ગુરુએ જઈ
રાજાને કહ્યું કે આ સંઘટ્ટમાં મંત્રી મરશે, તે શર છે અને યશ પોતાના
જીવિતને ત્યાગવડ ગણે છે, અને આવો શર કોઈ વિષમ કાર્યમાં આ-

ગળ કરવા કામ આવે તેવો છે, વળી એમણે તમારા ઉપર બહુ બહુ ઉપકાર કરેલા છે, એ પ્રભુ શાનો કહેવાય કે જે જીવ જીવોના એક બે અપરાધ ન સહી કાઢે આપ આમ કરશો ત્યારે અમારા જેવાના મનમા પણ આપને માટે શો વિચાર થશે? એ પ્રકારે ઘણી ઘણી વાત ધીમેથી ગળે ઉનારી રાજાને પોતાને હાથ ક્યો રાજાએ કહ્યું મંત્રીને રીરજ આપી મનમાનપૂર્વક અત્ર લાવો ગુરુએ જઈને મંત્રીને એમને એમ ત્યાં આણ્યો રાજાએ તેના બહુ ઉપકાર સભારી આર્દ્રનયને પિતા જેવો માની તેની સાત્વના કરી, અને મિહુને પણ મંત્રીને પગે પાડ્યો, અને મંત્રીએ છેલ્લાવેનો હાથ લોકને બતાવ્યો રાજાએ કહ્યું કે જે કોઈ મંત્રીના ગુરુની અવજ્ઞા કરશે તેના પ્રાણ લઈશ એમ મંત્રી અને જિનશાસનની પ્રતિજ્ઞા થઈ એમ બીમન દેવ રાજ્ય ચલાવતો હતો.

હવે વિક્રમાદિત્ય સ વર્ષ ૧૨૯૮ના વર્ષમા શ્રીવસ્તુપાલને સહજ તાપ આવવા લાગ્યો તેજપાનને તથા તેના પુત્ર પૌત્ર અને પોતાના પુત્ર જય તસિ હને પોતે કહ્યું વામ! શ્રીનરય પ્રસૂરિએ ૧૨૯૮ના ભાદ્રપદ વદિ ૧૦ ને દિનસે સ્વર્ગગમનમમથે મને કહ્યું છે કે મંત્રી તમારે પણ ૧૨૯૮માજ રવર્ગ આગવુ થશે તેમનુ વચન મિથ્યા હોય નહિ, કેમકે તેમને વચનસિદ્ધિ આવેલી હતી માટે હું હવે શ્રીશત્રુજય જઈશ યુગાદીશનુ પ્રણિધાન એજ રમાયન, સવભૂતદયા એજ પથ્થ, ગુરુ વેદ, એ બધા મારા ભવરૂપી રોગને મટાડે લક્ષ્મી મેળવી, સુખ ભોગવ્યુ, પુત્રનુ સુખ જોયુ, જૈનદર્શનની પૂજા કરી, હવે મૃત્યુ નુ ભય નથી કહ્યું બના માણસોને તે વાત યોગ્ય લાગી, એટલે શત્રુજય જવાની સામગ્રી તૈયાર કરાવી વીસવદેવે મંત્રીની અશ્રુસહિત નયને રજા લીધી પછી મંત્રી પોતે નાગડને ઘેર ગયો તેણે આસનાદિથી સત્કાર કર્યો, ને પછી મંત્રી બોલ્યો અમે તો ભવાતરની શુદ્ધિ માટે વિમલગિરિ તરફ જઈએ છીએ, તમારે જૈન મુનિઓની નિરુપદ્રવ સલાહ લેવી, નહારા

લોક તેમને કનંડે નહિ તેમ કરણું. આ ગૂર્જરનાતું રાજ્ય વનરાજ્યથી માંડીને આજ પર્યંત જૈન મંત્રીઓએ ચલાવેલું છે તે વાત દેવીઓથી સહન થતી નથી એમ સમજવું. મંત્રી નાગડે કહ્યું શ્રેતાંગરોને ભક્તિ-યક્ષી વધારી દહશ, ચિંતા ન કરજો, આપ સુખે પધારો. એવું સાંભળી સતોત્ર પામી વરતુપાત્ર ચાલ્યો. અંકેવાલીઆ ગામ સુધી આ-વ્યો ત્યાં શરીરને વધારે શિયિત જોઇ મુકામ કર્યો. ત્યાં રાત્રે આવેલા સૂરિઓ નિર્ધામણા કરતા હતા, મંત્રીસ્વર શ્રદ્ધાર્થી હસપૂર્વક સાંભળતો હતો. અનશન પેતે લીધું. તે પછી એક યામ થયો એટલે બોલ્યો સતગુરુઓ સંભારે તેણું કાંઈ સુકૃત ન કર્યું, કેવલ મનોરથ એજ મનુષિનો સાર જેમાં એણું વય એમને એમ ગયું; જિનશાસનની સેવાથી જે પુણ્ય મેં પ્રાપ્ત કર્યું હોય તેપણા જિનશાસનની સેવાજ મને ભવે ભવે મળજે; ને રાગીની ઉપર રાગી છે તેવી સ્ત્રીઓની કોણ ઇચ્છા કરે! હુંતો તે મુક્તિને ઇચ્છું છું કે જે વિરાગીના ઉપર રાગી છે; શાસ્ત્રાભ્યાસ, જિનપતિસ્તુતિ, આર્યનો સહવાસ, સદૃઢતાના ગુણગુણની કથા, દાપવાદમાં મૌન, સર્વને પ્રિય અને હિત એવી વાણી, આત્મતત્ત્વની ભાવના, એટલા વાનાં મને ભવે ભવે, અપવર્ગ મળતા સુધી, થયાં જજો. એમ બોલતો બોલતોજ જિનશાસન-ગગનમંડલપ્રગાંઠ શ્રીવસ્તુપાત્ર આસ્ત થઇ ગયો. તે સમયે નિર્ધોનાં પણ મોઢે સ્વરે રોવા લાગ્યા, તો સહદરાદિની તો વાતજ શી ? ત્યાં તેજપાલે વિલાપ કરવા માંડયોઃ કુચુદાકરનો આલહાદ, જલધિની વૃદ્ધિ, સુશ્રાવ્યદંતથી પ્રલોભિતસગરે ચકોરવંનિતાનેવને મીતિ કરવી, એ સર્વનો અનાદર કરીને હૃદયથન્ય રાહુએ ત્રિલોકની લક્ષ્મીના લલાટના તિલકરૂપ ચંદ્રમાને ગળ્યો ! જયંતસિહ બોલ્યોઃ રિવિધ પ્રકારના પણ અલોતમાત્ર પ્રભાવાળા ધણાએ તારા આકાશને કયાં અ-મકાવતા નથી ? પણ આ એક રજનીપતિના જવાથી તો દિશામાત્રનાં આનન મલિન થઇ ગયાં છે. કવિઓ બોલ્યાઃ અમને એમ લાગે છે કે હે

વિધિ ! તુ મૂર્ખનો સરદાર છે, ને તારે અર્થિ માત્ર સાથે વૈર જણાય છે, કે તે' વૈરાગ્યન, સાતવાહન, બલિ, શ્વેત, અબ્જ, ભોજ, આદિ ને વિશ્વના જીવરૂપ તેમને કલ્પાંતજીવી ન કહ્યા, અને માર્કંડેય, ક્રુવ, લોમશ, આદિ મુનિઓને હીંદ્યાયુષ્ આપ્યું. લોક પણ કદેવા લાગ્યા શું કરીએ, કોને ઉપાલંબ આપીએ, કોનું ધ્યાન ધરીએ, કોની સ્તુતિ કરીએ, કોના આગળ હવે દુષ્પ્રભલિન મુખ દર્શાવીએ, આંગણમાં ઉગેલું કલ્પવૃક્ષ સૂકાઈ ગયું, ચિંતામણિ ચૂર્ણ થઈ ગયો, કામધેનુ કીણ થઈ ગઈ, હા દેવ ! કામકલ્પશ લાગી ગયો! પછી તેજપાલ અને જયંતસિંહે મંત્રીના દહને શત્રુજયના એક લાગમાં સંસ્કાર કર્યો. સંસ્કારભૂમિની પાસે સ્વર્ગ રોહણ નામનો પ્રાસાદ નભિવિનમિત્યુક્ત, અને જયભદ્રવાધિષ્ઠિત એવો કરાવ્યો. મંત્રીની પત્નીઓ લલિતાદેવી અને સૈાંધ્ય તે અનશન ગ્રહી મરી ગઈઓ. તેજપાલ પણ અનુપમાસમેત મંદ્રમ વ્યાપાર ભોગ કરતો, તેજ પ્રકારે દાન આપતો' ૧૭૦૮માં સ્વર્ગ ગયો. થોડે વર્ષે જયંતસિંહ પણ સ્વર્ગ ગયો. અનુપમા પણ તપ કરી સ્વર્ગ ગઈ. ઇતિલક્ષ્મ

આ વસ્તુપાલને તેજપાલનાં ધર્મસ્થાન અસંખ્ય હતાં; તેવાં કોણ કરી શકે એમ છે? પરંતુ ગુરુમુખે જે કાંઈ સાંભળ્યું છે તે અત્ર લખી રાખું છું. જિનખિંબો સવાલક્ષ કરાવ્યાં અને ૧૮ કોટિ, અને ૬૬ લાખ દ્રવ્ય શ્રીશત્રુજય ઉપર વાપર્યું; બાર કોટિને એંશી લાખ ઉજ્જયંત ઉપર વાપર્યું. બાર કોટિ અને પચાસ લક્ષ અબ્રુહશિખર ઉપર વાપર્યું. હિરણ્યવ સતિમાં નવસો ચોરાશી પોષધશાલા કરાવી. પાંચસો હંતમય સિંહાસન કરાવ્યાં. પાંચસો પાંચ સમવસરણ કરાવ્યાં સાતસો ખલ્લશાલા, સાતસો સત્રાગાર, સાતસો તપસ્વીકાપાલિકમઠ, તથા સર્વને માટે બોજનાદિની વ્યવસ્થા, એમ કરાવ્યું. ત્રણહજાર મહેશ્વરાયતન, ત્રણહાર શત અને ચાર શિખરબદ્ધ જૈનગ્રાસાદ, ત્રણશમે જીર્ણપ્રાસાદાધ્ધરાણ, કરાવ્યાં. ૧૮-કોટિ વ્યય કરીને ત્રણ સ્થાને ત્રણ સરસ્વતી ભણ્ડાર સ્થપાવ્યા. પાંચસો

* સમેાસરણ એ નામથી જૈના, તાર્થકરની મહાદેરાનાના પ્રસંગે જણે છે તે

ખાદ્યનું નિત્યે વેદપાઠ કરતા. વર્ષમાં ત્રણ વાર સંઘની પૂજા થતી. ધેર નિત્યે પાંચસો શ્રમણો વિહરતા. તટિકે કાર્પટિક ઓગણીશ હજાર નિત્ય જમતા. સંઘ કાઢીને ત્રયોદશ ધાત્રા કરી. પ્રથમ ધાત્રામાં ચાર હજાર પાંચસો ગાડાં, સુખપાલો સમેત આતસો સુખાસન, અશ્વઠસો વાહિની, ૧૯૦૦ શ્વેતાંબરો, ૧૧૦૦ દિગંબરો, બેહજાર જૈનગાધકો, ૮૬૦૦ બંદિજનો, એમ સંઘ હતો. ચોરાશી તળાવ તેણે બધાવ્યાં. ચારસો ચોસઠ વાપી કરાવી, પાપાણ્ડમય બગીચા દુર્ગ કરાવ્યા, કંતમય જૈન રથ ચોવીશ કરાવ્યા. વીસ સો શાકધાત્રિકા, સરસ્વતીકંઠાભરણાદિ ચોવીશ બિરુદ, સાઠ મસીદ એ પણ કરાવ્યા. શ્રીવસ્તુપાલની કીર્તિ દક્ષિણમાં શ્રાપિવંત પર્વત, પશ્ચિમમાં મલાસ પર્વત, ઉત્તરમાં કુંદાર પર્વત, પૂર્વમાં વારાણસી પર્વત પ્રસરી. બધું મળીને ત્રણસો કોટી ચતુર્દશ લક્ષ, અષ્ટાદશ સહસ્ર, અઘરાત, દ્રવ્યવ્યય તેણે કર્યો. ત્રેસંક વખત સંગ્રામોમાં જય પ્રાપ્ત કર્યો. તે મંત્રીઓ અઢાર વર્ષ કારભાર ઉપર રહ્યા.

ઈતિ શ્રીવસ્તુપાલતેજપાલપ્રબંધ સમાપ્ત.

શ્રીમત્રવાહનકુલમાં, જગદ્વિદિત એવા કોટિક નામના ગણમાં, મધ્યમ રાખામાં, હુર્ણપુરીય નામના ગચ્છમાં, મહાધારી બિરુદથી પ્રસિદ્ધ, શ્રીઅભયસૂરિના સંતાનમાં, શ્રીતિલકસૂરિશિષ્ય સૂરિશ્રીરાજ-શેખર ધયા. તેમણે મુઘલાવબોધની ઇચ્છાથી ગદ્યમય એવો આ પ્રબંધ કોટાર રચ્યો છે, તે જિનપતિમત આલે ત્યાં સુધી વિજય પામે. કહેાર-વીર દુસ્સાધ વરામુકેટ, વપૌઘથી સ્તવાચલો, બળજુલીપુરમાં જિન-પતિસદન કરાવીને મસરતી કીર્તિ પ્રાપ્ત કરનારા, બપપ ધુનો પુત્ર ગણુદેવ સપાદલક્ષ (સવાલાખ) મદેશમાં થયો; તેનો પુત્ર નતક, તેનો પુત્ર દદમતિ સોહક, તેનો પુત્ર સકલસામંતતિલક જગ-તસિંહ થયો, તે કુતિંક્ષના ઠવનો હળનાર, અને મહામહાશાહના તરફથી માન પામેલો હતો. તેનો પુત્ર ષડ્દર્શનને પોષનાર મહાસિંહ વિજયી

વર્તે છે. તેણે પોતે આપેલા આવાસની અંદર દિલ્લીને વિષે આ
ગ્રંથ કરાવ્યો. સંવત ૧૪૦૫ માં જયેન્દ્ર માસની શુકલ પંચમીએ આ
ગ્રંથ પ્રાર્ણ થયો. સાંભળનાર પઠનારનું શુભ થાયો.

સપાદ લક્ષ્મી આહવાન વંશ લખુ ધૂં.

સંવત ૬૦૮ વાસુદેવ, સામંતરાજ, નરદેવ, અજયરાજ નેણે અ-
જયમેર^૧ દુર્ગ કરાવ્યો, વિગ્રહરાજ, વિજયરાજ, ચંદ્રરાજ, ગોવિંદરાજ
નેણે સુરત્રાણ વેગવરિસનો પરાજય કર્યો હતો, દુર્લભરાજ, વત્સરાજ,
સિંહરાજ નેણે સુરત્રાણ હેણવદીનનો પરાજય કર્યો હતો, દૂર્યોધનનેણે
નિસરદીન સુરસાત્રાણનો પરાજય કર્યો હતો, વિજયરાજ, અપ્પધરાજ
ને શાકંભરીમાં દેવના મસાદથી હેમાદિસંપત્ત થયાં હતાં, દુર્લભ-
રાજ, ગદ્ડ નેણે સુરત્રાણ મહંમદનો પરાજય કર્યો હતો, બાલપદેવ,
વિજયરાજ, આયુંડરાજ નેણે સુરત્રાણનો ભંગ કર્યો હતો, દસલદેવ
નેણે ગૂર્જરનાના અધિપતિને બાંધી આણ્યો હતો, ને અજયમેરની
વચમાં નેનીપાસે છાશ વેચાવી હતી, વીસલદેવ નેસોલપટહોઈ માહામતી
પ્રાક્ષણીને બલાત્કારે વળગવાથી દુષ્ટત્રાણની પીડા વેડી મરણ પામ્યો,
મહોદો પૃથ્વીરાજ, આલ્હણદેવ નેને રાહાણદીન સુરત્રાણે હત્યો,
અનલદેવ, જગદેવ, વીસલદેવ, તુરુલ્કને છતનાર અમરગાંજેવ, પાંથદેવ,
સોમેશ્વરદેવ, પૃથ્વીરાજ— સંવત ૧૨૩૬ થી ૧૨૪૮, હરિરાજદેવ,
રાજદેવ, બાલણદેવ, બાબરીયા એવા, બિરુદવાળો વીરનારાણ્ય ને
તુરુલ્ક સમસદીન સાયેના યુદ્ધમાં પડ્યો, માળવાનો જય કરનાર
આલ્હદેવ, જૈત્રસિંહ, શ્રીહમ્મીરદેવ—સંવત ૧૩૪૨ થી ૧૩૫૮,
યુદ્ધમાં પડ્યો.

૧ આ વસાવળી એક જ મંથમાં છે બીજી પ્રતિઓ નથી.

૨ અજયમેર (૧)

૩ ત્રિ, પણ ત્રિકલ્ક એ સંતા મદમદ જનનથી વળવના તે તે પૂર્વના
સુસલમાનમાવને લગાડેલી દીકામાં આવે છે.